

Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Інститут педагогіки НАПН України

**НОВА УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА:
кожна дитина — успішна і щаслива**

ПОЧАТКОВА ОСВІТА

- **Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі типової освітньої програми для 1 класів закладів загальної середньої освіти**
- **Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко)**
  - **Методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України щодо впровадження ідей Нової української школи в початковій освіті**
  - **На допомогу вчителів початкової школи: орієнтири для календарно-тематичного планування (1 клас НУШ)**

У к л а д а ч і:

О. М. Топузов, віце-президент Національної академії педагогічних наук України,
директор Інституту педагогіки НАПН України;

А. В. Лотоцька, головний спеціаліст відділу змісту середньої освіти, мовної політики
та освіти національних меншин департаменту загальної середньої та дошкільної освіти
Міністерства освіти і науки України;

О. В. Онопрієнко, завідувач відділу початкової освіти Інституту
педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

П65 **Початкова освіта** : Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі типової освітньої програми для 1 класів закладів загальної середньої освіти; типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко); методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України щодо впровадження ідей Нової української школи в початковій освіті. — К. : УОВЦ «Оріон», 2018. — 160 с.

ISBN 978-617-7485-41-3.

УДК 373.3.091.26/.27

ВІРИМО У НОВУ УКРАЇНСЬКУ ШКОЛУ!

Замість передмови

Початок навчального року — це завжди очікування нового. Нові плани, перспективи, зміни, сподівання на краще. 2018/2019 навчальний рік особливий — загальна середня освіта України переходить на 12-річний термін навчання, набуває чинності новий Державний стандарт початкової освіти, стартує Нова українська школа. Одним із пріоритетів реформування системи освіти є забезпечення її якості — ключової умови соціально-економічного поступу, зростання людського капіталу. Якісна освіта забезпечує психологічний і соціальний розвиток людини, відповідність потребам і очікуванням особистості, запитам суспільства в цілому. Досягнення цієї мети спонукає науковців і практиків країни до активної участі в реформуванні вітчизняної системи освіти, її суттєвого оновлення. Процес сучасних освітніх перетворень потребує критичного переосмислення цілей, змісту, організаційних форм, методів і засобів навчання, оновлення системи контролю навчальних досягнень учнів.

Співробітники Національної академії педагогічних наук України професійно відповідають на виклики сьогодення. Ми брали активну участь у тривалій праці з розроблення нового Державного стандарту початкової освіти, наша робоча група створила типову освітню програму, у якій урахувано як новітні тенденції країн-лідерів в освіті, так і багатий вітчизняний педагогічний досвід.

Чи не найважливішою проблемою, яку всі ми маємо розв'язати в найближчий час, є створення сучасного покоління якісної навчальної та навчально-методичної літератури, що має задовольняти потреби вчителів та учнів, суспільні запити до змісту освіти. Національна академія педагогічних наук України є флагманом підручникотворення для загальної середньої освіти. Цього року наші співробітники підготували підручники для перших класів Нової української школи, які під час конкурсного відбору отримали велику підтримку від учителів. Важливо, що матеріали цих підручників апробувались упродовж року в пілотних школах всеукраїнського експерименту.

Тісними є постійні зв'язки наших науковців із практиками. Вони є організаторами й активними учасниками численних освітянських заходів, пов'язаних із підготовкою вчителів до роботи в умовах реформи. Ключовою ідеєю такої співпраці є повноцінна реалізація компетентнісного, діяльнісного й особистісно орієнтованого підходів. Їх упровадження спрямоване на те, щоб врешті перейти від: предмето- до дитиноцентризму; від вивчення предмета до особистісно зорієнтованого навчання учнів; від заучування фактів до розуміння принципів й усвідомлення цінностей; від навчання «для оцінки» до досягнення освіченості й освоєння культури «для себе». Бо ж сьогодні випускнику школи потрібно бути готовим діяти: застосовувати наявні знання й уміння та продукувати нові в мінливих умовах буття. Необхідні віра в себе, здатність працювати в команді, готовність брати на себе відповідальність, керувати своїм навчанням і розвитком. Потрібно бути готовим учитися впродовж усього життя!

Традиційно в кінці серпня відбудеться веб-конференція, на якій учителі, методисти, управлінці зможуть обговорити з нашими науковцями проблеми організації навчально-виховного процесу й отримати професійну допомогу (детальніша інформація на сайті Інституту <http://undip.org.ua>).

Шановні колеги! У переддень нового навчального року бажаю вам невичерпних сил та енергії, успіхів у здійсненні усіх Ваших планів і задумів, спрямованих на розвиток науки й освіти України! Переконалий, що наша подальша творча співпраця знайде продовження в майбутніх суспільно-вагомих проєктах!

Олег ТОПУЗОВ,

віце-президент Національної академії педагогічних наук України,
директор Інституту педагогіки НАПН України

АКТУАЛЬНО!

ПОЧАТКОВА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ НОВОЇ УКРАЇНЬСЬКОЇ ШКОЛИ

Олександра САВЧЕНКО,

*доктор педагогічних наук, головний науковий співробітник
Інституту педагогіки НАПН України,
академік НАПН України*

У сучасній початковій освіті активно змінюються цілі, результати, зміст, підходи до організації і оцінки якості освітнього процесу. Методологічною і нормативною основою реформування є закон України «Про освіту», Концепція НУШ, Основи державного стандарту. Впродовж 2016–17 років розроблено і затверджено новий Державний стандарт початкової освіти, дві типові освітні програми для 1–2 класів, у яких вихідними інструментами є різні види освітніх результатів: навчальні, ключові і предметні компетентності, наскрізні уміння. Впровадження нового змісту передбачає формування у вчителів, методистів готовності працювати в ситуації вибору нових програм, навчально-методичного забезпечення; посилення психологічної підготовки до використання нових способів навчальної взаємодії з учнями, використання ідеї партнерства.

Продовжуючи себе у своїх вихованцях, ми творимо не тільки людину, ми творимо самий час. Дух часу, взаємовідносини між людьми — усе це залежить від того, які ми з вами, від того, яка школа, що їй народ довіряє своє майбутнє.

Василь Сухомлинський

Доступність всіх дітей молодшого шкільного віку до якісної початкової освіти належить до стратегічних пріоритетів реформи української школи, які передбачені законом «Про освіту» [1], «Концептуальними засадами реформування середньої школи» [2]. Початкова школа раніше за інші рівні освіти стала об'єктом оновлення освітнього процесу на засадах дитиноцентризму, партнерства, врахування життєвих потреб дітей, розроблення нових Державних стандартів, освітніх програм, оцінювання навчальних результатів. Рух активного вчительства, батьків, науковців в галузі початкової освіти розпочався у 2016 році з обговорення на платформі EdEra змісту чинних навчальних програм, підручників, стану контролю і оцінювання навчальних досягнень учнів, пропозицій змінити процедуру вступу дітей до школи, поліпшити комфортність їх перебування та ін. Новий етап законодавчого і концептуального розвитку шкільної освіти, здійснені в останні роки дослідження українських і зарубіжних учених зумовили суттєві зміни статусу початкової освіти, її загальної мети, їх похідних складників функціонування у нових умовах. Зокрема, відповідно Національної рамки кваліфікацій «початкова освіта є першим рівнем повної загальної середньої освіти, який має забезпечити здатність особи виконувати прості завдання у типових ситуаціях у чітко визначеній структурованій сфері роботи або навчання виконувати завдання під безпосереднім керівництвом іншої особи» [1, с. 36, п. 3].

З метою наукового обґрунтування очікуваних змін стосовно початкової школи науковцями відділу початкової освіти Інституту педагогіки було розроблено Концепцію розвитку початкової освіти, у якій передбачались системні зміни: нові управлінські рішення щодо організації і режиму навчання, модернізації змісту освіти, впровадження компетентнісного підходу і нових технологій, засобів оволодіння вчителями навчально-ігровою комунікацією з учнями та ін. [3, с. 1–4]. Обговорення Концепції педагогічною громадськістю підтвердило пріоритетність реформування змісту початкової школи, її результатів, модернізацію системи контролю і оцінювання.

Упродовж 2016–2017 років науковці відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України за участю вчених з відділів технологічної освіти, біологічної, хімічної та фізичної освіти, науковців Інституту проблем виховання (мистецтво і фізична культура) брали активну участь у складній творчій праці з розроблення нового Державного стандарту початкової загальної освіти.

Підкреслимо, що спершу теоретичні засади розроблення нового змісту було викладено в Основах стандартів для всієї загальної середньої освіти (наукове керівництво процесом створення стандартів від НАПН України здійснював академік О. І. Ляшенко). Тому *створення ДС початкової освіти відбувалось як перша частина ДС загальної середньої освіти*, що створювало об'єктивні передумови для забезпечення цілісності і неперервності якісної модернізації змісту в усій школі на єдиних методологічних і теоретичних засадах, наскрізне використання універсальної характеристики ключових компетентностей.

Відповідно переосмислено мету початкової освіти, яка виразно відображає дитиноцентровану особистісно зорієнтовану спрямованість початкової освіти.

Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості.

Отже, базовими теоретичними положеннями конструювання змісту *була реалізація принципу дитиноцентризму в усіх його вимірах і діяльнісного підходу*. Втілення цих відомих положень на нормативно-прикладному рівні відбувалось досить складно, адже було необхідно врахувати не лише актуальні потреби сучасної дитини, а й закласти потенціал для її перспективного розвитку, готовності продовжувати навчання в базовій школі. Класична теорія розвивального навчання Льва Виготського про взаємозв'язок актуальної і найближчої зон розвитку дитини, нові психологічні дослідження особливостей розвитку сучасних дітей 6–10 річного віку мали зазвучати в нових умовах. Ми ґрунтувались на тому, що в оновленні змісту (а далі й методик навчання) слід враховувати не лише те, що зараз дітям цікаво і захоплює, а й професійно, відповідально спроектувати їх подальший поступ, який передбачає здобуття *обов'язкових і очікуваних освітніх результатів*, адже саме за досягнутими результатами можна буде оцінити, чи відбулися суттєві якісні зміни в системі початкової освіти.

Найбільшою інновацією реформування шкільного змісту вважаємо *феномен нових результатів освіти*. Якщо у чинному ДС вихідною категорією є *зміст*, тобто первинним, є те, що треба вивчати, а *результати засвоєння* визначено відповідно до тематики і обсягів змісту, то у новому ДС проектування змісту відбувалося принципово по-іншому. Міжнародний і вітчизняний досвід показав, що найбільш продуктивним у наш час є підхід, коли у навчанні переважають *інструментальні знання*, що є основою засвоєння способів дій. Якщо освітні результати стають точкою відліку у визначенні змісту початкової освіти, тоді компетентнісний підхід, який використовувався і у попередньому ДС, стає засобом досягнення іншої якості освіти. За цих умов вчителі об'єктивно мають *розрізняти процес і результати навчання, а учні поступово навчаються розрізняти знання про факти, явища і знання про способи дій*.

У цій складній перебудові нормативним підґрунтям для усвідомлення педагогами сутності результатів НУШ є орієнтири закону «Про освіту». Зокрема, такі положення:

- ♦ результати навчання, які описано ширше ніж компетентності; їх можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти; особа здатна їх продемонструвати після завершення освітньої програми (1, роз. 1, п. 22);
- ♦ ключові компетентності (роз. 11, п. 15), які рекомендовано для всіх рівнів освіти (вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність, компетентності у галузі природничих наук, техніки і технології; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна; громадянські та соціальні компетентності; культурна компетентність; навчання впродовж життя; підприємливість та фінансова грамотність; (у ДС початкової освіти конкретизовано зміст компетентностей із врахуванням специфічних завдань цього рівня освіти);
- ♦ предметні компетентності, які передбачені типовими і освітніми програмами;
- ♦ спільні для всіх компетентностей вміння (читання з розумінням; уміння висловлювати власну думку усно і письмово; критичне і системне мислення; здатність логічно обґрунтовувати свою позицію; творчість, ініціативність; вміння конструктивно керувати емоціями; оцінювати ризики, приймати рішення; розв'язувати проблеми; здатність співпрацювати з іншими людьми (1, ст. 12, п. 1). Зазначені уміння ще визначають як наскрізні.

Що засвідчує цей перелік? Введення нової термінології щодо освітніх результатів відображає, з нашого погляду, зміну цілей освіти, яка поступово стає *діяльнісно-результатною*. Це зумовлює потребу переосмислення відбору змісту, забезпечення його наближеності до життєвих потреб дітей, узгодження складності і обсягу навчального матеріалу із прогнозованими результатами.

Отже, алгоритм сучасного проектування змісту такий: *мета початкової освіти* → *прогнозування її обов'язкових у ДС* → *розроблення типової програми, у якій визначено очікувані результати* → *пошук засобів їх досягнення (зміст, методи, середовище, режим і т. ін.)*.

Визначення результатів у ДС і типових програмах репрезентовано у третій особі, через висловлювання здобувачем різних способів *сприймання, створення, розрізнення, використання, усвідомлення, оцінювання, виявлення свого ставлення* та ін.

У ДС вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей учнів (здобувачів освіти) визначено за такими *освітніми галузями*: мовно-літературна (українська мова та література, мови та література відповідних корінних народів і національних меншин; іншомовна освіта); математична; природнича; технологічна; інформатична; соціальна і здоров'язбережувальна; громадянська та історична; мистецька; фізкультурна.

Закон «Про освіту» орієнтує педагогів в організації навчання враховувати цикли. У початковій школі визначено два цикли: перший — 1–2 класи, другий — 3–4 класи. Загалом циклування має сприяти чіткішому визначенню цілей навчання, опису очікуваних освітніх результатів і розробленню оцінних інструментів для меншого часового проміжку з метою поступового вирівнювання навчальних можливостей і здобутків дітей 6–7 річного віку, а потім 8–9 річного.

У додатках до ДС вказано: 1) мету та обов'язкові результати здобувачів освіти для кожної галузі окремо для першого і другого циклів; 2) базові навчальні плани початкової освіти (4 варіанти для різних типів шкіл).

Компетентнісний підхід не можна зводити лише до визначення діяльнісних результатів. Він покликаний зменшувати навантаження знанневого компоненту обсягу змісту. До речі, саме це було ключовою причиною стрімкого переходу на компетентнісні засади країн лідерів із шкільної освіти. Крім того, освоєння переваг компетентнісного підходу передбачає використання різних *видів інтеграції*. Грунтуючись на цьому, наша робоча група прагнула створити типову освітню програму, у якій поєднано предметне навчання з інтегрованими курсами. Наприклад, новий курс «Я досліджую світ», об'єднує п'ять освітніх галузей і використовується впродовж 1–4 класів.

Прокоментуємо методичний потенціал *Типової освітньої програми, створеної науковцями НАПН України* під нашим керівництвом.

У програмі визначено очікувані результати для кожного класу і коротко вказано відповідний зміст предмета чи інтегрованого курсу. *З урахуванням ідей НУШ для початкової освіти ми створювали програму за такими принципами:*

- ♦ дитиноцентрованості і природовідповідності;
- ♦ узгодження цілей предмету (курсу) з очікуваними результатами і змістом;
- ♦ доступності і науковості змісту і практичної спрямованості результатів;
- ♦ наступності і перспективності змісту для розвитку дитини;
- ♦ логічної послідовності і достатності засвоєння учнями предметних компетентностей;
- ♦ взаємопов'язаного формування у кожній освітній галузі ключових і предметних компетентностей;
- ♦ можливостей реалізації вчителем змісту освіти через предмети або інтегровані курси;
- ♦ можливостей адаптації змісту програми до індивідуальних особливостей дітей (інтелектуальних, фізичних, пізнавальних);
- ♦ творчого використання програми залежно від умов навчання.

Враховуючи інтегрований характер кожної компетентності, ми рекомендуємо систематично використовувати *внутрішньо-предметні і міжпредметні зв'язки*, які сприяють цілісності результатів початкової освіти та переносу умінь у нові ситуації, є передумовою використання інтегрованих курсів та інтегрованих уроків.

На етапі масового переходу усіх шкіл на новий зміст освіти, відсутності у 1–2 класах домашніх завдань і бального оцінювання у Типовій програмі ми визначали очікувані результати не на кінець першого циклу, а окремо для першого класу і другого, щоб вчителі мали орієнтири щодо поступу дітей.

У ДС початкової освіти маємо *загальні обов'язкові результати*, які визначені за ключовими компетентностями і освітніми галузями, а у типових освітніх програмах, що створені на основі ДС, визначено *конкретні очікувані результати*, які подано за змістовими лініями з урахуванням можливостей кожної освітньої галузі для формування в учнів ключових і предметних компетентностей і наскрізних умінь.

У процесі розроблення типових програм *об'єктами пошуку нових наукових рішень були такі питання*: як упередити можливість перевантаження нової початкової школи, як визначити «ядра змісту» для інтегрованих курсів, яку кількість галузей і що саме доцільно інтегрувати, як

у кожній з галузей передбачити взаємозв'язок ключових і предметних компетентностей, адже всі компетентності важливі, але кожна освітня галузь має свої пріоритети для їх формування. До речі, у нових матеріалах Європейської комісії з освіти (Брюссель) щодо ключових компетентностей (листопад 2017 рік) підтверджено дієвість застосування компетентнісного підходу в освіті різних країн. Визначено, що його правильне застосування дозволяє очікувати розвиток у молодих європейців *критичного мислення, здатності вирішувати проблеми, навичок роботи в команді, спілкування та переговорів, аналітичних і творчих здібностей, сприйняття цінностей між-культурності*.

Отже, зараз педагогічні колективи початкових шкіл мають можливість вибору типової або освітньої програми для 1–2 класів. Як відомо, вже протягом цього навчального року, крім пілотного проекту у 100 школах, який здійснювався під егідою МОН України, експериментувалися й інші програми. Наявність в освітньому просторі держави різних освітніх програм, які за очікуваними результатами відповідають ДС або одній з типових програм, на наш погляд, створює передумови для варіативності педагогічних систем, взаємозбагачення методик, створення моделей різних освітніх середовищ, сприятливих для дітей з різними можливостями.

Наступний етап модернізації початкової освіти передбачає фахове втілення вимог ДС, типових і освітніх програм у нових підручниках. Потрібні також нові рішення для методичного і візуального відображення у підручниках систем вправ і завдань достатньої частотності для досягнення учнями результатів, які згодом мають бути об'єктами вимірювання.

Широкі інформаційні можливості, нові вимоги суспільства, батьків, очікування сучасних дітей, які дуже відрізняються від попередніх поколінь, *створюють для вчителів нову професійну ситуацію* [6]. Визначальними ознаками новизни є: варіативність умов здобуття учнями початкової освіти, які зумовлені широким діапазоном особистісних відмінностей дітей, реальним вибором програм і навчально-методичного забезпечення, різним освітнім середовищем. Важливими внутрішніми чинниками успішності діяльнісно-результативної освіти вважаємо технологічність освітнього процесу і перехід на формувальне оцінювання учнів.

В зв'язку з цим є кілька міркувань. Відповідно із законом «Про освіту» вчителі шкіл мають право на створення власних програм та їх навчально-методичного забезпечення. Як нам видається, щоб скористатися цим правом, насамперед слід оволодіти умінням аналізувати різні освітні програми, підручники і методичні системи, щоб зробити вмотивований вибір з огляду на їхній потенціал щодо формування в дітей очікуваних результатів.

Нові смисли у меті початкової освіти (*всебічний розвиток дитини відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб...*) мають вирівняти перекис від фронтальної роботи в бік посиленої індивідуалізації. Тому вислів — *знати, поважати і враховувати індивідуальність кожного, це не гасло, а обов'язкова умова успішності нової школи*. Тому гострою є потреба психологізації підготовки вчителів з метою оволодіння діагностичними методиками, уміннями співпрацювати з молодшими школярами, вчити дітей працювати разом та ін. Зараз створюються передумови для реалізації методики індивідуалізації, адже суттєво має змінитися освітнє середовище (на його оновлення передбачено великі кошти), багато вчителів беруть участь у тренінгах щодо застосування різноманітних навчально-ігрових ситуацій, які сприяють виявленню здібностей та інтересів дітей з різними стартовими можливостями і пізнавальними інтересами.

У Типових програмах НАПН України підкреслено необхідність застосування формувального і вербального оцінювання. Ці види оцінювання змінюють функції вчителя у процесі контролю і оцінювання учнів, натомість вони поступово у співпраці з педагогом мають оволодіти уміннями самооцінки і самоконтролю, тобто ставати суб'єктами учіння. Без цих умінь не можна сподіватись навіть на елементарне партнерство, яке належить до провідних ідей НУШ. Позитивом формувального оцінювання є те, що воно сприяє оволодінню учнями умінням вчитися, яке є пріоритетною ключовою компетентністю початкової освіти. За такого підходу діти набувають досвід виконання тестів, складання портфоліо своїх досягнень тощо. Більш чітко виявляється також ефект справедливості: практично дитина зможе усвідомити залежність між тим, які вона зусилля вкладає в роботу, що в неї вийшло, як вона себе може оцінити. Формувальне оцінювання змінює ставлення учнів до власних помилок, які є природними у процесі самостійного учіння. Принагідно зазначимо, що Європейська комісія з освіти визнає, незважаючи на тривалий досвід використання компетентнісного підходу, проблема вимірювання і оцінювання сформованості компетентностей в осіб різного віку належить до найменш досліджених.

Хочу наголосити, що досягнення учнями *компетентнісних результатів не єдина мета модернізації початкової школи*. У цей період надзвичайно важливо створити умови саме для *всебіч-*

ного прояву інтересів і здібностей дітей, щоб розуміння їхньої успішності вчителями і батьками, не обмежувалось тільки когнітивною сферою, не менш важливими у цьому віці є емоційний, моральний, естетичний розвиток, дослідницька позиція у пізнанні світу людей, природи і самого себе. Тому діяльнісні результати освітнього процесу мають гармонізуватися із ціннісними.

Якість початкової освіти, як відомо, залежить від якості передшкільної підготовки дітей. Якісна дошкільна освіта набуває у світі все більшої цінності. Її обов'язковість законодавчо підтверджена і в Україні, але більшість дошкільників, на жаль, такої підготовки не одержує. В законі «Про освіту» (розділ II, ст. 11) відповідальність за здобуття дошкільної освіти покладено на батьків. Вважаємо, що це недостатньо, необхідно роз'яснювати участь у досягненні якісної передшкільної освіти і територіальних громад; можливо слід відкривати при школах короткочасні підготовчі групи для малюків.

У перспективі важливо якнайшвидше створити новий методичний ресурс для вчителів початкової школи; передбачати проведення теоретичних і практичних заходів з дошкільниками, психологами, викладачами педагогічних факультетів.

Однозначно, що нові цілі і функції діяльності вчителя передбачають його фундаментальну психологічну дидактико-методичну підготовку, цифрову грамотність. А для цього потрібно здійснити чимало структурних і змістових змін у його підготовці (інтеграція дидактики і часткових методик, неперервна педагогічна практика, оволодіння педагогічною діагностикою та ін.). На жаль, в нинішній підготовці учителів, з нашого погляду, практичної спрямованості ще замало. Загалом, підготовка майбутніх учителів початкових класів вимагає більш чіткої і послідовної прив'язки до потреб основного замовника — школи, де сучасний вчитель є класоводом, багатопредметником, психологом, соціальним захисником дитини та соціальним партнером батьків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України про освіту <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Концепція НУШ: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
3. Концепція початкової освіти / О. Я. Савченко, Н. М. Бібік, В. О. Мартиненко та ін. // Початкова школа. — 2016. — № 6. — С. 1–4.
4. Державний стандарт початкової освіти [Електронний ресурс]: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/prozatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
5. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. 1–2 класи. — К. : Т.Д. «Освіта-Центр+», 2018. — 240 с.
6. Кондратенко Л. О. Психологія первинної шкільної неуспішності: монографія. — Чернігів : Десна Поліграф, 2017. — 488 с.

Особливості організації освітнього процесу в 1 класах за Типовою освітньою програмою, розробленою під керівництвом Савченко О. Я.

**(З додатку до Листа Міністерства освіти і науки України
від 03. 07. 2018 р. № 1/9-415 «Щодо вивчення у закладах загальної середньої освіти
навчальних предметів у 2018/2019 навчальному році»)**

Методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у ЗЗСО у 2018/2019 навчальному році, розроблені МОН України спільно з Національною академією педагогічних наук України та Інститутом модернізації змісту освіти

Типову освітню програму розроблено відповідно до Державного стандарту початкової освіти. У програмі визначено очікувані результати для кожного класу, коротко вказано відповідний зміст предмета чи інтегрованого курсу.

Програму розроблено з урахуванням ідей НУШ для початкової освіти за такими принципами: дитиноцентрованості і природовідповідності, узгодження цілей предмета (курсу) з очікуваними результатами і змістом; доступності і науковості змісту та практичної спрямованості результатів; наступності і перспективності змісту для розвитку дитини; логічної послідовності і достатності засвоєння учнями предметних компетентностей; взаємопов'язаного формування у кожній освітній галузі ключових і предметних компетентностей; можливостей реалізації вчителем змісту освіти через предмети або інтегровані курси; можливостей адаптації змісту програми до індивідуальних особливостей дітей (інтелектуальних, фізичних, пізнавальних); творчого використання вчителем програми залежно від умов навчання.

Враховуючи інтегрований характер кожної компетентості, рекомендується систематично використовувати внутрішньопредметні і міжпредметні зв'язки, які сприяють цілісності результатів початкової освіти та перенесенню умінь у нові ситуації, є передумовою використання інтегрованих курсів та інтегрованих уроків.

Якщо у Державному стандарті визначено загальні обов'язкові результати за освітніми галузями та ключовими компетентностями, то в типовій освітній програмі — конкретні очікувані результати, які подані за змістовими лініями з урахуванням потенціалу кожної освітньої галузі для формування в учнів ключових і предметних компетентностей, наскрізних умінь.

На етапі масового переходу шкіл на новий зміст освіти, відсутності домашніх завдань і бального оцінювання в типовій освітній програмі визначено результати не на кінець циклу навчання, а окремо для першого класу й другого. Це надасть учителеві орієнтир щодо відстеження навчального поступу дітей.

Під час укладання навчальних планів можна реалізувати положення Державного стандарту, яким закладу освіти надається право в інший спосіб комбінувати освітні галузі. До прикладу, предмет, що реалізовує технологічну галузь, можна поєднати з інтегрованим курсом «Я досліджую світ»; інтегрований курс «Мистецтво» реалізовувати через два предмети — музичне мистецтво й образотворче мистецтво. При цьому варто зважати, що у процесі інтеграції кількість навчальних годин, передбачених на вивчення кожної освітньої галузі, перерозподіляється без зменшення їх сумарного значення.

У типовій освітній програмі підкреслено необхідність застосування формувального й вербального оцінювання. Ці види оцінювання змінюють функції вчителя у процесі контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів, натомість діти поступово у співпраці з педагогом мають оволодіти вміннями самооцінки й самоконтролю, тобто ставати суб'єктами учіння.

НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

Початковий курс мовно-літературної освіти розпочинається в 1 класі з навчання грамоти, метою якого є формування в першокласників навичок читання і письма, розвиток комунікативних умінь, пізнавальних здібностей, здатності спілкуватися українською мовою в особистому й суспільному житті.

Відповідно до типової освітньої програми, розробленої під керівництвом О. Я. Савченко, реалізація зазначеної мети здійснюється за такими змістовими лініями: «Взаємодіємо усно», «Читаємо», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовні явища».

Змістова лінія **«Взаємодіємо усно»** спрямована на формування в молодших школярів умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію та використовувати її в різних комунікативних ситуаціях, спілкуватися усно з іншими людьми в діалогічній і монологічній формах заради досягнення певних життєвих цілей.

Основними напрямками цієї роботи в 1 класі є розвиток таких умінь: сприймати на слух і правильно розуміти усне мовлення; будувати діалог і невеликі монологічні усні зв'язні висловлення.

У процесі формування аудіативних умінь необхідно розвивати мовленнєвий слух і вміння розуміти почуте. Розвиток мовленнєвого слуху передбачає формування вміння вирізняти в суцільному звуковому потоці окремі елементи, ідентифікувати їх, адекватно сприймати інтонаційні характеристики мовлення. Розвиток розуміння почутого передбачає вироблення вміння усвідомлювати значення окремих елементів тексту (слів, словосполучень, речень) і доступний текст у цілому.

У 1 класі формування аудіативних умінь розпочинається на різних мовних одиницях, починаючи зі звуків. На цьому етапі доцільно пропонувати такі типи завдань: розрізнення голосних і приголосних звуків; твердих і м'яких приголосних; послідовне правильне відтворення в почутому слові всіх звуків; розпізнавання на слух односкладових, двоскладових слів; розпізнавання слів з наголосом на певному складі та ін.

Наступний етап передбачає вправлення першокласників у запам'ятовуванні прослуханих слів, словосполучень, речень, невеликих за обсягом висловлень. З цією метою варто пропонувати такі завдання: послухати кілька відомих слів і відтворити їх у тій самій або довільній послідовності; із прослуханого ряду слів вибрати назви визначених учителем речей (навчального приладдя, одягу тощо); вилучити зайве слово з тематичної групи; визначити кількість слів у сприйнятому на слух реченні та кількості речень у сприйнятому на слух тексті; розпізнати завершене і незавершене речення і т. ін.

Робота над формуванням вміння будувати діалог полягає в тому, щоб: удосконалювати звуковимову першокласників; збагачувати, уточнювати й активізувати їхній словниковий запас; удосконалювати вміння правильно відповідати на поставлені запитання, ставити запитання іншим; збагачувати мовлення дітей формулами мовленнєвого етикету; учить дотримуватись правил спілкування, норм літературної мови; вступати в діалог на доступні теми.

Формування у першокласників монологічних висловлень доцільно розпочинати з роботи над побудовою самостійних зв'язних висловлень за малюнком, серією малюнків, певною життєвою ситуацією. Наступним етапом є побудова невеликих усних розповідей, описів, міркувань за малюнком, запитаннями, висловлення власної думки з приводу зображеної в підручнику ситуації, переказування прослуханого чи прочитаного тексту.

Ефективності формування зазначених умінь сприятиме застосування інтерактивних форм організації навчальної діяльності, які передбачають постійну активну взаємодію учасників освітнього процесу, пробуджують зацікавленість, бажання виконувати поставлене завдання.

У процесі реалізації змістової лінії **«Читаємо»** у першокласників передбачено формування таких основних очікуваних результатів: читати вголос доступні тексти переважно цілими словами (окремі слова ускладненої структури — складами); виявляти розуміння їх фактичного змісту; правильно інтонувати речення, різні за метою висловлювання та інтонацією; висловлювати власне ставлення до прочитаного; читати за ролями діалоги з казок, оповідань, віршів; мати уявлення про найважливіші джерела інформації: дитячі книжки, журнали, енциклопедії, телебачення, бібліотека, Інтернет; виявляти інтерес, позитивне ставлення до книжки; пояснювати свої читацькі вподобання.

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти одним із пріоритетних завдань Нової української школи є забезпечення умов для всебічного розвитку дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб. Тому в процесі формування навички читання важливо враховувати читацькі вміння, набуті дітьми в дошкільному віці, і здійснювати диференційований підхід у навчанні першокласників, які прийшли до школи з різним рівнем підготовки. Зокрема, необхідно забезпечувати достатнє навантаження тим учням, які певною мірою вміють читати, і надавати індивідуальну допомогу менш підготовленим школярам.

З метою підтримування інтересу першокласників до читання варто використовувати різноманітні стимули і прийоми читання, якомога частіше пропонувати читати тексти різних жанрів, на різних носіях (на папері, дошці, мультимедіа) і з різних джерел, залучати учнів до дидактичних ігор, вирішення змодельованих знайомих дітям життєвих ситуацій, які потребують застосування навички читання.

В умовах істотного зниження інтересу учнів до читання важливого значення у змісті інтегрованого курсу «Навчання грамоти» (читання) набуває робота з дитячою книжкою, яку рекомендується проводити щотижня. Відповідно до чинного Стандарту початкової загальної освіти ключовими результатами такої роботи є розвиток у дітей інтересу, любові до читання, умінь сприймати, перетворювати, оцінювати текстову інформацію у процесі усної взаємодії, умінь з допомогою дорослих обирати дитячі книжки, пояснювати свій вибір, розвиток прогностичних умінь орієнтовно визначати за обкладинкою, заголовком та ілюстраціями, про що йтиметься в дитячій книжці і т. ін.

Визначальними чинниками розвитку у першокласників позитивних мотивів до читання на уроках роботи з дитячою книжкою є цікаві форми їх організації і проведення, а також добір відповідного змісту навчального матеріалу, який забезпечить його новизну, емоційність, розвиток читацьких інтересів. Дуже важливо на кожному занятті щоразу працювати з невеликою за обсягом новою ілюстрованою книжкою, у якій дитині буде легко орієнтуватися, а сам процес ознайомлення з нею викличе позитивні емоції, зацікавлення, радість спілкування.

Учні 1 класу мають різні стартові можливості розвитку навички читання і читацького досвіду. Залежно від цього класовод гнучко моделює методи і прийоми роботи, які, з одного боку, враховують тип дитячої книжки (книжка-твір, книжка — збірка: авторська чи різних авторів), жанрові особливості тексту (казка, вірш, оповідання), з іншого — рівень індивідуальних читацьких можливостей дітей класу. Діти, які ще не читають, більшою мірою на таких заняттях є слухачами і оволодівають уміннями, необхідними для повноцінного розуміння художніх текстів, сприйнятих на слух. Для читаючих учнів педагог застосовує різні прийоми роботи із залучення їх до самостійного читання доступних текстів або їх фрагментів.

У структурі занять виокремлюються етапи безпосередньої практичної роботи з дитячою книжкою: її розглядання до сприймання тексту з метою прогнозування орієнтовного змісту і після його первинного сприймання, коли проводиться колективне обговорення прочитаного (прослуханого), обмін враженнями з опорою на ілюстрації, текстовий матеріал, а також візуалізація сприйнятого (ілюстрування, театралізація і т. ін..).

Значною мірою ставлення до книжки, до читання дитина переймає у своїх батьків. Отже, особистий приклад батьків відіграє тут неабияку роль. Класовод приділяє увагу питанню прилучення дитини до книжки у колі сім'ї. Важливими формами співробітництва з батьками є індивідуальні консультації, анкетування, семінари-практикуми, фотопрезентації тощо.

Змістова лінія «**Взаємодіємо письмово**» спрямована на формування в першокласників повноцінної навички письма, умінь добирати й записувати назву малюнка, заголовок до тексту, будувати й записувати речення за ілюстрацією, життєвою ситуацією, дотримуватися культури оформлення письмових робіт, виявляти і виправляти недоліки письма (самостійно та з допомогою вчителя).

У процесі реалізації цієї лінії в 1 класі пріоритетним є формування графічних, технічних, гігієнічних та елементарних орфографічних навичок.

Навчання письма відбуватиметься швидко й ефективно, коли воно проходить паралельно чи інтегровано з навчанням читання у формі уроку або заняття.

Процес навчання письма може поділятися на три періоди: підготовчий, буквений, післябуквений, кожний з яких триває довше чи коротше, залежно від потреби.

Досягнення мети — розбірливого письма учнів на кінець 1 класу за найменших зусиль, вимагає від учителя застосування доступних і цікавих прийомів письма, спрямованих як на розвиток координації руху руки (пальців, кисті, передпліччя), окоміру, орієнтації в рядку сітки зошита, ліво-правобічної орієнтації в площинному просторі, сприймання букви, так і зміцнення дрібних м'язів кисті. Перериваючи процес письма для перепочинку, який є обов'язковим (частотність і довготривалість його залежить від письмового навантаження), крім фізкультхвилинок, рекомендується використовувати для вправлення пальців маніпуляції з олівцем, викладання з паличок (олівців) заданих фігур на парті, вирізування найпростіших фігур ножицями та ін.

Фізіологічні особливості процесу письма, індивідуальні особливості розвитку учнів вимагають ряд додаткових специфічних гігієнічних вимог до посадки, положення зошита на парті, ручки в руці. Особливим учням рекомендується приділяти більше індивідуальної уваги, яка полягає переважно в дозуванні графічних завдань та контролі за їх виконанням.

Для навчання письма учнів 1-го класу істотне значення має висока якість шкільного письмового приладдя (зошита, ручка, олівця) та допоміжних дидактичних матеріалів. Ручка має добиратися індивідуально кожному учневі залежно від його фізіології. Можна пропонувати ручки з певними накладками, які допомагають утримувати в зручному положенні пальці. Олівці варто давати учню середньої твердості. Допоміжні матеріали можуть бути роздатковими для індивідуального використання з метою закріплення певного уміння, необхідного для розвитку навички письма.

Процес формування навички письма в 1-ому класі підлягає постійному контролю.

Реалізація змістової лінії «Досліджуємо медіа» передбачає формування в учнів 1 класу вмінь сприймати прості медіапродукти, брати участь в обговоренні їх змісту і форми, розповідати про свої враження від прослуханих / переглянутих медіапродуктів.

Для формування елементарних умінь аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в медіатекстах та використовувати її, а також створювати посильні для учнів 1 класу прості медіапродукти пропонуємо використовувати такі їх види, як малюнки, світлини, комікси, дитячі журнали, мультфільми тощо.

Змістова лінія «Досліджуємо мовні явища» спрямована на формування умінь розрізняти голосні і приголосні звуки, правильно вимовляти тверді й м'які, дзвінкі й глухі приголосні звуки, відтворювати ланцюжок звуків у почутому слові (без явищ асиміляції), позначати мовні звуки буквами на письмі, правильно записувати слова, вимова й написання яких збігаються, відтворювати алфавітні назви букв, поділяти на склади слова під час переносу їх частин в інший рядок, правильно наголошувати загальноживані слова, розрізняти близькі й протилежні за значенням слова, упізнавати і розрізняти слова — назви предметів, ознак, дій, чисел, службові слова (з допомогою вчителя), ставити до них питання, складати й інтонаційно правильно вимовляти (читати) розповідні, питальні та окличні речення і відповідно оформлювати їх на письмі, мати уявлення про текст, добирати заголовок до тексту.

Звертаємо увагу на те, що засвоєння першокласниками елементарних теоретичних знань з української мови і правописних норм здійснюється у процесі дослідження учнями мовних одиниць і явищ. В умовах реалізації компетентнісного підходу вивчення мовного матеріалу має здійснюватися у процесі активної розумової діяльності, що сприятиме усвідомленості й міцності знань. Досягти цього можна шляхом залучення учнів до спостереження за мовними одиницями і явищами, їх аналізу, порівняння, формулювання під керівництвом учителя посильних висновків.

У процесі реалізації визначених програмою дидактичних завдань періоду навчання грамоти належну увагу слід приділяти формуванню в першокласників ключової компетентності уміння вчитися, зокрема: уміння уважно слухати вчителя й виконувати те, про що він говорить, правильно організувати своє робоче місце, користуватися навчальним приладдям і підручником та навчальними посібниками тощо. Не менш важливо сформувати здатність виконувати мисленеві операції: виокремлювати в мовному потоці певні мовні одиниці, виділяти характерні для них ознаки, порівнювати між собою предмети, мовні одиниці (знаходити однакові, схожі й різні ознаки), знаходити «зайвий» у групі об'єднаних за певною ознакою об'єктів, робити з допомогою вчителя висновки на основі спостережень і т.п. Оволодіння зазначеними загальнонавчальними уміннями й навичками — одна з умов успішної навчальної діяльності школярів.

Для забезпечення мотивації навчальної діяльності учнів у 1 класі необхідно створювати оптимальне освітнє середовище, яке б забезпечувало умови для організації роботи в парах, групах, проводити заняття не тільки за партами, а й на килимку, а також за межами класної кімнати та шкільного приміщення.

Доцільно активно використовувати нестандартні організаційні форми навчання та різні способи взаємодії учасників навчального процесу, особливо ті, які містять елементи гри. Адже в шестирічних першокласників гра ще залишається домінуючим видом діяльності. Тому навчання через гру більше зацікавлює дітей і дає вагоміші результати.

З метою підвищення інтересу до навчальної діяльності необхідним у 1 класі є використання різноманітних дидактичних засобів: ілюстративного матеріалу, таблиць, схем, моделей, зразків, мультимедійних засобів тощо.

МАТЕМАТИКА

Початковий курс математики покликаний розкрити для учнів роль математики в пізнанні явищ і закономірностей навколишнього світу; формувати у дітей основи математичних знань та способів дій, досвід їх використання для розв'язування навчальних і практичних задач; реалізувати потенціал галузі для заснування здатності міркувати логічно, оцінювати коректність і достатність даних для розв'язування навчальних і практичних задач; для розвитку математичного мовлення, що необхідне для опису математичних фактів, відношень і закономірностей.

Реалізація означених завдань здійснюється за такими змістовими лініями: «Числа, дії з числами. Величини», «Геометричні фігури», «Вирази, рівності, нерівності», «Математичні задачі і дослідження», «Робота з даними».

Провідним завданням змістової лінії «**Числа, дії з числами. Величини**» є формування в учнів поняття про цілі невід'ємні числа в межах 100, розуміння суті арифметичних дій додавання й віднімання, відношення різницевого порівняння, формування повноцінної обчислювальної навички додавання і віднімання в межах 10; практичних умінь, пов'язаних із вимірюванням величин довжини, маси, місткості й часу.

Уявлення про натуральне число, сутність арифметичних дій додавання і віднімання і взаємозв'язок між цими діями у першокласників формують на основі оперування множинами предметів. Зважаючи, що сучасна дитина переважно взаємодіє з двовимірними зображеннями (візуальні відтворення на паперових та електронних носіях), у навчальному процесі доцільно більше уваги приділяти практичним вправам із тривимірними об'єктами (геометричні тіла, реальні природні або створені людиною предмети). З метою підготовки до вивчення арифметичних дій додавання й віднімання в інших концентрах для реалізації інтеграції за способом математичної діяльності при розгляді табличних випадків додавання та віднімання увага зосереджується на формуванні прийомів обчислення у межах 10 (додавання і віднімання чисел частинами, додавання на основі переставного закону додавання, віднімання на основі взаємозв'язку арифметичних дій додавання та віднімання). Слід зазначити, що суть переставного закону додавання, взаємозв'язку арифметичних дій додавання і віднімання розкриваються на практичній основі й лише після цього узагальнюються й застосовуються учнями у обчисленнях.

У першому класі учні ознайомлюються з нумерацією чисел у межах 100; на основі практичних вправ осмислюють поняття розряду, вчать записувати двоцифрові числа, опановуючи принцип позиційного запису числа. Розрядний склад двоцифрових чисел є основою для здійснення учнями порівняння чисел, додавання й віднімання двоцифрових чисел у випадках, які ґрунтуються на нумерації. За наявності пізнавальних потреб і можливостей учнів на основі використання наочного матеріалу можна опрацювати дії додавання і віднімання чисел у межах 100 без переходу через розряд.

У тісному зв'язку з формуванням поняття числа і опануванням арифметичних дій відбувається вивчення на практичній основі довжини, маси, місткості, часу, вартості, а також способів вимірювання цих величин. Для засвоєння відповідних тем доцільно пропонувати учням завдання, пов'язані з їхнім реальним життям.

Змістовою лінією «**Геометричні фігури**» передбачено вивчення елементів геометрії. Її головним завданням є розвиток в учнів просторових уявлень, умінь спостерігати, порівнювати, узагальнювати й абстрагувати; формування в учнів елементарних практичних умінь будувати, креслити, моделювати й конструювати геометричні фігури від руки та за допомогою простих креслярських інструментів. У межах першого класу формують уявлення про геометричні фігури на площині, їх істотні ознаки і властивості; вчать розпізнавати геометричні фігури у просторі, зіставляти образи геометричних фігур з навколишніми предметами.

Змістова лінія «**Вирази, рівності, нерівності**» має на меті реалізацію алгебраїчної пропедевтики, і передбачає формування уявлень про числові математичні вирази суми і різниці, числові рівності й нерівності. Відповідний матеріал уводиться поступово, одночасно з вивченням арифметичного матеріалу. Одним із питань алгебраїчної пропедевтики в початковій школі є формування найпростіших уявлень про залежність значення суми від зміни одного з доданків, про залежність значення різниці від зміни зменшуваного.

Метою змістової лінії «**Математичні задачі і дослідження**» є формування в учнів здатності розпізнавати практичні проблеми, які можна розв'язати із застосуванням математичних методів. Математичні задачі, зокрема сюжетні, є важливим засобом ілюстрації і конкретизації навчального матеріалу; розвитку пізнавальних процесів й оволодіння прийомами розумових дій (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації, конкретизації); є засобом формування дії моделювання; виховання особистісних якостей, естетичних почуттів; розвитку вміння будувати судження, робити висновки; формування в учнів мотивації їхньої навчальної діяльності, інтересу та здатності до цієї діяльності. Сюжетні задачі, особливо практично зорієнтовані, забезпечують зв'язок математики із реальним життям дитини.

У першокласників формують поняття про задачу, її структурні компоненти, про сутність процесу розв'язування. Основним завданням є набуття учнями загального умінь розв'язувати прості сюжетні задачі. Зважаючи на схильність сучасних дітей взаємодіяти з віртуальним світом (зокрема через комп'ютерні програми), доцільно пропонувати учням у задачах реалістичні сюжети.

Робота над сюжетною задачею не обов'язково має закінчуватися одержанням відповіді на її запитання; учні можуть досліджувати вплив складників задачі на її розв'язання на різних варіаціях умов; добирати умову до запитання, змінювати умову відповідно до запитання, змінювати

запитання відповідно до виразу тощо. Водночас, навчальні дослідження поширюються не лише на сюжетні задачі, а й на інші види завдань. Доцільно пропонувати учням математичні завдання на спостереження, на визначення відмінностей та їх впливу на розв'язання. Корисними є завдання, які мають не один, а кілька правильних розв'язків, кілька способів розв'язування. Навчальні дослідження можуть стосуватися розгляду серії практично-орієнтованих ситуацій, які виникають у житті сучасної дитини і вимагають застосування набутого нею досвіду математичної діяльності. Елементи навчальних досліджень доцільно вводити в канву завдань через спонукання до дослідницьких дій: з'ясуй, встанови, визнач, досліди тощо. Робота над математичними задачами і з навчальними дослідженнями є слушним ресурсом для реалізації міжпредметних зв'язків та інтеграції зі змістом інших освітніх галузей.

Змістовою лінією «Робота з даними» в першому класі передбачено ознайомлення учнів на практичному рівні зі способами зчитування даних зі схематичних рисунків, із таблиць; внесення даних до схем. Матеріал розглядається в контексті аналізу життєвих ситуацій із використанням міжпредметної змістової інформації.

«Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

У першому класі цього року вводиться інтегрований предмет «Я досліджую світ». Типова освітня програма з цього предмета дає змогу вчителю самостійно обирати й формувати інтегрований та автономний спосіб подання змісту із освітніх галузей Стандарту, добирати дидактичний інструментарій, орієнтуючись на індивідуальні пізнавальні запити і можливості учнів (рівень навченості, актуальні стани потреб, мотивів, цілей, сенсорного та емоційно-вольового розвитку). Особливого значення у дидактико-методичній організації навчання надається його зв'язку з життям, з практикою застосування здобутих уявлень, знань, навичок поведінки в життєвих ситуаціях. Обмеженість відповідного досвіду учнів потребує постійного залучення й аналізу їхніх вражень, чуттєвої опори на результати дослідження об'єктів і явищ навколишнього світу.

Педагогічна стратегія, яка опиралась на наслідувальні механізми у розвитку пізнавальних процесів молодших школярів, і передбачала пріоритетне використання зразків, алгоритмів, етапного контролю й корекції, збагачується **мультисенсорним підходом**, що зумовлює дослідницьку поведінку учнів, сприйняття ними властивостей і якостей предметів і явищ природного і соціального оточення, спрямовуються у сферу пошукової діяльності.

На основі Типової програми вчитель може створювати різні варіанти інтегрованої програми за таким алгоритмом:

- ♦ визначення цілей навчання
- ♦ створення картки понять з інших предметів (асоціативної павутинки, курсів, галузей, які допоможуть досягти цілей)
- ♦ структурування програми за темами
- ♦ вибір діяльності учнів, яка забезпечить інтегроване навчання
- ♦ розроблення показників досягнення очікуваних результатів

Можливі засоби інтеграції в процесі реалізації програми «Я досліджую світ» передбачають включення учнів в практику виконання різноманітних завдань дослідницького характеру, як от:

- ♦ дослідження-розпізнавання (Що це? Яке воно? Обстеження за допомогою органів чуття, опис, порівняння з іншими предметами, явищами; спільне — відмінне, до якого цілого воно належить)
- ♦ дослідження-спостереження (Як воно діє? Що з ним відбувається? Для чого призначене?)
- ♦ дослідження-пошук (запитування, передбачення, встановлення часової і логічної послідовності явищ, подій; встановлення причинно — наслідкових зв'язків (Чому? Яким чином? Від чого залежить? З чим пов'язано?), догадка, висновок-узагальнення).

Дослідження практики інтегрованого навчання в початковій школі виявило проблеми в його застосуванні, які негативно позначаються на якості освіти. Зокрема, «радикальна» інтеграція — «усього з усім» (усіх галузей) може призвести до втрати вимог щодо функціональної грамотності учнів (читати, писати, проводити математичні операції). За цієї умови нерідко простежується надлишковість змісту навчання за рахунок залучення інформації з різних галузей.

Трапляється випадкове поєднання одиниць змісту без врахування програмових вимог кожної із предметних складових, які інтегруються.

Мозаїчний, перелічувальний спосіб реалізації міжпредметного змісту на уроці (читали, писали, розв'язували задачу, грались) без об'єднувальної мети і орієнтації на інтегрований результат теж знецінює ідею системного викладу змісту у взаємозв'язках компонентів.

Водночас зазначимо, що найвищим субмеханізмом інтеграції є інтеграція стратегій пізнання або універсальних дій. Орієнтиром для вчителя тут може бути програма формування загальнонавчальних умінь, або умінь учитися (О. Я. Савченко).

Що стосується **других класів**, то ті з них, які працювали за пілотним проектом, продовжать його і в цьому, 2018–2019 рр.

ТИПОВА ОСВІТНЯ ПРОГРАМА ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ, розроблена під керівництвом О. Я. Савченко*

1–2 класи

Пояснювальна записка

Початкова освіта — це перший рівень повної загальної середньої освіти, який відповідає першому рівню Національної рамки кваліфікацій.

Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей та розвиток самостійності, творчості, допитливості, що забезпечують її готовність до життя в демократичному й інформаційному суспільстві, продовження навчання в основній школі.

Початкова освіта передбачає поділ на два цикли — 1–2 класи і 3–4 класи, що враховують вікові особливості розвитку та потреб дітей і дають можливість забезпечити подолання розбіжностей у їхніх досягненнях, зумовлених готовністю до здобуття освіти.

Типову освітню програму для 1–2 класів закладів загальної середньої освіти розроблено відповідно до Закону України «Про освіту», Державного стандарту початкової освіти. У програмі визначено вимоги до конкретних очікуваних результатів навчання; коротко вказано відповідний зміст кожного навчального предмета чи інтегрованого курсу.

Програму побудовано із врахуванням таких принципів:

- ♦ дитиноцентрованості і природовідповідності;
- ♦ узгодження цілей, змісту і очікуваних результатів навчання;
- ♦ науковості, доступності і практичної спрямованості змісту;
- ♦ наступності і перспективності навчання;
- ♦ взаємозв'язаного формування ключових і предметних компетентностей;
- ♦ логічної послідовності і достатності засвоєння учнями предметних компетентностей;
- ♦ можливостей реалізації змісту освіти через предмети або інтегровані курси;
- ♦ творчого використання вчителем програми залежно від умов навчання;
- ♦ адаптації до індивідуальних особливостей, інтелектуальних і фізичних можливостей, потреб та інтересів дітей.

Зміст програми має потенціал для формування у здобувачів таких **ключових компетентностей**:

- 1) вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях;
- 2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади, можливість розуміти прості висловлювання іноземною мовою, спілкуватися нею у відповідних ситуаціях, оволодіння навичками міжкультурного спілкування;
- 3) математична компетентність, що передбачає виявлення простих математичних залежностей в навколишньому світі, моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань, усвідомлення ролі математичних знань та умінь в особистому і суспільному житті людини;
- 4) компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, що передбачають формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження;
- 5) інноваційність, що передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо), формування знань, умінь, ставлень, що є основою

¹ Затверджена наказом МОН від 21.03.2018 р. № 268 «Про затвердження типових освітніх та навчальних програм для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти».

- компетентнісного підходу, забезпечують подальшу здатність успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади;
- 6) екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміючи важливість збереження природи для сталого розвитку суспільства;
  - 7) інформаційно-комунікаційна компетентність, що передбачає опанування основою цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечного та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях;
  - 8) навчання впродовж життя, що передбачає опанування вміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища, отримання нової інформації з метою застосування її для оцінювання навчальних потреб, визначення власних навчальних цілей та способів їх досягнення, навчання працювати самостійно і в групі;
  - 9) громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу і школи, повагу до прав інших осіб, вміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних з різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України, дбайливе ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя;
  - 10) культурна компетентність, що передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості;
  - 11) підприємливість та фінансова грамотність, що передбачають ініціативність, готовність брати відповідальність за власні рішення, вміння організувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлення етичних цінностей ефективної співпраці, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень.

Спільними для всіх ключових компетентностей є такі **вміння**: читання з розумінням, вміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами.

Враховуючи інтегрований характер компетентності, у процесі реалізації Типової освітньої програми або Освітніх програм рекомендується використовувати **внутрішньопредметні** і **міжпредметні зв'язки**, які сприяють цілісності результатів початкової освіти та переносу умінь у нові ситуації.

Вимоги до дітей, які розпочинають навчання у початковій школі, мають враховувати досягнення попереднього етапу їхнього розвитку.

Період життя дитини від п'яти до шести (семи) років (старший дошкільний вік) визначається цілісною зміною її особистості, готовністю до нової соціальної ситуації розвитку. Пріоритетом цього процесу є формування і розвиток базових особистісних якостей дітей: спостережливості, допитливості, довільності поведінки, міжособистісної позитивної комунікації, відповідальності, діяльного і різнобічного освоєння навколишньої дійсності та ін. Потенційно це виявляється у певному рівні готовності дитини до систематичного навчання — *фізичної, соціальної, емоційно-ціннісної, пізнавальної, мовленнєвої, творчої*.

Зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, початкова школа забезпечує подальше становлення особистості дитини, її фізичний, інтелектуальний, соціальний розвиток; формує здатність до творчого самовираження, критичного мислення, виховує ціннісне ставлення до держави, рідного краю, української культури, пошанування своєї гідності та інших людей, збереження здоров'я.

Згідно із Законом України «Про освіту», на основі Державного стандарту й Типової освітньої програми заклади освіти, наукові установи та інші суб'єкти освітньої діяльності можуть розробляти освітні програми — єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів, індивідуальних проектів, контрольних заходів тощо), спланованих і організованих для досягнення визначених результатів навчання. Освітні програми можуть відрізнятися від Типової освітньої програми послідовністю викладання навчального матеріалу, обсягом його вивчення, наявністю додаткових компонентів змісту або використанням оригінальних форм, методів і засобів навчання.

Розподіл навчальних годин за темами, розділами, вибір форм і методів навчання вчитель визначає самостійно, враховуючи конкретні умови роботи, забезпечуючи водночас досягнення конкретних очікуваних результатів, зазначених у програмі.

Освітні програми можуть мати корекційно-розвивальний складник для осіб з особливими освітніми потребами. Для дітей з особливими потребами тривалість здобуття початкової освіти може бути подовжена.

Програми інваріантного складника Базового навчального плану є обов'язковими для використання в загальноосвітніх навчальних закладах усіх типів і форм власності.

Контроль і оцінювання навчальних досягнень здобувачів здійснюються на суб'єкт-суб'єктних засадах, що передбачає систематичне відстеження їхнього індивідуального розвитку у процесі навчання. За цих умов контрольно-оцінювальна діяльність набуває для здобувачів формувального характеру. Контроль спрямований на пошук ефективних шляхів поступу кожного здобувача у навчанні, а визначення особистих результатів здобувачів не передбачає порівняння із досягненнями інших і не підлягає статистичному обліку з боку адміністративних органів.

Упродовж навчання в початковій школі здобувачі освіти опановують способи самоконтролю, саморефлексії і самооцінювання, що сприяє вихованню відповідальності, розвитку інтересу, своєчасному виявленню прогалин у знаннях, уміннях, навичках та їх корекції.

Навчальні досягнення здобувачів у 1–2 класах підлягають вербальному, формувальному оцінюванню, у 3–4 — формувальному та підсумковому (бальному) оцінюванню.

Формувальне оцінювання має на меті: підтримати навчальний розвиток дітей; вибудувати індивідуальну траєкторію їхнього розвитку; діагностувати досягнення на кожному з етапів процесу навчання; вчасно виявляти проблеми й запобігати їх напашуванню; аналізувати хід реалізації навчальної програми й ухвалювати рішення щодо корегування програми і методів навчання відповідно до індивідуальних потреб дитини; мотивувати прагнення здобути максимально можливі результати; виховувати ціннісні якості особистості, бажання навчатися, не боятися помилок, переконання у власних можливостях і здібностях.

Підсумкове оцінювання передбачає зіставлення навчальних досягнень здобувачів з конкретними очікуваними результатами навчання, визначеними освітньою програмою.

Здобувачі початкової освіти проходять державну підсумкову атестацію, яка здійснюється лише з метою моніторингу якості освітньої діяльності закладів освіти та (або) якості освіти.

З метою неперервного відстеження результатів початкової освіти, їх прогнозування та коригування можуть проводитися моніторингові дослідження навчальних досягнень на національному, обласному, районному, шкільному рівнях, а також на рівні окремих класів. Аналіз результатів моніторингу дає можливість відстежувати стан реалізації цілей початкової освіти та вчасно приймати необхідні педагогічні рішення.

ТИПОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН

Назва освітньої галузі	Класи	Кількість годин на рік				
		1 кл.	2 кл.	3 кл.	4 кл.	Разом
<i>Інваріантний складник</i>						
Мовно-літературна		315	350	350	350	1365
Іншомовна						
Математична		140	140	140	140	560
Я досліджую світ (природнича, громадянська й історична, соціальна, здоров'язбережувальна галузі)		105	105	105	105	420
Технологічна		35	70	70	70	245
Інформатична						
Мистецька		70	70	70	70	280
Фізкультурна*		105	105	105	105	420
Усього		770	840	840	840	3290
<i>Варіативний складник</i>						
Додаткові години для вивчення предметів освітніх галузей, проведення індивідуальних консультацій та групових занять		35	35	70	70	210
Загальнорічна кількість навчальних годин		805	875	910	910	3500
Гранично допустиме тижневе/ річне навчальне навантаження учня		20/700	22/770	23/805	23/805	/3080
Сумарна кількість навчальних годин, що фінансуються з бюджету (без урахування поділу на групи)		805	875	910	910	3500

* Години, передбачені для фізичної культури, не враховуються під час визначення гранично допустимого навантаження учнів.

МОВНО-ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ

УКРАЇНЬСЬКА МОВА І ЛІТЕРАТУРНЕ ЧИТАННЯ

Пояснювальна записка

Метою початкового курсу мовно-літературної освіти є розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- ♦ виховання в учнів позитивного емоційно-ціннісного ставлення до української мови, читання, дитячої книжки, формування пізнавального інтересу до рідного слова, прагнення вдосконалювати своє мовлення;
- ♦ розвиток мислення, мовлення, уяви, пізнавальних і літературно-творчих здібностей школярів;
- ♦ формування повноцінних навичок читання і письма, уміння брати участь у діалозі, інсценізаціях, створювати короткі усні й письмові монологічні висловлення;
- ♦ формування вмінь працювати з різними видами та джерелами інформації;
- ♦ ознайомлення учнів з дитячою літературою різної тематики й жанрів, формування прийомів самостійної роботи з дитячими книжками;
- ♦ формування умінь опрацьовувати тексти різних видів (художні, науково-популярні, навчальні, медіатексти);
- ♦ дослідження мовних одиниць і явищ з метою опанування початкових лінгвістичних знань і норм української мови;
- ♦ залучення молодших школярів до практичного застосування умінь з різних видів мовленнєвої діяльності в навчальних і життєвих ситуаціях.

Відповідно до зазначених мети і завдань у початковому курсі мовно-літературної освіти виділено такі **змістові лінії**: «Взаємодіємо усно», «Читаємо», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовні явища».

Змістова лінія **«Взаємодіємо усно»** спрямована на формування в молодших школярів умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію та використовувати її в різних комунікативних ситуаціях, спілкуватися усно з іншими людьми в діалогічній і монологічній формах заради досягнення певних життєвих цілей.

Змістова лінія **«Читаємо»** передбачає формування в учнів повноцінної навички читання, умінь самостійно вибирати й опрацьовувати літературні тексти різних видів, дитячі книжки, висловлювати своє ставлення до прочитаного, сприймати художній текст як засіб збагачення особистого емоційно-чуттєвого, соціального досвіду, користуватися раціональними прийомами пошуку потрібної інформації в різних джерелах, працювати з інформацією в різних форматах, застосовувати її в навчально-пізнавальних, комунікативних ситуаціях, практичному досвіді.

Змістова лінія **«Взаємодіємо письмово»** спрямована на формування в молодших школярів повноцінної навички письма, умінь висловлювати свої думки, почуття, ставлення та взаємодіяти з іншими людьми в письмовій формі, виявляти себе в різних видах мовленнєво-творчої діяльності.

Змістова лінія **«Досліджуємо медіа»** передбачає формування в учнів умінь аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в медіатекстах та використовувати її для збагачення власного досвіду, створювати прості медіапродукти.

Змістова лінія **«Досліджуємо мовні явища»** спрямована на дослідження учнями мовних одиниць і явищ з метою опанування початкових лінгвістичних знань, норм літературної вимови та правил українського правопису, формування в молодших школярів умінь послуговуватися українською мовою в усіх сферах життя.

Змістові лінії реалізуються через такі інтегровані курси і навчальні предмети:

1 клас — інтегрований курс «Навчання грамоти»;

2 клас — навчальні предмети «Українська мова», «Читання» або інтегрований курс цих навчальних предметів;

3 клас — навчальні предмети «Українська мова», «Літературне читання»;

4 клас — навчальні предмети «Українська мова», «Літературне читання».

1 клас

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
Змістова лінія «Взаємодіємо усно»	
<p>з увагою <i>сприймає</i> усні репліки співрозмовника, <i>доречно реагує</i> на них; <i>виконує</i> навчальні та ігрові дії відповідно до прослуханої інструкції; <i>слухає й розуміє</i> коротке монологічне висловлення;</p> <p><i>відповідає на запитання</i> за змістом прослуханого (<i>хто? що? де? коли? як?</i>); <i>розповідає</i>, про що мовиться в тексті, який прослуховувався;</p> <p><i>ділиться</i> своїми почуттями та емоціями від почутого; <i>розповідає</i>, що зацікавило в усному повідомленні;</p> <p><i>відтворює</i> по ролях (з учнями або вчителем) діалог із прослуханих казок, розповідей; <i>вступає</i> в діалог на теми, які викликають зацікавлення; <i>самостійно формулює</i> репліки (запитання) до співрозмовника за змістом попередньо підготовленої короткої бесіди на добре знайому тему; <i>уважно слухає</i> співрозмовника й <i>адекватно відповідає</i> на його запитання; <i>користується</i> формулами мовленнєвого етикету в ситуаціях навчального та побутового спілкування (вітання, прощання, вибачення, подяка, звернення з проханням); <i>дотримується</i> правил спілкування з людьми різного віку; <i>використовує</i> відповідно до ситуації спілкування несловесні засоби (жести, міміка тощо); <i>регулює</i> дихання, силу голосу і темп мовлення у процесі спілкування;</p> <p><i>повторює</i> услід за вчителем зразок зв'язного висловлення (обсягом 2–3 речення) зі збереженням його змісту та інтонаційних особливостей; <i>переказує</i> знайому казку, короткий прослуханий текст з опорою на подані малюнки, словосполучення, запитання, план; <i>самостійно будує</i> коротке зв'язне висловлення за поданим початком, малюнком (ілюстрацією, серією малюнків), на основі прослуханого тексту або випадку з життя</p>	<p>Сприймання усної інформації.</p> <p>Аналіз та інтерпретація (розкриття змісту) почутого.</p> <p>Оцінювання усної інформації.</p> <p>Практичне оволодіння діалогічною формою мовлення, етикетними нормами культури спілкування.</p> <p>Створення усних монологічних висловлень</p>
Змістова лінія «Читаємо»	
<p><i>читає вголос</i> доступні тексти переважно цілими словами (окремі слова ускладненої структури — складами); <i>виявляє</i> у процесі читання <i>розуміння</i> значень більшості слів, <i>звертає увагу</i> на незнайомі слова, запитує у дорослих їх значення; <i>правильно інтонуює</i> речення, у кінці яких стоять різні розділові знаки (після попередньої підготовки);</p> <p><i>читає і називає</i> нескладні за змістом і формою фольклорні та літературні тексти (загадка, лічилка, казка, вірш, оповідання);</p> <p><i>виділяє</i> в структурі тексту заголовки; <i>пояснює</i> зв'язок заголовка та ілюстрацій зі змістом твору (у прозорих випадках); <i>виявляє розуміння</i> фактичного змісту невеликих за обсягом і нескладних текстів: <i>пояснює</i>, яка подія відбулася, <i>називає</i> персонажів твору, <i>відповідає на запитання</i> за змістом прочитаного; <i>пояснює</i>, якими словами в тексті автор описує характер героя, його зовнішність, передає красу природи і т. ін. (з допомогою вчителя); <i>переказує</i> близько до змісту прочитаний твір чи окремі його епізоди з опорою на ілюстрації, запитання вчителя;</p> <p><i>висловлює власне ставлення</i> до прочитаного: хороший / поганий вчинок, хто сподобався / не сподобався в творі, які епізоди найбільше запам'яталися, вразили;</p> <p><i>читає по ролях</i> діалоги з казок, оповідань, віршів (після попередньої підготовки);</p>	<p>Формування і розвиток навички читання.</p> <p>Сприймання і практичне розрізнення художніх текстів.</p> <p>Аналіз та інтерпретація змісту тексту.</p> <p>Формування рефлексивного досвіду за змістом прочитаного.</p>

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
<p>має уявлення про найважливіші джерела інформації: дитячі книжки, журнали, енциклопедії, телебачення, бібліотека, Інтернет; розрізняє вербальну і візуальну інформації в тексті; знаходить за завданням учителя потрібну візуальну інформацію в дитячій книжці, дитячому журналі, пояснює її зміст;</p> <p>знаходить і називає елементи дитячої книжки (прізвище автора, заголовок, ілюстрації), спираючись на них, висловлює здогад, про що може розповідатися в книжці (творі); розрізняє дитячі книжки казок, оповідань, віршів у виданнях з чітко вираженим поліграфічним оформленням (ілюстраціями, заголовком, графічним представленням тексту); дотримується правил збереження книжки та гігієни читання (під керівництвом дорослого);</p> <p>пояснює свої читацькі вподобання (яким темам надає перевагу); відповідає на запитання, про що (про кого) любить читати; називає своїх улюблених літературних героїв</p>	<p>Ознайомлення з різними джерелами та видами інформації.</p> <p>Робота з дитячою книжкою.</p> <p>Орієнтовний зміст літературного матеріалу: дитяча література в авторській, жанрово-тематичній різноманітності:</p> <ul style="list-style-type: none"> • твори усної народної творчості (казки, лічилки, загадки, скоромовки, пісеньки та ін.), • доступні віку художні твори відомих письменників України та зарубіжжя на актуальні теми для дітей: літературні казки, оповідання, вірші, комікси; • науково-художні дитячі тексти; • дитяча періодика <p>теми дитячого читання: про Батьківщину, сім'ю, живу й неживу природу, дітей, шкільне життя, дружбу, пригоди, винаходи, фантастика та ін.</p>
Змістова лінія «Взаємодіємо письмово»	
<p>називає і розбірливо пише всі рукописні малі й великі літери українського алфавіту, дотримуючись графічних, технічних, гігієнічних вимог; розрізняє друковане і рукописне письмо; списує слова і речення з друкованого і рукописного тексту; пише під диктування слова, речення з 3–4 слів;</p> <p>добирає й записує назву малюнка, заголовок до тексту (з допомогою вчителя); складає й записує речення за ілюстрацією, життєвою ситуацією (самостійно та з допомогою вчителя); дотримується культури оформлення письмових робіт;</p> <p>перевіряє написане; виявляє і виправляє недоліки письма (графічні, орфографічні, пунктуаційні) самостійно чи з допомогою вчителя</p>	<p>Формування і розвиток навички письма.</p> <p>Створення власних письмових висловлень.</p> <p>Перевірка письмових робіт</p>
Змістова лінія «Досліджуємо медіа»	
<p>сприймає зміст і форму простих медіапродуктів (малюнки, світлини, комікси, дитячі журнали, мультфільми тощо), бере участь в їх обговоренні; бере участь в обговоренні змісту і форми медіапродуктів; розповідає про свої враження від прослуханих / переглянутих медіапродуктів</p>	<p>Робота з медіапродукцією</p>
Змістова лінія «Досліджуємо мовні явища»	
<p>має уявлення про мовні звуки; розрізняє голосні і приголосні звуки за звучанням та способом вимовляння; правильно вимовляє тверді й м'які, дзвінки й глухі приголосні звуки;</p>	<p>Дослідження мовних звуків, правильна їх вимова.</p>

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
<p><i>відтворює</i> ланцюжок звуків у почутому слові (без явищ асиміляції); <i>пояснює</i> зміну значення слова в результаті заміни одного зі звуків; <i>має уявлення</i> про букви, <i>розрізняє</i> звуки і букви;</p> <p><i>позначає</i> мовні звуки буквами на письмі; <i>правильно записує</i> слова, вимова й написання яких збігаються; <i>правильно позначає</i> на письмі м'якість приголосних звуків; <i>відтворює</i> алфавітні назви букв;</p> <p><i>має уявлення</i> про склад, <i>вимовляє</i> слова по складах; <i>пояснює</i> співвідношення між звуками і буквами у складі, слові; <i>поділяє на склади</i> слова під час переносу їх частин в інший рядок;</p> <p><i>має уявлення</i> про наголос, <i>визначає</i> на слух склад, який вимовляється з більшою силою голосу; <i>розрізняє</i> наголошений і ненаголошені склади в слові; <i>правильно наголошує</i> загальноживані слова; <i>пояснює</i> залежність значення слова від зміни наголосу в ньому (в окремих випадках);</p> <p><i>має уявлення</i> про номінативну функцію слова; <i>співвідносить</i> слово і зображення відповідного предмета, дії, ознаки, числа; <i>розрізняє</i> близькі й протилежні за значенням слова; <i>розпізнає</i> слова, які мають кілька значень; <i>доповнює</i> тематичні групи слів; <i>встановлює відповідність</i> між родовою і видовими назвами;</p> <p><i>упізнає і розрізняє</i> слова — назви предметів, ознак, дій, чисел, службові слова (з допомогою вчителя); <i>ставить до слів питання хто? що? який? яка? яке? які? що робить? що роблять? скільки?</i> (з допомогою вчителя);</p> <p><i>має уявлення</i> про речення; <i>розпізнає</i> речення за графічними орієнтирами (велика буква на початку, розділовий знак у кінці); <i>визначає</i> кількість слів у реченні, яке складається з 1–4 слів; <i>інтонаційно правильно вимовляє</i> (читає) розповідні, питальні й окличні речення і відповідно <i>оформлює</i> їх на письмі (використовує відповідні розділові знаки); <i>дотримується</i> правила вживання великої літери на початку речення; <i>доповнює</i> речення 1–2 словами за змістом; <i>складає</i> речення за малюнком, з поданих слів, на задану тему;</p> <p><i>має уявлення</i> про текст (практично відрізняє його від речення); <i>добирає</i> заголовок до тексту (з допомогою вчителя); <i>визначає</i> кількість речень у тексті (з 2–4 речень), <i>виявляє</i> їх межі за графічними орієнтирами</p>	<p>Позначення звуків буквами.</p> <p>Вправління у поділі слів на склади.</p> <p>Дослідження ролі наголосу в словах.</p> <p>Спостереження за лексичним значенням слів.</p> <p>Ознайомлення зі словами — назвами предметів, ознак, дій, чисел, службовими словами.</p> <p>Дослідження і конструювання речень.</p> <p>Дослідження тексту.</p>

2 клас

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
Змістова лінія «Взаємодіємо усно»	
<p>з увагою <i>сприймає</i> усні репліки співрозмовника, <i>перепитує, доречно реагує</i> на них; <i>виконує</i> сприйняті на слух інструкції щодо виконання поставлених учителем навчальних завдань; <i>сприймає</i> монологічне висловлення й <i>використовує</i> усну інформацію з конкретною метою;</p> <p><i>відповідає на запитання</i> за змістом прослуханого і <i>ставить запитання</i> до усного повідомлення;</p>	<p>Сприймання усної інформації.</p> <p>Аналіз та інтерпретація (розкриття змісту) почутого.</p>

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
<p><i>відтворює</i> основний зміст усного повідомлення; <i>вибирає</i> інформацію з почутого і <i>пояснює</i>, чому вона зацікавила, <i>обговорює</i> її з іншими особами;</p> <p><i>висловлює</i> своє ставлення до почутого: до подій, персонажів тексту; <i>розповідає</i> про власні почуття, які викликав прослуханий текст; <i>пояснює</i>, чому щось подобається, а щось ні;</p> <p><i>бере участь</i> у розігруванні діалогів за змістом малих фольклорних форм, казок, віршів, <i>використовує</i> доречно силу голосу, темп мовлення, міміку, жести, рухи; <i>вступає</i> в діалог, <i>підтримує</i> й <i>ініціює</i> діалог на добре відому тему та на теми, які викликають зацікавлення; <i>користується</i> формулами мовленнєвого етикету (ввічливими словами); <i>дотримується</i> правил спілкування; <i>використовує</i> відповідно до ситуації спілкування несловесні засоби (жести, міміка тощо); <i>регулює</i> дихання, силу голосу і темп мовлення у процесі спілкування;</p> <p><i>усно переказує</i> текст з опорою на допоміжні матеріали (ілюстрація, план, опорні слова, словосполучення); <i>створює</i> власне висловлення за ілюстраціями; <i>розповідає</i> про свої спостереження, враження, події з власного життя; <i>впевнено висловлює</i> свої думки</p>	<p>Оцінювання усної інформації.</p> <p>Практичне оволодіння діалогічною формою мовлення, етикетними нормами культури спілкування.</p> <p>Створення усних монологічних висловлень</p>
Змістова лінія «Читаємо»	
<p><i>читає вголос</i> правильно, свідомо, плавно, цілими словами нескладні за змістом і формою тексти; <i>виявляє початкові уміння</i> читати мовчки; <i>пояснює</i> значення більшості слів, ужитих у прямому та переносному значеннях; <i>знаходить у тексті</i> незнайомі слова, з'ясовує їх значення, користуючись виносками, тлумачним словником, а також через контекст (з допомогою вчителя); <i>правильно інтонує</i> прості речення будь-якого виду; <i>користується</i> найпростішими прийомами регулювання темпу читання, сили голосу, дихання залежно від змісту тексту (самостійно та за завданням учителя);</p> <p><i>самостійно читає</i>, <i>практично розрізняє</i> з опорою на найпростіші жанрові особливості тексти малих фольклорних форм, що опрацьовувалися під час навчання, а також літературних жанрів (казка, вірш, оповідання, уривки з повістей-казок), <i>правильно їх називає</i>, <i>визначає</i> емоційний настрій; <i>самостійно читає та розрізняє</i> нехудожні тексти за відсутністю у їх змісті діалогів, яскравих образних висловів, наявності наукових понять, фактів, історичних дат, передачі інформації;</p> <p><i>виділяє</i> в структурі художнього і нехудожнього текстів заголовки, ілюстрації, схеми, таблиці, <i>використовує їх</i> для прогнозування орієнтовного змісту тексту та кращого його розуміння; <i>виявляє розуміння</i> фактичного змісту тексту та основних думок художніх і нехудожніх текстів (з допомогою вчителя); <i>пояснює</i>, які, де, коли відбулися події; <i>визначає</i>, <i>правильно називає</i> персонажів художнього твору, <i>виділяє</i> серед них головного; <i>перераховує</i> цікаві факти, важливі ідеї в інформаційному тексті; <i>встановлює зв'язки</i> між подіями, дійовими особами; <i>ставить запитання</i> за фактичним змістом прочитаного з метою уточнення свого розуміння; <i>розпізнає</i>, <i>називає</i> в тексті яскраві, образні слова, вислови, <i>пояснює</i> їх роль у творі (з допомогою вчителя); <i>передає зміст</i> (детально або вибірково) твору чи окремих епізодів з дотриманням логіки викладу, а також з урахуванням структурних елементів тексту: зачину, основної частини, кінцівки; <i>пояснює вчинки</i> персонажів у творі, <i>висловлює</i> щодо них найпростіші оцінні судження; <i>обґрунтовує</i> свої висновки (з допомогою вчителя);</p>	<p>Формування і розвиток навички читання.</p> <p>Сприймання і практичне розрізнення текстів різних видів.</p> <p>Аналіз та інтерпретація змісту текстів.</p>

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
<p><i>розповідає</i> про свої загальні враження, почуття від прочитаного, (що саме сподобалося / не сподобалося, що було цікаво / нецікаво, що нового дізнався / дізналась), <i>підтверджує</i> свої думки фактами з тексту;</p> <p><i>пов'язує</i> зміст прочитаного зі своїми знаннями, попереднім читацьким, а також власним життєвим емоційно-чуттєвим досвідом;</p> <p><i>передає</i> власне ставлення до подій, вчинків персонажів через ілюстрування, декламацію, рольові ігри, інсценізацію твору чи окремих його епізодів (з використанням вербальних і невербальних засобів художньої виразності);</p> <p><i>імпровізує</i> з репліками, відтворюючи діалоги з казок, віршів, оповідань;</p> <p><i>бере участь</i> у колективному обговоренні прочитаного: <i>зацікавлено й уважно слухає</i> співрозмовників, <i>толерантно ставиться</i> до їхніх думок, <i>пояснює</i> своє розуміння дискусійних питань;</p> <p><i>знає і називає</i> найважливіші інформаційні ресурси: бібліотека, Інтернет, телебачення, дитячі газети, журнали, книжки, довідкові видання;</p> <p><i>знаходить</i> у нехудожніх і навчальних текстах відповіді на запитання, поставлені вчителем;</p> <p><i>здійснює</i> пошук потрібної інформації у дитячих довідкових виданнях;</p> <p><i>виявляє</i> в тексті і <i>пояснює</i> зміст графічної інформації (таблиця, схема, емотикони тощо);</p> <p><i>аналізує</i> одержану інформацію, звертається до дорослих (коли є сумнів) за підтвердженням її правдивості, достовірності;</p> <p><i>застосовує</i> одержану інформацію в навчальній діяльності та практичному досвіді;</p> <p><i>перетворює</i> вербальну інформацію із суцільного тексту у візуальну (малюнок, кадри до мультфільму, таблиця, схема тощо);</p> <p><i>розпочинає ознайомлення</i> з новою дитячою книжкою з розглядання її структурних елементів: обкладинки, титульного аркуша, ілюстрацій, змісту (переліку) творів, <i>правильно їх називає</i>;</p> <p><i>передбачає</i> орієнтовний зміст твору, дитячої книжки за вказаними елементами;</p> <p><i>розрізняє</i> дитячі книжки за типом видання: книжка-твір, книжка-збірка, енциклопедія, дитячий журнал, словник;</p> <p><i>добирає</i> для читання дитячі книжки на відповідну тему: казки про тварин, пригоди, фантастика та ін.;</p> <p><i>визначає</i> мету свого читання (для проведення цікавого дозвілля, знаходження потрібної інформації та ін.), <i>обирає, читає</i> відповідні книжки, <i>пояснює</i> свій вибір;</p> <p><i>перечитує</i> книжки, окремі їх епізоди для кращого розуміння змісту та вдосконалення навички читання;</p> <p><i>має уявлення</i> про жанри й теми дитячого читання;</p> <p><i>називає</i> твори, дитячі книжки, що сподобалися, <i>розповідає</i>, які епізоди справили найбільше враження;</p> <p><i>називає</i> кілька прізвищ авторів прочитаних творів;</p> <p><i>називає</i> державні символи України й окремі національні символи, традиції українського народу</p>	<p>Формування рефлексивного досвіду за змістом прочитаного.</p> <p>Робота з різними джерелами і видами інформації.</p> <p>Робота з дитячою книжкою.</p> <p>Орієнтовний зміст літературного матеріалу: <i>дитяча література в авторській, жанрово-тематичній різноманітності:</i> — твори усної народної творчості, дитячий фольклор; — твори відомих письменників-класиків України та зарубіжжя на актуальні теми для дітей; — художня вітчизняна і зарубіжна література сучасних письменників: казки, легенди, оповідання, вірші, повісті-казки, комікси; — науково-пізнавальна література для дітей: книжки, енциклопедії, довідники; — дитяча періодика;</p>

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
	теми дитячого читання: про Батьківщину, сім'ю, на героїко-патріотичну тематику, про живу й неживу природу, дітей, дружбу, шкільне життя, пригоди, фантастика, дитячі детективи, винаходи, відкриття, сучасні технології та ін.
Змістова лінія «Взаємодіємо письмово»	
<p>пише розбірливо, охайно з однаковим нахилом букв; дотримується свідомо гігієнічних правил письма; дотримується культури оформлення письмових робіт: розташовує самостійно заголовок у рядку, дотримується поля, правого і лівого краю сторінки, абзаців, робить акуратні виправлення; розташовує слова й віршові строфи в колонку; записує слова в таблицю;</p> <p>обмінюється елементарними письмовими повідомленнями (записка, лист, вітальна листівка та ін.); обирає для написання повідомлення відповідне оформлення (шрифт, розмір, колір тощо); відновлює деформований текст з 3–4 речень; створює і записує коротке зв'язне висловлення на добре відому та цікаву тему;</p> <p>перевіряє (з допомогою вчителя), чи грамотно написаний власний текст; виправляє орфографічні й пунктуаційні помилки на вивчені правила (самостійно і з допомогою вчителя); удосконалює текст із часто повторюваними словами шляхом заміни їх синонімами та займенниками (без уживання термінів)</p>	<p>Формування і розвиток навички письма.</p> <p>Створення власних письмових висловлень.</p> <p>Перевірка й редагування текстів</p>
Змістова лінія «Досліджуємо медіа»	
<p>сприймає й обговорює прості медіапродукти; обговорює зміст і форму простих медіапродуктів, розповідає, про що в них ідеться; визначає, кому і для чого призначений медіапродукт; пояснює зміст вербальної і невербальної інформації в медіапродуктах; висловлює свої думки і почуття з приводу прослуханих / переглянутих медіапродуктів (коміксів, дитячих журналів, реклами); створює прості медіапродукти (лістівка, sms-повідомлення, фотоколаж тощо) з допомогою інших осіб</p>	Робота з медіапродукцією
Змістова лінія «Досліджуємо мовні явища»	
<p>аналізує звуко-буквений склад слова; експериментує зі словами: змінює, додає, вилучає один звук (букву), склад у словах так, щоб вийшло інше слово; правильно вимовляє слова з дзвінкими приголосними звуками в кінці слова і складу перед глухим; правильно вимовляє й записує слова з апострофом; правильно наголошує загальноновживані слова; експериментує з наголосом: порівнює і пояснює значення слів, які відрізняються лише наголосом;</p> <p>ділить слова на склади; переносить слова з рядка в рядок складами; не відриває при переносі від слова склад, позначений однією буквою; правильно переносить слова зі збігом приголосних, з літерами ь, й, буквосполученнями дж, дз, йо, ьо, апострофом;</p> <p>правильно читає (напам'ять або із запису) український алфавіт; розташовує 5–6 слів за алфавітом з орієнтацією на першу літеру; користується алфавітом у роботі з навчальними словниками;</p>	<p>Дослідження звуко-буквеного складу слів, правильна їх вимова і написання.</p> <p>Користування правилами переносу слів.</p> <p>Користування алфавітом.</p>

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
<p>розпізнає слова, близькі і протилежні за значенням; розрізняє пряме й переносне значення слів; пояснює різні значення багатозначних слів (з допомогою вчителя); розподіляє ряд слів на 2 групи за смисловою ознакою; доповнює кожну групу 2–3 словами; доречно вживає слова різних лексичних груп у власному мовленні;</p>	<p>Дослідження лексичного значення слова. Використання лексичного багатства української мови у власному мовленні.</p>
<p>розрізняє слова, які відповідають на питання <i>хто?</i> і <i>що?</i>; правильно вживає велику / малу літери у власних / загальних назвах; змінює іменники за числами (один — багато);</p>	<p>Дослідження ролі іменників у мовленні і використання їх у власних висловленнях.</p>
<p>впізнає слова, які відповідають на питання <i>який? яка? яке? які?</i> окремо та в реченнях, у тексті; утворює словосполучення іменників з прикметниками; добирає до відомого предмета відповідні ознаки;</p>	<p>Дослідження виражальних можливостей прикметників, використання їх з метою увиразнення мовлення.</p>
<p>впізнає слова-назви дій, ставить до них питання; добирає влучно дієслова для висловлення власних думок;</p>	<p>Спостереження за роллю дієслів у мовленні і застосування їх у власних висловленнях.</p>
<p>розрізняє слова, які називають числа, ставить до них питання <i>скільки?</i>; утворює словосполучення числівників з іменниками;</p>	<p>Дослідження числівників і використання їх у мовленні.</p>
<p>розрізняє слова, що називають предмети, ознаки, дії, числа, ставить до них питання; добирає самостійно 4–6 слів, які відповідають на питання <i>хто? що? який? яка? яке? які? що робить? що роблять? скільки?</i>; розподіляє слова на групи за значенням та питаннями (за частинами мови);</p>	<p>Спостереження за словами, які служать для назви предметів, ознак, дій, чисел.</p>
<p>упізнає в реченні службові слова; пише їх окремо від інших слів; пов'язує між собою слова за допомогою службових слів;</p>	<p>Дослідження значення в мовленні службових слів і використання їх для зв'язку слів у реченні.</p>
<p>розпізнає речення за його основними ознаками; пояснює роль різних видів речень для досягнення мети спілкування; правильно відтворює інтонацію розповідних, питальних і спонукальних, окличних та неокличних речень; використовує відповідні розділові знаки в кінці речень під час письма; поширює речення словами за поданими питаннями; складає і записує речення за малюнком, на задану тему;</p>	<p>Дослідження і конструювання речень.</p>
<p>розпізнає текст за основними ознаками; розрізняє текст-розповідь і текст-опис та пояснює їх призначення; добирає заголовок до тексту; визначає в тексті зачин, основну частину, кінцівку; знаходить у художніх текстах виражальні засоби мови, пояснює їх роль; складає і записує невеликий текст (3–4 речення) за ілюстрацією, серією малюнків, про події з власного життя; використовує займенники, прислівники, контекстні синоніми (без уживання термінів) для зв'язку речень у тексті та уникнення повторів;</p>	<p>Дослідження і складання текстів.</p>
<p>перевіряє і вдосконалює власні тексти, усуваючи лексичні повтори</p>	<p>Удосконалення текстів</p>

ІНШОМОВНА ГАЛУЗЬ

ІНОЗЕМНА МОВА

Пояснювальна записка

Мета початкової загальної середньої освіти

Головна мета навчання іноземної мови у початковій школі полягає у формуванні в учнів комунікативної компетенції, що забезпечується лінгвістичним, мовленнєвим і соціокультурним досвідом, узгодженим з віковими можливостями молодших школярів.

Початковий етап навчання іноземної мови у сучасному загальноосвітньому навчальному закладі надзвичайно важливий, оскільки в цей період закладаються психолінгвістичні основи іншомовної комунікативної компетенції, необхідні та достатні для подальшого її розвитку й удосконалення. Тут відбувається становлення засад для формування іншомовних фонетичних, лексичних, граматичних та орфографічних навичок, а також умінь сприймати на слух, говорити, читати й писати у межах визначених програмою результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Зміст навчання іноземної мови у початковій школі добирається відповідно до психо-фізіологічних особливостей учнів молодшого шкільного віку.

У початковій школі важливо зацікавити учнів вивченням іноземної мови, викликати в них позитивне ставлення до предмета, вмотивувати необхідність володіння іноземною мовою як засобом міжкультурного спілкування.

Завдання іноземних мов у реалізації мети початкової загальної середньої освіти

Зміст навчання забезпечується єдністю предметного, процесуального та емоційно-ціннісного компонентів і створюється на засадах оволодіння іноземною мовою у контексті міжкультурної парадигми, що передбачає навчання мови народу, який нею спілкується, та ознайомлення з його культурою. Такий підхід зумовлює формування готовності до міжкультурної комунікації у межах типових сфер, тем і ситуацій спілкування, визначених навчальною програмою. На кінець 2-го класу учні досягають рівня Pre A1, а на кінець 4-го класу — рівня A1. Ці рівні характеризують результати навчальних досягнень у кожному виді мовленнєвої діяльності та узгоджуються із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання.

Завдання полягає у формуванні вмінь:

- ♦ здійснювати спілкування в межах сфер, тем і ситуацій, визначених чинною навчальною програмою;
- ♦ розуміти на слух зміст автентичних текстів;
- ♦ читати і розуміти автентичні тексти різних жанрів і видів із різним рівнем розуміння змісту;
- ♦ здійснювати спілкування у письмовій формі відповідно до поставлених завдань;
- ♦ адекватно використовувати досвід, набутий у вивченні рідної мови та інших навчальних предметів;
- ♦ використовувати у разі потреби невербальні засоби спілкування за умови дефіциту наявних мовних засобів;
- ♦ критично оцінювати інформацію та використовувати її для різних потреб;
- ♦ висловлювати свої думки, почуття та ставлення;
- ♦ ефективно взаємодіяти з іншими усно, письмово та за допомогою засобів електронного спілкування.

Функції іноземних мов у реалізації мети початкової загальної середньої освіти

У процесі навчання іншомовного спілкування комплексно реалізуються освітня, виховна і розвивальна функції.

Освітня функція спрямована на:

- ♦ усвідомлення учнями значення іноземної мови для життя у мультилінгвальному та полікультурному світовому просторі;
- ♦ оволодіння знаннями про культуру, історію, реалії та традиції країн виучуваної мови;
- ♦ залучення учнів до діалогу культур (рідної та іншомовної);

- ♦ розуміння власних індивідуальних особливостей як психофізіологічних засад для оволодіння іноземною мовою;
- ♦ формування вміння використовувати в разі потреби різноманітні стратегії для задоволення власних іншомовних комунікативних намірів (працювати з підручником, словником, довідковою літературою, мультимедійними засобами тощо).

Виховна функція сприяє:

- ♦ формуванню в учнів позитивного ставлення до іноземної мови як засобу спілкування, поваги до народу, носія цієї мови, толерантного ставлення до його культури, звичаїв і способу життя;
- ♦ розвитку культури спілкування, прийнятої в сучасному цивілізованому суспільстві;
- ♦ емоційно-ціннісному ставленню до всього, що нас оточує;
- ♦ розумінню важливості оволодіння іноземною мовою і потреби користуватися нею як засобом спілкування.

Розвивальна функція сприяє розвитку в учнів:

- ♦ мовних, інтелектуальних і пізнавальних здібностей;
- ♦ готовності брати участь в іншомовному спілкуванні;
- ♦ потребу подальшого самовдосконалення у сфері використання іноземної мови;
- ♦ здатності переносити знання й уміння у нову ситуацію шляхом виконання проблемно-пошукової діяльності.

Компетентнісний потенціал галузі «Іноземні мови» у початковій школі

Провідним засобом реалізації вказаної мети є компетентнісний підхід до організації навчання у загальноосвітній школі на основі ключових компетентностей як результату навчання.

	Ключові компетентності	Компоненти
1	Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами	Уміння: ♦ використовувати українознавчий компонент в усіх видах мовленнєвої діяльності; ♦ засобами іноземної мови популяризувати Україну, українську мову, культуру, традиції. Ставлення: ♦ гордість за Україну, її мову та культуру; ♦ розуміння потреби популяризувати Україну у світі засобами іноземних мов; ♦ готовність до міжкультурного діалогу.
2	Спілкування іноземними мовами	♦ Реалізується через предметні компетентності.
3	Математична компетентність	Уміння: ♦ розв'язувати комунікативні та навчальні проблеми, застосовуючи логіко-математичний інтелект. Ставлення: ♦ готовність до пошуку різноманітних способів розв'язання комунікативних і навчальних проблем.
4	Основні компетентності у природничих науках і технологіях	Уміння: ♦ описувати іноземною мовою природні явища, аналізувати та оцінювати їх роль у життєдіяльності людини. Ставлення: ♦ інтерес до природи та почуття відповідальності за її збереження.
5	Інформаційно-цифрова компетентність	Уміння: ♦ вивчати іноземну мову з використанням спеціальних програмних засобів, ігор, соціальних мереж; ♦ створювати інформаційні об'єкти іноземними мовами; ♦ спілкуватися іноземною мовою з використанням інформаційно-комунікаційних технологій; ♦ застосовувати ІКТ відповідно до поставлених завдань. Ставлення: ♦ готовність дотримуватись мережевого етикету.

	Ключові компетентності	Компоненти
6	Уміння вчитися упродовж життя	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ самостійно працювати з підручником, шукати нову інформацію з різних джерел та критично оцінювати її; ◆ організувати свій час і навчальний простір; ◆ оцінювати власні навчальні досягнення. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ впевненість у спілкуванні іноземною мовою; ◆ подолання власних мовних бар'єрів; ◆ наполегливість; ◆ внутрішня мотивація та впевненість в успіху.
7	Ініціативність і підприємливість	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ ініціювати усну, писемну, зокрема онлайн взаємодію іноземною мовою для розв'язання конкретної життєвої ситуації. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ дотримання етичної поведінки під час розв'язання життєвих ситуацій; ◆ комунікабельність та ініціативність; ◆ креативність.
8	Соціальна та громадянська компетентності	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ формулювати власну позицію; ◆ співпрацювати з іншими на результат, спілкуючись іноземною мовою. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ толерантність у спілкуванні з іншими.
9	Обізнаність та самовираження у сфері культури	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ висловлювати іноземною мовою власні почуття, переживання і судження. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ усвідомлення цінності культури для людини і суспільства; ◆ повага до багатства і розмаїття культур.
10	Екологічна грамотність і здорове життя	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ пропагувати здоровий спосіб життя засобами іноземної мови. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ сприймання природи як цілісної системи; ◆ готовність обговорювати питання, пов'язані із збереженням навколишнього середовища; ◆ відповідальне ставлення до власного здоров'я та безпеки.

Такі ключові компетентності, як уміння вчитися, ініціативність і підприємливість, екологічна грамотність і здорове життя, соціальна та громадянська компетентності можуть формуватися відразу засобами усіх навчальних предметів і є метапредметними. Виокремлення в навчальних програмах таких інтегрованих змістових ліній, як «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність» спрямоване на формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуаціях. Інтегровані змістові лінії реалізуються під час вивчення іноземної мови у спеціалізованих школах із поглибленим вивченням та у загальноосвітніх навчальних закладах. Діяльність та уміння із змістових ліній добираються відповідно до комунікативної потреби, тематики ситуативного спілкування, віку та рівня підготовленості учнів.

Інтегровані змістові лінії та орієнтовні способи їх реалізації у початковій школі

Змістова лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» спрямована на формування основ соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і розвитку суспільства.

Засобами іноземних мов учнів орієнтують на:

- ◆ сприймання природи як цілісної системи;
- ◆ взаємозв'язок людини й навколишнього середовища;
- ◆ готовність обговорювати питання, пов'язані із збереженням навколишнього середовища;

Реалізація змістової лінії «Громадянська відповідальність» сприяє формуванню основ відповідального ставлення до громади і суспільства.

Засобами іноземних мов учнів орієнтують на уміння:

- ◆ усвідомлення дитиною власних прав і обов'язків;
- ◆ формування толерантного ставлення до інших;

- ♦ уміння співпрацювати та приймати спільні рішення.
Реалізація змістової лінії «Здоров'я і безпека» сприяє формуванню безпечного життєвого середовища та основ здорового способу життя.

Засобами іноземних мов учнів орієнтують на:

- ♦ розуміння правил безпечної поведінки;
- ♦ усвідомлення впливу шкідливих звичок на здоров'я людини;
- ♦ дотримання здорового способу життя.

Змістова лінія «Підприємливість та фінансова грамотність» спрямована на розуміння практичних аспектів фінансових питань.

Засобами іноземних мов учнів орієнтують на:

- ♦ усвідомлення власних фінансових потреб;
- ♦ продукування ідей та їх реалізацію;
- ♦ уміння визначати пріоритети та планувати дії.

Тема	Змістова лінія			
	Екологічна безпека та сталий розвиток	Громадянська відповідальність	Здоров'я і безпека	Підприємливість та фінансова грамотність
Я, моя родина і друзі		Розуміє важливість допомоги батькам та розповідає про свої обов'язки.	Виявляє відповідальне ставлення до власного здоров'я.	Виявляє ініціативу та відповідальність у плануванні робочого дня.
		Оцінює власні вчинки та вчинки інших людей.		
		Вибудовує товариські стосунки з оточуючими людьми.		
Відпочинок і дозвілля	Розуміє необхідність приведення в порядок місця відпочинку.	Враховує думку товаришів при виборі того чи іншого виду відпочинку.	Розуміє базові правила безпечної поведінки.	
Природа та навколишнє середовище	Цінує та бережливо ставиться до природи.	Висловлюється про важливість допомоги тваринам та збереження природи.		
Людина	Розуміє наслідки нерациональних дій людини на навколишнє середовище.	Виявляє толерантне ставлення до людей.	Розпізнає позитивні та негативні чинники, що впливають на здоров'я людини.	
			Розуміє важливість дотримання правил гігієни, рухового режиму та фізичного навантаження.	
Помешкання			Розуміє необхідність дотримання чистоти та порядку у власному помешканні.	
Харчування			Розрізняє здорову та шкідливу їжу.	Складає просте меню з корисних продуктів.
				Раціонально розподіляє кошти під час покупки.
Подорож	Виявляє ціннісне ставлення до природи під час подорожі.		Обирає безпечний шлях пересування.	Обирає оптимальний вид транспорту.
Свята й традиції				Розуміє необхідність планування покупок на святкування у межах бюджету.

Тема	Змістова лінія			
	Екологічна безпека та сталий розвиток	Громадянська відповідальність	Здоров'я і безпека	Підприємливість та фінансова грамотність
Школа та шкільне життя		Використовує модель поведінки, яка не суперечить правилам шкільного життя.		

**Загальні очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів
(Комунікативна компетентність)**

Комунікативні види мовленнєвої діяльності	Комунікативні уміння	Рівні та дескриптори володіння іноземною мовою відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання	
		1–2 класи	3–4 класи
		Pre A1	A1
Рецептивні	Сприймання на слух	Розуміє короткі, прості запитання та твердження, які вимовляються повільно та чітко, за потреби повторюються, та супроводжуються візуальними опорами або жестами задля покращення розуміння.	Розуміє повільне та чітке мовлення з довгими паузами задля полегшення усвідомлення змісту почутого.
		Розпізнає знайомі слова повсякденного вжитку у знайомому контексті, якщо мовлення повільне та чітке.	Розуміє конкретну інформацію (наприклад, про місце або час) у знайомому повсякденному контексті, якщо мовлення повільне та чітке.
		Розпізнає числа, ціни, дати та дні тижня у знайомому контексті, якщо мовлення повільне та чітке.	
	Зорове сприймання	Розпізнає знайомі слова у супроводі малюнків, наприклад, у меню ресторанів швидкого харчування, де є фотографії страв, або у книжці з малюнками, де використовується знайома лексика.	Розуміє дуже короткі, прості тексти, читаючи їх пофразово, впізнаючи знайомі імена, слова та основні фрази, перераховуючи за потреби.
Інтеракційні	Усна взаємодія	Ставить та відповідає на запитання про себе та щоденні справи, вживаючи короткі, формульні вирази та покладаючись на жести для підкріплення інформації.	Взаємодіє у простий спосіб, але комунікація повністю залежить від повторення в уповільненому темпі, перефразування та доповнення. Ставить і відповідає на прості запитання, ініціює і вербально реагує на прості твердження, які стосуються нагальних потреб і дуже знайомих тем.
	Писемна взаємодія	Пише короткі фрази для надання базової інформації (ім'я, адреса, родина), в анкет або записці, використовуючи словник.	Запитує та надає особисту інформацію у письмовій формі.
	Онлайн взаємодія	Встановлює базовий соціальний контакт онлайн, вживаючи найпростіші ввічливі форми вітання та прощання. Розміщує прості онлайн вітання, вживаючи основні формульні вирази. Розміщує онлайн прості короткі твердження про себе, якщо їх можна вибрати з меню та/або скористатись онлайн перекладачем.	Пише дуже прості повідомлення та онлайн листівки, які складаються з низки коротких речень. Здійснює прості онлайн покупки та робить заявки під наглядом дорослих.

Комунікативні види мовленнєвої діяльності	Комунікативні уміння	Рівні та дескриптори володіння іноземною мовою відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання	
		1–2 класи	3–4 класи
		Pre A1	A1
Продуктивні	Усне продукування	Продукує короткі фрази про себе, надаючи базову персональну інформацію (напр., ім'я, адреса, родина, національність)	Будує прості, здебільшого відокремлені фрази про людей і місця.
	Писемне продукування	Надає базову інформацію в письмовій формі (наприклад, ім'я, адреса, національність), з можливим використанням словника.	Надає у письмовому вигляді інформацію про себе (наприклад, уподобання, родина, домашні улюбленці), використовуючи прості слова та вирази. Пише прості фрази та речення.

Очікувана соціолінгвістична відповідність на кінець 4-го класу

A1	Pre A1
Встановлює базовий соціальний контакт, використовуючи найпростіші форми ввічливості: привітання та прощання; представлення.	Дескриптори відсутні

Лінгвістична компетенція на кінець 4-го класу

Лінгвістичний діапазон	A1	Pre A1
Загальний	Володіє базовим діапазоном простих виразів про особисті деталі та потреби конкретного типу.	Вживає окремі слова та базові вирази задля надання простої інформації про себе.
	Використовує деякі базові структури в простих реченнях, дещо оминаючи або скорочуючи деякі елементи.	
Лексичний	Має елементарний словниковий запас для використання в конкретних ситуаціях.	Дескриптори відсутні
Граматичний	Вживає обмежену кількість простих граматичних структур та шаблонних речень у межах вивченого матеріалу.	Дотримується дуже простих принципів порядку слів у коротких реченнях.
Фонологічний	Вимова дуже обмеженого репертуару вивчених слів та фраз може бути зрозумілою для співрозмовника з деякими труднощами.	
	Правильно вимовляє обмежену кількість звуків, а також правильно ставить наголос у простих знайомих словах та фразах.	
	Відтворює звуки виучуваної мови під уважним керівництвом учителя.	
	Артикулює обмежену кількість звуків, отже мовлення стає зрозумілим, якщо співрозмовник надає підтримку (наприклад, пропонує правильну вимову).	

Конкретні очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання (Комунікативна компетентність)

Навчальна програма є рамковою, а відтак проміжні результати за класами визначають вчителі, орієнтуючись на кінцевий результат.

Комунікативні види мовленнєвої діяльності	Комунікативні уміння		Рівень та дескриптори володіння іноземною мовою на кінець 4-го класу		
			A1		
Рецептивні	Сприймання на слух	В цілому	Розуміє повільне та чітке мовлення з довгими паузами задля полегшення усвідомлення змісту почутого. Розуміє конкретну інформацію (наприклад, про місце або час) у знайомому повсякденному контексті, якщо мовлення повільне та чітке.		
		Розуміння розмови між іншими людьми	Розуміє деякі слова та вирази, коли люди говорять про себе, родину, школу, хобі або оточення, якщо мовлення повільне й чітке. Розуміє слова та короткі речення, слухаючи просту розмову (наприклад, між покупцем і продавцем у магазині), якщо мовлення повільне й дуже чітке.		
		Слухання наживо	Розуміє в загальних рисах дуже просту інформацію, яка пояснюється у передбачуваній ситуації (наприклад, на екскурсії), якщо мовлення дуже повільне й чітке з тривалими паузами час від часу.		
		Слухання оголошень та інструкцій	Розуміє інструкції, які даються ретельно й повільно, виконує короткі, прості вказівки. Розуміє, коли хтось повільно й чітко розповідає, де знаходиться предмет, якщо той перебуває в безпосередньому оточенні. Розуміє числа, ціни та час, якщо вони повільно й чітко оголошуються через гучномовець (наприклад, на вокзалі або в магазині).		
		Слухання радіо та аудіозаписів	Виокремлює конкретну інформацію (наприклад, місце та час) з коротких аудіо- та відеозаписів на знайому повсякденну тематику, якщо мовлення повільне та чітке.		
		Аудіо-візуальне сприймання (телепрограми, фільми, відеозаписи)	Дескриптори відсутні		
		Рецептивні	Зорове сприймання	В цілому	Розуміє дуже короткі, прості тексти, читаючи їх пофразово, впізнаючи знайомі імена, слова та основні фрази, перераховуючи за потреби
				Читання кореспонденції	Розуміє короткі прості повідомлення на листівках. Розуміє короткі, прості повідомлення (наприклад, розміщені в соціальних мережах або отримані на електронну скриньку) з пропозицією зустрітися в певному місці в певний час.
Читання для орієнтування	Впізнає знайомі імена, слова і базові фрази з простих оголошень у найпоширеніших повсякденних ситуаціях. Розуміє інформацію в путівниках по торгових центрах (наприклад, інформацію про розташування відділів) та вказівниках (наприклад, місцезнаходження ліфтів). Розуміє базову інформацію у готелі (наприклад, години подачі сніданку). Знаходить і розуміє просту, важливу інформацію в рекламі, програмах заходів, листівках та брошурах.				
Читання для отримання інформації та аргументування	Розуміє основний зміст простих інформаційних матеріалів, особливо за наявності ілюстрацій. Розуміє короткі тексти зі сфери особистих інтересів (наприклад, новини про спорт, музику, подорожі тощо), написані простими словами з ілюстраціями чи малюнками.				

Комунікативні види мовленнєвої діяльності	Комунікативні уміння		Рівень та дескриптори володіння іноземною мовою на кінець 4-го класу
			A1
Рецептивні	Зорове сприймання	Читання інструкцій	Розуміє короткий письмовий опис маршруту (як дістатися з пункту А до пункту Б).
		Читання для задоволення	Розуміє короткі ілюстровані розповіді про повсякденне життя, написані простими словами. Розуміє в загальних рисах короткі ілюстровані оповідання, якщо зображення допомагають здогадатися про зміст тексту.
Інтеракційні	Усна взаємодія	В цілому	Взаємодіє у простий спосіб, але комунікація повністю залежить від повторення в уповільненому темпі, перефразування та доповнення. Ставить і відповідає на прості запитання, ініціює і вербально реагує на прості твердження, які стосуються нагальних потреб і дуже знайомих тем.
		Бесіда, дискусія та розуміння співрозмовника	Розуміє повсякденні вирази, що використовуються для задоволення простих конкретних потреб, якщо співрозмовник доброзичливо звертається безпосередньо до нього/неї, за необхідності повторює сказане, а мовлення чітко й повільне.
			Розуміє ретельно й повільно артикульовані запитання та інструкції, звернені безпосередньо до нього/неї, дотримується простих вказівок.
			Розуміє повсякденні вирази, вживані для задоволення простих потреб певного типу, якщо співрозмовник доброзичливо звертається безпосередньо до нього/неї, за необхідності повторює сказане, а мовлення чітко й повільне.
			Бере участь у простій розмові фактологічного характеру на передбачувану тему (наприклад, рідна країна, родина, школа тощо).
		Представляється та використовує прості вирази для привітання і прощання.	
		Питає, як справи й вербально реагує на новини.	
		Спілкується про уподобання у спорті, їжі тощо, використовуючи обмежений діапазон мовних засобів, якщо співрозмовник звертається безпосередньо до нього/неї, а мовлення чітко та повільне.	
		Цілеспрямована співпраця	Розуміє запитання та інструкції, якщо співрозмовник звертається безпосередньо до нього/неї, а мовлення чітко та повільне.
			Виконує прості інструкції, що включають час, місце числа тощо.
Отримання товарів та послуг	Просить дати певний предмет (наприклад, ручку, яблуко) та реагує на подібне прохання співрозмовника.		
	Просить про послугу, використовуючи прості вирази (наприклад, дати пити, відчинити вікно).		
	Оперує категоріями чисел, кількості, вартості, часу.		
Обмін інформацією	Ставить та відповідає на прості запитання, продукує та вербально реагує на прості твердження, що стосуються нагальних потреб чи дуже знайомих тем.		
	Ставить та відповідає на запитання про себе та інших людей (наприклад, місце проживання, знайомі).		
	Визначає час, використовуючи такі фрази, як наступного тижня, минулої п'ятниці, у листопаді, третя година.		
	Повідомляє числа, кількість та вартість у обмежений спосіб.		
	Називає колір одягу або інших знайомих предметів, а також запитує про їхній колір.		

Комунікативні види мовленнєвої діяльності	Комунікативні уміння		Рівень та дескриптори володіння іноземною мовою на кінець 4-го класу
			A1
Інтеракційні	Писемна взаємодія	В цілому	Запитує та надає особисту інформацію у письмовій формі.
		Листування	Пише за допомогою словника повідомлення й онлайн дописи, що складаються з низки дуже коротких речень про хобі, уподобання, вживаючи прості слова та формульні вирази.
			Пише короткі прості листівки.
			Пише короткі прості повідомлення друзям (наприклад, СМС), надаючи їм інформацію або запитуючи про щось.
		Записки, повідомлення, бланки	Пише числа та дати, своє ім'я, національність, адресу, вік, дату народження або прибуття до країни тощо (наприклад, у реєстраційному бланку готелю). Залишає прості повідомлення/записки, наприклад, про те, куди пішли та коли повернуться (Пішов у магазин. Повернусь о 5 годині).
	Онлайн взаємодія	В цілому	Пише дуже прості повідомлення та онлайн дописи, які складаються з низки коротких речень. Здійснює прості онлайн покупки та робить заявки під наглядом дорослих.
		Онлайн спілкування та дискусія	Пише за допомогою онлайн перекладача дуже прості повідомлення та онлайн дописи, які складаються з низки дуже коротких речень про хобі, уподобання тощо.
			Використовує прості слова, смайлики та формульні вирази, стисло реагуючи на прості онлайн дописи, вбудовані посилання та медіа-об'єкти, але на подальші коментарі відповідає лише стандартними виразами подяки чи вибачення.
		Цілеспрямована онлайн співпраця	Оформлює під наглядом дорослих прості онлайн-покупки та заявки, надаючи базову інформацію про себе (ім'я, e-mail адреса чи номер телефону).
		Продуктивні	Усне продукування
Тривалий монолог: опис власного досвіду	Описує себе, те, що робить, місце, де живе.		
	Описує прості аспекти свого повсякденного життя за допомогою низки простих речень, використовуючи прості слова та фрази, якщо має змогу заздалегідь підготуватися.		
Тривалий монолог: надання інформації	Описує за допомогою простих слів, виразів та кліше предмет чи малюнок, показуючи його іншим, якщо має змогу заздалегідь підготуватися.		
Тривалий монолог: обґрунтування власної думки	Дескриптори відсутні		
Виступ перед аудиторією	Дескриптори відсутні		
Писемне продукування	В цілому		Надає у письмовому вигляді інформацію про себе (наприклад, уподобання, родина, домашні улюбленці), використовуючи прості слова та вирази.
			Пише прості фрази та речення.
	Творче письмо		Пише прості фрази та речення про себе та уявних людей, про те, де вони живуть і що роблять.
			Описує кімнату дуже простими словами. Використовує прості слова та фрази для опису предметів, з якими стикається у повсякденному житті (наприклад, колір машини, її розмір).

Комунікативні види мовленнєвої діяльності	Комунікативні уміння		Рівень та дескриптори володіння іноземною мовою на кінець 2-го класу
			Pre A1
Рецептивні	Сприймання на слух	В цілому	Розуміє короткі, прості запитання та твердження, які вимовляються повільно та чітко, за потреби повторюються, та супроводжуються візуальними опорами або жестами задля покращення розуміння. Розпізнає знайомі слова повсякденного вжитку у знайомому контексті, якщо мовлення повільне та чітке. Розпізнає числа, ціни, дати та дні тижня у знайомому контексті, якщо мовлення повільне та чітке.
		Розуміння розмови між іншими людьми	Дескриптори відсутні
		Слухання наживо	Дескриптори відсутні
		Слухання оголошень та інструкцій	Розуміє короткі прості інструкції до дій як, наприклад, «Зупинись», «Закрий двері» тощо, які промовляються повільно, адресуються персонально, супроводжуються малюнками або жестами та за потреби повторюються.
		Слухання радіо та аудіозаписів	Розпізнає вже знайомі слова, імена та числа у простих, коротких записаних текстах, що промовляються дуже повільно та чітко.
		Аудіо-візуальне сприймання (телепрограми, фільми, відеозаписи)	Дескриптори відсутні
		Зорове сприймання	В цілому
	Читання кореспонденції		Розуміє з листа, листівки або електронного повідомлення інформацію про подію, на яку його/її запросили, а також інформацію про день, час та місце події. Розпізнає інформацію про час та місце у дуже простих записках та текстових повідомленнях від друзів (наприклад, «Повернусь о четвертій»), якщо в них немає аббревіатур.
	Читання для орієнтування		Розуміє прості знаки, що зустрічаються щоденно (наприклад, «Парковка», «Зупинка», «Ідальня» тощо). Знаходить інформацію про місце знаходження, час та ціни на афішах, флаерах та об'явах.
	Читання для отримання інформації та аргументування		Розуміє найпростіший інформаційний матеріал, що містить знайомі слова у супроводі малюнків, наприклад, у меню ресторанів швидкого харчування, де є фотографії страв, або ілюстровані оповідання, де використовується знайома лексика.
	Читання інструкцій		Розуміє дуже короткі прості інструкції, що вживаються у знайомому щоденному контексті (наприклад, «Не паркуватись», «Заборонено» тощо), особливо, якщо вони супроводжуються ілюстраціями.
	Читання для задоволення		Дескриптори відсутні
	Інтеракційні	Усна взаємодія	В цілому
Бесіда, дискусія та розуміння співрозмовника			Розуміє прості запитання, що стосуються його/її безпосередньо, наприклад про ім'я, вік та адресу, або схожі речі, якщо людина питає чітко та повільно.

Комунікативні види мовленнєвої діяльності	Комунікативні уміння	Рівень та дескриптори володіння іноземною мовою на кінець 2-го класу	
		Pre A1	
Інтеракційні	Усна взаємодія	Бесіда, дискусія та розуміння співрозмовника	Розуміє просту особисту інформацію (наприклад, ім'я, вік, місце проживання, країна походження), коли люди представляють себе, за умови, якщо вони говорять чітко та повільно і звертаються безпосередньо, а також розуміє запитання на цю тему, спрямовані безпосередньо та особисто, хоча, можливо, питання необхідно буде повторити. Розуміє певну кількість знайомих слів і вітань та вирізняє ключову інформацію, наприклад, числа, ціни, дати та дні тижня, за умови, що мовлення дуже повільне, та за необхідності повторюється. Розуміє та використовує деякі базові, формульні вирази, на кшталт «Так», «Ні», «Вибачте», «Прошу», «Дякую». Розпізнає прості вітання. Вітається, називає своє ім'я, прощається.
		Цілеспрямована співпраця	Дескриптори відсутні
		Отримання товарів та послуг	Здійснює прості покупки та/або замовляє їжу або напій, користуючись жестами для підкріплення своїх слів.
		Обмін інформацією	Називає своє ім'я та запитує інших про ім'я.
			Вживає та розуміє прості числа у щоденному спілкуванні.
			Запитує про день, час дня та дату, та може їх назвати.
			Запитує про дату народження та може назвати свою.
			Запитує про номер телефона та може назвати свій.
			Запитує про вік людини та може назвати свій.
		Ставить дуже прості запитання для отримання інформації (наприклад, «Що це?») і розуміє відповіді з 1–2 слів.	
Інтеракційні	Писемна взаємодія	В цілому	Пише короткі фрази для надання базової інформації (ім'я, адреса, родина), в анкетах або записці, використовуючи словник.
		Листування	Пише, користуючись словником, короткі фрази та речення, надаючи базову персональну інформацію.
		Записки, повідомлення, бланки	Заповнює дуже прості реєстраційні форми з персональну інформацією: ім'я, адреса, національність.
	Онлайн взаємодія	В цілому	Встановлює базовий соціальний контакт онлайн, вживаючи найпростіші ввічливі форми вітання та прощання.
		Онлайн спілкування та дискусія	Розміщує прості онлайн вітання, вживаючи елементарні формульні вирази. Розміщує онлайн прості короткі твердження про себе, якщо їх можна вибрати з меню та/або скористатись онлайн перекладачем.
		Цілеспрямована онлайн співпраця	Робить вибір із спадного меню під час простого замовлення онлайн (наприклад, продукт, розмір, колір) або заповнення анкети (наприклад, особисті дані) за умови наявності візуальної опори.
Продуктивні	Усне продукування	В цілому	Продукує короткі фрази про себе, надаючи базову персональну інформацію (напр., ім'я, адреса, родина).
		Тривалий монолог: опис власного досвіду	Описує себе (наприклад, ім'я, вік, родина), вживаючи прості слова та формульні вирази, за можливості попередньої підготовки. Виражає свої почуття, вживаючи прості слова (наприклад, «щасливий», «стомлений» тощо), супроводжуючи їх невербально.
		Тривалий монолог: надання інформації	Дескриптори відсутні

Комуникативні види мовленнєвої діяльності	Комуникативні уміння		Рівень та дескриптори володіння іноземною мовою на кінець 2-го класу
			Pre A1
Продуктивні	Усне продукування	Тривалий монолог: обґрунтування власної думки	Дескриптори відсутні
		Виступ перед аудиторією	Дескриптори відсутні
	Писемне продукування	В цілому	Надає базову інформацію в письмовій формі (наприклад, ім'я, адреса, національність), з можливим використанням словника.
		Творче письмо	Дескриптори відсутні
		Доповіді	Дескриптори відсутні

Орієнтовні параметри навчально-пізнавальних досягнень учнів

Уміння	Клас			
	1	2	3	4
Сприймання на слух (Аудіювання)	Обсяг прослуханого у запису матеріалу (у межах)			
	1 хв	1–1,5 хв	1,5–2 хв	2 хв
Зорове сприймання (Читання)	Обсяг одного тексту в словах (у межах)			
	20–50	50–80	80–100	100–150
Усна взаємодія (Діалог)	Висловлення кожного співрозмовника у репліках, правильно оформлених у мовному відношенні (у межах)			
	1–3	3	4	5
Усне продукування (Монолог)	Обсяг висловлення у реченнях (у межах)			
	1–3	3–4	4–5	5–6
Писемне продукування (Письмо)	Обсяг письмового повідомлення у словах (у межах)			
	5–10	10–25	25–40	40–50

Англійська мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, наприклад, Я, моя родина і друзі + Свята й традиції, Я, моя родина і друзі + Помешкання.

Мовний інвентар є орієнтовним і добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

Розпочинаючи вивчення іноземної мови, учні початкової школи ще не достатньо володіють лінгвістичними поняттями рідної мови. Тому граматичні структури засвоюються імпліцитно шляхом сприймання мовленнєвих зразків у комунікативних ситуаціях. Більшість граматичного матеріалу вивчається на рівні лексичних одиниць: учні засвоюють окремі граматичні явища у мовленнєвих зразках, і їм не потрібно пояснювати морфологічні та синтаксичні зв'язки між частинами мови або структурними одиницями, що входять до зразка.

1 клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Тематика ситуативного спілкування	Мовний інвентар — лексичний діапазон	Мовленнєві функції
Я, моя родина і друзі	члени родини числа від 1 до 10 вік молодших членів сім'ї	<ul style="list-style-type: none"> ◆ привітатися ◆ попрощатися ◆ вибачитися ◆ подякувати ◆ представити себе/когось ◆ називати/описувати когось/щось ◆ ставити запитання і відповідати на них ◆ розуміти та виконувати прості вказівки/інструкції/команди ◆ розуміти прості інформаційні знаки ◆ вітати зі святом ◆ виражати настрої
Дозвілля	кольори іграшки дії дні тижня	
Природа	домашні улюбленці	
Свята (в Україні та у країні виучуваної мови)	назви свят вітання	
Харчування	просте меню	
Школа	шкільне приладдя шкільні меблі	

Мовний інвентар — граматики

Категорія	Структура
Clause	'have' in the present tense 'be' in the present tense
Determiner	'this is' for an introduction 'a/an' with single countable nouns possessive adjectives 'my, your, his, her, its, our, their' 'how' questions for time, measurement, size and quantity
Modality	'can' for ability
Noun	regular nouns — singular and plural
Phrase	'be' + adjective (size, colour, emotional state)
Pronoun	personal pronouns 'I, you, he, she, it, we, they' wh-questions
Verb	Imperatives

2 клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Тематика ситуативного спілкування	Мовний інвентар — лексичний діапазон	Мовленнєві функції
Я, моя родина і друзі	члени родини числа до 20 вік молодших членів родини і друзів щоденні справи	<ul style="list-style-type: none"> ◆ привітатися ◆ попрощатися ◆ вибачитися ◆ подякувати

Тематика ситуативного спілкування	Мовний інвентар — лексичний діапазон	Мовленнєві функції
Відпочинок і дозвілля	прогулянка хобі	<ul style="list-style-type: none"> ◆ представити себе/когось; ◆ називати/описувати когось/щось ◆ ставити запитання і відповідати на них ◆ розуміти та виконувати прості вказівки/інструкції/команди ◆ розуміти прості інформаційні знаки ◆ вітати зі святом ◆ виражати настрій
Природа	пори року дикі та свійські тварини	
Людина	частини тіла предмети одягу	
Свята та традиції	день народження час (години) святкове меню	
Харчування	фрукти овочі напої ціна	
Школа	моя класна кімната	

Мовний інвентар — граматика

Категорія	Структура
Clause	agreement between nouns and verb 'be'
Conjunction	'and' to link nouns and noun phrases basic 'but' to link clauses and sentences
Determiner	'this'/'these' and 'that'/'those' as determiners (general) 'how' questions for time, measurement, size and quantity 'the' for specific examples and back reference
Noun	regular nouns — singular and plural
Phrase	'be' + adjective 'it' + 'be'
Preposition	basic prepositions of place and movement basic time expressions with 'o'clock'
Pronoun	wh-questions
Verb	'have got' in the present tense imperatives negative imperatives present simple for opinions, likes and dislikes present continuous for time of speaking tag responses (short answers to present simple yes/no questions)

3 клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Тематика ситуативного спілкування	Мовний інвентар — лексичний діапазон	Мовленнєві функції
Я, моя родина і друзі	члени родини числа до 100 вік старших членів родини місце проживання щоденні обов'язки	<ul style="list-style-type: none"> ◆ привітатися ◆ попрощатися ◆ вибачитися ◆ подякувати ◆ представити себе/когось; ◆ називати/описувати когось/щось ◆ ставити запитання і відповідати на них ◆ розуміти та виконувати прості вказівки/інструкції/команди ◆ вітати зі святом ◆ виражати настрій ◆ висловлювати уподобання ◆ розуміти інформаційні вказівники
Відпочинок і дозвілля	захоплення розваги	
Людина	зовнішність людини професії	
Помешкання	дім квартира моя кімната умєблювання	

Тематика ситуативного спілкування	Мовний інвентар — лексичний діапазон	Мовленнєві функції
Харчування	посуд назви продуктів	
Природа та навколишнє середовище України та країн виучуваної мови	погода та вибір одягу природні явища	
Свята та традиції України та країн виучуваної мови	місяці місце, дата, час проведення свята, події	
Школа	навчальні предмети розклад улюблений предмет	

Мовний інвентар — граматика

Категорія	Структура
Clause	there is(n't)/are(n't)
Conjunction	basic connectors 'but/and/or'
Determiner	'a/an' with jobs 'some' and 'any' in questions and negative statements 'how' questions for time, measurement, size and quantity
Noun	irregular nouns — plural 's' for possession
Preposition	basic prepositions of place and direction
Pronoun	object personal pronoun
Verb	present simple for daily routines, facts and states regular/irregular past simple for finished time was/were with complement

4 клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Тематика ситуативного спілкування	Мовний інвентар — лексичний діапазон	Мовленнєві функції
Я, моя родина і друзі	місцепроживання населені пункти	<ul style="list-style-type: none"> ◆ привітатися ◆ попрощатися ◆ вибачитися ◆ подякувати ◆ представити себе/когось; ◆ називати/описувати когось/щось ◆ ставити запитання і відповідати на них ◆ розуміти та виконувати прості вказівки/інструкції/команди ◆ вітати зі святом ◆ виражати настрої ◆ висловлювати уподобання
Помешкання	види помешкань умеблювання	
Відпочинок і дозвілля	спорт улюблені дитячі герої магазини і покупки	
Людина	гігієна стан здоров'я	
Природа і навколишнє середовище України та країн виучуваної мови	довкілля природні явища	
Подорож по Україні та до країн виучуваної мови	поїздка на канікулах види транспорту назви столиць, населених пунктів	
Свята та традиції	святкування в кафе	
Шкільне життя	шкільні події	

Мовний інвентар — граматика

Категорія	Структура
Adjective	comparative and superlative forms of adjectives
Adverb	adverbs and adverbials of frequency and movement
Clause	statements with subject + verb + object
Conjunction	basic connectors 'but/and/or' 'because' for causes and reasons
Determiner	'how' questions for time, measurement, size and quantity 'a/an' with jobs
Modality	'would like to' + infinitive
Verb	Present Continuous, Future Simple for plans and intentions

Німецька мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, наприклад, Я, моя родина і друзі + Свята й традиції, Я, моя родина і друзі + Помешкання.

Мовний інвентар є орієнтовним і добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

Розпочинаючи вивчення іноземної мови, учні початкової школи ще не достатньо володіють лінгвістичними поняттями рідної мови. Тому частина граматичного матеріалу вивчається на рівні лексичних одиниць: учні засвоюють окремі граматичні явища у мовленнєвих зразках, і їм не потрібно пояснювати морфологічні та синтаксичні зв'язки між частинами мови або структурними одиницями, що входять до зразка.

1 клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Тематика ситуативного спілкування	Мовний інвентар — лексичний діапазон	Мовленнєві функції
Я, моя родина і друзі	члени родини числа від 1 до 10 вік молодших членів сім'ї	<ul style="list-style-type: none"> ◆ привітатися ◆ попрощатися ◆ вибачитися ◆ подякувати ◆ представити себе/когось ◆ називати/описувати когось/щось ◆ ставити запитання і відповідати на них ◆ розуміти та виконувати прості вказівки/інструкції/команди ◆ розуміти прості інформаційні знаки ◆ вітати зі святом ◆ виражати настрій
Дозвілля	кольори іграшки дії дні тижня	
Природа	домашні улюбленці	
Свята (в Україні та у країні виучуваної мови)	назви свят вітання	
Харчування	просте меню	
Школа	шкільне приладдя шкільні меблі	

Мовний інвентар — граматика

Категорія	Структура
Adjektiv	Prädikativ
Adverb	Adverb gern
Artikel	Bestimmte Artikel
Konjunktion	Konjunktion und
Pronomen	Personalpronomen Possessivpronomen (Singular)
Satz	Verneinung (kein, nicht)
Substantiv	Substantive im Nominativ

Категорія	Структура
Verb	Präsens Verb sein
Zahlwort	Numeral

2 клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Тематика ситуативного спілкування	Мовний інвентар — лексичний діапазон	Мовленнєві функції
Я, моя родина і друзі	члени родини числа до 20 вік молодших членів родини і друзів щоденні справи	<ul style="list-style-type: none"> ◆ привітатися ◆ попрощатися ◆ вибачитися ◆ подякувати ◆ представити себе/когось; ◆ називати/описувати когось/щось ◆ ставити запитання і відповідати на них ◆ розуміти та виконувати прості вказівки/інструкції/команди ◆ розуміти прості інформаційні знаки ◆ вітати зі святом ◆ виражати настрій
Відпочинок і дозвілля	прогулянка хобі	
Природа	пори року дики та свійські тварини	
Людина	частини тіла предмети одягу	
Свята та традиції	день народження час (години) святкове меню	
Харчування	фрукти овочі напої ціна	
Школа	моя класна кімната	

Мовний інвентар — граматика

Категорія	Структура
Adverb	Adverbien hier, dort, da
Artikel	Unbestimmte Artikel
Konjunktion	Konjunktion aber
Pronomen	Possessivpronomen (Plural) Personalpronomen im Akkusativ
Satz	Imperativsatz
Substantiv	Plural der Substantive Substantive im Akkusativ Zusammengesetzte Substantive
Verb	Imperativ Verben haben, können
Zahlwort	Numeral

3 клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Тематика ситуативного спілкування	Мовний інвентар — лексичний діапазон	Мовленнєві функції
Я, моя родина і друзі	члени родини числа до 100 вік старших членів родини місце проживання щоденні обов'язки	<ul style="list-style-type: none"> ◆ привітатися ◆ попрощатися ◆ вибачитися ◆ подякувати ◆ представити себе/когось; ◆ називати/описувати когось/щось ◆ ставити запитання і відповідати на них
Відпочинок і дозвілля	захоплення розваги	

Тематика ситуативного спілкування	Мовний інвентар — лексичний діапазон	Мовленнєві функції
Людина	зовнішність людини професії	<ul style="list-style-type: none"> ◆ розуміти та виконувати прості вказівки/інструкції/команди ◆ вітати зі святом ◆ виражати настрій ◆ висловлювати уподобання ◆ розуміти інформаційні вказівники
Помешкання	дім квартира моя кімната умеблювання	
Харчування	посуд назви продуктів	
Природа та навколишнє середовище України та країн виучуваної мови	погода та вибір одягу природні явища	
Свята та традиції України та країн виучуваної мови	місяці місце, дата, час проведення свята, події	
Школа	навчальні предмети розклад улюблений предмет	

Мовний інвентар — граматика

Категорія	Структура
Adjektiv	Steigerungsstufen
Adverb	Adverbien heute, morgen, bald
Artikel	Nullartikel
Konjunktion	Konjunktion oder
Präposition	Präpositionen in, an, auf
Pronomen	Personalpronomen im Dativ Demonstrativpronomen dieser
Satz	Ergänzungsfrage (wo, wann)
Substantiv	Substantive im Dativ als feste Wendung (im Winter, am Montag, mit dem Bus...) Genitiv der Eigennamen
Verb	Verb mögen (möchte) Reflexivverben
Zahlwort	Numeral Ordinalzahlen

4 клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Тематика ситуативного спілкування	Мовний інвентар — лексичний діапазон	Мовленнєві функції
Я, моя родина і друзі	місцепроживання населені пункти	<ul style="list-style-type: none"> ◆ привітатися ◆ попрощатися ◆ вибачитися ◆ подякувати ◆ представити себе/когось; ◆ називати/описувати когось/щось ◆ ставити запитання і відповідати на них ◆ розуміти та виконувати прості вказівки/інструкції/команди ◆ вітати зі святом ◆ виражати настрій ◆ висловлювати уподобання
Помешкання	види помешкань умеблювання	
Відпочинок і дозвілля	спорт улюблені дитячі герої магазини і покупки	
Людина	гігієна стан здоров'я	
Природа і навколишнє середовище України та країн виучуваної мови	довкілля природні явища	
Подорож по Україні та до країн виучуваної мови	поїздка на канікулах види транспорту назви столиць, населених пунктів	

Тематика ситуативного спілкування	Мовний інвентар — лексичний діапазон	Мовленнєві функції
Свята та традиції	святкування в кафе	
Шкільне життя	шкільні події	

Мовний інвентар — граматики

Категорія	Структура
Präposition	Präpositionen zu, aus, ohne, mit
Pronomen	Unpersönliches Pronomen es (es gibt) Unbestimmt-persönliches Pronomen man
Satz	Ergänzungsfrage (woher, wohin) Unbestimmt-persönliche man-Sätze
Substantiv	Substantive im Dativ
Verb	Perfekt der wichtigen Verben (fahren, gehen, essen, trinken...)

Французька мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, наприклад, Я, моя родина і друзі + Свята й традиції, Я, моя родина і друзі + Помешкання.

Мовний інвентар є орієнтовним і добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

Розпочинаючи вивчення іноземної мови, учні початкової школи ще не достатньо володіють лінгвістичними поняттями рідної мови. Тому частина граматичного матеріалу вивчається на рівні лексичних одиниць: учні засвоюють окремі граматичні явища у мовленнєвих зразках, і їм не потрібно пояснювати морфологічні та синтаксичні зв'язки між частинами мови або структурними одиницями, що входять до зразка.

1 клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Тематика ситуативного спілкування	Мовний інвентар — лексичний діапазон	Мовленнєві функції
Я, моя родина і друзі	члени родини числа від 1 до 10 вік молодших членів сім'ї	<ul style="list-style-type: none"> ◆ привітатися ◆ попрощатися ◆ вибачитися ◆ подякувати ◆ представити себе/когось ◆ називати/описувати когось/щось ◆ ставити запитання і відповідати на них ◆ розуміти та виконувати прості вказівки/інструкції/команди ◆ розуміти прості інформаційні знаки ◆ вітати зі святом ◆ виражати настрої
Дозвілля	кольори іграшки дії дні тижня	
Природа	домашні улюбленці	
Свята (в Україні та у країні виучуваної мови)	назви свят вітання	
Харчування	просте меню	
Школа	шкільне приладдя шкільні меблі	

Мовний інвентар — граматики

Категорія	Структура
Adjectif	Les adjectifs possessifs (ma, mon, ta, ton, sa, son)
Article	Les articles indéfinis
Nom	L'accord: le masculin et le féminin
Nombre	Les nombres cardinaux
Présentateurs	C'est... Voici... Voilà...
Pronom	Les pronoms sujets
Verbe	Les verbes usuels: être et avoir L'impératif positif

2 клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Тематика ситуативного спілкування	Мовний інвентар — лексичний діапазон	Мовленнєві функції
Я, моя родина і друзі	члени родини числа до 20 вік молодших членів родини і друзів щоденні справи	<ul style="list-style-type: none"> ◆ привітатися ◆ попрощатися ◆ вибачитися ◆ подякувати ◆ представити себе/когось; ◆ називати/описувати когось/щось ◆ ставити запитання і відповідати на них ◆ розуміти та виконувати прості вказівки/інструкції/команди ◆ розуміти прості інформаційні знаки ◆ вітати зі святом ◆ виражати настрій
Відпочинок і дозвілля	прогулянка хобі	
Природа	пори року дикі та свійські тварини	
Людина	частини тіла предмети одягу	
Свята та традиції	день народження час (години) святкове меню	
Харчування	фрукти овочі напої ціна	
Школа	моя класна кімната	

Мовний інвентар — граматика

Категорія	Структура
Adjectif	Les adjectifs demonstratifs (ce/cet, cette, ces) L'accord: le masculin et le féminin
Nom	L'accord: le masculin et le féminin, le singulier et le pluriel
Nombre	Les nombres cardinaux
Préposition	Les prépositions de lieu
Présentateurs	C'est... Ce sont...
Verbe	Le présent (verbes réguliers + usuels) Le questionnement (Est-ce que +S+V)

3 клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Тематика ситуативного спілкування	Мовний інвентар — лексичний діапазон	Мовленнєві функції
Я, моя родина і друзі	члени родини числа до 100 вік старших членів родини місце проживання щоденні обов'язки	<ul style="list-style-type: none"> ◆ привітатися ◆ попрощатися ◆ вибачитися ◆ подякувати ◆ представити себе/когось; ◆ називати/описувати когось/щось ◆ ставити запитання і відповідати на них ◆ розуміти та виконувати прості вказівки/інструкції/команди ◆ вітати зі святом ◆ виражати настрій ◆ висловлювати уподобання ◆ розуміти інформаційні вказівники
Відпочинок і дозвілля	захоплення розваги	
Людина	зовнішність людини професії	
Помешкання	дім квартира моя кімната умеблювання	
Харчування	посуд назви продуктів	

Тематика ситуативного спілкування	Мовний інвентар — лексичний діапазон	Мовленнєві функції
Природа та навколишнє середовище України та країн виучуваної мови	погода та вибір одягу природні явища	
Свята та традиції України та країн виучуваної мови	місяці місце, дата, час проведення свята, події	
Школа	навчальні предмети розклад улюблений предмет	

Мовний інвентар — граматики

Категорія	Структура
Adjectif	Les adjectifs possessifs et demonstratifs
Adverbe	Les adverbes de fréquence parfois, toujours, d'habitude, jamais Les adverbes de quantité un peu de, beaucoup de
Article	Les articles définis, indéfinis et partitifs
Conjonction	Les articulateurs ou, et
Nom	L'accord : le masculin et le féminin, le singulier et le pluriel
Préposition	La situation dans l'espace à, en, au Les prépositions de temps (avant, après), de lieu (dans, sur, sous, près de)
Pronom	Les pronoms toniques
Verbe	Le présent La négation ne...pas L'impératif Le conditionnel présent de politesse Je voudrais... L'interrogation : «qui», «où», «quand», «quel(le)», «combien», «comment», «est-ce que», «pourquoi»

4 клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Тематика ситуативного спілкування	Мовний інвентар — лексичний діапазон	Мовленнєві функції
Я, моя родина і друзі	місцепроживання населені пункти	<ul style="list-style-type: none"> ◆ привітатися ◆ попрощатися ◆ вибачитися ◆ подякувати ◆ представити себе/когось; ◆ називати/описувати когось/щось ◆ ставити запитання і відповідати на них ◆ розуміти та виконувати прості вказівки/інструкції/команди ◆ вітати зі святом ◆ виражати настрій ◆ висловлювати уподобання
Помешкання	види помешкань умеблювання	
Відпочинок і дозвілля	спорт улюблені дитячі герої магазини і покупки	
Людина	гігієна стан здоров'я	
Природа і навколишнє середовище України та країн виучуваної мови	довкілля природні явища	
Подорож по Україні та до країн виучуваної мови	поїздка на канікулах види транспорту назви столиць, населених пунктів	
Свята та традиції	святкування в кафе	
Шкільне життя	шкільні події	

Мовний інвентар — граматики

Категорія	Структура
Adjectif	L'accord et la place des adjectifs
Adverbe	Les adverbes d'intensité trop, très

Категорія	Структура
Article	L'article zéro: être + profession
Conjonction	et, ou ,alors, mais
Nom	L'accord: le masculin et le féminin, le singulier et le pluriel
Nombre	Les nombres cardinaux
Pronom	Les pronoms personnels (sujets, toniques) Les pronoms interrogatifs simples
Verbe	Le présent (les verbes modaux) Le présent progressif (être en train de) Le futur proche (je vais + infinitif...) Le passé composé avec avoir, avec, être, (quelques verbes) Le passé récent (je viens de + infinitif...)

Іспанська мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, наприклад, Я, моя родина і друзі + Свята й традиції, Я, моя родина і друзі + Помешкання.

Мовний інвентар є орієнтовним і добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

Розпочинаючи вивчення іноземної мови, учні початкової школи ще не достатньо володіють лінгвістичними поняттями рідної мови. Тому частина граматичного матеріалу вивчається на рівні лексичних одиниць: учні засвоюють окремі граматичні явища у мовленнєвих зразках, і їм не потрібно пояснювати морфологічні та синтаксичні зв'язки між частинами мови або структурними одиницями, що входять до зразка.

1 клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Тематика ситуативного спілкування	Мовний інвентар — лексичний діапазон	Мовленнєві функції
Я, моя родина і друзі	члени родини числа від 1 до 10 вік молодших членів сім'ї	<ul style="list-style-type: none"> ◆ привітатися ◆ попрощатися ◆ вибачитися ◆ подякувати ◆ представити себе/когось ◆ називати/описувати когось/щось ◆ ставити запитання і відповідати на них ◆ розуміти та виконувати прості вказівки/інструкції/команди ◆ розуміти прості інформаційні знаки ◆ вітати зі святом ◆ виражати настрій
Дозвілля	кольори іграшки дії дні тижня	
Природа	домашні улюбленці	
Свята (в Україні та у країні виучуваної мови)	назви свят вітання	
Харчування	просте меню	
Школа	шкільне приладдя шкільні меблі	

Мовний інвентар — граматики

Категорія	Структура
Conjunción	y
Números	Los ordinales de 0 hasta 10
Preposición	A, de, en
Pronombres	Los personales (yo, tú, él, ella), posesivos (mi, tu, su), interrogativos (¿qué?, ¿quién?, ¿cómo?)
Verbo	Ser, haber(hay), tener

2 клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Тематика ситуативного спілкування	Мовний інвентар — лексичний діапазон	Мовленнєві функції
Я, моя родина і друзі	члени родини числа до 20 вік молодших членів родини і друзів щоденні справи	<ul style="list-style-type: none"> ◆ привітатися ◆ попрощатися ◆ вибачитися ◆ подякувати ◆ представити себе/когось; ◆ називати/описувати когось/щось ◆ ставити запитання і відповідати на них ◆ розуміти та виконувати прості вказівки/інструкції/команди ◆ розуміти прості інформаційні знаки ◆ вітати зі святом ◆ виражати настрої
Відпочинок і дозвілля	прогулянка хобі	
Природа	пори року дикі та свійські тварини	
Людина	частини тіла предмети одягу	
Свята та традиції	день народження час (години) святкове меню	
Харчування	фрукти овочі напої ціна	
Школа	моя класна кімната	

Мовний інвентар — граматики

Категорія	Структура
Adjetivo	El género, número
Artículo	El artículo determinado e indeterminado
Números	Los ordinales de 11 hasta 20
Preposición	Con, sobre
Pronombres	Los personales, posesivos, interrogativos (¿de qué?, ¿de quién?)
Sustantivo	El género, número
Verbo	Los verbos regulares en Presente de Indicativo de las personas en singular

3 клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Тематика ситуативного спілкування	Мовний інвентар — лексичний діапазон	Мовленнєві функції
Я, моя родина і друзі	члени родини числа до 100 вік старших членів родини місце проживання щоденні обов'язки	<ul style="list-style-type: none"> ◆ привітатися ◆ попрощатися ◆ вибачитися ◆ подякувати ◆ представити себе/когось; ◆ називати/описувати когось/щось ◆ ставити запитання і відповідати на них ◆ розуміти та виконувати прості вказівки/інструкції/команди ◆ вітати зі святом ◆ виражати настрої ◆ висловлювати уподобання ◆ розуміти інформаційні вказівники
Відпочинок і дозвілля	захоплення розваги	
Людина	зовнішність людини професії	
Помешкання	дім квартира моя кімната умєблювання	
Харчування	посуд назви продуктів	
Природа та навколишнє середовище України та країн виучуваної мови	погода та вибір одягу природні явища	

Тематика ситуативного спілкування	Мовний інвентар — лексичний діапазон	Мовленнєві функції
Свята та традиції України та країн виучуваної мови	місяці місце, дата, час проведення свята, події	
Школа	навчальні предмети розклад улюблений предмет	

Мовний інвентар — граматики

Категорія	Структура
Adverbio	De lugar, de tiempo
Números	Los ordinales de 20 hasta 100, los cardinales de 1 hasta 10
Preposición	De lugar
Pronombres	Los demostrativos (este, esta, estos, estas)
Verbo	Los verbos regulares, reflexivos y algunos irregulares en Presente de Indicativo Los verbos regulares y algunos irregulares en Pretérito Perfecto Compuesto

4 клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Тематика ситуативного спілкування	Мовний інвентар — лексичний діапазон	Мовленнєві функції
Я, моя родина і друзі	місцепроживання населені пункти	<ul style="list-style-type: none"> ◆ привітатися ◆ попрощатися ◆ вибачитися ◆ подякувати ◆ представити себе/когось; ◆ називати/описувати когось/щось ◆ ставити запитання і відповідати на них ◆ розуміти та виконувати прості вказівки/інструкції/команди ◆ вітати зі святом ◆ виражати настрій ◆ висловлювати уподобання
Помешкання	види помешкань умеблювання	
Відпочинок і дозвілля	спорт улюблені дитячі герої магазини і покупки	
Людина	гігієна стан здоров'я	
Природа і навколишнє середовище України та країн виучуваної мови	довкілля природні явища	
Подорож по Україні та до країн виучуваної мови	поїздка на канікулах види транспорту назви столиць, населених пунктів	
Свята та традиції	святкування в кафе	
Шкільне життя	шкільні події	

Мовний інвентар — граматики

Категорія	Структура
Números	Los ordinales de 100 hasta 10000
Perífrasis verbales	Hay que+inf., tener que+inf.
Preposición	De lugar, de tiempo
Pronombres	Los demostrativos (aquel, aquella, aquellos, aquellas, ese, esa, esos, esas)
Sustantivo	La concordancia con el adjetivo
Verbo	Los verbos irregulares en Presente de Indicativo Los verbos regulares e irregulares en Pretérito Perfecto Compuesto Los verbos regulares e algunos irregulares en Futuro Simple de Indicativo

МАТЕМАТИЧНА ГАЛУЗЬ

МАТЕМАТИКА

Пояснювальна записка

Метою навчання математики є різнобічний розвиток особистості дитини та її світоглядних орієнтацій засобами математичної діяльності, формування математичної й інших ключових компетентностей, необхідних їй для життя та продовження навчання.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- ♦ формування в учнів розуміння ролі математики в пізнанні явищ і закономірностей навколишнього світу;
- ♦ формування у дітей досвіду використання математичних знань та способів дій для розв'язування навчальних і практичних задач;
- ♦ розвиток математичного мовлення учнів, необхідного для опису математичних фактів, відношень і закономірностей;
- ♦ формування в учнів здатності міркувати логічно, оцінювати коректність і достатність даних для розв'язування навчальних і практичних задач.

Реалізація мети і завдань **початкового курсу математики** здійснюється за такими **змістовими лініями**: «Числа, дії з числами. Величини», «Геометричні фігури», «Вирази, рівності, нерівності», «Робота з даними», «Математичні задачі і дослідження».

Змістова лінія **«Числа, дії з числами. Величини»** охоплює вивчення у 1–4 класах питань нумерації цілих невід'ємних чисел у межах мільйона; формування навичок виконання арифметичних дій додавання і віднімання, множення і ділення; ознайомлення на практичній основі зі звичайними дробами; вимірювання величин; оперування величинами.

Змістова лінія **«Вирази, рівності, нерівності»** спрямована на формування в учнів уявлень про математичні вирази — числові та зі змінною; рівності і рівняння; числові нерівності та нерівності зі змінною; про залежність результату арифметичної дії від зміни одного з її компонентів. Ця змістова лінія є пропедевтичною до вивчення алгебраїчного матеріалу.

Змістова лінія **«Геометричні фігури»** націлена на розвиток в учнів просторових уявлень; формування здатності розрізняти геометричні фігури за їх істотними ознаками; формування практичних умінь будувати, креслити, моделювати й конструювати геометричні фігури від руки та за допомогою простих креслярських інструментів. Ця змістова лінія має пропедевтичний характер.

Змістова лінія **«Робота з даними»** передбачає ознайомлення учнів на практичному рівні з найпростішими способами виділення і впорядкування даних за певною ознакою.

Змістова лінія **«Математичні задачі і дослідження»** спрямована на формування в учнів здатності розпізнавати практичні проблеми, що розв'язуються із застосуванням математичних методів, на матеріалі сюжетних, геометричних і практичних задач, а також у процесі виконання найпростіших навчальних досліджень.

До програми кожного класу подано **орієнтовний перелік** додаткових тем для розширеного вивчення курсу. Додаткові теми не є обов'язковими для вивчення. Учитель може обрати окремі теми із запропонованих або дібрати теми самостійно з огляду на методичну доцільність та пізнавальні потреби учнів. Результати вивчення додаткових тем не підлягають оцінюванню.

Досвід математичної діяльності застосовується у вивченні інших предметів (освітніх галузей) шляхом використання учнями математичних методів чи інших засобів для пізнання дійсності; організації та виконання міжпредметних навчальних проєктів, міні-досліджень тощо.

1 клас

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
Числа, дії з числами. Величини	
<i>відтворює</i> послідовність чисел у межах сотні; <i>читає і записує</i> числа, <i>утворює</i> числа різними способами; <i>визначає</i> десятки й одиниці у складі двоцифрового числа;	Числа 1–10. Число 0. Десяток. Числа 11–100.

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
<p><i>порівнює</i> числа різними способами; <i>виконує</i> додавання та віднімання на основі нумерації чисел; <i>розуміє</i> сутність арифметичних дій додавання і віднімання; <i>прогнозує</i> результат додавання та віднімання; <i>володіє</i> навичками додавання і віднімання одноцифрових чисел у межах 10; <i>використовує</i> у мовленні назви компонентів та результатів арифметичних дій додавання і віднімання; <i>коментує</i> виконання обчислень; <i>знаходить</i> число, яке на кілька одиниць більше (менше) за дане; <i>розуміє</i> сутність різницевого порівняння чисел; <i>знаходить</i>, на скільки одне число більше або менше за інше; <i>користується</i> в обчисленнях переставним законом додавання;</p> <p><i>встановлює</i> взаємозв'язок між діями додавання і віднімання, <i>використовує</i> його під час обчислень; <i>визначає</i> невідомий компонент дії додавання і <i>знаходить</i> його значення;</p> <p><i>вимірює</i> і <i>порівнює</i> величини: довжину, масу, місткість; <i>використовує</i> короткі позначення величин (сантиметр — см, дециметр — дм, метр — м); маси (кілограм — кг); місткості (літр — л); часу (година — год, доба, тиждень); <i>додає</i> і <i>віднімає</i> іменовані числа, подані в одних одиницях величини; <i>користується</i> інструментами й допоміжними засобами для вимірювання величин; <i>користується</i> годинником (у межах цілих годин) і календарем для відстеження подій у своєму житті, спостережень у природі тощо;</p> <p><i>оперує</i> грошима в уявному (ігровому) процесі купівлі-продажу, <i>використовує</i> їх короткі позначення (гривня — грн, копійка — к.)</p>	<p>Арифметичні дії додавання і віднімання. Додавання і віднімання чисел у межах 10.</p> <p>Назви компонентів та результатів додавання і віднімання.</p> <p>Збільшення (зменшення) числа на кілька одиниць. Різницеве порівняння. Переставний закон додавання.</p> <p>Взаємозв'язок між додаванням і відніманням. Знаходження невідомого доданка.</p> <p>Величини: довжина, маса, місткість, час.</p> <p>Гроші</p>
Вирази, рівності, нерівності	
<p><i>читає</i> і <i>записує</i> математичні вирази: сума і різниця; <i>обчислює</i> значення виразів на 1–2 дії; <i>встановлює</i> відношення рівності й нерівності між числами й числовими виразами</p>	<p>Сума. Різниця. Вирази на 1–2 дії. Числові рівності і нерівності.</p>
Геометричні фігури	
<p><i>розпізнає</i> геометричні фігури за істотними ознаками; <i>співвідносить</i> реальні об'єкти з моделями та зображеннями геометричних фігур; <i>моделює</i> геометричні фігури; <i>вимірює</i> довжину відрізка; <i>креслить</i> відрізки заданої довжини</p>	<p>Трикутник, чотирикутник, квадрат, круг. Точка, пряма, промінь, відрізок, ламана. Куб, куля, циліндр, конус, піраміда.</p>
Математичні задачі і дослідження	
<p><i>розв'язує</i> прості сюжетні задачі, які є моделями реальних ситуацій; <i>створює</i> допоміжну модель задачі різними способами; <i>оцінює</i> з допомогою вчителя правильність розв'язання задачі; <i>складає</i> прості сюжетні задачі;</p> <p><i>виконує</i> елементарні дослідження математичних закономірностей з допомогою вчителя</p>	<p>Прості сюжетні, в тому числі компетентнісно-зорієнтовані задачі.</p> <p>Навчальні дослідження</p>
Робота з даними	
<p><i>читає</i> дані, вміщені на схематичному рисунку, в таблиці; <i>вносить</i> дані до схем; <i>користується</i> даними під час розв'язування практично зорієнтованих задач і в практичних ситуаціях.</p>	<p>Виділення і впорядкування даних за певною ознакою.</p>
Додаткові теми:	
<p>Ознаки і властивості об'єктів. Спільні та відмінні ознаки, істотні ознаки. Об'єднання об'єктів у групу за спільною ознакою (узагальнення). Розбиття групи об'єктів на підгрупи за спільною ознакою (класифікація). Додавання і віднімання двоцифрових чисел без переходу через розряд.</p>	

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
<p>Заміна більших одиниць величини меншими. Заміна менших одиниць величини більшими. Використовує співвідношення між одиницями величини при виконанні математичних та практичних завдань. Істинні та хибні (правильні і неправильні) висловлювання. Симетрія в геометричних фігурах. Коло. Моделювання змісту завдань за допомогою рисунків, графів, таблиць. Прості задачі на знаходження невідомого зменшуваного, від'ємника. Задачі на знаходження суми трьох доданків. Задачі з логічним навантаженням. Лінійні діаграми, таблиці.</p>	

2 клас

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
Числа, дії з числами. Величини	
<p><i>відтворює</i> послідовність чисел у межах сотні; <i>читає і записує</i> числа, утворює числа різними способами; <i>порівнює</i> числа різними способами; <i>визначає</i> розрядний склад двоцифрового числа; <i>подає</i> числа у вигляді суми розрядних доданків; <i>виконує</i> додавання та віднімання на основі нумерації чисел;</p> <p><i>володіє</i> навичками додавання і віднімання чисел у межах 100; <i>обчислює</i> усно зручним для себе способом; <i>прогнозує</i> результат додавання та віднімання; <i>перевіряє</i> правильність обчислень;</p> <p><i>визначає</i> невідомий компонент дії віднімання і <i>знаходить</i> його значення; <i>коментує</i> виконання обчислень;</p> <p><i>розуміє</i> сутність дій множення і ділення; <i>використовує</i> у мовленні назви компонентів та результатів дій множення і ділення;</p> <p><i>використовує</i> в обчисленнях взаємозв'язок між множенням і діленням</p> <p><i>використовує</i> в обчисленнях переставний закон множення, взаємозв'язок між множенням і діленням, правила множення і ділення з числами 1 і 0, ділення рівних чисел; <i>розуміє</i> неможливість ділення на нуль;</p> <p><i>застосовує</i> в обчисленнях знання таблиць множення чисел 2 і 3 та відповідних випадків ділення; <i>обчислює</i> значення виразів, що містять інші табличні випадки множення і ділення, з опорою на таблиці; <i>прогнозує</i> результат множення і ділення, <i>перевіряє</i> правильність обчислень;</p> <p><i>знаходить</i> число, яке у кілька разів більше (менше) за дане;</p> <p><i>розуміє</i> сутність кратного порівняння чисел; <i>обчислює</i> результат кратного порівняння чисел;</p> <p><i>визначає</i> невідомий компонент дій множення і ділення, <i>обчислює</i> його значення; <i>коментує</i> виконані дії;</p> <p><i>вимірює</i> і <i>порівнює</i> величини: довжину, масу, місткість, час, <i>використовує</i> їх короткі позначення (міліметр — мм, сантиметр — см,</p>	<p>Нумерація чисел першої сотні</p> <p>Додавання і віднімання чисел у межах 100.</p> <p>Знаходження невідомого компонента дії віднімання</p> <p>Арифметичні дії множення і ділення. Назви компонентів та результатів множення і ділення.</p> <p>Взаємозв'язок між множенням і діленням.</p> <p>Переставний закон множення. Особливі випадки множення і ділення.</p> <p>Табличне множення і ділення.</p> <p>Збільшення або зменшення числа у кілька разів.</p> <p>Відношення кратного порівняння.</p> <p>Знаходження невідомого компонента дій множення і ділення</p> <p>Величини: довжина, маса, місткість, час.</p>

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
<p>дециметр — дм, метр — м); маси (кілограм — кг, центнер — ц); місткості (літр — л); часу (хвилина — хв, година — год, доба, тиждень); <i>користується інструментами для вимірювання величин; користується годинником і календарем для визначення часу та планування своєї діяльності, спостережень за явищами природи тощо;</i></p> <p><i>оперує грошима в уявному процесі купівлі-продажу та в практичній діяльності, використовує їх короткі позначення</i></p>	Гроші
Вирази, рівності, нерівності	
<p><i>записує математичні твердження, подані в текстовій формі, з використанням математичних символів;</i></p> <p><i>встановлює відношення рівності й нерівності між числами й числовими виразами;</i></p> <p><i>знаходить значення числового виразу та буквеного виразу із заданим значенням букви;</i></p> <p><i>встановлює залежності між компонентами і результатом арифметично дії;</i></p> <p><i>застосовує правило порядку виконання дій у виразах без дужок та з дужками</i></p>	Числові вирази. Буквені вирази. Числові рівності. Числові нерівності
Геометричні фігури	
<p><i>розпізнає і класифікує геометричні фігури за істотними ознаками;</i></p> <p><i>співвідносить реальні об'єкти з моделями геометричних фігур;</i></p> <p><i>називає елементи геометричних фігур;</i></p> <p><i>моделює геометричні фігури;</i></p> <p><i>креслить відрізки заданої довжини;</i></p> <p><i>будує прямокутник (квадрат) на аркуші в клітинку;</i></p> <p><i>розрізняє круг і коло;</i></p> <p><i>вимірює сторони геометричних фігур; обчислює довжину ламаної, периметр многокутника</i></p>	Геометричні фігури об'ємні та плоскі. Прямокутник. Квадрат. Круг. Коло.
Математичні задачі і дослідження	
<p><i>розв'язує прості і складені сюжетні задачі, у тому числі задачі з геометричним змістом;</i></p> <p><i>створює допоміжну модель задачі різними способами;</i></p> <p><i>обирає числові дані, необхідні і достатні для відповіді на запитання;</i></p> <p><i>планує розв'язування (розв'язання) сюжетної задачі;</i></p> <p><i>створює математичну модель задачі;</i></p> <p><i>оцінює з допомогою вчителя правильність розв'язку задачі;</i></p> <p><i>шукає різні способи розв'язування (розв'язання задачі);</i></p> <p><i>складає сюжетні задачі на одну і дві дії;</i></p>	Прості та складені сюжетні задачі, в тому числі геометричні, компетентнісно-зорієнтовані.
<p><i>виконує елементарні дослідження математичних закономірностей і залежностей з допомогою вчителя</i></p>	Навчальні дослідження
Робота з даними	
<p><i>виділяє дані, вміщені в таблицях, графах, на схемах, лінійних діаграмах;</i></p> <p><i>вносить дані до таблиць;</i></p> <p><i>визначає, чи достатньо даних для розв'язання проблемної ситуації;</i></p> <p><i>користується даними під час розв'язування практично зорієнтованих задач, в інших життєвих ситуаціях.</i></p>	Виділення і впорядкування даних за певною ознакою
Додаткові теми:	
<p>Рациональні способи додавання і віднімання (порозрядне додавання кількох чисел, прийом округлення кількох доданків тощо).</p> <p>Таблиця Піфагора.</p> <p>Подвійні числові нерівності.</p> <p>Рівняння з одним невідомим.</p> <p>Нестандартні задачі, які розв'язуються способом міркувань без виконання арифметичних дій; способом добору; процесуальні задачі; задачі на опрацювання даних, отриманих у процесі спостережень подій навколишнього світу (в житті суспільства, школи, природні явища). «Магічні фігури». Математичні ребуси.</p> <p>Моделювання описаної в задачі ситуації за допомогою графів або таблиць</p>	

ГРОМАДЯНСЬКА ТА ІСТОРИЧНА, СОЦІАЛЬНА ТА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА, ПРИРОДНИЧА ОСВІТНІ ГАЛУЗІ

«Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Пояснювальна записка

Зазначені освітні галузі можуть реалізовуватись окремими предметами або в інтегрованому курсі за різними видами інтеграції (тематична, процесуальна, міжгалузева; в межах однієї галузі; на інтегрованих уроках, під час тематичних днів, в процесі проектної діяльності) за активного використання міжпредметних зв'язків, організації різних форм взаємодії учнів. Для розв'язання учнями практичних завдань у життєвих ситуаціях залучаються навчальні результати з інших освітніх галузей.

Метою навчальної програми «Я досліджую світ» є особистісний розвиток молодших школярів на основі формування цілісного образу світу в процесі засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює систему інтегрованих знань про природу і суспільство, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності та соціальної практики, способи дослідницької поведінки, які характеризують здатність учнів розв'язувати практичні задачі.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- ♦ формування дослідницьких умінь, опанування доступних способів пізнання себе, предметів і явищ природи і суспільного життя (спостереження, обстеження, дослід, практична робота, вимірювання, систематизація, класифікація, встановлення логічної та часової послідовності подій, критична оцінка побаченого (почутого), встановлення зв'язків і залежностей в природі і суспільстві, між станом довкілля і діяльністю людини, впливу поведінки на здоров'я та безпеку, залежності результату від докладених зусиль, аналіз наслідків ризикованої поведінки);
- ♦ виховання активної позиції щодо громадянської і соціально-культурної належності себе і своєї родини до України, інтересу до пізнання історії та природи свого краю і країни; пошани до символів держави, ініціативної поведінки у громадських акціях, у відзначенні пам'ятних дат і подій;
- ♦ розвиток толерантності у соціальній комунікації, ціннісного ставлення до природи та її пізнання, до приватного життя інших людей, усвідомлення правової відповідальності у ситуаціях застосування норм і правил життя в суспільстві, інші соціальні навички щодо взаємодії і співпраці в різних видах діяльності;
- ♦ створення умов для самовираження учнів у різних видах діяльності, становлення екологічно грамотної та соціально адаптованої особистості.

Тематичну основу курсу складають змістові лінії, які визначені Державним стандартом початкової освіти і охоплюють складники названих вище галузей в їх інтегрованій суті, а саме:

«**Людина**» (пізнання себе, своїх можливостей; здорова і безпечна поведінка);

«**Людина серед людей**» (стандарти поведінки в сім'ї, в суспільстві; моральні норми; навички співжиття і співпраці);

«**Людина в суспільстві**» (громадянські права та обов'язки як члена суспільства. Пізнання свого краю, історії, символів держави. Внесок українців у світові досягнення);

«**Людина і світ**» (толєрантне ставлення до різноманітності світу людей, культур, звичаїв);

«**Людина і природа**» (пізнання природи; взаємозв'язок об'єктів і явищ природи; рукотворний світ людини; відповідальна діяльність людини у природі; роль природничих знань і технологій у житті людини; залежність між діяльністю людини і станом довкілля).

Типова навчальна програма дає змогу вчителю самостійно обирати й формувати інтегрований та автономний спосіб подання змісту із освітніх галузей Стандарту, добирати дидактичний інструментарій, орієнтуючись на індивідуальні пізнавальні запити і можливості учнів (рівень навченості, актуальні стани потреб, мотивів, цілей, сенсорного та емоційно-вольового розвитку). Особливого значення у дидактико-методичній організації навчання надається його зв'язку з життям, з практикою застосування здобутих уявлень, знань, навичок поведінки в життєвих ситуаціях. Обмеженість відповідного досвіду учнів потребує постійного залучення й аналізу їхніх вражень, чуттєвої опори на результати дослідження об'єктів і явищ навколишнього світу.

Педагогічна стратегія, яка опиралась на наслідувальні механізми у розвитку пізнавальних процесів молодших школярів, і передбачала пріоритетне використання зразків, алгоритмів, поетапного контролю й корекції, збагачується полісенсорним підходом, що зумовлює дослідницьку поведінку учнів, сприйняття ними властивостей і якостей предметів і явищ природного і соціального оточення, спрямовуються у сферу пошукової діяльності.

На основі Типової програми вчитель може створювати різні варіанти інтегрованої програми за таким алгоритмом:

- ♦ визначення цілей навчання;
- ♦ створення картки понять з інших предметів (асоціативної павутинки, курсів, галузей, які допоможуть досягти цілей);
- ♦ структурування програми за темами;
- ♦ вибір діяльності учнів, яка забезпечить інтегроване навчання;
- ♦ розроблення показників досягнення очікуваних результатів.

Можливі засоби інтеграції в процесі реалізації програми «Я досліджую світ» передбачають включення учнів в практику виконання різноманітних завдань дослідницького характеру, як от:

- ♦ дослідження-розпізнавання (Що це? Яке воно? Обстеження за допомогою органів чуття, опис, порівняння з іншими предметами, явищами; спільне — відмінне, до якого цілого воно належить);
- ♦ дослідження-спостереження (Як воно діє? Що з ним відбувається? Для чого призначене?);
- ♦ дослідження-пошук (запитування, передбачення, встановлення часової і логічної послідовності явищ, подій; встановлення причинно — наслідкових зв'язків (Чому? Яким чином? Від чого залежить? З чим пов'язано?), догадка, висновок-узагальнення).

1 клас

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
Людина	
<p><i>усвідомлює</i> людину як частину природи і суспільства, її відмінності від інших живих істот; <i>розповідає</i> про себе, називає адресу проживання; <i>складає</i> словесний портрет «Який (яка) Я», «Чим відрізняюсь від інших», «Що я вмю», «Чого хочу навчитись»; <i>володіє</i> найпростішими гігієнічними навичками, навичками самообслуговування; <i>описує</i> можливі ризики для життя і здоров'я вдома, у школі, на вулиці; <i>розуміє</i> переваги акуратності, доброзичливості, чесності; <i>досліджує</i> свій організм</p>	<p>Людина — частина природи і суспільства. Пізнання себе, своїх можливостей; місце проживання, безпечна поведінка вдома і на вулиці. Органи чуття. Турбота про органи тіла, гігієнічні навички. Спостереження в доккілі. Організація досліджень.</p>
Людина серед людей	
<p><i>цікавиться</i> минулим своєї сім'ї; <i>розрізняє</i> минуле, сучасне, майбутнє (було — є — буде); <i>знає</i> склад сім'ї, імена членів сім'ї, де працюють батьки, хто вони за професією; <i>знає</i>, хто працює в школі; <i>має</i> уявлення про свої обов'язки як школяра, правила поведінки на уроці, на перерві; <i>доречно вживає</i> слова етикету (вітання, прохання, прощання, звертання, подяки, вибачення); <i>доброзичливо спілкується</i> з іншими в спільній діяльності; <i>розрізняє</i> вчинки, дає їм оцінку з погляду моральності; <i>має</i> уявлення про необхідність доброзичливого і уважного ставлення до старших; <i>використовує</i> правила культурної поведінки в громадських місцях, що ґрунтуються на врахуванні інтересів інших</p>	<p>Сім'я, школа. Поведінка в сім'ї, школі, громадських місцях. Моральні норми. Навички співжиття і співпраці Стандарти поведінки в суспільстві. Поведінка в громадських місцях (транспорті, на вулиці, в храмі, в театрі, в бібліотеці). Моральні якості (доброзичливість, правдомовність, щирість, подільчивість). Спостереження в доккілі. Організація досліджень. Розв'язання ситуацій морального вибору.</p>
Людина в суспільстві	
<p><i>знає</i> назву країни, її столицю; <i>має</i> уявлення про зміст символів держави (прапор, герб, гімн, українська мова), історичні пам'ятки свого краю; <i>виявляє</i> зв'язки між людьми в суспільстві (хто про кого дбає,</p>	<p>Громадянські права та обов'язки як члена суспільства. Пізнання історії свого краю, символів держави. Спостереження в доккілі. Організація досліджень.</p>

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
значення праці людей для добробуту країни; орієнтується у найближчому просторі; долучається до корисних справ громади	
Людина і світ	
має уявлення про різноманітність людей у світі, називає деякі країни; усвідомлює необхідність доброзичливого ставлення до інших країн та народів, цікавиться відповідною інформацією; наводить приклади виробів, які допомагають людині в побуті, приклади винаходів людства	Толерантне ставлення до різноманітності культур, звичаїв народів, які проживають в Україні та за її межами. Досліди, спостереження в природі. Рукотворні тіла, матеріали та їх властивості. Винаходи людства та їх вплив на життєдіяльність людини.
Людина і природа	
розпізнає тіла неживої і живої природи, рукотворні об'єкти; розуміє значення сонячного світла і тепла на Землі; має уявлення про повітря, воду, ґрунт, їх властивості, про різноманітність живих організмів, розповідає про добові та сезонні зміни в природі, усвідомлює причини їх повторюваності; групує об'єкти природи за однією ознакою; встановлює найпростіші взаємозв'язки в живій і неживій природі, між живими організмами і навколишнім середовищем, між природними умовами та господарською діяльністю людей; розуміє цінність природи для життя людей, залежність якості життя людей від стану навколишнього середовища; обирає у найближчому оточенні те, що цікаво дослідити; досліджує об'єкти природи, використовуючи доступне обладнання (лупу, термометр, компас, лінійку тощо); використовує різні джерела для пошуку інформації про довілля; розпізнає рукотворні тіла у найближчому оточенні; називає матеріали (деревина, гума, папір, метал тощо), з яких виготовляють рукотворні тіла; дотримується правил поведінки в природі, та пояснює їх іншим; бере посильну участь в природоохоронній діяльності	Що належить до природи. Жива і нежива природа. Сонце і його вплив на живу і неживу природу. Спостереження за рослинами, тваринами, явищами природи та діяльністю людей у різні пори року. Дослідження властивостей тіл природи. Рукотворні тіла, матеріали та їх властивості. Винаходи людства та їх вплив на життєдіяльність людини. Охорона і збереження природи.

2 клас

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
Людина	
розповідає про себе та інших, висловлює свої вподобання; описує себе, свій характер, захоплення, що відрізняють від інших; розпізнає та описує небезпеку вдома або в школі; ухвалює рішення щодо простих побутових ситуацій з користю для здоров'я і безпеки; пояснює, від чого залежить безпека на вулиці, вдома, у школі; визначає здорові та шкідливі звички, правила догляду за органами тіла; досліджує зміни, що відбуваються; досліджує позитивні і негативні впливи на вибір здорової та безпечної поведінки; досліджує зміни, що відбуваються з людиною	Пізнання себе, своїх можливостей, здорова і безпечна поведінка. Частини тіла людини та їх функції. Турбота про здоров'я. Організація досліджень.
Людина серед людей	
пояснює, що може робити в сім'ї, серед однолітків, в школі; дотримується правил поведінки, що засвідчують повагу до інших; доречно вживає слова чемності; надає допомогу, коли просять та звертаються по неї;	Стандарти поведінки в суспільстві. Моральні норми. Навички співжиття і співпраці.

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
<p><i>висловлює оцінні судження щодо вчинку, події, явищ; добирає докази до своїх висновків; не порушує права інших дітей, виявляє і засуджує вчинки, які ображають або принижують інших; співпрацює в групах для досягнення спільних цілей</i></p>	
Людина в суспільстві	
<p><i>розпізнає державні символи України, шанобливо ставиться до них; розпитує і збирає інформацію про свій край і державу, історичні події, відомих осіб; розпитує старших про минуле, бере активну участь у спільних заходах державного значення; дотримується встановлених правил поведінки під час державних свят, класних, шкільних і громадських заходів</i></p>	<p>Громадянські права та обов'язки як члена суспільства. Пізнання свого краю, історії, і символів держави. Внесок українців у світові досягнення. Славетні українці. Спостереження в довкіллі. Організація досліджень.</p>
Людина і світ	
<p><i>має уявлення про різноманітність людей у світі, називає деякі країни; усвідомлює необхідність толерантного ставлення до інших країн і народів, цікавиться відповідною інформацією; виявляє інтерес до інформації про інші країни і народи; на конкретних прикладах доводить важливість взаємозв'язків і взаємодії між країнами; виявляє доброзичливе ставлення до людей інших національностей, до їхніх культур і звичаїв</i></p>	<p>Толерантне ставлення до різноманітності культур, звичаїв. Внесок українців у світові досягнення. Історичні події. Видатні історичні постаті. Розв'язання ситуацій морального вибору.</p>
Людина і природа	
<p><i>має уявлення про форму Землі, вплив Сонця на сезонні явища в природі, причини змін пір року; називає пори року та відповідні їм місяці, явища в живій та неживій природі у різні пори року, умови вирощування рослин; наводить приклади зв'язку людини і природи; розпізнає зміни в живій та неживій природі; органи рослин; тварин різних груп; розрізняє форми земної поверхні; класифікує за певними ознаками рослини і тварин своєї місцевості, тіла неживої природи; визначає мету дослідження, обирає послідовність дій і обладнання для його виконання; виконує дослідницькі завдання: досліджує властивості повітря, води, ґрунту, гірські породи, рослини своєї місцевості; вимірює температуру повітря, води; спостерігає за тваринами, добовими і сезонними змінами у природі; визначає суттєві ознаки об'єктів неживої та живої природи на основі проведених досліджень; фіксує результати досліджень доступними способами і робить висновки; дізнається про природу, використовуючи різні джерела інформації; застосовує знання про природу в навчальних і життєвих ситуаціях; наводить приклади виробів, які допомагають людині у побуті; розповідає про використання матеріалів на основі їх властивостей; знаходить інформацію про найважливіші винаходи людства, використовуючи різноманітні джерела; робить висновок: природа потребує охорони; бере посильну участь в природоохоронній діяльності.</i></p>	<p>Повітря. Вода. Водойми рідного краю. Форми земної поверхні. Гірські породи. Ґрунт, його властивості і значення. Будова і різноманітність рослин. Умови вирощування рослин. Тварини дикі та свійські. Спостереження за тваринами. Земля та її форма. Обертання Землі. Рік. Місяць. Доба. Вплив Сонця на сезонні явища в природі Пори року та їх ознаки. Особливості життя рослин та тварин у різні пори року. Спостереження за добовими і сезонними змінами у природі. Охорона природи. Зв'язок людини і природи. Червона книга України. Рукотворні тіла та матеріали, їх властивості. Використання рукотворних матеріалів у побуті. Винаходи людства та їх вплив на життєдіяльність людини.</p>

ІНФОРМАТИЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ

ІНФОРМАТИКА

Пояснювальна записка

Метою навчання інформатиці є різнобічний розвиток особистості дитини та її світоглядних орієнтацій, формування інформатичної й інших ключових компетентностей, необхідних їй для життя та продовження навчання.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

- ♦ формування в учнів уявлення про роль інформаційно-комунікаційних технологій у житті людини;
- ♦ формування вмінь описувати об'єкти реальної та віртуальної дійсності різноманітними засобами подання інформації;
- ♦ формування початкових навичок інформаційної діяльності, зокрема вмінь опрацювати текстову та графічну інформацію;
- ♦ формування у дітей початкового досвіду використання комп'ютерної техніки для розв'язування навчальних, творчих і практичних задач;
- ♦ розвиток логічного, алгоритмічного, творчого та об'єктно-орієнтованого мислення учнів.

За результатами формування предметної компетентності випускники початкової школи повинні використовувати початкові знання вміння та навички для:

- ♦ доступу до інформації (знання де шукати і як отримувати інформацію);
- ♦ опрацювання інформації;
- ♦ перетворення інформації із однієї форми в іншу;
- ♦ створення інформаційних моделей;
- ♦ оцінки інформації за її властивостями.

Програма побудована лінійно-концентрично (з горизонтальним поглибленням):

Рівні навчання Засоби та об'єкти навчання	2 клас	3 клас	4 клас
	Графічний редактор	Текстовий редактор	Середовище програмування
Змістові лінії			
Інформація. Дії з інформацією	☀	☀	☀, зокрема пошук інформації у мережі Інтернет
Комп'ютерні пристрої для здійснення дій із інформацією	☀	☀	☀
Комп'ютерні програми. Меню та інструменти	☀	☀	☀
Об'єкт. Властивості об'єкта	☀	☀	☀
Створення інформаційних моделей. Змінення готових. Використання	☀	☀	☀
Алгоритми	☀	☀	☀

2 клас

Програмне забезпечення, яке використовується: графічний редактор (офлайн та онлайн версії), зокрема графічний редактор середовища Scratch

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
Інформація. Дії з інформацією	
<p><i>пояснює</i> значення інформації для життя людини, наводить приклади із власного досвіду; <i>наводить приклади</i> значення інформації для себе особисто; <i>називає</i> органи чуття, якими людина отримує інформацію із навколишнього середовища; <i>наводить приклади</i> інформації у різних видах: текстовій, графічній, звуковій тощо; <i>розрізняє</i> правдиву і неправдиву інформацію, припущення і фантазію; <i>використовує</i> мережі для отримання інформації та спілкування під контролем дорослих; <i>оцінює</i> результати своїх навчальних досягнень</p>	<p>Навколишній світ та інформація. Види інформації за способом подання.</p>
Комп'ютерні пристрої для здійснення дій із інформацією	
<p><i>розуміє</i>, що комп'ютер та інші комп'ютерні пристрої це інструменти для виконання дій з інформацією; <i>наводить приклади</i> технічних засобів, що допомагають передавати інформацію, поширювати інформацію; <i>використовує</i> цифрові пристрої у близькому для себе середовищі; <i>пояснює</i>, чому і як потрібно захищати себе і цифрові пристрої; <i>звертається</i> за допомогою у випадку наявності проблем та збоїв у роботі комп'ютера; <i>оцінює</i> результати своїх навчальних досягнень</p>	<p>Комп'ютерна техніка, як засіб здійснення дій з інформацією.</p>
Об'єкт. Властивості об'єкта	
<p>Учень/учениця: <i>називає</i> об'єкти навколишнього світу, властивості конкретних об'єктів та значення властивостей; <i>описує</i> об'єкт називаючи його властивості та їх значення; <i>порівнює</i> об'єкти за значеннями властивостей; <i>спостерігає</i> за об'єктами, <i>визначає</i> спільні та відмінні ознаки/властивості; <i>наводить приклади</i> об'єктів, що відповідають заданим властивостям <i>оцінює</i> результати своїх навчальних досягнень</p>	<p>Створення простих геометричних моделей об'єктів за описом їх властивостей. Зміна значень властивостей об'єкта (колір контуру, колір фону, форма об'єкта)</p>
Комп'ютерні програми. Меню та інструменти	
<p><i>запускає</i> знайомі програми; <i>завершує</i> роботу з програмою; <i>називає</i> інструменти малювання у графічному редакторі; <i>обирає</i> інструмент малювання для досягнення конкретного результату; <i>створює</i> не складні малюнки за зразком; <i>створює</i> зображення об'єктів що складаються з геометричних фігур та <i>змінює</i> значення властивостей; <i>вміє</i> змінити колір контуру або тла об'єкта обравши зразком колір іншого об'єкта за допомогою відповідних інструментів графічного редактора; <i>виконує</i> завдання із розфарбування або перефарбування малюнків; <i>пропонує</i> власні кольорові рішення малюнка; <i>пояснює</i> добір кольорів; <i>оцінює</i> результати своїх навчальних досягнень</p>	<p>Меню комп'ютерної програми. Огляд різних прикладів меню. Інструменти комп'ютерних програм. Графічний редактор. Інструменти графічного редактора та їх налаштування. Створення та редагування не складних малюнків. Добір кольорової гама малюнка Збереження малюнків</p>

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
Створення інформаційних моделей. Змінення готових. Використання	
<p>об'єднує об'єкти за їх властивостями або значеннями властивостей;</p> <p>створює візуальну відповідь простих та складених геометричних задач;</p> <p>виділяє та переносить фрагменти малюнка;</p> <p>створює графічні відповіді до навчальних завдань;</p> <p>знаходить приклади повторення і послідовності дій у повсякденній діяльності, близькому для себе середовищі;</p> <p>визначає закономірність об'єктів;</p> <p>відтворює послідовність об'єктів із заданою закономірністю;</p> <p>оцінює результати своїх навчальних досягнень</p>	<p>Перенесення фрагментів малюнка.</p> <p>Виділення і впорядкування даних за певною ознакою.</p> <p>Прості та складені сюжетні геометричні задачі.</p> <p>Копіювання фрагментів малюнку.</p>
Лінійні алгоритми	
<p>Учень/учениця:</p> <p>визначає послідовність кроків для виконавців;</p> <p>знаходить помилки у алгоритмах;</p> <p>визначає результат виконання лінійного алгоритму побудови простого геометричного зображення;</p> <p>створює малюнок за лінійним алгоритмом;</p> <p>пропонує власні алгоритми створення не складних геометричних зображень;</p> <p>оцінює результати своїх навчальних досягнень</p>	<p>Створення малюнків за готовими алгоритмами</p> <p>Складання власних графічних алгоритмів</p>
<p>Додаткові теми: онлайн графічні редактори, редагування малюнків за допомогою програмного забезпечення смартфонів.</p>	

ТЕХНОЛОГІЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ

ДИЗАЙН І ТЕХНОЛОГІЇ

Пояснювальна записка

Зміст технологічної освітньої галузі реалізовується через навчальний предмет «Дизайн і технології».

Метою навчання дизайну і технологій є розвиток особистості дитини засобами предметно-педagogічної діяльності, формування ключових та предметної проектно-технологічної компетентностей, необхідних для розв'язання життєвих проблем у взаємодії з іншими, культурного й національного самовираження.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- ♦ формування допитливості, цілісного уявлення про матеріальне і нематеріальне виробництво;
- ♦ виховання естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу в праці, декоративно-прикладному мистецтві;
- ♦ набуття досвіду поетапного створення корисних і естетичних виробів у партнерській взаємодії: від задуму до його втілення в матеріалах;
- ♦ вироблення навичок застосовувати традиційні та сучасні технології, раціонально використовувати матеріали;
- ♦ формування культури праці, прагнення удосконалювати процес і результати проектно-технологічної діяльності, свій життєвий простір.

Реалізація мети і завдань навчального предмета здійснюється за такими **змістовими лініями**: «Інформаційно-комунікаційне середовище», «Середовище проектування», «Середовище техніки і технологій», «Середовище соціалізації».

Змістова лінія «**Інформаційно-комунікаційне середовище**» охоплює вивчення питань гармонійного поєднання функціональності та естетичності у виробках; пошук та опрацювання тематичної інформації у взаємодії з іншими; дослідження природних, штучних і синтетичних матеріалів; розрізнення та читання графічних зображень; конструювання виробів з готових деталей.

Змістова лінія «**Середовище проектування**» спрямована на реалізацію творчого потенціалу учнів, створення умов для продукування ідей, вибору особисто привабливих об'єктів праці; дизайнерське проектування — моделювання і конструювання; виконання елементарних графічних зображень; добір матеріалів за їх властивостями; читання інструкційних карток із зображеннями для поетапного виготовлення виробу.

Змістова лінія «**Середовище техніки і технологій**» передбачає формування навичок організації робочого місця, безпечної праці з ручними інструментами та пристосуваннями; поетапне виготовлення виробів з використанням традиційних та сучасних технологій; раціональне використання матеріалів.

Змістова лінія «**Середовище соціалізації**» спрямована на формування здатності оцінювати та презентувати результати проектно-технологічної діяльності, обговорювати їх з іншими; ефективно використовувати створені вироби; долучатися до благочинної діяльності; виконувати трудові дії в побуті для самообслуговування та якісного облаштування життєвого простору.

Розподіл навчальних годин за темами, добір об'єктів праці вчитель визначає самостійно, враховуючи умови навчання та педагогічну доцільність.

1 клас

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
Інформаційно-комунікаційне середовище	
<p><i>спостерігає</i> за природними об'єктами; <i>збирає</i> і <i>заготовляє</i> природні матеріали;</p> <p><i>дотримується</i> правил внутрішнього розпорядку, безпеки праці та санітарних норм під час занять; <i>організовує</i> робоче місце; <i>виготовляє</i> поетапно вироби з природних матеріалів за зображеннями або творчим задумом з допомогою дорослих;</p> <p><i>розрізняє</i> вироби декоративно-прикладного мистецтва; <i>описує</i> приклади виробів з різних джерел інформації (підручник, фотографії, каталоги, посібники, Інтернет-ресурси, музеї, фільми, мультфільми та ін.); <i>називає</i> та <i>обговорює</i> матеріали, корисність та естетичну цінність різних виробів у групі;</p> <p><i>розпізнає</i> матеріали для моделювання, конструювання та виготовлення виробів візуально та на дотик; <i>пояснює</i> доцільність використання матеріалів вторинної переробки для збереження природних ресурсів (водоймищ, лісу, тварин, корисних копалин тощо);</p> <p><i>розрізняє</i> основні креслярські інструменти, лінії, види графічних зображень; <i>читає</i> елементарні графічні зображення; <i>складає</i> пласкі та об'ємні геометричні форми, вироби з деталей конструкторів або інших готових елементів (архітектурні споруди, транспортні засоби, роботи та ін.) з допомогою дорослих, самостійно, в парі або в групі</p>	<p>Природне середовище України. Природні матеріали рідного краю.</p> <p>Правила внутрішнього розпорядку, безпеки праці та санітарних норм під час занять. Організація робочого місця. Матеріали, інструменти та пристосування. Вироби з природних матеріалів.</p> <p>Приклади виробів декоративно-прикладного мистецтва (витинанка, гончарство, ткацтво, різьблення, писанкарство, аплікація, вишивка та ін.).</p> <p>Види матеріалів (папір, картон, пластик, полімерна глина, солоне тісто, нитки, дріт, пластик та ін.).</p> <p>Елементи графічної грамоти. Види конструкторів, навчальних наборів (LEGO, мозаїка, конструктор із дерева, металу, магнітний, банчемс та ін.)</p>
Середовище проектування	
<p><i>продукує</i> ідеї для вибору особисто привабливого об'єкта праці; <i>вибирає</i> об'єкт праці із запропонованих з допомогою вчителя; <i>пояснює</i> функціональну та естетичну цінність обраного для проектування і виготовлення виробу;</p> <p><i>розглядає</i> моделі, подібні обраному виробу (моделі-аналогі); <i>здійснює</i> розмічання ліній на папері і картоні; <i>описує</i> усно модель спроектованого виробу; <i>пояснює</i> способи та види оздоблення власного виробу (стрічками, тасьмою, мереживом, лелітками, гудзиками, намистинами тощо); <i>добирає</i> матеріали для моделювання, конструювання та виготовлення виробу, зокрема і вторинні (природні, штучні і синтетичні);</p> <p><i>розрізняє</i> традиційні і сучасні технології виготовлення виробів (аплікація, ліплення, писанкарство, квілінг тощо); <i>читає</i> графічні зображення для поетапного виготовлення виробу з допомогою дорослих</p>	<p>Виявлення проблеми. Об'єктований вибір об'єкта праці для його проектування і виготовлення.</p> <p>Дизайнерське проектування — моделювання та конструювання, зокрема з використанням макетних матеріалів (картон, пінопласт та ін.).</p> <p>Графічні зображення для поетапного виготовлення виробу пласкої та об'ємної форми</p>
Середовище техніки і технологій	
<p><i>працює</i> з ручними інструментами та пристосуваннями, дотримуючись безпечних прийомів праці та норм санітарії;</p> <p><i>виготовляє</i> поетапно корисний й естетичний виріб за визначеною послідовністю самостійно або з допомогою дорослих; <i>розмічає</i> деталі на матеріалі за допомогою шаблонів або трафаретів та <i>вирізує</i> їх;</p>	<p>Ручні інструменти та пристосування, органайзери.</p> <p>Виготовлення виробу за інструкційними картками з графічними зображеннями.</p>

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
<p><i>розміщує</i> деталі виробу на площині; <i>застосовує</i> нероз'ємні з'єднання (склеювання, причіплювання / пластилін, глина/ та ін.); <i>оздоблює</i> деталі виробу із використанням традиційних та сучасних технологій;</p> <p><i>раціонально</i> використовує матеріали (папір, картон, пластилін, полімерна глина, солоне тісто, нитки, дрiт, пластик та ін.), зокрема і вторинні з допомогою дорослих</p>	<p>Технологічні операції з матеріалами (згинання, складання, скручування, рвання, зібгання, різання, склеювання, зв'язування, ліплення тощо).</p> <p>Раціональне розмічання та обробка матеріалів</p>
Середовище соціалізації	
<p><i>пояснює</i> корисність та естетичність створеного виробу; <i>презентує</i> результати власної або колективної проектно-технологічної діяльності, обговорює їх з іншими;</p> <p><i>долучається</i> спільно з батьками до благочинної діяльності в групах зі створеними виробами, зокрема для українських воїнів; <i>умотивує</i> необхідність робити подарунки, допомагати іншим;</p> <p><i>розрізняє</i> професії дорослих у сім'ї та родині в сфері матеріального і нематеріального виробництва;</p> <p><i>виконує</i> трудові дії в побуті: доглядає за одягом та взуттям (зав'язування шалика, пояса, шнурків), домашніми тваринами, рослинами, ремонтує незначні пошкодження книг, іграшок, готує та сервірує нескладні страви (чай, канапка) за наочним прикладом та допомогою дорослих або спільно із старшими учнями</p>	<p>Соціальна цінність виконаного індивідуального або колективного проекту. Презентабельність та реклама.</p> <p>Діяльність в групах та середовищі. Благочинна діяльність для задоволення потреб оточуючих.</p> <p>Світ професій.</p> <p>Побутове самообслуговування</p>

2 клас

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
Інформаційно-комунікаційне середовище	
<p><i>досліджує</i> природні матеріали за формою, кольорами, властивостями (візуально, на дотик); <i>порівнює</i> природні і рукотворні форми;</p> <p><i>дотримується</i> правил внутрішнього розпорядку, безпеки праці та санітарних норм під час занять; <i>організовує</i> робоче місце; <i>створює</i> поетапно композицію та вироби з природних матеріалів за зображеннями, зразком або власним задумом; <i>порівнює</i> традиційні і сучасні вироби декоративно-прикладного мистецтва за матеріалами, техніками виконання, функціональними та естетичними властивостями;</p> <p><i>розрізняє</i> основні види народних декоративних візерунків, орнаментів; <i>виявляє</i> емоційно-ціннісне ставлення до виробів декоративно-прикладного мистецтва; <i>розрізняє</i> види матеріалів та називає сфери їх використання; <i>досліджує</i> властивості матеріалів візуально та на дотик; <i>аргументує</i> доцільність використання вторинних матеріалів для збереження навколишнього середовища;</p> <p><i>моделює</i> виріб з деталей конструктора за графічними зображеннями або власним задумом (самостійно, в парі або в групі)</p>	<p>Природне і штучне середовище. Матеріали. Спостереження, імітація, фантазування.</p> <p>Правила внутрішнього розпорядку, безпеки праці та санітарних норм під час занять. Організація робочого місця. Інструменти та пристосування. Моделі-аналоги. Характеристики традиційних і сучасних виробів декоративно-прикладного мистецтва, знайомство з народними умільцями свого краю (реально або віртуально).</p> <p>Властивості матеріалів (природні матеріали, папір, картон, пластилін, полімерна глина, солоне тісто, тканина, нитки, шнури, дрiт, пластик, пінопласт та ін.).</p> <p>Конструктори, навчальні набори з графічними зображеннями, інструкційними картками</p>

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
Середовище проектування	
<p><i>продукує</i> ідеї для вибору об'єкта праці та обговорює їх з іншими; <i>оцінює</i> проектні ідеї — власні та інших; <i>пояснює</i> вибір особисто привабливого об'єкта праці, відповідаючи на запитання дорослих; <i>обдумує</i> план реалізації задуму в матеріалі;</p> <p><i>прогнозує</i>, яким має бути виріб, його функціональну і естетичну цінність; <i>порівнює</i> моделі, подібні обраному виробу (моделі-аналоги); <i>моделює</i> виріб з елементами фантазування; <i>описує</i> модель свого виробу; <i>пояснює</i> способи та види оздоблення власного виробу (стрічками, тасьмою, мереживом, лелітками, гудзиками, намистинами тощо); <i>добирає</i> матеріали для виготовлення виробу, застосовує вторинні матеріали;</p> <p><i>використовує</i> традиційні та сучасні технології виготовлення виробів (комбінована аплікація, оригамі, кірігамі, квілінг, витинанка тощо); <i>пояснює</i> визначену послідовність виготовлення спроектованого виробу за зображеннями</p>	<p>Виявлення проблеми. Вибір об'єкта праці для його проектування і виготовлення.</p> <p>Дизайн-проектування — моделювання та конструювання, зокрема з використанням макетних матеріалів (картон, пінопласт та ін.). Графічні зображення для послідовного виготовлення виробу пласкої та об'ємної форми.</p> <p>Поетапне проектування технології виготовлення виробу</p>
Середовище техніки і технологій	
<p><i>працює</i> з ручними інструментами та пристосуваннями, дотримуючись безпечних прийомів праці та норм санітарії;</p> <p><i>виготовляє</i> поетапно виріб за визначеною послідовністю; <i>здійснює</i> розмічання ліній на папері і картоні <i>розмічає</i> деталі на матеріалі за допомогою шаблонів або трафаретів; <i>з'єднує</i> деталі та <i>оздоблює</i> їх з використанням традиційних та сучасних технологій; <i>дотримується</i> послідовності виготовлення виробу з допомогою вчителя;</p> <p><i>раціонально</i> використовує матеріали, зокрема і вторинні</p>	<p>Ручні інструменти та пристосування.</p> <p>Виготовлення виробу за графічними зображеннями. Технологічні операції з матеріалами (згинання, складання, скручування, рвання, зібгання, різання, склеювання, зв'язування, ліплення тощо).</p> <p>Раціональне використання матеріалів</p>
Середовище соціалізації	
<p><i>обґрунтовує</i> соціальну, функціональну та естетичну цінність створеного виробу; <i>оцінює</i> та <i>презентує</i> результати власної проектно-технологічної діяльності; <i>обговорює</i> результати з іншими;</p> <p><i>долучається</i> до благодійної діяльності в групах з власноруч створеними виробами; <i>умотивує</i> необхідність робити подарунки, допомагати іншим, бережливо ставитися до природного середовища;</p> <p><i>висловлює</i> емоційно-ціннісне ставлення до професій дорослих у сім'ї та родині своїх друзів, однокласників;</p> <p><i>виконує</i> трудові дії в побуті: дрібний ремонт, доглядає за одягом та взуттям (упорядкування, чистення, пришивання гудзика та ін.), засобами гігієни, іграшками, домашніми тваринами, рослинами, готує та сервірує нескладні страви за наочним прикладом з допомогою дорослих або спільно із старшими учнями, дотримується культури поведінки за столом, гостинно пригощає батьків, друзів тощо</p>	<p>Цінність виконаного проекту для соціальної сфери. Презентабельність та реклама.</p> <p>Благочинна та природоохоронна діяльність в групах та середовищі.</p> <p>Світ професій соціальної сфери.</p> <p>Побутове самообслуговування</p>

МИСТЕЦЬКА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ

МИСТЕЦТВО

Пояснювальна записка

Метою навчання мистецтва у школі є всебічний художньо-естетичний розвиток особистості дитини, освоєння нею культурних цінностей у процесі пізнання мистецтва; плекання пошани до вітчизняної та зарубіжної мистецької спадщини; формування ключових, мистецьких предметних та міжпредметних компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті.

Реалізація поставленої мети здійснюється за **змістовими лініями**: «Художньо-творча діяльність», «Сприймання та інтерпретація мистецтва», «Комунікація через мистецтво», які окреслюють одну з моделей досягнення загальних цілей освітньої галузі та розкривають основну місію загальної мистецької освіти.

Змістова лінія «**Художньо-творча діяльність**» націлює на розвиток креативності та мистецьких здібностей учнів через практичне освоєння основ художньої мови різних видів мистецтва та способів художньо-творчого самовираження. Ця змістова лінія реалізується через формування в учнів умінь застосовувати різні виразні засоби творення художніх образів, імпровізування та естетичного перетворення довкілля.

Змістова лінія «**Сприймання та інтерпретація мистецтва**» спрямована на пізнання цінностей, що відображають твори мистецтва. Її реалізація передбачає розвиток емоційної сфери учнів, збагачення естетичного досвіду, формування в них умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати, оцінювати мистецтво, виявляючи до нього емоційно-ціннісне ставлення.

Реалізація змістової лінії «**Комунікація через мистецтво**» націлена на соціалізацію учнів через мистецтво, усвідомлення ними свого «Я» (своїх мистецьких досягнень і можливостей). Змістова лінія передбачає формування в учнів умінь презентувати себе і свої досягнення, критично їх оцінювати, взаємодіяти з іншими через мистецтво у середовищі, зокрема у різних культурно-мистецьких заходах, обговореннях тощо, а також формування уявлень про можливість і способи регулювати свій емоційний стан завдяки мистецтву.

Опанування учнями мистецтва у початковій школі ґрунтується на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого, діяльнісного, ігрового та інтегративного підходів.

Мистецтво сприяє формуванню *ключових компетентностей*, зокрема, у процесі:

- ♦ усного висловлювання своїх вражень від мистецтва; за допомогою коментування дорослого й оцінювання власної художньо-творчої діяльності (*вільне володіння державною мовою/ здатність спілкуватися рідною*).
- ♦ здійснення елементарних розрахунків (наприклад, для встановлення пропорцій, визначення метру, запису ритму тощо) (*математична компетентність*).
- ♦ спостереження, дослідження і відтворення довкілля та явищ природи засобами мистецтва (*компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічна компетентність*);
- ♦ самостійного (чи за допомогою дорослого) використання інформаційних технологій для отримання мистецької інформації, художнього творення (*інформаційно-комунікаційна компетентність*);
- ♦ формування умінь визначати власні художні інтереси, досягнення і потреби; прагнення доцільно використовувати свій час для пізнання, сприймання, творення мистецтва (*навчання впродовж життя*);
- ♦ співпраці з іншими, зокрема участі у мистецьких заходах, прикрашенні середовища для друзів, сусідів; прояву відповідальності за особистий і колективний результат; використання мистецтва для отримання задоволення (впливу на власний емоційний стан) (*громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей*);
- ♦ опанування народних традицій, мистецтва рідного краю; толерантного ставлення до мистецтва різних народів (*культурна компетентність*);

- ♦ проявів творчої ініціативи та намагання її реалізувати, зокрема через втілення у практичній художньо-творчій діяльності (індивідуальній і колективній); презентації результатів власних мистецьких досягнень (*підприємливість та фінансова грамотність*);
- ♦ виявлення бажання впроваджувати нові ідеї (*інноваційність*).

Мистецька освітня галузь може реалізуватися через інтегровані курси або предмети вивчення за окремими видами мистецтва: наприклад, музичне мистецтво, образотворче мистецтво тощо за умови реалізації упродовж циклу навчання всіх очікуваних результатів галузі.

1 клас

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
Художньо-творча діяльність	
<p><i>співає</i> вокальні вправи, дитячі пісні (зокрема музичний фольклор) у відповідному настрої, характері; <i>дотримується</i> правил співу (постава, дихання) <i>створює</i> елементарний ритмічний супровід до пісні; <i>виконує</i> пісні «у ролях», відтворюючи образ мімікою, пластикою рухів; <i>відтворює</i> прості ритмічні послідовності (створені з половинних, четвертих та восьмих тривалостей); <i>добирає</i> тембр інструменту (трикутники, бубни, барабан, сопілка, ксилофон тощо) для передачі відповідного образу; <i>грає</i> в ансамблі прості композиції (трикутники, бубни, барабан, сопілка (за умови дотримання гігієни користування), ксилофон тощо); <i>імпровізує</i> голосом (музичні, мовленнєві інтонації), на музичних інструментах; <i>орієнтується</i> в поняттях музичної грамоти (нота, нотний стан, звук, тривалості (ціла, половинна, чверть, восьма), метр, розмір), має уявлення про запис нотного тексту);</p> <p><i>відтворює</i> прості форми предметів і об'єктів довкілля фарбами (акварель, гуаш), графічними та пластичними матеріалами; <i>розміщує</i> пропорційно зображення, використовуючи всю площину аркуша; <i>компоунє</i> (з допомогою учителя) <i>зображення</i> у форматі (вертикальний, горизонтальний); <i>створює</i> елементарний стрічковий візерунок, прості декоративні розписи; <i>використовує</i> у роботі основні, похідні, теплі й холодні кольори; <i>змішує та розбавляє</i> водою фарби для отримання різних відтінків кольорів; <i>користується фарбами</i> (акварель, гуаш), олівцями (кольоровими, восковими), пластиліном, фломастерами, палітрою, пензлями, стеками, ножицями тощо; <i>спостерігає</i> різноманітність і красу природних форм, рослин, птахів, тварин у навколишньому середовищі; <i>досліджує</i> і виявляє цікаве, незвичайне у довкіллі; <i>наводить приклади</i> геометричної подібності природних та штучних об'єктів; <i>працює</i> (вирізує, конструює) з папером, з природним матеріалом; <i>дотримується</i> правил техніки безпеки; <i>експериментує</i> з кольорами, лініями, формами тощо <i>прикрашає</i> (за допомогою дорослого) середовище, в якому живе і навчається; <i>виконує</i> нескладні ролі, етюди-наслідування; <i>вправляється</i> над інтонацією мовлення, чіткістю дикції, виразністю міміки і жесту, перевтілюючись у різних персонажів;</p>	<p>Спів. Імпровізації голосом, пластикою, на музичних інструментах. Відтворення рухами характеру, темпу, ритму музики. Інсценізація пісень, створення театралізованих образів. Гра на музичних інструментах (трикутники, бубни, барабан, сопілка, ксилофон тощо): створення елементарного ритмічного супроводу до пісні, ритмічних послідовностей тощо. Знайомство з нотним записом (нотний стан, скрипковий ключ, ноти в межах I октави, тривалості звуків — ціла, половинна, чверть, восьма). Використання музичної діяльності для задоволення та поліпшення емоційного стану.</p> <p>Використання різних ліній, плям, форм, кольорів і їх відтінків для створення візуальних образів. Організація робочого місця. Створення зображень графічними матеріалами, фарбами. Елементарне компонування елементів композиції (площинної, об'ємної). Вирізування, конструювання з паперу. Робота з природними матеріалами. Елементарна стилізація форм оздоблювальних елементів різних видів декоративно-прикладного мистецтва (народна іграшка, розпис, витинанка, писанка тощо). Ліплення з пластичних матеріалів. Дотримання охайності та правил техніки безпеки. Дослідження довкілля, виявлення цікавих, незвичайних об'єктів для створення художніх образів. Прикрашення місця, де навчається, живе. Використання образотворчої діяльності для задоволення та поліпшення емоційного стану.</p>

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
<p><i>розуміє</i> правила поведінки в театрі; <i>рухається</i> в ритмі і темпі музики, узгоджує свої рухи з музичним супроводом (співом); <i>орієнтується</i> у просторі; <i>придумує</i> образи і <i>створює</i> їх знайомими засобами мистецької виразності;</p> <p><i>імпровізує</i> засобами пантоміми (міміка, жести); <i>виконує</i> твори мистецтва (співає, малює, танцює, декламує тощо), які подобаються; <i>називає</i> свої уподобання у мистецтві</p>	<p>Інсценізація (виконання нескладних ролей), етюди-наслідування. Відтворення елементарних танцювальних елементів. Імпровізації засобами пантоміми (міміка, жести).</p>
Сприймання та інтерпретація мистецтва	
<p><i>сприймає</i> твір мистецтва та <i>висловлює</i> враження, <i>добирає</i> із запропонованих слів співзвучні особистим емоціям; <i>визначає</i> темп (повільно, помірно, швидко); реєстр (високий, середній, низький), динаміку (гучно, тихо), тембр (звучання хору та оркестру), характеризує мелодію;</p> <p><i>визначає</i> колорит (теплий, холодний) творів мистецтва та учнівських робіт; <i>порівнює</i> музичні та візуальні образи; <i>помічає</i> красу в довірлі; <i>орієнтується</i> у видах театру (ляльковий, музичний) та кінематографу (кінофільм, мультфільм) <i>називає</i> твори мистецтва, що змінюють або передають його/її настрій</p>	<p>Сприймання творів різних видів мистецтва. Обговорення вражень, емоцій, які вони викликали. Добір із запропонованих слів-характеристик, що співзвучні особистим емоціям та враженням.</p> <p>Визначення засобів виразності твору мистецтва. Порівняння природних форм, образів довірлі з їх художнім (декоративним) трактуванням. Знайомство з деякими видами театру та кіномистецтва. Використання творів різних видів мистецтва для отримання задоволення</p>
Комунікація через мистецтво	
<p><i>презентує</i> результати власної творчості (співає пісні, виконує танцювальні рухи, демонструє власні роботи з образотворчого мистецтва тощо);</p> <p><i>бере участь</i> у колективному виконанні творчого задуму; у шкільних мистецьких заходах (концертах, виставках, інсценізаціях тощо), в обговореннях власних вражень від творів різних видів мистецтва, зокрема, змісту анімаційних фільмів, театральних вистав тощо; <i>дотримується</i> правил творчої співпраці</p> <p><i>вербально описує</i> свій творчий задум; <i>визначає</i>, що вдалося, чи не вдалося у виконанні того, що було задумано</p>	<p>Презентація та характеристика власних творчих досягнень.</p> <p>Колективне виконання творчого задуму (оформлення класної кімнати, створення колективних художніх композицій тощо). Проведення шкільних мистецьких заходів (концертів, виставок, інсценізацій тощо).</p> <p>Ознайомлення і упровадження правил творчої співпраці, взаємодії, комунікації.</p>

2 клас

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
Художньо-творча діяльність	
<p><i>співає</i> вокальні вправи, дитячі пісні (зокрема музичний фольклор) у відповідному настрої, характері, темпі, динаміці; <i>дотримується</i> правил співу (постава, дихання, інтонація) <i>виконує</i> пісні «у ролях», відтворюючи образ мімікою, пластикою, виразним інтонуванням; <i>добирає</i> реквізит; <i>створює</i> варіанти ритмічного супроводу до пісні;</p> <p><i>відтворює</i> прості ритмічні послідовності (створені з половинних, четвертних та восьмих тривалостей), зокрема у різних темпах; <i>обирає</i> тембр інструменту (трикутники, бубни, барабан, сопілка, ксилофон тощо) для передачі відповідного образу;</p>	<p>Спів (співацька постава, дихання, інтонація, дикція).</p> <p>Гра на музичних інструментах: створення варіантів ритмічного супроводу до пісні, ритмічних послідовностей тощо.</p>

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
<p><i>грає</i> в ансамблі прості композиції (трикутники, бубни, барабан, сопілка (за умови дотримання гігієни користування), ксилофон тощо); <i>придумує</i> образи і <i>створює</i> їх знайомими засобами музичної виразності;</p> <p><i>імпровізує</i> голосом (музичні, мовленнєві інтонації), на музичних інструментах; <i>орієнтується</i> в поняттях музичної грамоти (нота, нотний стан, звук, тривалості (ціла, половинна, чверть, восьма), метр, розмір), має уявлення про запис нотного тексту);</p> <p><i>проявляє</i> інтерес до творів мистецтва та мистецької діяльності; <i>виконує</i> прості живописні, графічні, декоративні, пластичні композиції;</p> <p><i>складає</i> та розташовує на площині (в просторі) окремі елементи зображень (форм) в просту композицію (графічну, живописну, декоративну, об'ємну, просторову); відповідно задуму, <i>обирає</i> формат (вертикальний, горизонтальний) композиції; <i>використовує</i> всю площину аркуша; <i>використовує</i> основні, похідні, ахроматичні, теплі й холодні кольори; <i>утворює</i> відтінки кольорів; <i>експериментує</i> з кольорами, лініями, формами тощо; <i>користується</i> художніми та природними матеріалами, палітрою, пензлями, стеками, ножицями тощо;</p> <p><i>працює</i> (вирізує, конструює) з папером, з природними матеріалами; <i>дотримується</i> правил техніки безпеки; <i>бере участь у прикрашенні</i> середовища, в якому живе і навчається; <i>виконує</i> нескладні ролі, етюди-наслідування; <i>вправляється</i> над інтонацією мовлення, чіткістю дикції, виразністю міміки і жести, перевтілюючись у різних персонажів; <i>рухається</i> в ритмі і темпі музики, <i>узгоджує</i> свої рухи з музичним супроводом (співом); <i>орієнтується</i> у просторі; <i>дотримується</i> правил поведінки в театрі; <i>імпровізує</i> засобами пантоміми (міміка, жести); <i>вирізняє</i> види мистецької діяльності, звернення до яких поліпшують його/її настрій</p>	<p>Імпровізації голосом, пластикою, на музичних інструментах Відтворення рухами характеру, темпу, ритму музики. Інсценізація пісень, створення театралізованих образів. Знайомство з нотною грамотою (нотний стан, скрипковий ключ, ноти в межах I октави, тривалості звуків — ціла, половинна, чверть, восьма).</p> <p>Малювання графічними матеріалами, фарбами.</p> <p>Розміщення зображень на аркуші, у просторі, компонування елементів композиції (площинна, об'ємна). Дослідження довкілля, виявлення цікавих, незвичайних об'єктів для створення художніх образів. Використання різних ліній, плям, форм, кольорів та їх відтінків для створення візуальних образів.</p> <p>Вирізування, конструювання з паперу. Робота з природними матеріалами. Елементарна стилізація форм оздоблювальних елементів. різних видів декоративно-прикладного мистецтва (народна іграшка, розпис, витинанка, писанка тощо). Ліплення з пластичних матеріалів різними прийомами і способами. Прикрашення місця, де навчається, живе. Організація робочого місця. Дотримання охайності та правил техніки безпеки. Інсценізація (виконання нескладних ролей), етюди-наслідування. Відтворення елементарних танцювальних елементів. Імпровізації засобами пантоміми (міміка, жести). Використання видів мистецької діяльності для задоволення та поліпшення емоційного стану.</p>
Сприймання та інтерпретація мистецтва	
<p><i>сприймає</i> твір мистецтва та <i>висловлює</i> враження, добираючи із запропонованих слова, які співзвучні особистим емоціям; <i>визначає</i> темп (повільно, помірно, швидко); реєстр (високий, середній, низький), динаміку (гучно, тихо), тембр (звучання хору та оркестру, окремих музичних інструментів (сопілка, бубон, барабан, скрипка, бандура, фортепіано тощо)), характеризує мелодію;</p>	<p>Сприймання творів різних видів мистецтва. Обговорення вражень, емоцій, які вони викликали. Добір із запропонованих слів-характеристик, що співзвучні особистим емоціям та враженням.</p>

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
<p><i>визначає</i> колорит (теплий, холодний) творів мистецтва та учнівських робіт;</p> <p><i>порівнює</i> музичні та візуальні образи, твори мистецтва та явища довкілля;</p> <p><i>розрізняє</i> види театру (ляльковий, музичний, драматичний) та кінематографу (кінофільм, мультфільм); <i>використовує</i> театральну термінологію (сцена, актор, костюм, декорация);</p> <p><i>виявляє</i> твори мистецтва, що змінюють або передають його/її настрій</p>	<p>Визначення засобів виразності твору.</p> <p>Порівняння природних форм, образів довкілля з їх художнім (декоративним) трактуванням.</p> <p>Знайомство з деякими видами театру (ляльковий, музичний, драматичний), кіномистецтва (кінофільм, мультфільм (графічна, пластична, лялькова анімація)).</p> <p>Використання творів різних видів мистецтва для отримання задоволення та поліпшення емоційного стану.</p>
Комунікація через мистецтво	
<p><i>виявляє</i> (з допомогою вчителя) та бере участь в обговореннях інформації, отриманої з творів мистецтва;</p> <p><i>презентує</i> результати власної творчості (співає пісні, виконує танцювальні рухи, демонструє власні роботи з образотворчого мистецтва тощо);</p> <p><i>вербально описує</i> свій творчий задум; <i>визначає</i>, що вдалося, чи не вдалося у виконанні того, що було задумано; <i>готовий / -а</i> до того, що може не вийти з першого разу так, як задунав / -ла; <i>виявляє</i> досягнення у художньо-творчій діяльності однолітків;</p> <p><i>бере участь</i> у колективному виконанні творчого задуму; у шкільних мистецьких заходах (концертах, виставках, інсценізаціях тощо), в обговореннях власних вражень від творів різних видів мистецтва;</p> <p><i>обговорює</i> з однолітками свої враження від творів різних видів мистецтва відомих митців, від дитячої творчості; <i>дотримується</i> правил взаємодії і творчої співпраці.</p>	<p>Виховні ситуації: обговорення (з допомогою вчителя) інформації — сюжетів, характерів персонажів тощо, отриманої з творів мистецтва.</p> <p>Презентація та характеристика власних творчих досягнень.</p> <p>Колективне виконання творчого задуму (оформлення класної кімнати, створення колективних художніх композицій, флеш-моби тощо);</p> <p>Проведення шкільних мистецьких заходів (концертів, виставок, інсценізацій тощо)</p> <p>Ознайомлення і упровадження правил творчої співпраці, взаємодії, комунікації.</p>

ФІЗКУЛЬТУРНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА

Пояснювальна записка

Метою навчання фізичної культури є всебічний фізичний розвиток особистості учня засобами фізкультурної та ігрової діяльності, формування в молодших школярів ключових фізкультурних компетентностей, ціннісного ставлення до фізичної культури, спорту, фізкультурно-оздоровчих занять та виховання фізично загартованих і патріотично налаштованих громадян України.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

- ♦ виховання в молодших школярів розуміння значущості занять фізичними вправами, спортивними іграми як важливого засобу зміцнення здоров'я, отримання задоволення, гартування тіла та характеру, самовираження, соціальної взаємодії у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності;
- ♦ формування в учнів здатності володіння різними способами рухової діяльності, виконання фізичних вправ; уміння грати в рухливі та спортивні ігри за спрощеними правилами;
- ♦ розвиток в молодших школярів здатності встановлювати причинно-наслідкові зв'язки позитивних та негативних чинників щодо стану свого здоров'я та фізичного розвитку;
- ♦ використовувати різні способи пошуку корисної інформації у довідникових джерелах, у тому числі за допомогою інформаційно-комунікативних технологій і критичного мислення;
- ♦ формування в учнів здатності творчо застосовувати набутий досвід з фізичної культури, використовувати сили природи для зміцнення здоров'я та фізичного вдосконалення;
- ♦ розвиток в молодших школярів здатності використовувати навички самоконтролю і самооцінювання свого фізичного стану, дотримуватися санітарно-гігієнічних правил та безпечної поведінки в процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності;
- ♦ розвиток в учнів здатності спілкуватися і взаємодіяти з дорослими й однолітками, співпрацювати та досягати спільних командних цілей у процесі спортивно-ігрової діяльності, використовувати термінологічний апарат з фізичної культури рідною мовою під час фізкультурно-оздоровчої діяльності;
- ♦ виховання в молодших школярів емоційно-ціннісного ставлення до занять фізичною культурою та спортом, здатності добирати фізичні вправи для розвитку фізичних якостей з урахуванням індивідуальних можливостей, бажання керуватися правилами безпечної і чесною гри, уміння боротися, вигравати і програвати; формування зацікавленості досягненнями українських спортсменів на Олімпійських іграх та інших спортивних змаганнях.

Зазначена мета і завдання реалізуються за такими змістовими лініями: «Рухова діяльність», «Ігрова та змагальна діяльність».

Змістова лінія **«Рухова діяльність»** передбачає формування в молодших школярів уявлення про фізичну культуру як сукупність різноманітних фізичних вправ, способів рухової та ігрової діяльності, спрямованих на фізичний розвиток, зміцнення здоров'я та формування в молодших школярів умінь і навичок володіння різними способами рухової діяльності; здатності виконання вправ основної гімнастики, організуючих вправ, елементів акробатики, вправ корегувальної спрямованості та тих, що пов'язані з незвичним положенням тіла у просторі, ходьбою, бігом, танцювальними кроками, лазінням і перелізанням, стрибками; навичок володіння м'ячем; розвиток фізичних якостей; формування правильної постави й профілактику плоскостопості.

Змістова лінія **«Ігрова та змагальна діяльність»** передбачає виховання в молодших школярів ініціативності, активності та відповідальності у процесі рухливих і спортивних ігор за спрощеними правилами; забезпечення усвідомлення важливості співпраці під час ігрових ситуацій; формування уміння боротися, здобувати чесну перемогу та з гідністю сприймати поразку, контролювати свої емоції, організовувати свій час і мобілізувати ресурси, оцінювати власні можливості в процесі ігрової та змагальної діяльності, виконувати різні ролі в ігрових ситуаціях, відповідати за власні рішення користуватися власними перевагами і визнавати недоліки в тактичних діях у різних видах спорту, планувати та реалізувати спортивні проекти (турніри, змагання тощо); формування в молодших школярів умінь і навичок виконання естафет.

1 клас

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
Рухова діяльність	
<p><i>має уявлення</i> про фізичну культуру як сукупність різноманітних фізичних вправ, спрямованих на фізичний розвиток та зміцнення здоров'я людини;</p> <p><i>розуміє</i> терміни з предмету «фізична культура»;</p> <p><i>пояснює</i> значення фізичних вправ для формування правильної постави;</p> <p><i>називає</i> життєво важливі способи пересування людини;</p> <p><i>виконує</i> організовуючі вправи: команди на шиккування в шеренгу, колону по одному, в коло; розмикання на інтервал; загальнорозвивальні вправи без предмета (імітаційного характеру) та з предметами; комплекс вправ ранкової гігієнічної гімнастики, присідання тощо;</p> <p><i>иконує</i> ходьбу на носках, на п'ятах, з високим підніманням стегна, у напівприсіді, у присіді, з різними положеннями рук, ходьбу «змійкою»; біг з високим підніманням стегна, із закиданням гомілок із зміною напрямку і різних вихідних положень; танцювальні кроки; танцювальні імпровізаційні вправи; лазіння по горизонтальній та похилій гімнастичній лаві; по гімнастичній стінці у різних напрямках; перелізання через перешкоду;</p> <p><i>виконує</i> вправи з малим м'ячем; вправи з великим м'ячем;</p> <p><i>володіє</i> елементарними навичками виконання стрибків: на місці на одній нозі, на двох ногах з просуванням уперед, назад, у присіді правим та лівим боком; стрибки в глибину; стрибки у висоту; стрибки у довжину з місця поштовхом однієї і двох ніг;</p> <p><i>виконує</i> вправи для розвитку фізичних якостей: сили — підтягування у висі лежачи та у висі (хлопці), згинання та розгинання рук в упорі лежачи від гімнастичної лави та від підлоги (хлопці); швидкості — повторний біг на 3–4х10 м; пришвидшення з різних вихідних положень; витривалості — біг по чергово з ходьбою; пересування на лижах; нахили тулуба в різних напрямках у положенні стоячи, пружні нахили у положенні сидячи; «напівшпагат», «шпагат»; координації — пересування по підвищеній і обмеженій за площиною опорі, «човниковий» біг 4х9 м, 3х10 м;</p> <p><i>виконує</i> загальнорозвивальні вправи без предметів на місці; вправи для верхніх кінцівок і плечового поясу; згинання та розгинання верхніх кінцівок, колові рухи руками у фронтальній та сагітальній площині; загальнорозвивальні вправи в русі: різновиди ходьби, бігу, стрибків; вправи на координацію; загальнорозвивальні вправи з предметами;</p> <p><i>виконує</i> пересування на лижах: організовуючі команди і прийоми, пересування, повороти;</p> <p><i>виконує</i> вправи у воді, плавання; *</p> <p><i>дотримується</i> правил безпечної поведінки для себе та однокласників у воді.</p>	<p>Фізична культура як сукупність різноманітних фізичних вправ, спрямованих на фізичний розвиток та зміцнення здоров'я людини.</p> <p>Терміни з предмету «фізична культура».</p> <p>Фізичні вправи — засіб формування правильної постави.</p> <p>Життєво важливі способи пересування людини.</p> <p>Культура рухів з елементами гімнастики: організовуючі вправи;</p> <p>Вправи для оволодіння навичками пересувань.</p> <p>Вправи для опанування навичок володіння м'ячем.</p> <p>Вправи для оволодіння навичками стрибків.</p> <p>Вправи для розвитку фізичних якостей.</p> <p>Вправи для формування постави і профілактики плоскостопості.</p> <p>Вправи для оволодіння навичками пересувань на лижах.</p> <p>Вправи для оволодіння навичками плавання.</p> <p>Правила безпечної поведінки на воді.</p>
Ігрова та змагальна діяльність	
<p><i>бере участь</i> у рухливих іграх та естафетах, виконуючи різні ролі в процесі рухливих ігор;</p> <p><i>дотримується</i> правил безпечної поведінки для себе та однокласників у процесі рухової та змагальної діяльності.</p>	<p>Рухливі ігри та естафети.</p> <p>Правила безпечної поведінки в процесі рухової та змагальної діяльності.</p>

* Оволодіння навичками плавання за наявності в ЗНЗ відповідних умов.

2 клас

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
Рухова діяльність	
<p><i>розуміє</i> значущість рухового режиму для зміцнення здоров'я та фізичного розвитку;</p> <p><i>пояснює</i> значення і правила ранкової гігієнічної гімнастики, фізкультурних хвилинок та фізкультурних пауз для фізичного розвитку та здоров'я людини; значущість загартування як засобу зміцнення здоров'я;</p> <p><i>дотримується</i> рухового режиму протягом дня; <i>називає</i> основні фізичні якості людини, фізичні вправи та їх вплив на формування фізичних якостей;</p> <p><i>дотримується</i> правил особистої гігієни в режимі дня;</p>	<p>Руховий режим дня молодшого школяра.</p> <p>Значення і правила виконання ранкової гігієнічної гімнастики, фізкультурної хвилинки та фізкультурної паузи.</p> <p>Рухова активність протягом дня. Фізичні вправи та їх вплив на формування фізичних якостей.</p> <p>Правила особистої гігієни молодшого школяра.</p>
<p><i>виконує</i> організовуючі вправи команди на розмикання й змикання приставними кроками, перешикування із колони по одному в колону по три (чотири);</p> <p><i>добирає та виконує</i> загальнорозвивальні вправи: комплекси вправ ранкової гімнастики без предмета (імітаційного характеру), з м'ячем, скакалкою; комплекси фізкультурних пауз та фізкультурних хвилинок; <i>виконує</i> присідання; висипи; підтягування у висі (хлопці), у висі лежачи (дівчата); елементи акробатики;</p> <p><i>володіє</i> навичками пересувань: ходьба широкими кроками, зі зміною частоти кроку; ходьба із пришвидшенням та уповільненням, приставним кроком правим і лівим боком; біг; біг почергово з ходьбою; танцювальні кроки; лазіння; подолання штучних перешкод;</p> <p><i>володіє</i> навичками виконання вправ з малим м'ячем: метання малого м'яча у щит; метання малого м'яча у горизонтальну ціль; метання малого м'яча з-за голови на дальність;</p> <p><i>виконує</i> вправи з великим м'ячем: кидки м'яча знизу із положення сидячи та стоячи, передавання і ловіння м'яча двома руками від грудей (у колі, парах, трійках), передача м'яча двома руками з ударом об підлогу; ведення м'яча правою та лівою рукою з одночасними кроками; зупинки м'яча, що котиться, підошвою та внутрішньою стороною ступні, удари внутрішньою стороною ступні по м'ячу, що котиться; ведення м'яча внутрішньою та зовнішньою частинами підйому (по прямій, по дузі, між стійками);</p> <p><i>виконує</i> стрибки на місці з поворотами на 45, 90, 180 градусів по «купинах»; стрибки зі скакалкою; стрибки через довгу скакалку, яка обертається вперед; стрибки у глибину з висоти до 80 см з м'яким приземленням; стрибки у висоту; стрибки через перешкоди висотою до 50 см поштовхом однією та двома ногами; стрибки у висоту з прямого розбігу (через гумову мотузку); стрибки у довжину тощо;</p> <p><i>виконує</i> фізичні вправи для розвитку фізичних якостей: сили — загальнорозвивальні вправи з гімнастичними палицями; кидки баскетбольного м'яча з-за голови із різних положень; лазіння по горизонтальній гімнастичній лаві однойменним та різнойменним способами (без допомоги ніг); багатоскоки; стрибки через перешкоди; підтягування у висі та у висі лежачи (хлопці); пересування у положенні сиду, зігнувши ноги (у різних напрямках); швидкості — пришвидшення з різних вихідних положень, повторний біг 3–10 м, біг із пришвидшеннями за сигналом; стрибки зі скакалкою; витривалості — біг у чергуванні з ходьбою до 1000 м, біг на дистанцію до 500 м малої інтенсивності;</p>	<p>Культура рухів з елементами гімнастики: організовуючі вправи: а) загальнорозвивальні вправи; б) положення тіла у просторі: сіди, упори, висипи, елементи акробатики.</p> <p>Вправи для оволодіння навичками пересувань.</p> <p>Вправи для опанування навичок володіння малим м'ячем.</p> <p>Вправи з великим м'ячем.</p> <p>Вправи для оволодіння навичками стрибків.</p> <p>Вправи для розвитку фізичних якостей.</p>

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
<p>гнучкості - махові рухи правою і лівою ногою у бічній і лицьовій площині, стоячи біля опори та під час ходьби; прогинання та вигинання тулуба у положенні упору стоячи на колінах; пружні похитування у положенні випаду; прогинання тулуба у положенні лежачи на животі; координації — подолання перешкод, ходьбу на носках, ходьба по підвищеній і обмеженій за площиною опорі з різними положеннями рук; пересування із підкиданням дрібних предметів; вправи зі зміною положення тіла у просторі; розслаблення м'язів рук, ніг, тулуба у різних положеннях;</p> <p><i>добирає та виконує</i> фізичні вправи для формування правильної постави і профілактики плоскостопості: загальнорозвивальні вправи на місці без предметів; вправи для м'язів шиї, нахили та повороти голови; вправи для верхніх кінцівок і плечового поясу: згинання та розгинання верхніх кінцівок, кругові рухи руками, нахили в сторони, пружні рухи;</p> <p><i>виконує</i> загальнорозвивальні вправи в русі: ходьба, біг, стрибки, випади, повороти тулуба під час бігу, ходьба з різними положеннями рук; вправи на координацію; загальнорозвивальні вправи з предметами: з гімнастичними палицями, м'ячами, зі скакалками, обручами, мішечками піску на голові під час ходьби; загальнорозвивальні вправи на відчуття правильної постави;</p> <p><i>володіє</i> навичками пересувань на лижах: лижні ходи, повороти, спуски, підйоми, гальмування;</p> <p><i>виконує</i> вправи у воді: багаторазові видихи у воду; вправи для оволодіння рухами ногами у плаванні стилями кроль на грудях та кроль на спині; вправи для оволодіння рухами руками як у плаванні стилем кроль на грудях; плавання; *</p> <p><i>дотримується правил</i> безпечної поведінки для себе та однокласників у воді.</p>	<p>Вправи для формування постави і профілактики плоскостопості.</p> <p>Загальнорозвивальні вправи в русі, з предметами, вправи на відчуття правильної постави; вправи для профілактики плоскостопості.</p> <p>Вправи для оволодіння навичками пересувань на лижах.</p> <p>Вправи для оволодіння навичками плавання*.</p> <p>Правила безпечної поведінки на воді.</p>
Ігрова та змагальна діяльність	
<p><i>бере участь</i> у рухливих іграх та естафетах, виконуючи різні ролі в процесі рухливих ігор;</p> <p><i>дотримується правил</i> безпечної поведінки для себе та однокласників у процесі рухової та змагальної діяльності.</p>	<p>Рухливі ігри та естафети.</p> <p>Правила безпечної поведінки в процесі рухової та змагальної діяльності.</p>

* Оволодіння навичками плавання за наявності в ЗНЗ відповідних умов.

МЕТОДИЧНИЙ КОМЕНТАР

Організація навчання грамоти першокласників за навчально-методичним комплектом

(Методичні рекомендації щодо роботи за навчально-методичним комплектом до підручника «Українська мова. Буквар» К. І. Пономарьової)

Катерина ПОНОМАРЬОВА,

провідний науковий співробітник відділу початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
кандидат педагогічних наук

Вивчення української мови в Новій українській школі розпочинається в 1 класі з навчання грамоти, метою якого, відповідно до типової освітньої програми, є формування в учнів навичок читання і письма, розвиток усного мовлення, пізнавальних здібностей, інтересу до навчальної діяльності, збагачення життєвого досвіду дітей.

Процес навчання грамоти поділяється на три періоди: добукарний (добуквений), букварний (буквений) і післябукварний (післябуквений).

Найважливішими навчально-виховними завданнями *добукарного* періоду є: адаптація дітей до шкільного середовища, класного колективу, ознайомлення з правилами поведінки в школі; забезпечення мотивації до навчальної діяльності; формування загальнонавчальних умінь і навичок; розвиток усного мовлення; пропедевтика елементарних мовних знань; розвиток фонетичного слуху; підготовка до письма.

Основне завдання *букварного* періоду полягає у формуванні в першокласників навичок читання і письма. Крім того, продовжується робота з розвитку усного мовлення, пізнавальних здібностей, пропедевтики мовних знань, здійснюється формування елементарних правописних умінь.

Завдання *післябукварного* періоду — удосконалювати навички читання і письма, формувати вміння сприймати, розуміти й аналізувати прочитані художні тексти, повторити й закріпити мовні знання і вміння, одержані першокласниками в добукарний та букварний періоди, розвивати усне мовлення, пізнавальні здібності, забезпечити підготовку учнів до навчання української мови й читання в 2 класі.

На реалізацію зазначених завдань спрямований інтерактивний навчально-методичний комплект з навчання грамоти, підготовлений в Українському освітянському видавничому центрі «Оріон» (автор К. І. Пономарьова). До комплекту належать:

- ♦ підручник «Українська мова. Буквар» (у 2-х частинах);
- ♦ зошит з читання «Супутник букваря»;
- ♦ картки-тренажери для читання «Я тренуюся читати»;
- ♦ зошит для письма і розвитку мовлення «Я пишу» (у 2-х частинах);
- ♦ картки-тренажери для письма «Я тренуюся писати»;
- ♦ посібник для уроків письма і розвитку мовлення в післябукварний період «Я дружу зі словом».

Початок 1-ї частини букваря призначений для *добукарного* періоду навчання грамоти. Запропонований тут дидактичний матеріал спрямований на формування в першокласників уявлень про номінативну функцію слова (кожне слово щось називає), про те, що слова відповідають на питання (*хто? що? який? яка? яке? які? що робить?*), про склад і наголос у слові, мовні звуки. На практичному рівні пропонується ознайомлення учнів з реченням, графічним зображенням речень, призначенням розділових знаків у кінці речення (. ? !) і службових слів (слів-помічників). Для розвитку фонетичного слуху вміщено завдання на звуко-буквений аналіз слів, у процесі виконання яких формуються вміння поділяти слова на склади, визначати наголошений склад, виділяти звуки в слові, розрізняти голосні й приголосні, тверді і м'які звуки, будувати звукові схеми слів.

Для кожного уроку добукарного періоду в букварі подано систему завдань, яка передбачає ознайомлення учнів з певним мовним поняттям, практичну роботу над його засвоєнням і застосуванням у процесі мовленнєвої діяльності — побудови словосполучень, речень, розповідей.

Важливу роль у добукарний період відводимо розвитку усного мовлення першокласників. З цією метою дидактичний матеріал в букварі для уроків цього періоду дібрано за тематичним принципом.

Зокрема, пропонуються такі цікаві й близькі першокласникам теми, як «Школа. Навчальне приладдя», «Домашні улюбленці», «Правила дорожнього руху», «Режим дня», «Відпочинок на природі», «Дитячі ігри», «Сімейний обід», «Казки. Ляльковий театр», «Ким стану, коли виросту» тощо. У процесі опрацювання цих тем діти збагачують власне мовлення словами зазначених тематичних груп, вчаться добирати слова за певною ознакою, називати предмети на малюнках, складають речення за малюнками і схемами, невеликі розповіді за сюжетним малюнком чи серією малюнків.

Для розвитку пізнавальних здібностей у букварі систематично пропонуються завдання на аналіз, порівняння, встановлення відповідності, знаходження зайвого в групі предметів, об'єднаних за певною ознакою. Для розвитку спостережливості, формування вміння висловлювати й доводити свою думку призначені завдання під рубрикою «Поміркуй і поясни» (наприклад: «Поясни, що на малюнку не так», «Що на малюнках незвичне?», «Що сталося з тваринами?», «Що на малюнку зайве?» тощо).

З метою формування в першокласників елементарних навичок рефлексивної діяльності матеріал до кожного уроку завершується умовною позначкою («смайлик»), яка спонукає учнів розказати про свій настрій на уроці.

У процесі створення навчально-методичного комплексу ми враховували ту обставину, що навчальна діяльність передбачає сприймання і засвоєння певної інформації. Залежно від особливостей сприймання і перетворення інформації учні поділяються на візуалів (ті, що краще засвоюють інформацію, сприйняту зором), аудіалів (вони краще запам'ятовують те, що сприймають на слух) і кінестетиків (ті, що краще засвоюють інформацію, отриману через інші органи сприймання, зокрема, на дотик, за допомогою рухів). Для забезпечення успішності в навчальному процесі необхідно використовувати всі канали сприймання. Саме з цією метою пропонуємо паралельно з букварем використовувати зошит з читання «Супутник букваря». У ньому для добукварного періоду вміщено завдання на знаходження й обведення чи розфарбовування малюнків за певною ознакою, з'єднання лініями чи стрілочками відповідних малюнків і схем слів, складання речень за малюнками і побудову їх графічних схем, побудову речень за малюнками і схемами, з певним розділовим знаком у кінці, на поділ схем слів на склади, позначення наголошеного складу в схемі слова, побудову звукових схем слів, доповнення звукових схем пропущеними звуками, на складання розповідей за малюнками, малювання певних предметів, улюблених занять, персонажів казок, власних мрій тощо.

У добукварний період важливо забезпечити диференційований підхід у навчанні першокласників, які прийшли до школи з різним рівнем підготовки (одні вже читають, а інші ще не знають букв). Читаючим дітям доцільно пропонувати для читання посильні тексти, аби сформована в них у дошкільний період навичка читання продовжувала вдосконалюватись. З цією метою радимо використовувати картки-тренажери «Я тренуюся читати». На кожній із них на одній стороні пропонуються завдання для тих, хто вчиться читати, а на звороті — для тих, хто вміє читати. У добукварний період для нечитаючих учнів на картках подано завдання на звуковий аналіз слів-назв малюнків (наприклад: пропонується розпізнати персоніфіковані букви, розглянути малюнки навколо них, визначити, з якого звука починається назва кожного малюнка і з'єднати малюнок з відповідною буквою). Для читаючих першокласників подано невеликі віршовані чи прозові тексти і завдання на розуміння їх змісту (наприклад: пропонується прочитати вірш про Миколку-першокласника, знайти серед виділених у вірші слів назви шкільного приладдя і підкреслити їх).

У добукварний період здійснюється також підготовка до формування навички письма. У 1-й частині зошита для письма і розвитку мовлення «Я пишу» вміщено дидактичний матеріал для цього періоду. Зокрема, на малюнках зображено, як правильно сидіти за партою, тримати ручку чи олівець, розташовувати зошит на парті. Для зміцнення м'язів кисті руки пропонуються завдання на наведення контурів малюнків, їх розфарбовування, штрихування, малювання предметів. У добукварний період першокласники вчаться орієнтуватися на сторінці зошита (що знаходиться вгорі, посередині, внизу), розрізняти, де праворуч, а де ліворуч, ознайомлюються з робочим рядком, міжрядковими і допоміжною похилою лініями, полем, вправляються в написанні елементів букв.

Навчання письма за нашим комплектом розпочинається з письма простим олівцем з поступовим переходом до письма кульковою ручкою. Використання олівця на початковому етапі формування навички письма дає дітям можливість стерти неправильне написання букви чи її елемента і зробити ще одну чи кілька спроб написати правильно. Такий підхід зменшує психологічне напруження учнів, дає їм право на помилку і можливість виправити її.

На завершення кожного уроку пропонуємо залучати учнів до рефлексивної діяльності — показати свій настрій на «смайликові», поданому в кінці сторінки (домалювати йому усміхнений чи сумний ротик).

Основна мета букварного періоду полягає у формуванні навичок читання і письма.

У процесі формування навички читання слід орієнтуватися на її якісні характеристики: правильність (плавне читання без помилок і спотворення слів), виразність (читання речень і текстів з відповідною інтонацією), усвідомленість (розуміння прочитаного) і швидкість (темп читання).

У нашому комплекті пропонується система вправ, спрямованих на формування зазначених характеристик навички читання. Зокрема, вже на початку букварного періоду під час вивчення букв на позначення голосних звуків у букварі вміщено завдання на читання рядів букв, вигуків з різними розділовими знаками в кінці, типу: *А-у! І-о-а? А-у-о!* тощо. На сторінках букваря, присвячених вивченню букв на позначення приголосних звуків, для читання пропонуються склади закритого і відкритого типів, слова, сполучення слів, речення, невеликі тексти. Під час їх опрацювання варто дбати про те, щоб процес читання не перетворювався в механічне складання букв і озвучення утворених складів і слів, а був усвідомленим (учні розуміли значення прочитаних мовних одиниць). Необхідно також брати до уваги здатність першокласників швидко запам'ятовувати подані в букварі склади, слова, речення, невеликі тексти і під час повторного читання просто відтворювати їх із пам'яті. Щоб уникнути таких ситуацій, варто використовувати вибіркоче читання, читання дещо змінених речень чи текстів, пропонувати завдання такого змісту: читати в колонках слова від нижнього до верхнього; прочитати найкоротше слово, найдовше; прочитати слова, які починаються з певної букви, чи закінчуються на певну букву; прочитати останнє речення в тексті; прочитати речення, яке починається з певної букви тощо.

Для формування якісних характеристик навички читання необхідно по кілька разів читати той самий дидактичний матеріал. Щоб викликати в учнів інтерес до читання, пропонуємо в букварі різні ігрові прийоми. Одним із таких є «*Читання з гірки*». У цьому завданні на фоні дитячої гірки розташовані в колонку короткі речення. Наприклад:

*Тук-тук-тук!
Стукав молоток.
Молоток стукав не сам.
Молотком стукав Степан.
У Степана руки вмілі.
Він ремонтував квартиру.*

Учитель заохочує учнів спочатку «спуститися з гірки», читаючи речення зверху донизу, потім «піднятися на гірку», читаючи ці речення з нижнього до верхнього. Оскільки спускатися з гірки самому не дуже весело, вчитель пропонує робити це гуртом (учні ланцюжком, тобто по черзі, читають речення зверху донизу і навпаки). Після цього можна провести аналогічне читання хором. Під час виконання такого завдання доцільно звертати увагу учнів на те, як з кожним наступним читанням покращується правильність і виразність та збільшується швидкість їхнього читання.

З метою зміцнення артикуляційного апарату першокласників та формування правильності, виразності й швидкості читання в букварі подано чистомовки. Наприклад:

*Рі-рі-рі — весело в дворі.
Ас-ас-ас — канікули у нас.
Ік-ік-ік — скоро Новий рік.
Ра-ра-ра — зраділа дівтора.*

Їх пропонує жартівливий персонаж — хлопчик Щебетунчик. Чистомовки можна використовувати також для розвитку пам'яті, оскільки їх римовані рядки легко і швидко запам'ятовуються.

Для формування виразності читання подаємо тексти в діалогічній формі, що містять різні розділові знаки. Наприклад:

*— Бориско барабанив?
— Ні! Він грав на трубі.
— А Богданка?
— Богданка грала на барабані.
— Музика була весела?
— Весела й голосна!*

Під час виконання такого завдання учні мають тримати в полі зору не тільки слова, а й розділовий знак, що стоїть у кінці речення, і прочитати його з відповідною інтонацією (розповідною, окличною чи питальною). Такі тексти пропонуємо читати удвох, формуючи в першокласників уміння працювати в парі.

З метою забезпечення диференційованого підходу радимо і в букварний період використовувати *картки-тренажери «Я тренуюся читати»*. Для цього періоду на сторінках карток, призначених для тих, хто вчиться читати, подано склади, колонки слів і невеликі тексти з вивченими буквами. Окремі слова в таких текстах замінено предметними малюнками. На сторінках, призначених для тих, хто вміє читати, вміщені невеликі прозові й віршовані тексти і завдання на розуміння їх

змісту. Застосовувати ці картки можна не тільки на уроках, але й у позаурочний час (наприклад, у групі продовженого дня) та вдома. У першому класі не задаються домашні завдання. Тому, ні в якому разі не можна ставити учням завдання навчитися вдома гарно читати текст на картці. Однак, радимо запропонувати дітям узяти картки додому й показати своїм рідним, як вони вміють читати. Прочитавши той самий матеріал окремо для мами, тата, бабусі, братика, сестрички, першокласники в такий спосіб тренуються читати й удосконалюють свою навичку читання.

У букварний період продовжується робота над розвитком усного мовлення школярів. З цією метою подаємо в букварі завдання такого змісту: *розкажи, що робить буква на малюнках, склади речення за малюнками, поясни, чим цікаве слово, придумай продовження тексту, поясни, що на малюнку не так, як у тексті* тощо.

Значну увагу приділяємо пропедевтиці мовних знань. Зокрема, під час вивчення великих літер учні ознайомлюються із вживанням великої букви в іменах людей, кличках тварин, назвах міст, сіл, річок, країн. Також пропонуємо завдання на ознайомлення першокласників з багатозначними словами (*ключ, сонечко, ніс, котики* та ін.), словами, близькими за значенням (*веселка і райдуга, охайний і акуратний, вихований і ввічливий* та ін), протилежними за значенням (*високий і низький, великий і малий, далеко і близько* тощо).

Під час формування навички письма в букварний період учні вчать писати рукописні літери, засвоюють способи поєднання їх між собою (верхнє, середнє і нижнє з'єднання), вправляються у написанні складів, слів і речень з вивченими буквами. У зошиті «**Я пишу**» формування графічних умінь розпочинається простим олівцем. З п'ятого уроку букварного періоду поступово вводимо письмо ручкою. Спочатку пропонуємо виконувати записи ручкою в останньому рядку на сторінці зошита, а з часом кількість рядків для письма ручкою зростає, а олівцем — зменшується. На кінець першого семестру рекомендуємо повністю перейти на письмо ручкою. Однак, якщо в класі є учні, які не готові до такого переходу, їм потрібно дозволити продовжувати писати олівцем і в другому семестрі.

Для полегшення координації руху олівця чи ручки під час письма і кращого зорового сприймання букви, її елементів та їх з'єднань доцільно розпочинати письмо нової літери у широкому рядку. Адже, як показують дослідження вчених, дитині легше писати крупно, тому що, чим крупніше письмо, тим меншою є відносна різниця між рухами кінчика олівця чи ручки і рухами самої руки.

Тому для підготовки першокласників до письма нової букви пропонуємо використовувати *картки-тренажери «Я тренуюся писати»*. На них подано збільшене зображення рукописної літери, на якому чітко видно, з яких елементів складається буква та в який спосіб ці елементи поєднуються між собою. Спочатку діти наводять у широкому рядку збільшені елементи і саму букву, потім тренуються в написанні цієї ж букви, але вдвічі менших розмірів. Після цього пропонуємо приступати до письма літери та складів, слів і речень із нею на сітці зошита в косу лінію у зошиті «**Я пишу**».

Звертаємо увагу, що для формування навички письма в нашому комплекті використовуються завдання не тільки репродуктивного рівня (наведення і списування букв, складів, слів і речень), а й творчого (підписати малюнки, утворити й записати слова за зразком, доповнити речення, користуючись малюнком, записати відповідь на поставлене запитання тощо). Завдяки таким вправам у першокласників формуються елементарні правописні вміння — написання з великої букви власних назв, вживання великої літери на початку речення і відповідних розділових знаків у кінці, правопис слів з апострофом тощо.

Чільне місце на уроках письма повинен займати мовленнєвий розвиток першокласників. Особлива роль у реалізації цього завдання відведена *урокам розвитку зв'язного мовлення*, які пропонуємо проводити один раз на два тижні. Мета цих уроків у 1 класі — ознайомлення учнів з тематичними групами слів, формування умінь ставити запитання і давати відповіді на них, вести діалог на цікаву і добре знайому тему, будувати усні зв'язні висловлення за малюнком, серією малюнків, певною життєвою ситуацією. Для реалізації зазначеної мети в зошиті «**Я пишу**» пропонуємо матеріал до уроків розвитку зв'язного мовлення на таку тематику: навчальне приладдя, іграшки, овочі і фрукти, сім'я, одяг і взуття, посуд, меблі, побутова техніка, спорт, звірі, птахи, пори року, явища природи, професії, транспорт, рослини, ввічливі слова.

Післябукварний період навчання грамоти призначений для вдосконалення навичок читання і письма, у процесі якого формуються вміння сприймати, розуміти й аналізувати прочитані тексти, повторюються й закріплюються мовні знання й вміння, одержані першокласниками в добукварний і букварний періоди, продовжується розвиток усного мовлення, пізнавальних здібностей.

Уроки читання в післябукварний період пропонуємо розпочинати з читацької розминки. Для неї в букварі вміщено невеликі вірші, загадки, скоромовки, лічилки. Їх тематика пов'язана з текстом,

який пропонується для основної роботи на уроці. У процесі розминки школярі активізують навичку читання, налаштовуються на сприймання теми основного тексту. З метою розвитку пам'яті можна запропонувати бажаним учням вивчити подані для розминки віршовані тексти напам'ять.

Після читацької розминки проводиться робота над основним текстом. Для пробудження в першокласників бажання читати радимо перед читанням тексту використовувати мотиваційні вступні бесіди. Наприклад: 1. *Чи доводилось вам показувати фокуси-мокуси, які саме? А хлопчик Федько придумав свій фокус-мокус. Хочете дізнатися, який? Тоді прочитайте в букварі текст «Фокус-мокус».* 2. *Хлопчик Тарасик дізнався від тата, як заманити папугу в клітку. Ви також можете дізнатися про цей секрет, якщо прочитаєте текст «Папужка».*

Важливим стимулом для читання є цікава тематика текстів. Тому в букварі пропонуємо тексти на різні дитячі вподобання — і про веселі пригоди та ігри дітей («Де букварик», «Фокус-мокус», «Навпакійко»), і про тварин («Хто в хатці живе», «Папужка», «Маленька мураха», «Коник і Сонечко»), і про поведінку дітей («У гостях і дома», «Великий і малий», «Чужа іграшка», «Сварка», «Чий апельсин більший»), і про родинні стосунки («Татко і матуся», «Зараз», «Кольоровий дощик»), і про дні тижня, місяці тощо.

Багато із запропонованих текстів містять діалоги, які рекомендуємо використовувати для читання за ролями та для інсценізації. Адже «акторський» досвід, який дитина набуває під час драматичної імпровізації сприяє розвитку її емоційного інтелекту, креативності, ініціативності, уміння долати психологічні бар'єри, співпрацювати з іншими людьми.

У післябукварний період удосконалюється й закріплюється набута навичка письма. Зокрема, першокласники тренуються писати за зразком, списувати з друкованого шрифту, записувати на слух слова, в яких звучання не розходиться з написанням, та невеликі речення, читати й перевіряти написане. У цей період учні навчаються писати в зошиті без друкованої основи.

Паралельно з удосконаленням навички письма першокласники повторюють і закріплюють знання про звуки, букви, слова і речення, засвоєні в добукварний і букварний періоди, під керівництвом учителя здійснюють дослідження мовних одиниць і явищ, у процесі якого спостерігають за графічним зображенням і значенням слів, перетворюють слова шляхом заміни, вилучення чи додавання окремих букв, колективно утворюють і записують словосполучення, речення. Усі зазначені види роботи пропонуємо в *посібнику для уроків письма і розвитку мовлення в післябукварний період «Я дружу зі словом».*

Створений нами навчально-методичний комплект дозволяє організовувати процес навчання грамоти як у формі окремих уроків читання і письма, так і в формі **інтегрованих занять**. Інтеграція навчання читання і письма здійснюється на основі змісту, об'єднаного навколо однієї теми — вивчення певної букви. Крім змісту підставою для інтеграції є спільні дидактичні цілі уроків читання й письма (розвиток усного мовлення, фонетичного слуху, пізнавальних здібностей тощо) та однакова методика ознайомлення з друкованою і рукописною буквою, в основі якої лежить звуковий аналітико-синтетичний метод.

Інтегроване заняття з навчання грамоти рекомендуємо проводити впродовж двох навчальних годин (2 уроків) з однією чи кількома перервами (кількість перерв визначає вчитель, орієнтуючись на втомлюваність дітей і необхідність відпочинку).

Готуючись до інтегрованого заняття вчитель об'єднує теми з читання і письма (в «Орієнтирі для календарного планування уроків навчання грамоти в 1 класі за навчально-методичним комплектом К. І. Пономарьової» (див. с. 127) вони подані паралельно). У формулюванні мети заняття зазначаються як спільні дидактичні цілі (наприклад, розвивати вміння здійснювати звуковий аналіз слів, розповідати за малюнком тощо), так і окремі для формування навички читання й письма.

У процесі інтегрованого заняття пропонуємо чергувати роботу над формуванням навички читання і письма, використовуючи буквар і посібники, що входять до навчально-методичного комплекту. Наприклад, після звукового аналізу слів, виділення в них певного звука, визначення його характерних ознак (голосний він чи приголосний, якщо приголосний, то твердий чи м'який), ознайомлення з друкованою буквою, яка його позначає, доцільно запропонувати учням надрукувати її в *зошиті з читання «Супутник букваря»*. Потім перейти до читання складів і слів з цією буквою, поданих у *букварі*.

Після цього можна ознайомити першокласників із рукописною літерою і порівняти її з друкованою. Користуючись *картками-тренажерами «Я тренуюся писати»*, доцільно проаналізувати, з яких елементів складається рукописна буква та потренуватися писати ці елементи і саму букву. Далі слід попрацювати в *зошиті «Я пишу»*, де пропонуються для письма зразки букви, різні типи з'єднань її з іншими літерами, склади і слова з нею.

Потім пропонуємо знову повернутися до *букваря* і працювати над формуванням навички читання — читати подані там речення, чистомовки, тексти та виконувати завдання до них.

Після цього радимо продовжити формування навички письма, записуючи речення, подані в зошиті «Я пишу». А також виконати завдання на розвиток пізнавальних здібностей і мовлення, подані в кінці сторінки зошита.

Для побудови речень і їх графічних схем та складання речень за поданими малюнками і схемами пропонуємо скористатися «Супутником букваря».

Закріплення вміння читати склади, слова і речення з вивченими буквами можна провести за картками-тренажерами «Я тренуюся читати», які допоможуть вчителю організувати індивідуальну й диференційовану роботу з дітьми, що мають різний рівень сформованості навички читання.

Під час підсумку інтегрованого заняття необхідно з'ясувати навчальні досягнення учнів з читання і письма. Зокрема, пригадати, яку букву вивчили на занятті, який звук вона позначає, дібрати слова, які містять цей звук, розпізнати вивчену літеру серед інших букв як друкованих, так і рукописних, прочитати слова і короткі речення з цією буквою — надруковані і подані рукописним шрифтом.

На завершення варто здійснити рефлексію — позначити свій настрій під час заняття на «смайликові» в зошиті «Я пишу».

Використання навчально-методичного комплексу з навчання грамоти забезпечує діяльнісний підхід до формування навичок читання і письма, цілеспрямований розвиток усного мовлення, пізнавальних здібностей першокласників, сприяє формуванню компетентності уміння вчитися. У процесі застосування комплексу увага дітей перемикається на різні засоби навчання, змінюються види діяльності учнів на уроці, що посилює мотивацію навчання, зменшує втомлюваність, підтримує пізнавальний інтерес першокласників.

Особливості реалізації змісту освітньої програми з української мови в 1 класі нової української школи (за підручником «Буквар»* авторського колективу М. С. Вашуленко, О. В. Вашуленко)

Оксана ВАШУЛЕНКО,

науковий співробітник відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України

З 1-го вересня 2018 року розпочинається новий етап в історії української освіти — стартує Нова українська школа. Це — ключова реформа Міністерства освіти і науки України, якою передбачено зміну цілей та основних завдань початкової і загальної середньої освіти відповідно до сучасної парадигми освіти і світових тенденцій розвитку освітніх систем. Отже, Нова українська школа має готувати своїх вихованців до життя в демократичному громадянському суспільстві, розвивати у них креативність й ініціативність, здатність критично мислити, приймати адекватні рішення і нести за них відповідальність, мотивувати до навчання протягом життя, виховувати громадянина і патріота України, який/яка діє відповідно до морально-етичних принципів, толерантну особистість, здатну спілкуватися і взаємодіяти з представниками різних культур [1].

Нові цілі української школи потребують модернізації змісту освіти. Зміст початкової і середньої освіти має задовольняти освітні потреби кожної дитини відповідно до її інтересів і здібностей. Сучасні процеси реформування системи шкільної освіти торкаються таких її складників — методів, форм і засобів. Освітній процес у Новій українській школі ґрунтується на запровадженні компетентнісно орієнтованих методик і технологій навчання й оцінювання його результатів, варіативності форм і методів, створенні інформаційно-освітнього середовища, зокрема з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, яке враховує вікові і пізнавальні особливості дітей та їхні здібності, інтереси й освітні потреби.

Нова мета і зміст навчання потребують і нових засобів — підручників і навчальних посібників для Нової української початкової школи. Нові, якісні, сучасні українські підручники є запорукою майбутнього наших дітей. А Буквар — це перша і найголовніша книжка маленьких школярів, перший підручник, з яким знайомиться дитина, прийшовши у школу, перша сходінка до вивчення української мови і літературного читання в початковій школі. А це означає, що саме цей підручник, а, отже, й інтегрований курс «Навчання грамоти» першими повинні почати реалізувати.

* Вашуленко М. С., Вашуленко О. В. Буквар: підручник (у двох частинах) для 1 класу заг. середн. освіт. закл. / М.С. Вашуленко, О.В. Вашуленко. — Навчальне видання. — К. : Видавничий дім «Освіта», 2018.

лізовувати мету початкового курсу мовно-літературної освіти, яка визначена в типовій освітній програмі для 1–2 класів закладів загальної середньої освіти [2]. Тому створення Букваря не тільки цікава, а водночас надзвичайно відповідальна справа.

Працюючи над новим сучасним Букварем, наші авторський і видавничий колективи прагнули створити підручник, який стане:

- ♦ для учнів/учениць цікавою й ефективною навчальною книгою;
- ♦ для вчителів — основою розгортання освітнього процесу;
- ♦ для батьків — зрозумілим порадиником у наданні допомоги своїм дітям у навчанні.

Створення Букваря розпочинається з основного — із визначення методу, за яким мають опанувати грамоту шестирічні першокласники. Для нас, авторів цього підручника, не було сумнівів, що Буквар треба створювати за давно перевіреним *звуковим аналітико-синтетичним методом*, основні положення якого було започатковано українським педагогом К. Д. Ушинським. Пізніше було багато спроб удосконалити цей метод, але досі залишається його провідний принцип, який коротко можна сформулювати так: «від звука до букви». Це означає, що перед тим, як ознайомлювати учнів із предметом власне читання — з буквами, треба ввести їх у світ звукової матерії живої мови. Вони мають навчитися слухати звукове мовлення, чути в ньому не тільки окремі речення, слова, а й звуки, з яких складаються ці слова, упізнавати на слух окремі звуки в інших словах, правильно вимовляти почуті звуки, виділяти їх зі слів у різних позиціях — на початку, в середині і в кінці слова — тобто здійснювати елементарний звуковий аналіз *мовлених* слів. Цей аналіз полягає в умінні послідовно назвати ланцюжок звуків у почутих спочатку коротких односкладових словах (*дім, сад, рак, лось, ліс*), згодом у двоскладових (*мама, тато, літо, липа, вода, сіно, роса*) і т. д.

Реалізація цього принципу досягається двома шляхами: 1) наявністю в підручнику *добуквеного періоду*, протягом якого учні на діапазоні всієї звукової системи мови опановують елементарний *звуковий аналіз* і *звуковий синтез* нескладних за будовою слів; 2) на уроках *буквеного періоду* перед ознайомленням учнів з новою літерою здійснюється попередня актуалізація навчальних аналітико-синтетичних дій зі звуком (звуками), які позначаються нею на письмі.

Зверніть увагу, що підготовчий період до вивчення букв ми називаємо *добуквеним*, оскільки в цей період навчання грамоти діти не вивчають букви, а лише здійснюється підготовка до їх вивчення. Крім цього, у цей період маленькі учні/учениці вже працюють з букварем, у якому подано навчальний матеріал для забезпечення *добуквеного періоду*.

Протягом наступного — основного періоду першокласники вивчають букви, оволодівають початковими уміннями читати за букварем тощо. Тому доцільно називати цей період *буквеним*.

Наш Буквар створено відповідно до Типової освітньої програми для закладів загальної середньої освіти, розробленої авторським колективом відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України під керівництвом академіка О. Я. Савченко. Уперше Буквар складається з двох частин — кожна на один семестр, що дає можливість повноцінно забезпечити усі періоди навчання грамоти, зокрема *добуквений* і *післябуквений*. Перша частина підручника містить *добуквений* і частину *буквеного періоду* навчання грамоти — для I семестру. Друга забезпечуватиме наступну частину *буквеного періоду* і *післябуквений період* навчання грамоти у II семестрі.

Метою курсу «Навчання грамоти» є формування у першокласників навичок читання і письма, розвиток їхніх комунікативних умінь, пізнавальних здібностей, здатності спілкуватися українською мовою в особистому і суспільному житті. Для реалізації зазначеної мети у Типовій освітній програмі виділено такі **змістові лінії**: «Взаємодіємо усно», «Читаємо», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовні явища». Коротко продемонструємо, як Буквар реалізує ці змістові лінії.

Змістова лінія **«Взаємодіємо усно»** спрямовує навчальний процес на формування в молодших школярів умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію та використовувати її в різних комунікативних ситуаціях, спілкуватися усно з іншими людьми в діалогічній і монологічній формах заради досягнення певних життєвих цілей [2].

Із цією метою в новому Букварі запропоновано QR-коди з посиланнями на аудіофайли, які містять тексти для слухання. Скориставшись QR-кодом, учитель може легко організувати колективне прослуховування текстів.

Пропоновані для слухання тексти озвучені професійними дикторами, мовлення яких стане взірцем для учнів/учениць. Крім того, щоб навчити їх сприймати і розуміти усне мовлення, потрібно пропонувати їм для слухання тексти, озвучені особами різного віку і різної статі. Тому в Букварі ми пропонуємо для слухання тексти, озвучені чоловіком, жінкою, дитиною, а також тексти, які озвучені в особах. Для слухання подаємо вірші, оповідання, казки, пісню.

Після прослуховування тексту учні/учениці мають відповісти на запитання за його змістом; розповісти, про що в ньому мовиться, поділитися своїми враженнями й емоціями від почутого; розповісти, що зацікавило в усному повідомленні тощо.

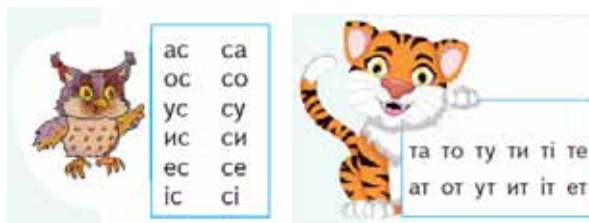
Щоб скористатися QR-кодом, потрібно встановити на свій цифровий пристрій спеціальний додаток (докладніше про це можна дізнатися на ресурсі <http://yakistosviti.com.ua/uk/SHCho-take-QR-kod-i-ia-k-nim-koristuvatisia>). При цьому зазначимо, що в разі потреби для вчителя всі аудіотексти розміщено на веб-ресурсах видавництва, а також подано наприкінці першої частини підручника та в методичному посібнику для вчителя.

У Букварі також запропоновано завдання, спрямовані на розвиток умінь правильно відповідати на поставлені запитання, ставити запитання іншим; завдання, які спонукають дітей вступати в діалог на доступні теми, а також переказувати відому казку, короткий прослуханий текст з опорою на подані малюнки, самостійно будувати коротке зв'язне висловлення за малюнком (ілюстрацією, серією малюнків), на основі прослуханого тексту або випадку з життя.

Запропоновані теми для спілкування допомагатимуть учням пізнавати навколишній світ, орієнтуватися в ньому, сприятимуть формуванню відповідного ставлення до різних подій і явищ. Крім цього, зміст завдань передбачає поєднання різних видів мовленнєвої діяльності.

На забезпечення змістової лінії навчальної програми «**Читаємо**» спрямовано переважну кількість завдань. Спочатку це читання складів. Зверніть увагу, що склади, які ми пропонуємо прочитати, подано, наприклад, на банері, який тримає тварина. Назва цієї тварини або починається з букви, яка вивчається сьогодні на уроці, або ця буква є в назві тварини. Це — ігровий момент і, водночас, можливість для творчості вчителя, який зможе, крім поданих у підручнику, самостійно дібрати кілька додаткових завдань з огляду на потреби свого класу. Наприклад, запропонувати учням назвати звуки у слові, яке є назвою тварини, поділити це слово на склади, скласти з ним речення та ін.

Наступний етап — читання колонок слів і речень. Для формування і розвитку навички читання у Букварі подано традиційні колонки (стовпчики) слів. Принципи їх укладання різні:

1) читання слів за подібністю — ряду слів, які за звуковим і буквеним складом мають багато спільного:

малá	мила
мáло	мило
малé	мили
малí	миле

2) нарощування літер, складів на початку і в кінці слів:

син	рука	теніс	спорт	рис	віти
синок	рукав	тенісист	спортсмен	ірис	квіти

3) добір в одну колонку слів зі спільними або частково схожими за буквеним (відповідно, звуковим) складом частинками; причому не обов'язково, щоб ці слова були спільнокореновими:

клас	маска	калина	солона
квас	каска	малина	солома

4) добір для попереднього, підготовчого, читання слів, які потребують пояснення або уточнення їхнього лексичного значення; зазвичай, це слова, які учні/учениці читатимуть у тексті:

хата	хма́ра	хві́ст
хатка	хма́рка	хво́стик
хаті́нка	хма́рінка	хво́статий

В основу способу першого прочитування слів покладено такі одиниці читання:

- 1) буква на позначення голосного звука, який становить окремий склад (**а** — кула, **о** — са, **у** — рок, **і** — рис, **е** — кран);
- 2) сполучення двох букв на позначення приголосного і голосного (**злиття** приголосного з голосним), яке може становити склад (**ма** — **ли** — **на**, **ли** — **мо** — **ни**), або бути частиною складу (**рак**, **ліс**, **сон**);
- 3) буква на позначення приголосного звука, що стоїть за межами злиття у складі (**к** — ра — **н**, с — ло — **н**).

Інтервали, які допускаються учнем/ученицею під час такого першого прочитування слова, поступово скорочуються і зовсім зникають уже в повторних його причитуваннях; поступово учень/учениця переходить до читання складами і цілими словами. У Букварі з метою застосування зазначеного алгоритму читання букви на позначення *злиття приголосного з голосним* виділено підкресленням: лис, лампа, листок, смола, вистава, Півник, Котик, ставили.

Звертаємо увагу вчителів на те, що в підручнику у словах задля кращого зорового сприйняття їхніх окремих частин, які графічно збігаються, використовується спосіб виділення їх кольором.

Після опрацювання окремих слів і речень учні читатимуть цікаві тексти про навколишній світ сучасного першокласника. Наприклад, «Аквапарк», «Будемо боксерами», «Конкурс у класі», «Наш веселий перший клас», «Річка Черемош», «Як пишеться це слово» та ін.

Із метою формування умінь, передбачених програмою, а саме: сприймати і практично розрізняти художні тексти, аналізувати й усвідомлювати зміст тексту, у Букварі подано фольклорні та літературні тексти (загадка, скоромовка, лічилка, казка, вірш, оповідання).

Для реалізації змістової лінії «Досліджуємо медіа», яка передбачає формування в учнів 1 класу вмінь сприймати прості медіапродукти, брати участь в обговоренні їхнього змісту і форми, розповідати про свої враження від прослуханих/переглянутих медіапродуктів, у підручнику подано світлини та QR-коди із посиланнями на відеофайли.

Елементарні теоретичні знання з української мови учні засвоюють у процесі дослідження мовних одиниць і явищ, передбачених змістовою лінією «Досліджуємо мовні явища». По можливості покажемо, як у підручнику реалізовано цю змістову лінію.

Особливістю нового Букваря є те, що спочатку учні одержують уявлення про слово, вчать називати предмети, добирати до них слова — назви дій, ознак. І оскільки, новою програмою передбачено ознайомлення першокласників зі словами — назвами чисел, то в новому Букварі представлено матеріал для ознайомлення дітей зі словами — назвами чисел, формування в них умінь упізнавати і розрізняти слова — назви чисел, ставити до слів граматичне питання *скільки?*

У процесі роботи зі словом дуже важливо показати учням/ученицям різницю між словом і предметом, який це слово називає. На найпростіших предметах, які оточують дітей покажіть їм, що м'ячем, наприклад, можна гратися, підкинути його, покласти і т. ін. Але зі словом «м'яч» усіх цих дій виконати не можливо, слово «м'яч» можна тільки промовити, почути, написати, прочитати. Якнайбільше залучайте своїх учнів до таких пояснень, нехай вони самі називають слова і показують різницю між словом і предметом.

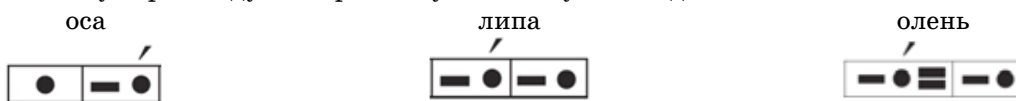
Далі учні вчать складати речення, різні за метою висловлювання, аналізувати їх за кількістю слів, виокремлювати речення з мовленнєвого потоку, складати речення за змістом ілюстрацій і пропонуваніх графічних моделей.

Коли Ваші учні вже дізналися про те, що речення складається зі слів, дуже корисно провести з ними гру «Живі моделі речення». Кожна дитина стає словом у певному реченні. «Слова» повинні стати один за одним так, щоб вийшло речення. Це речення озвучується у класі, діти переставляють у ньому «слова», отримують нове речення, потім додають «слово» (викликаєте ще одну дитину), озвучують, що вийшло, і т. д. Такі вправи дуже корисні, вони допомагають дітям зрозуміти важливість порядку слів у реченні, побачити, що речення може стати більш цікавим, якщо додати

якесь слово, наприклад, прикметник до іменника, що слова можна поставити і так, що речення взагалі зникне, а вийде нісенітниця. У такій ігровій формі Ваші учні/учениці із задоволенням виконуючи ролі слів, легко опановуватимуть досить складні знання і вміння.

Наступний етап — формування умінь ділити слова на склади, визначати наголошений склад, розрізняти голосні і приголосні звуки, тверді і м'які приголосні. Опрацьовуючи під керівництвом учителя звукову систему української мови, першокласники дістають можливість оволодівати на цій основі всіма відомими розумовими операціями — аналізом, синтезом, порівнянням (знаходити у звуках спільне і відмінне), абстрагуванням, класифікацією, узагальненням. При цьому важливо, щоб у своїх дослідницьких діях над звуками вони спиралися на якомога більшу кількість аналізаторів (відчуттів) — слухові, зорові, мовленнєво-рухові (кінестетичні).

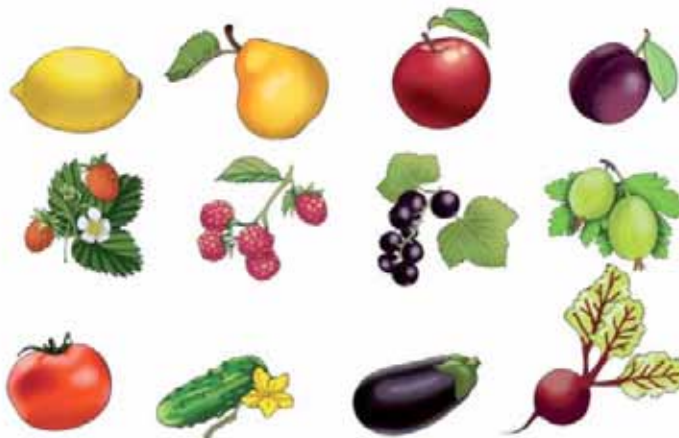
Формуючи в учнів/учениць у добуковий період уявлення про голосні звуки у зіставленні з приголосними, учитель спирається на поняття «рух струменя видихуваного повітря», який вони добре відчують на долоні, приклавши її близько до рота. Вимовляючи голосні звуки, спостерігаючи за тим, як по-різному розкриваються губи, вільно пропускаючи струмінь повітря, учні одержують правильне уявлення про голосні звуки, на яке спирається й академічна фонетика. Словосполучення «струмінь видихуваного повітря» перестає для них бути чимось абстрактним, коли вони, за завданням учителя, вимовлять різні за місцем і способом творення приголосні звуки — проривні [б, п, ф], задньоязикові [г, ґ, к], передньоязикові [л, з, с, ц] та ін. і спостерігають при цьому за відчуттями від роботи мовленнєвих органів (губи, зуби, кінчик язика, середня, задня частини язика, тверде піднебіння, до якого торкаються кінчиком язика). А порівняння за вимовлянням парних твердого і м'якого приголосних звуків, за силою створюваної перешкоди, підводить їх до висновку, що м'які приголосні звуки треба позначати не однією, а двома рисками. Таким чином, спираючись на кінестетичні відчуття, отримувані від роботи мовленнєвих органів, учні усвідомлено вчать моделювати різні звуки: голосні у них асоціюються з кружечком, який асоціюється з вільним проходженням струменя повітря, тверді приголосні — з короткою рисочкою, яка символізує перешкоду на його шляху, м'які приголосні — з двома рисочками, які символізують сильнішу перешкоду. Створювані учнями звукові моделі слів мають такий вигляд:

Звертаємо увагу вчителів на те, що в Букварі пропонується ознайомити учнів спочатку з тими буквами, які позначають голосні звуки. Далі ознайомлення з буквами здійснюється за принципом частотності вживання їх у писемному мовленні. Ознайомлення з буквами **я, ю, є**, які можуть позначати м'якість приголосного або два звуки, з буквою **ї**, віднесено до завершального етапу буквенного періоду.

Специфіка нового Букваря, порівняно з попередніми виданнями, полягає в тому, що окремі *методичні орієнтири* для вчителя подано в підручнику. Однак це не обмежує творчість учителя, оскільки наведені запитання і завдання для учнів у підручнику можна значно розширити. Наприклад, для ознайомлення першокласників зі словами — назвами ознак запропоновано таке завдання:

- Назви зображені у кожному ряду предмети одним словом. Розкажи, які вони.

Варіанти завдань.

1. Розгляньте малюнки. Назвіть зображені предмети в першому ряду. Подумайте, як назвати ці предмети одним словом. Якого кольору груша (яблуко, лимон, слива)? Які ще фрукти жовтого кольору ти знаєш? Які вони на смак? Що можна приготувати із цих фруктів? (Сік, варення, джем, компот і т.д.) Як називатиметься сік із цих фруктів?

2. Зараз я називатиму слова — ознаки предмета, а ви впізнайте, про який із намальованих фруктів я говорю.

Кругле, червоне, солодке.

Подивіться на малюнок і скажіть, чим яблуко відрізняється від лимона.

Порівняйте яблуко і сливу.

Пропоную завершити такі речення.

Яблуко солодке, а лимон _____.

Яблуко кругле, а слива _____.

3. Скажіть, хто з вас любить яблука.

Назви слова, які допоможуть тобі відповісти на питання, чому ти любиш яблуко. (Я люблю яблуко тому, що воно (яке?) смачне, соковите, апетитне, корисне, духмяне і т.д.)

4. Назви ягоди, які ти бачиш на малюнку нижче. Якого вони кольору? Чи бувають ягоди чорного кольору? А зеленого? Де ростуть ягоди? Які ягоди ростуть у лісі? Як називаються ягоди, які ростуть у лісі? (Лісові) Добери слова, за допомогою яких можна розказати про смородину (кругла, чорна, запашна, стигла, ніжна, солодка і т.ін.

5. Скажи одним словом, що зображено на нижньому малюнку? Добери слова, за допомогою яких можна розказати про огірок (зелений, довгий, хрумкий, смачний і т.ін.).

6. Складання розповіді про будь-який фрукт за планом: *Що це? Де росте? Який за кольором, формою? Який на смак? Який на дотик? Що можна з нього приготувати?*

7. Що потрібно зробити, аби виростити урожай?

Звертаємо увагу вчителів на те, що Буквар має чітку дидактично обґрунтовану структуру сторінок і сторінкових розворотів. На вивчення кожної літери (крім літер **Іі**, **Ии**) передбачено два уроки, які забезпечуватимуть два сторінкові розвороти підручника.

На першому уроці відбувається ознайомлення учнів/учениць із виучуванням звуком (звуками), буквою, яка цей звук (звуки) позначає. Послідовність роботи за розворотом Букваря розкриємо на прикладі уроку на вивчення букви **Н н**.

1. Виокремлення звуків [н], [н'] зі слів *ножиці* і *ніж*; упізнавання цих звуків в інших словах — *кавун* і *дня*.
2. Порівняння парних твердого і м'якого звуків на слух та спостерігаючи за роботою мовленнєвих органів.
3. Аналіз звукових моделей слів.
3. Слухання аудіо запису розповіді Марії Чумарної «Котик-нявкотик», у якій звуки [н], [н'] є частотними. Установлення учнями/ученицями на слух звуків, які найчастіше чуються в цьому вірші.
4. Ознайомлення з буквою, її алфавітною назвою. Поелементний аналіз будови друкованої букви.
5. Виконання вправи на асоціацію «На що схожа буква?».
6. Викладання букви Н із різних предметів з метою запам'ятовування її конфігурації та інтегрування видів навчальної діяльності.

7. Робота зі складовими таблицями спрямована на відпрацювання вміння читати нову букву в складах типу *злиття* приголосного звука з голосним.
8. Читання за Букварем слів, речень із малою буквою **н**.

Наступний урок відводиться на закріплення звукових значень букви **Н н**, уміння читати її в різних сполученнях та локальних позиціях у словах і реченнях. На матеріалі сторінок підручника 64–65 учні/учениці закріплюють знання про вживання на письмі великої букви на початку речення та в іменах людей, чоловічих і жіночих.

Одним із пріоритетних завдань нової української школи є створення необхідних і повноцінних умов для особистісного розвитку кожної дитини. З огляду на це у процесі навчання грамоти важливо враховувати вміння, набуті дітьми в дошкільному віці. Адже до школи приходять діти шестирічного віку, які вже певною мірою навчені читати. Однак, якщо в міських школах кількість таких учнів переважає, то в сільських школах їх значно менше, а то й взагалі немає. Крім цього, кожна дитина має свої риси характеру, свій темперамент, рівень розвитку пізнавальних процесів (сприймання, увага, мислення, пам'ять та ін.). Відповідно учні по-різному сприймають і засвоюють навчальний матеріал. З огляду на це особливої уваги в цей період потребує *диференційований підхід* до навчання першокласників, які прийшли до школи з різним рівнем підготовки. Необхідно забезпечувати достатнє навчальне навантаження тим учням, які певною мірою вміють читати, і надавати індивідуальну допомогу менш підготовленим школярам. Зазначимо, що в нашому букварі ми намагалися це максимально врахувати. З цією метою на кожному розвороті підручника представлено достатню кількість навчальних завдань різного рівня складності для здійснення диференційованого підходу до навчання першокласників, які прийшли до школи з різним рівнем підготовки. Крім того, виконання одного завдання може бути організоване по-різному, а саме: частина дітей класу може виконувати це завдання, працюючи разом з учителем, інші діти — може виконувати це саме завдання без допомоги вчителя, а найбільш сильні учні/учениці можуть виконувати це завдання самостійно, але на більш складному матеріалі.

Також у новому Букварі запропоновано низку завдань для розвитку уваги, пам'яті, мислення, формування вмінь спостерігати, аналізувати, порівнювати, знаходити зайвий предмет, працювати самостійно, у парі, у групі та ін. Крім того, у підручнику подано завдання, які дають можливість учням виконати одне із завдань (наприклад, із поданих кількох скоромовок, які треба прочитати, обрати одну для вивчення напам'ять).

У Букварі запропоновано низку завдань, у тому числі й творчих, які передбачають цілеспрямоване формування в учнів певних мовленнєвих навичок і вмінь: доречного й усвідомленого добору слів, використання їх у відповідній граматичній формі, дібрати слова, протилежні за значенням; на це спрямовані завдання на впізнавання слів у слові та ін.

Для забезпечення післябуквеного періоду у Букварі пропонується система роботи, спрямована на активну роботу першокласників із текстом, розвиток і вдосконалення їхніх навчальних умінь із видів мовленнєвої діяльності, передбачених Державним стандартом з мовно-літературної освітньої галузі: слухання і розуміння, говоріння, читання.

Загалом, добір навчальних творів для Букваря здійснювався з урахуванням визначеного програмою змісту, передбаченого змістовою лінією «**Читаємо**». Орієнтовний зміст літературного матеріалу такий: це дитяча література в авторській, жанрово-тематичній різноманітності: твори усної народної творчості (казки, лічилки, загадки, скоромовки, пісеньки та ін.); доступні для шестирічних першокласників художні твори відомих письменників України та зарубіжжя на актуальні теми для дітей: літературні казки, оповідання, вірші; науково-художні дитячі тексти; теми дитячого читання: про Батьківщину, сім'ю, живу і неживу природу, дітей, шкільне життя, дружбу та ін.

Важливим завданням читання в 1 класі є пробудження у школярів інтересу до дитячої книжки, формування початкових умінь самостійно працювати з нею. Уроки читання є основною формою підготовки молодших школярів до самостійної читацької діяльності.

Самостійна читацька діяльність молодших школярів спрямована на здійснення свідомого вибору книжки, читання її, міркування над прочитаним, формулювання відповідних висновків за змістом прочитаного. Така діяльність є результатом системи знань, умінь і способів діяльності, здобутих у процесі навчання на *уроках роботи з дитячою книжкою*.

Метою уроків роботи з дитячою книжкою є: ознайомлення учнів із широким та доступним колом дитячого читання; формування в них інтересу до читацької діяльності, спеціальних умінь самостійно і продуктивно працювати з дитячою книжкою, орієнтуватися у світі книжок і вибирати їх для задоволення своїх пізнавальних потреб чи літературних уподобань, інтересів; накопичення

досвіду спілкування з дорослими та ровесниками на основі прочитаного, ознайомлення з різними формами проведення цікавого й змістовного дозвілля з книжкою.

Урок роботи з дитячою книжкою в 1 класі інтегрує два основні напрями: організацію слухання-розуміння учнями твору і безпосередню роботу з дитячою книжкою (читання-розглядання).

У добуковений і буквений періоди, коли учні ще недостатньо опанували грамоту, вони з допомогою педагога вчаться сприймати текст на слух, тобто слухати-розуміти читання дорослого, а потім співвідносити прослухане з позатекстовою інформацією — окремими написами на обкладинці і форзацах книжки (прочитує вчитель) та ілюстраціями. Поступово вчитель залучає школярів до самостійного прочитання знайомих складів, слів на обкладинці книжки, а пізніше — у кінці буквеного та післябуквеного періоду — до самостійного читання. Робота за зазначеними вище напрямками передбачає оволодіння першокласниками знаннями, уміннями, способами діяльності, які забезпечать взаємодію читача (слухача) з книжкою і текстом.

Крім того, учитель ознайомлює першокласників із поняттями *бібліотека, бібліотекар*, із видами бібліотечно-бібліографічної допомоги (книжковою виставкою, тематичною полицею), з основними санітарно-гігієнічними вимогами до читання, з правилами збереження книжки, правилами поведінки в бібліотеці, читальній залі.

Така цілісність системної підготовки учнів-читачів у період навчання грамоти досягається за допомогою таких типів уроків: комбінований урок; урок роботи з дитячою книжкою; бібліотечний урок.

Методика уроку зумовлена основними завданнями і метою навчання, які залежать від ступеня оволодіння учнями технікою читання, умінням слухати, сприймати і відтворювати твір у своїй уяві. Тому методика уроку роботи з дитячою книжкою для шестирічного читача має свою специфіку, яка визначається: структурою уроку; кількістю відведеного на неї часу; складністю навчального матеріалу; обсягом і змістом запланованої читачької діяльності.

У I семестрі на роботу з дитячою книжкою доцільно відводити орієнтовно до 20 хвилин один раз на 2 тижні. Навчальний матеріал — кожного разу нова доступна дитяча книжка. У II семестрі, урахувавши рівень розвитку в учнів навички читання, інших видів мовленнєвої діяльності, читачьких потреб, учитель може відводити на роботу з дитячою книжкою в букварний період цілий урок, що дає можливість протягом уроку збільшити в часі тривалість розглядання книжки, ширше організувати інсценізацію, ілюстрування, проведення літературних ігор тощо.

У період навчання грамоти педагог планує окремі заняття, які проводяться у шкільній (районній, міській дитячій) бібліотеці за попередньою домовленістю. Їхньою метою є ознайомлення першокласників із бібліотекою, читальною залюю, книжковою виставкою, тематичною полицею; розширення уявлень учнів про багатство і розмаїтість книжкового світу. Під час таких занять школярі удосконалюють уміння читання-розглядання книжок (самостійно виділяти написи, розглядати ілюстрації на обкладинках та всередині знайомих і незнайомих книжок, співвідносити їх зі змістом твору тощо).

Змістову лінію «Взаємодіємо письмово» забезпечують зошити з письма і розвитку мовлення, які входять до комплекту з навчання грамоти.

Список використаних джерел

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>. — 40 с.
2. Типова освітня програма для учнів 1–2 класів [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.

Особливості підготовки першокласників до навчання письма в добуковений період

Ольга ПРИЦЕПА,

старший науковий співробітник відділу початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України

Період навчання письма — один із важливих і найбільш відповідальних в шкільному житті першокласника. Процес навчання письма, частіше ніж інша діяльність, одночасно залучає дитячу увагу, сприймання, пам'ять, мислення, прийоми розумової діяльності: аналіз, синтез, класифікацію, узагальнення, а також фізичні можливості. Все це для того, щоб вчитись чути і диференціювати звуки, встановлювати відповідність між звуком і буквою, зображувати на папері графічні комплекси.

Спростити процес набуття навичок письма допомагає саме підготовчий чи добуковений період, який надається з метою, щоб учитель з'ясував індивідуальні можливості учнів і рівень їхньої готовності до участі в непростій діяльності — письмі та підготував їх до роботи в буквеному періоді.

Термін добуковеного періоду може визначати сам учитель, тим більше, якщо він готував цих дітей до школи. Однак треба пам'ятати, що учні шестирічного віку за літо переважно забувають раніше отриману інформацію і потребують її оновлення.

Зазначимо, що для успішного оволодіння графічними й елементарними орфографічними навичками письма в буквеному періоді ми ніяк не обійдемося без ознайомлення учнів спершу з гігієнічними правилами письма. Так, на уроці письма саме вони мають бути першими.

Гігієнічні правила письма визначені з метою запобігти проблемам, які можуть виникнути у зв'язку з анатомо-фізіологічними особливостями розвитку шестирічної дитини, а саме, ще недостатньо зміцнілими нервовою, кістковою, дихальною, м'язовою системами.

Доведено, що учень — шестирічка у цілому готовий до навчання, однак під час письма вся його функціональна система організму потребує ощадного навантаження.

Тому уваги заслуговують перш за все правила, які відомі нам як посадка учня за партою (столом), утримання ручки в руці, положення зошита на парті (столі) під час письма.

Коротко зупинимось на проблемах, які виникають під час формування гігієнічної навички.

Твердження про те, що учні, які пишуть лівою рукою — не переводяться на письмо правою — залишається в силі. Вони, як і учні, які пишуть правою рукою, тримають ручку трьома пальцями, так, щоб три перших фаланги були рухливими. Ручку такі учні можуть тримати в два варіанти. Перший — вона майже лежить між основою великого пальця і вказівного і направлена в ліве плече, тоді зошит розташовується «дзеркально» по відношенню до «праворукого» положення зошита. І другий, коли ручка направлена своїм кінцем у протилежному напрямку від плеча, тоді зошит розташовується, як для «праворукого» учня.

Нелегким для учнів шестилітнього віку є **навчання письма ручкою в рядку зошита**. Її довжина і товщина певною мірою впливають на формування навичок письма, тому вчитель має право замінювати ручку, добирати учню ту, якою йому зручно буде писати. Для письма рекомендується кулькова ручка. Ручку тримають першими фалангами трьох пальців (великого, вказівного, середнього) на відстані 2–2,5 см від кульки. Зручною буде ручка, яка має гумову накладку трикутної форми, де для кожної фаланги є своя грань. Пальці при цьому не знаходять один на одного і не сповзають по ручці вниз. Щоб запобігти втомлюваності пальців від міцного стискання ручки, варто **на перших заняттях часто зупиняти письмо**, перевіряти пальці учнів, надавати можливість для їх послаблення.

Зазначимо, що багато дітей, в тому числі — учнів-лівш, прийдуть до школи з дому, дитсадка з набутими вже технічними уміннями — правильними чи неправильними. Якщо уміння формується неправильно, наприклад, тримає ручку дитина не трьома пальцями, а в будь-який інший спосіб, це гальмуватиме розвиток швидкості письма, правильності його і що найгірше, розвитку самої кисті руки. Те ж саме з положенням зошита на парті. Неправильне положення зошита на парті призводить до неправильного розміщення рук на парті, а останнє, в свою чергу, негативно впливає на посадку, спричиняє викривлення хребта. Вчитель має на це часто звертати увагу учня і обережно коригувати набуте вміння.

У нашому зошиті **пропонуємо починати виконувати графічні вправи ручкою** тільки з тієї сторінки, де учні знайомляться з **основним рядком** графічної сітки зошита. Тут на полі сторінки з'являється спеціальна умовна позначка, яка «повідомляє», що у рядку пишуть ручкою. До цього

моменту учні працюють олівцями — розфарбовують, штрихують, домальовують, малюють. Чи писати підготовчі елементи у рядку олівцями — визначає сам учитель, залежно від свого досвіду роботи з олівцем під час навчання письма. На нашу думку, швидке стирання грифеля (під час користування ним змінюється форма грифеля) призводить до зміни форми написаного елемента, букви, тому вважаємо за можливе використовувати олівці під час **першого ознайомлення** з письмом елементів у рядку. Щодо використання гумки, як показує досвід, це призводить до неохайності письма. Крім того, стертий гумкою неправильно написаний елемент, не може бути виправленим на правильний, бо його вже немає перед очима. Наша мета, крім навчання письма, поступово привчати учня відповідально ставитись до своєї роботи.

Зазначимо, користуючись зошитом авторів Вашуленко О. В., Прищепи О. Ю., можна з першого дня роботи в ньому не вимагати похилого положення, а пропонувати класти зошит похило тільки з того моменту, коли учні знайомляться з похилою лінією графічної сітки зошита. До цього моменту ми пропонуємо тримати зошит паралельно нижньому краю парти і цим тимчасово знімається з дітей одна з вимог. В цей час ми більше уваги приділяємо таким гігієнічним правилам, як положенню ручки в руці, посадці та графічним елементам.

Одним із важливих складників гігієнічних правил є посадка під час письма. Шестирічні-семирічні діти, зосереджуючи увагу на зображенні якогось елемента, низько нахиляються над зошитом і тим самим перекривають доступ необхідної кількості кисню, крові в органи, що призводить до швидкої стомлюваності, головного болю, погіршенню зору та ін. Саме у добуковений період посадці треба приділяти багато уваги. Тут можуть допомогти самі учні. Діти цього віку дуже гарно контролюють один одного, якщо така вказівка буде дана вчителем.

Звертаємо увагу на те, що учням можна пропонувати змінювати свою посадку, розслабляти їх, але в той час, коли проводяться інші види роботи (читання, переказування, складання речень та ін.).

Одержані в підготовчому періоді гігієнічні навички письма будуть реальною опорою під час формування графічних навичок в добуковеному і буквененому періодах.

Про гігієнічні правила письма гарно сказав відомий педагог К. Д. Ушинський і ми часто цитуємо його: «...звички правильної посадки і раціонального прийому письма дуже важливі для здоров'я дитини і для ходу самого навчання. Вони легше засвоюються дітьми тепер, під час легких вправ, ніж потім, коли ці вправи самі собою стануть досить складними і захоплять усю увагу дитини... Привчивши, наприклад, дитину триматись прямо, ми збережемо багато часу згодом, уникнувши необхідності безперервних зауважень» (переклад мій — О. П.)**.

Традиційно ми починаємо навчати першокласників письма у зошиті № 1 — в обмеженому рядку.

Останні дослідження доводять, що ця графічна сітка ефективна для початків письма, порівняно з сіткою в одну лінію. Ми ж знаємо, що шестирічним дітям легше писати елемент, коли є опора його початку письма і закінчення. Тож сітка № 1 допомагає дитині за менших зусиль виробити уміння дотримуватися однакової висоти великого і малого елементів літер, одного нахилу, рівномірного розміщення елементів, тобто тих параметрів, які в буквененому періоді не будуть перепорою для вироблення також важливої навички — письма букв.

Для полегшення роботи в графічній сітці № 1 ми пропонуємо учням знайомитися з нею поступово. Спочатку тільки в рядку більшого розміру (потім рядок зменшується) учні виконують елементи від самих простих (прямих ліній) до складніших (петельних). Пізніше такі ж (меншого, більшого розміру) елементи виконуються в основному рядку з міжрядковою і, нарешті, ті ж елементи пропонується написати в повній графічній сітці. Так учні навчаються розташовувати основні графічні елементи букв у графічній сітці, яка з перших днів зустрінеться в буквененому періоді. Ознайомившись з першою рукописною буквою, учні не «бояться» вже графічної сітки, а всю увагу спрямовують на форму букви, її складники і їх поєднання між собою.

Зважаючи на вік дітей: слабкий розвиток дрібних м'язів кисті руки, швидку стомлюваність від напруженої роботи, складний процес письма варто переривати іншими видами роботи: виготовленням різних поробок (с. 3 зошита № 1). За допомогою олівців, паперу, ножиць пропонується виготовити одну із заданих квіточок. За поданим алгоритмом діти можуть виготовити квіточку, задіявши форму своєї руки. Також, розважальними вправами є (с. 8, 21 та багато інших, зошита № 1): пересування пальчиками (вказівним і середнім, мізинним і безіменним, великим і мізинним) по, зображеній на сторінці зошита, драбинці, слідах ведмедика; викладання з олівців різних форм предметів (с. 23, с. 29 ...) і под.

Добуквенний період це час, за який учні готуються координувати рух руки в обмеженому просторі (пізніше в рядку), програмувати його, розвивати окомір з метою навчитися точно розміщувати букву велику і малу в рядку. Так у зошиті пропонується завдання (с. 8, с. 10, с. 11, с. 12...), де учні мають знайти безпечну доріжку до школи (космічного корабля, планети...) і при цьому,

* Ушинский К. Д. Родное слово. Элементар. Слово // Пед.соч.: В 6-ти т. — М., 1989. — Т.4. — С. 47.

проводячи лінію по ній, не торкнутись сторін доріжки; намалювати у рамці певного розміру улюблену їжу тваринки (с. 13); виділити із складного малюнка зором комах чи тварин (с. 14), знайти у кухаря на кухні подані овочі (с. 15).

Важливо також у цей період навчити дітей відчувати силу натиску рукою на папір. Часто це залежить від фізичного стану руки: одні діти сильно тиснуть на сторінку олівцем чи ручкою, а інші ледь торкаються її. Контролюючи силу натиску на папір, дитина сміливіше буде зображувати елемент чи букву, точніше їх писати. Для цього в зошит введені сторінки (с. 16, с. 17...) із завданнями типу: «*Насип курчаткам багато пшоно*», «*Постав крапочки на жучку-сонечку*», «*Розфарбуй перші дві полунички з більшим натиском олівця, а наступні дві — ледь натискаючи на олівець*».

У цей період необхідно приділити увагу направленню письма на сторінці зошита — зліва направо. Особливо це важливо для дітей-лівш. Часто вони прагнуть почати письмо у напрямку право-лівого. Пропонуються завдання типу «*Вчуся орієнтуватися в напрямку письма*» (с. 20), де учні наводять лінії-доріжки різної форми в ліво-правому напрямку.

Значний час добуквеного періоду відводиться розвитку графічного уміння. Ця робота проводиться протягом усього добуквеного періоду у різних формах подання. Графічне уміння починає розвиватися з того часу, як у зошиті з'являються завдання на наведення різних форм ліній, предметів, розфарбовування їх, накладаючи прями (у прямокутних формах) і коловидні (у круглих формах) лінії, самостійне зображення графічних елементів у предметних, сюжетних малюнках і в рядку зошита.

Добуквений період не може існувати без розвитку мовлення першокласників. Воно починається з першого дня процесу навчання письма. Говорячи про гігієнічні правила письма, ми пропонуємо пригадати їх і одночасно відтворити в практиці кожного учня. Майже кожна сторінка навчального посібника викликає дитину на називання зображених предметів (с. 15–18...), переказування сюжету, самостійного міркування на підставі раннього досвіду (с. 9), виявлення своєї фантазії (с. 10, с. 11).

Зошит, що представляє добуквений період, включає такі завдання і графічні вправи, за яких формуються уміння, необхідні для обслуговування буквеного періоду навчання грамоти.

Особливості навчання української мови як державної

Оксана ПЕТРУК,

провідний науковий співробітник відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України

Українська мова як державна у закладах загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин є важливою складовою загального змісту початкової освіти, оскільки є засобом міжнаціонального спілкування, формування національної самосвідомості, патріотичного й морально-етичного виховання, передумовою життєвого успіху, гарантією реалізації своїх прав і свобод, успішного самоутвердження в українському суспільстві.

Основна мета початкового курсу української мови як державної полягає у формуванні певного рівня комунікативної компетентності учнів з урахуванням їхніх можливостей, потреб та інтересів, а також створення передумов для подальшого використання української мови як засобу навчання на наступних етапах освіти.

З огляду на зазначене процес навчання української мови передбачає засвоєння її як засобу спілкування і пізнання шляхом залучення учнів до активної комунікативної діяльності.

Навчання української мови як державної розпочинається у 1 класі з опанування усного практичного курсу, спрямованого на формування і розвиток умінь з таких видів мовленнєвої діяльності, як слухання — розуміння українського мовлення та говоріння (діалогічне й монологічне мовлення).

Основні завдання усного курсу української мови полягають у:

- ♦ формуванні в учнів інтересу та позитивної мотивації до опанування предмета;
- ♦ забезпеченні комунікативно-психологічної адаптації першокласників до нового мовного світу з метою подолання психологічних бар'єрів у подальшому використанні української мови як засобу спілкування;
- ♦ формуванні аудіативних умінь: слухати — розуміти представлений матеріал, розрізняти звуки рідної й української мов, розуміти слова, словосполучення речення, нескладні за змістом тексти;

- ♦ формування й збагачення лексичного запасу учнів;
- ♦ засвоєнні норм української літературної мови: формування і розвиток орфоепічних умінь і навичок та вмінь правильного наголошування слів, а також умінь граматично правильно вживати слова, висловлюючись на рівні словосполучення, речення;
- ♦ формуванні і розвитку вмінь комунікативного мовлення (діалогічного (3–4 репліки, включаючи етикетну лексику) та монологічного (розповідь за аналогією, переказування, читання напам'ять віршованих текстів).

Основою формування українськомовної комунікативної компетентності є опанування мовного матеріалу (лексичного, фонетичного, граматичного), яке відбувається комплексно, що дозволяє забезпечити спілкування українською мовою з перших уроків. Проте це не виключає цілеспрямованої роботи з формування аудіативних вмінь та навичок, засвоєння лексики (вокабуляра), інтонаційно-ритмічних моделей, граматичних форм тощо.

Невід'ємним складником комунікативного мовлення є *аудіативні вміння*. Вони забезпечують сприйняття і розуміння сказаного співрозмовником, а отже, — і відповідну, адекватну мовленнєву реакцію-відповідь. У 1 класі робота з аудіювання має розпочинатися з формування умінь і навичок учнів зосереджувати увагу на слуханні українського мовлення, його інтонаційному малюнку, забезпечення розуміння ними сприйнятого на слух, формування мовленнєвого слуху й пам'яті.

Робота з *формування і збагачення словникового запасу* учнів — будівельного матеріалу мовлення — потребує постійної уваги. Вона проводиться в межах сфер і тем, визначених програмою. Учителю має дбати про те, щоб учні засвоювали не лише слова — назви предметів, але й ознак, і дій предметів, а також службові слова — прийменники і сполучники, оскільки без таких слів мовлення стає неможливим. Під час планування уроку, визначення його мети, доцільно фіксувати слова, які мають бути засвоєні на уроці (6–8), решта, якщо такі є — для ознайомлення.

Засвоєння значення слова відбувається у два етапи: 1) семантизація; 2) активізації його у мовленні. На першому етапі необхідно ознайомити учнів зі значенням слова, його вимовою, наголосом. Доцільно це робити за допомогою демонстрації малюнків чи предметів, шляхом називання протилежного за значенням слова, застосовуючи переклад на рідну мову учнів або описово. На другому етапі варто пропонувати вправи на маніпуляції з предметами, підстановчі вправи, ігрові. Ефективною є робота в парах, коли один учень запитує, а інший — відповідає, а потім — навпаки. Учителю обов'язково має дати зразок запитання (*Що це?* або *Хто це?*) і відповіді (*Це... (зошит, олівець,...)*), й учні знову таки проговорюють. Цей етап у роботі над словом є обов'язковим, оскільки саме він сприяє активному засвоєнню слів і формуванню вмінь уживати їх у процесі мовлення.

Крім того, у процесі формування і збагачення словникового запасу доцільно активно включати лексику, яка подібна за звучанням та однакова за лексичним значенням в обох мовах (рідній та українській). На етапі комунікативно-психологічної адаптації до нового мовного світу така лексика є ресурсом для створення ситуації успіху, подолання психологічних бар'єрів та формування готовності до використання української мови як засобу спілкування.

Процес *формування та розвитку умінь говоріння* охоплює роботу над діалогічним і монологічним мовленням учнів і передбачає наявність в учнів: а) словникового запасу; б) орфоепічних умінь; в) граматичних навичок; г) володіння формулами українського мовленнєвого етикету.

У 1 класі, як уже зазначалося, розпочинається засвоєння й активізація певного словникового запасу, оволодіння українською артикуляційною базою та інтонаційним оформленням мовлення. Особлива увага приділяється формуванню орфоепічних умінь і навичок та навичок правильного наголошування українських слів. Опанування учнями граматичного ладу українського мовлення здійснюється на основі мовленнєвих зразків, що вживаються для вираження комунікативного наміру мовця. Граматичні конструкції, що обслуговують ту чи іншу тему і ситуацію, визначено в програмі.

Робота над *формуванням умінь діалогічного мовлення* полягає в тому, щоб навчити учнів мовленнєвої взаємодії в межах окресленої навчальної ситуації. Важливо пам'ятати, що діалогічне мовлення об'єднує два види мовленнєвої діяльності — аудіювання і говоріння, тобто має двосторонній характер: обмін репліками не може здійснюватися без взаємного розуміння, яке відбувається через аудіювання. Тому належну увагу слід приділяти формуванню і розвитку вмінь ініціативно розпочинати діалог, реагувати на репліки співрозмовника і спонукати його до продовження розмови.

Для забезпечення ефективного формування зазначених умінь доцільно застосовувати інтерактивні форми організації навчальної діяльності. Оптимальними методами і прийомами навчання діалогічного мовлення є ігрові (рольові ігри, уявні подорожі, екскурсії, змагання, драматизації за змістом прослуханих казок, дитячих пісень), демонстрація зразків мовлення, тренінг, заучуван-

ня напам'ять (з голосу вчителя або аудіозапису), а також створення навчальних ситуацій, у яких умовно визначається місце дії, співрозмовник, ставиться мета спілкування. Важливо вчити учнів правильно вживати найтипівіші формули українського мовленнєвого етикету для вираження вітання, прощання, звертання, прохання, подяки та ін., розвивати вміння уважно слухати співрозмовника, висловлювати згоду, заперечення, припущення, уточнювати тощо.

Навчання монологічного мовлення проводиться на основі зразків (розповіді за аналогією), нескладних за змістом малюнків, ілюстрацій до текстів для переказування, колективного складання розповідей. Необхідно пам'ятати, що монологічне мовлення, як і будь-який інший вид мовленнєвої діяльності, завжди вмотивоване. Оскільки у процесі навчання мотив сам по собі виникає не завжди, вчителю необхідно створити умови, за яких в учнів виникне бажання і потреба висловитися (розповісти, повідомити, описати).

Зауважимо, що успішне оволодіння учнями — представниками національних меншин усним українським мовленням (у межах вимог програми) — міцний фундамент для опанування писемним мовленням на наступних етапах навчання.

Навчально-методичне забезпечення уроків роботи з дитячою книжкою в 1 класі

Валентина МАРТИНЕНКО,
провідний науковий співробітник відділу початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України

У сучасній науково-педагогічній літературі дитяче читання розглядають як цілеспрямований процес прилучення дітей до найкращих зразків художньої, науково-художньої літератури, виховання любові до книжки, формування повноцінної навички читання, умінь поглиблено розуміти прочитане, здатність дитини вибирати з текстів потрібну інформацію, застосовувати її у навчально-пізнавальній діяльності та практичному досвіді [1, 5].

Важлива роль у становленні й розвитку читацької діяльності молодших школярів належить школі, сім'ї, дитячим бібліотекам.

Значною мірою ставлення до книжки, до читання дитина переймає у своїх батьків. Отже, особистий приклад батьків має тут неабияке значення. Зазначимо, що в останні роки батьки почали приділяти більше уваги читанню дітей як одному із способів проведення цікавого дозвілля, активніше відвідувати дитячі бібліотеки разом з дітьми, цікавитися новою дитячою літературою. Сімейне читання за своєю суттю відрізняється від інших моделей читання, оскільки передбачає насамперед читання вголос, спільну читацьку діяльність батьків і дітей, усну взаємодію, створення особливого комфортного мікроклімату для дитини і реалізує всі найважливіші функції читання: мотиваційну, пізнавальну, виховну, розвивальну, комунікативну. Практика читання вголос книжок є найбільш типовою для сімей, у яких є діти-дошкільники, а також учні 1–2 класів. Надзвичайно важливо те, що у сімейному читанні найбільш повноцінно реалізується індивідуальний підхід до дитини: вона необмежено може поставити і одержати відповіді на багато запитань, які її цікавлять, поділитися враженнями щодо прослуханого, вправлятися у розвитку навички читання тощо.

Класовод приділяє увагу питанню прилучення дитини до книжки у колі сім'ї через важливі форми співробітництва з батьками: індивідуальні консультації, анкетування, семінари-практикуми, фотопрезентації тощо.

Працівники бібліотек проводять широку просвітницьку роботу серед дітей і їхніх батьків, фактово популяризують дитячі видання, організовують цікаві зустрічі з дитячими письменниками, виступають організаторами різних цікавих заходів. Тобто, роблять все для того, щоб переконати батьків і дітей у тому, що читання — це особливий, унікальний засіб задоволення пізнавальних інтересів дітей, пізнання світу і самопізнання, який не можуть замінити ніякі інші засоби масової культури.

Водночас провідна роль в ознайомленні молодших школярів зі світом книжок, розширенні простору дитячого читання, цілеспрямованому формуванні читацької компетентності належить школі, де на уроках навчання грамоти, літературного читання, спеціальних заняттях з дитячою

книжкою, організованих позакласних заходах дитина оволодіває прийомами самостійної читацької діяльності.

Зміст такої роботи визначено у мовно-літературній освітній галузі Типової освітньої програми для 1–4 класів.

У 1–2 класах зміст художніх, науково-художніх текстів за жанрово-тематичною спрямованістю, напрями роботи з дитячою книжкою конкретизовано у змістовій лінії «Читаємо» (змістові блоки «Орієнтовний зміст літературного матеріалу», «Робота з дитячою книжкою, робота з інформацією»), а в 3–4 класах — у змістових лініях «Пізнаємо простір дитячого читання», «Оволодіваємо прийомами роботи з дитячою книжкою».

Мета статті: проаналізувати навчально-методичне забезпечення уроків роботи з дитячою книжкою в 1 класі.

Такі уроки в 1 класі рекомендовано проводити щотижня. Залежно від рівня розвитку навички читання учнів, аудитивних, мовленнєвих умінь, педагог може виділяти на таку роботу до 20 хвилин або цілий урок.

Серед важливих конкретних очікуваних результатів Типової освітньої програми за зазначеними вище змістовими блоками (1 клас) визначено такі:

учень/учениця

пояснює свої читацькі вподобання (яким темам надає перевагу);

відповідає на запитання, про що (про кого) любить читати;

називає своїх улюблених літературних героїв;

має уявлення про найважливіші джерела інформації: дитячі книжки, журнали, енциклопедії, телебачення, бібліотека, Інтернет;

розрізняє вербальну і візуальну інформації в тексті;

знаходить за завданням учителя потрібну візуальну інформацію в дитячій книжці, дитячому журналі, пояснює її зміст;

знаходить і називає елементи дитячої книжки (прізвище автора, заголовок, ілюстрації), спираючись на них, *висловлює* здогад, про що може розповідатися в книжці (творі);

розрізняє дитячі книжки казок, оповідань, віршів у виданнях з чітко вираженим поліграфічним оформленням (ілюстраціями, заголовком, графічним представленням тексту) [5].

Цією системою знань умінь, навичок, прийомів роботи з дитячою книжкою дитина оволодіває поступово, переходячи із статусу активного слухача і глядача, які мали місце у дошкільні, добуковений період 1 класу — у позицію активного читача.

На таких заняттях дитячі книжки, їх структурні елементи, зміст текстів є основним навчальним матеріалом. Вони дають змогу представити коло читання дітей більш повноцінно, ніж підручниковий матеріал, розширюючи його аналогічними та іншими темами, жанрами, авторами.

Добір дитячих книжок до занять здійснюється педагогом досить ретельно. Адже книжки для першокласників — це особливі книжки. Вони розраховані на читачів, у більшості з яких поки ще не сформована навичка читання, недостатньо розвинені зорові аналізатори, оперативне поле читання. Такий читач швидко стомлюється під час читання.

Особливе місце для полегшення сприймання тексту першокласниками має дотримання санітарно-гігієнічних вимог до поліграфічного виконання. Наприклад, розмір шрифту має бути не меншим 3,5 мм; поля займати 40% площі сторінки, довжина рядка — від 75 до 125 мм; текст — 25–30% сторінки, решта площі — ілюстрації.

Яскрава кольорова обкладинка (ілюстрації, назва), що здатна привернути увагу дитини, майстерно виконаний зоровий супровід тексту у книжці, виконуючи пізнавальну і художньо-естетичну функції, викликають позитивні емоції, впливають на розвиток мовлення дітей, їхнього мислення, емоційно-чуттєвої сфери.

Зважаючи на рівень розвитку навички читання школярів, важкими для зорового сприймання є стилізація і метафоризація шрифту. Гарнітура шрифту у книжці має бути такою, щоб дитина могла легко упізнати літери. Не варто пропонувати до занять книжки з товстим і глянцеvim папером, а також ті, у яких текст розміщений на кольоровому (окрім білого) фоні. Адже відблиск глянцевого паперу, кольоровий фон роблять сам по собі процес читання для дитини важким і виснажливим. Небажаним є також тонкий папір, який просвічує шрифт на наступній сторінці.

Визначальними чинниками розвитку у першокласників позитивних мотивів до книжки, до читання є цікаві форми організації і проведення занять, а також добір такого змісту навчального матеріалу, який забезпечить його новизну, емоційність, розвиток читацьких інтересів. Дуже важливо на кожному занятті щоразу працювати з невеликою за обсягом новою ілюстрова-

ною книжкою, у якій дитині буде легко орієнтуватися, а сам процес ознайомлення з нею викличе позитивні емоції, зацікавлення, радість спілкування.

Таким навчальним посібником, який відповідає зазначеним критеріям, є систематизований комплект із 19 дитячих книжок під загальною назвою «Читаю залюбки» (1 клас) [3]. Він містить книжки, у яких представлений емоційно-наочний досвід, актуальний для дітей цього вікового мікроперіоду.

До нього дібрано літературні тексти, різні за тематикою, жанровою специфікою, авторською приналежністю, які різнобічно охоплюють сферу читацьких інтересів першокласників, відповідають їхнім віковим особливостям, пізнавальним можливостям, життєвому досвіду, утверджують демократичні цінності, толерантність, патріотизм, бережливе ставлення до навколишнього, сприяють розвитку таких важливих якостей особистості дитини, як упевненість у своїх можливостях, здібностях, умінь долати труднощі, відчувати радість пізнання, спілкування у різних видах навчальної та ігрової діяльності.

Порівняно з попередніми виданнями навчального посібника «Читаю сам», комплект «Читаю залюбки» істотно оновлено. Так, до нього увійшли нові книжки з цікавими текстами, які підготовлено у світлі вимог чинного Державного стандарту та Типової освітньої програми. Наприклад, «Читаю — багато знаю», «Які дива роблять літери й слова», «Є у кожного талант», «Вистава починається», «Казкові історії та справжні факти про автомобілі». Чимало інших книжок оновлено творами сучасних українських та зарубіжних письменників.

Різні за обсягом книжки і тексти дадуть змогу педагогу забезпечити індивідуальний підхід до дітей з різним рівнем читацької підготовки.

Цікаві художні прозові й поетичні твори, розроблена система продуктивних завдань сприятимуть успішному досягненню школярами зазначених вище конкретних очікуваних результатів навчання, формуванню початкових умінь самостійно працювати з дитячою книжкою.

Зазначений навчальний посібник є різнофункціональним, оскільки забезпечує навчальним матеріалом не лише уроки роботи з дитячою книжкою. Зміст, тематика книжок, окремих творів, характер різних завдань можуть використовуватися на уроках читання (книжка «Читаю — багато знаю»), української мови і письма (книжка «Які дива роблять літери й слова»), мистецтва (книжка «Завіса відкривається»). Багато текстів на природничу тематику можуть інтегруватися із навчальним змістом природознавства та ін..

Зазначимо, що єдине календарне планування занять з дитячою книжкою, єдиний перелік художніх чи науково-художніх творів(книжок) для опрацювання є недоцільними, оскільки кожний набір дітей у класі є різним і неповторним. І лише вчитель може визначити, який навчальний матеріал найоптимальніший для учнів його класу. Крім того, варто враховувати і рівень забезпечення шкільних та районних (міських) бібліотек дитячою літературою, який у різних регіонах країни є неоднаковим.

Учні 1 класу мають різні стартові можливості з розвитку навички читання, інших видів мовленнєвої діяльності і читацького досвіду загалом. Як показує практика, процес становлення читацької діяльності для більшості першокласників становить труднощі, пов'язані насамперед з функціональною незрілістю у них пізнавальних процесів (властивостей уваги, вербально-логічного мислення, пам'яті, зорового сприймання), розладів емоційно-вольової сфери, недостатній рівень допитливості дітей, які мають безпосередній вплив на освоєння якісних характеристик навички читання, розвиток позитивних читацьких мотивів.

Фахівці вказують основні причини, що призводять до цього. Одна з них пов'язана з несприятливим середовищем, у якому відбувається розвиток дитини (складні сімейні відносини, погані побутові умови, недостатня соціалізація, обмеження завдань та ігрової діяльності, які сприяють розвитку мовлення, творчого мислення; надмірна участь дітей у комп'ютерних іграх, використання іграшок із заданими програмами дій тощо).

Інша — залежить від специфіки дозрівання мозку дитини, незрілості кори і регулярних структур мозку, яка у дітей з труднощами навчання зберігається протягом кількох років і визначає низьку ефективність організації і реалізації всіх пізнавальних процесів [2; с. 6–7].

Залежно від цього, класовод гнучко моделює методи і прийоми роботи, які, з одного боку, враховують особливості змісту навчального матеріалу: тип дитячої книжки (книжка-твір, книжка — збірка: авторська чи різних авторів), жанрові особливості тексту (казка, вірш, оповідання), кількість уміщених творів, їх обсяг, з іншого — рівень індивідуальних читацьких можливостей дітей класу. Діти, які ще не читають, більшою мірою на таких заняттях у добуквений і буквений періоди є слухачами і оволодівають уміннями, необхідними для повноцінного розуміння худож-

ніх текстів, сприйнятих на слух. Для читаючих учнів педагог обирає різні прийоми роботи із залучення їх до самостійного читання доступних текстів або їх фрагментів.

Робота з дитячою книжкою, з текстом художнього твору здійснюється на заняттях у певній послідовності, яка відповідає структурі читацької діяльності. У структурі заняття виокремлюються такі послідовні взаємопов'язані етапи:

підготовку учнів до сприймання тексту → організацію первинного сприймання учнями змісту → перевірку первинного безпосереднього сприймання → проведення смислового аналізу тексту → рефлексивний аналіз змісту прочитаного.

Прокоментуємо зміст визначених етапів, особливості методики роботи з дитячими книжками, які увійшли до навчального посібника «Читаю залюбки». Розпочинаючи роботу, класовод аналізує дитячі книжки комплекту за такими ознаками: кількість уміщених творів, їх обсяг, рівень доступності сприймання більшістю учнів.

Підготовка до сприймання змісту твору (*дотекстова діяльність*) передбачає створення на занятті відповідної атмосфери, з тим, щоб емоційна реакція дитини на зміст прочитаного (прослуханого) під час первинного сприймання була суголосною загальному емоційному настрою самого твору(книжки). На етапі підготовки до сприймання проводиться робота із встановлення значень незрозумілих для учнів слів, які вчитель визначає заздалегідь, робота над змістом заголовка, ілюстраціями. Така діяльність забезпечує первинну інтерпретацію тексту; школярі набувають важливого читацького досвіду — прогнозування й антиципації, досвіду діалогової взаємодії читача з текстом ще до читання твору; у них посилюються позитивні читацькі мотиви.

Окремо наголосимо: розвиток уваги дітей до незнайомих слів, висловів здійснюється не лише на етапі дотекстової діяльності, але і в процесі первинного безпосереднього сприймання змісту. Як показує досвід, дітям можуть бути незрозумілі дуже прості на перший погляд слова або їх поєднання в різних словосполученнях. Читаючи (слухаючи) текст, дитина по-своєму трактує їх смисл, не підозрюючи, що неправильно їх розуміє.

До перших занять варто добирати найменші за обсягом книжки, а також ті, у яких назва й ілюстрація на обкладинці відповідатимуть назві та змісту твору, який опрацьовуватиметься на занятті. Наприклад, «Зайчаткова казочка» (Ю.Ярмиш), «Не хочу бути слабшим» (В. Сухомлинський), «Пан Коцький», «Мішок хитроців». Розглядаючи зразки обкладинок зазначених книжок, діти практично засвоюють такі елементи дитячої книжки як «обкладинка книжки», «малюнок» або «ілюстрація», «назва» або «заголовок», «прізвище автора». Зміст цих та інших понять, пов'язаних з дитячою книжкою і читацькою діяльністю, розкрито в тематичному «Словничку читача», уміщеному наприкінці книжки «Читаю — багато знаю». Доцільно зауважити, що під час формування в учнів прийомів читацької діяльності, вони діють за зразком учителя. Наприклад, класовод називає, показує структурні елементи книжки, а діти повторюють, наслідують його дії.

З метою забезпечення формування важливих програмових прогностичних умінь визначати орієнтовний зміст книжки з опорою на назву та ілюстрації на обкладинці, а також всередині книжки, співвідносити позатекстову й текстову інформації, вчитель може використовувати вище зазначені книжки, а в подальшому — й інші: («Осінь щедра, золота», «Зимонька-снігуронька», «Весна-чарівниця», «Загадки на згадку», «Є у кожного талант»). Під час розглядання обкладинки з досить прозорим співвіднесенням назви й малюнка, дітям буде неважко здогадатися і відповісти на запитання вчителя, про кого, про що може розповісти ця книжка, а також, які твори увійшли до неї (наприклад, казки, загадки). Після слухання тексту й розглядання ілюстрацій, які його супроводжують, учні переконуються у достовірності своїх припущень, які вони висловлювали до сприймання змісту твору.

Практичному освоєнню учнями суті цього уміння, операційного його складу сприяє виконання дій за алгоритмом пам'ятки «Я знайомлюся з новою книжкою». Загальний її зразок уміщено на другій сторінці обкладинки книжки «Читаю — багато знаю». Аналогічні пам'ятки розроблено у контексті змісту тих чи інших книжок («Мішок хитроців», «Веселі вірші», «Подорож у країну Навпаки»). Передбачено практичне ознайомлення учнів зі змістом пам'яток лише з допомогою дорослих.

Не менш важливим є питання про те, як краще організувати первинний процес дитячого сприймання твору, тобто, ким і як буде прочитаний твір. Оскільки, навичка читання першокласників є недосконалою, для цілісного первинного сприймання доцільним є слухання учнями тексту з голосу (виразне читання вчителя). Для розуміння змісту твору одного прослуховування по часті буває недостатньо. У таких ситуаціях учитель читає твір кілька разів.

Після цього вчитель здійснює перевірку первинного сприймання твору. Візьмемо до уваги, що під час первинного сприймання відбувається знайомство учня із загальним змістом твору, його

емоційним настроєм, а тому перевірка має співвідноситися з цим ступенем осмислення твору — неповним, глобальним. На цьому етапі дитина не сприймає твір у єдності його змісту і форми, не помічає деталей.

Педагог продумує систему запитань, які активізують різні сфери дитячого читацького сприймання: емоції, відтворювальну і творчу уяву, осмислення цілісного змісту і т.ін. Внаслідок цього він виявляє, що найбільше вразило, здивувало дітей, залишилося незрозумілим, що було незвичайним, який настрій викликав твір і т.ін..

Враховуючи рівень читацької підготовки першокласників, на етапі аналізу твору (*текстова діяльність*) учитель застосовує методи і прийоми, систему запитань, які сприяють усвідомленню дітьми фактичного змісту твору (про кого, про що йшлося у творі, хто його герої, який випадок трапився і т. ін.), формуванню умінь визначати послідовність розвитку події (з чого починається розповідь, що було далі, чим закінчується розповідь). Як показує досвід, більшість першокласників здатні розрізнити твір за найпростішими жанровими ознаками: казка, вірш, загадка, скоромовка та ін.. Складними для першокласників є запитання на пояснення мотивів вчинків персонажів, узагальнення змісту, завдання — придумати інший заголовок до тексту. З усіх завдань, пов'язаних з переказом змісту твору найскладнішим для першокласників є вибірковий переказ про одну подію чи героя, якщо їх у тексті кілька.

Етап рефлексивного аналізу змісту твору (*післятекстова діяльність*) покликаний сприяти розвитку таких умінь: висловлювати найпростіші оцінні судження щодо вчинків та якостей персонажів (хороший, поганий, добрий, злий, хто найбільше сподобався, що у поведінці героя не сподобалось), усвідомлювати загальний емоційний настрій твору (веселий, сумний). Колективне обговорення змісту прослуханого, обмін враженнями дає можливість розширити словниковий запас дітей емоційно-оцінною лексикою.

Якщо класовод планує провести кілька занять на спільну тему з використанням різножанрових творів, він обмірковує послідовність їх опрацювання. Краще спочатку представляти дітям прозовий текст, а вже потім — віршований, присвячений тій самій темі, оскільки прозовий твір зможе підготувати дітей до сприймання емоційно-образного змісту поетичного твору. Найкращою для сприймання поетичних творів учнями 1-х класів є така ритмічна структура вірша, яка містить однакову кількість складів у кожному рядку, послідовне чергування ненаголошених і наголошених складів.

Використання більших за обсягом книжок і текстів (В. Нестайко — «Незвичайні пригоди у лісовій школі», В. Симоненко — «Подорож у країну Навпаки», Ж. Юр'є — «Перший бал кролика Сироїжка» (книжка «Мішок хитрощів») педагог планує на другу половину післябуквеного періоду, коли діти набудуть відповідного досвіду слухання-розуміння, зможуть утримувати увагу більш тривалий час, освоють грамоту. Такі книжки і тексти можна буде опрацьовувати на кількох заняттях, планувати їх читання в колі сім'ї.

Вищезазначена логіка роботи, тобто послідовність етапів є спільною для всіх видів текстів. Проте змістове наповнення того чи іншого етапу (провідні методи, прийоми організації, види роботи) залежать від жанрової специфіки твору. За тривалістю у часі етап смислового аналізу тексту буде домінувати.

Дотримання педагогом такої логіки опрацювання змісту творів, структурної організації заняття, вмотивоване використання продуктивних методів і прийомів, форм організації навчальної діяльності учнів: індивідуальні, парні, групові та ін. сприятиме повноцінному сприйманню змісту текстів, а також дитячих книжок.

Зараз, як ніколи, гостро стоїть питання повернення дитячої книжки в активне культурне поле молодшого школяра. Успішне його вирішення залежить передусім від об'єднання спільних зусиль школи, сім'ї, дитячих бібліотек.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галактионова Т. Г. Чтение школьников как социально педагогический феномен открытого образования: автореф. дисс. д-ра пед. наук. / Т. Г. Галактионова. — СПб., 2008.
2. Корсакова Н. К. Неудавшие дети: нейропсихологическая диагностика младших школьников. — М. : Юрайт, 2017.
3. Мартиненко В. О. Читаю залюбки: навч. посіб./В. О. Мартиненко. — К. : АВДІ, 2018.
4. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах. — К. : Освіта, 2007.
5. Типова освітня програма для учнів 1–2 класів [електронний ресурс] — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

Урахування вікових особливостей учнів у навчанні математики

Світлана СКВОРЦОВА,

завідувач кафедри математики та методики її навчання ДЗ

«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Оксана ОНОПРИЄНКО,

завідувач відділу початкової освіти

Інституту педагогіки НАПН України

Упровадження ідей Концепції реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» передбачає урахування вікових особливостей учнів на кожному етапі навчання. Для запобігання стресових станів у дітей Концепцією визначено адаптаційний період, який триватиме упродовж двох років — у 1–2 класах. У його межах має забезпечуватись можливість пристосування дітей до умов шкільного життя, до його норм і вимог, до активної пізнавальної діяльності. Важливо, щоб під час адаптаційного періоду були враховані передусім вікові особливості перебігу пізнавальних процесів у 6–7-річних першокласників.

Загальновідомо, що умовою успішної адаптації дитини до навчання є рівень її готовності до школи. Нині досить великий відсоток дітей розпочинає навчання, не маючи для цього необхідного підґрунтя у вигляді розвинутих пізнавальних функцій. Проблеми, які спостерігаються у значній кількості першокласників, викликані різними факторами: перевантаженням у школах раннього розвитку, обмеженими контактами з однолітками, заміною спілкування з дорослими технічними засобами (лише 10 % батьків читають дітям), зникненням гри як провідного виду діяльності дошкільника та ін. Все це істотно впливає на розвиток мозку — фізіологічної основи інтелекту. Мозок — це складна система підструктур, які відповідають за різні процеси. Але формуються вони в певній послідовності. До прикладу, читання і письмо базується на процесах селективної уваги, сприймання та довільної регуляції діяльності, які народжуються протягом дошкільного дитинства.

Відома нейропсихолог Т. Чернігівська зазначає, що раннє навчання зміщує акценти на розвиток інших відділів мозку на шкоду тим, які мають розвиватися відповідно до вікового періоду. Формування механізмів селективної уваги відбувається до 6–8 років; така увага забезпечує аналіз інформації, визначення ознак, без яких неможливі письмо і читання. Т. Чернігівська, також наголошує, якщо навчати дитину читання за несформованої селективної уваги, це призведе до механічного перебігу процесу, до читання без розуміння, в цілому — до труднощів у навчанні в початковій школі.

Отже, головною передумовою успішної адаптації шестирічних дітей до шкільного навчання є відповідність змісту, методів, засобів та способів організації їхнім психофізіологічним та психологічним особливостям, пізнавальним можливостям. У свою чергу, зміст та методика навчання математики мають бути обґрунтовані саме з цієї точки зору.

Прокоментуємо зміст програми з математики для 1-го класу [1] та методичні підходи до його опанування з точки зору нейрофізіології та вікової психології.

Психологи відзначають, що у дітей 5–6 років система сприймання переходить на якісно інший рівень, тому на початку навчання стає можливим формувати складні еталони з комплексом ознак. Це полегшує процес впізнавання і класифікації на основі не лише сенсорних, а й істотних характеристик певного об'єкта. Таким чином, навчання математики в 1-му класі доцільно розпочинати з вивчення геометричних фігур.

Вивчення елементів геометрії в 1-му класі тісно пов'язане з питанням взаємного розташування об'єктів на площині й у просторі. Для розвитку у дітей просторових уявлень доцільно пропонувати їм відповідні вправи на копіювання геометричних фігур із дотриманням їх розміру та пропорцій; штрихування; виконання зорових і графічних диктантів; встановлення закономірності у побудові візерунків і їх продовження тощо.

Зауважимо, що у графічній діяльності молодших школярів спостерігаються деякі труднощі, найчастіше вони пов'язані з особливостями розвитку зорового сприймання. Одним із таких виявів є феномен дзеркальних рухів, який виявляється у можливих помилках: реверсії форми, порушення порядку елементів і напрямів написання. Труднощі у написанні цифр і букв нейрофізіолог М. Безруких пояснює так: хоча діти добре копіюють і штрихи в них стають чіткішими і завершеними, проте механізми, які в основі організації зорово-просторової діяльності, дрібної моторики і зорово-моторної функції, ще недостатньо зрілі [2, с. 381].

Робота з геометричним матеріалом вдосконалює рухи дитини, тренує зорову пам'ять і просторове сприйняття, створює основу для успішного навчання написання цифр. Графічні вправи є хорошою підготовкою до письма, тим більше, що складність його формування пов'язана також із несформованістю дрібних м'язів кисті руки, незавершеним окостенінням кісток зап'ястя і фаланг пальців, недосконалістю нервово-м'язової регуляції. Тому на уроках математики в 1-му класі доцільно проводити спеціальну роботу з розвитку кінестетичних функцій шляхом виконання учнями великої кількості практичних вправ з роздавальним матеріалом — геометричними фігурами різного розміру і кольору, паличками, намистинками, гудзиками, горішками, шишками, мушлями тощо. Важливо, щоб під час вироблення в учнів навичок письма цифр надавався еталон — зразок написання. Зауважимо, що зразок має бути доступним і для дітей, які пишуть лівою рукою. Якщо він подається на робочому рядку зошита, то має розташовуватись і на початку, і в кінці рядка. Сучасна методика навчання першокласників написання цифр передбачає коментування траєкторії кожного руху, виявлення основних орієнтирів руху з використанням ігрової ситуації.

Зі сферою просторових відношень пов'язані метричні уявлення та стратегії конструювання. Однак, у дітей вони формуються до 8–9 років. Це означає, що завдання, пов'язані з вимірюванням довжини, маси, місткості, часу можуть викликати у першокласників певні труднощі. Між тим, наявність у програмі цих питань зумовлена потребами практичної діяльності дітей та має на меті наблизити навчання математики до реального життя. Таким чином, автори підручників і вчителі під час розроблення систем завдань з опанування учнями поняття про основні величини й одиниці їх вимірювання, мають дібрати компенсаторні засоби для полегшення цього процесу. Це можуть бути практичні вправи на вимірювання різними мірками; створення проблемної ситуації, коли стає необхідним обрати певний еталон — одиницю вимірювання; вправлення у застосуванні цього еталону для вимірювання (наприклад, накладання моделей сантиметра, «крокування» моделями сантиметра, вимірювання за допомогою саморобної лінійки — риски, яку поділено на сантиметри, і лише потім, — вимірювання за допомогою мірної лінійки).

За даними нейрофізіологів, діти від 6-ти років здатні цілісно сприймати об'єкти, оперувати значною кількістю ознак [2, с. 362]. У зв'язку з цим у курсі математики 1-го класу на початку навчального року доцільно опрацьовувати навчальний матеріал, пов'язаний із визначенням ознак і властивостей предметів, узагальненням та класифікацією за спільною ознакою. У цьому віці дитина готова до абстрагування певних властивостей об'єктів навколишнього світу, отже здатна усвідомити поняття числа, натуральної послідовності чисел, засвоїти склад чисел, способи порівняння чисел, виконання з числами арифметичних дій додавання і віднімання. Ці питання є ядром змісту математики 1-го класу, навколо якого розгортаються змістові лінії «Вирази. Рівності. Нерівності», «Величини», «Математичні задачі і дослідження», «Робота з даними».

У процесі підготовки до введення поняття задачі широко використовуються всілякі сюжетні малюнки, учні мають їх коментувати, ставити запитання за їх змістом, відновлювати порядок подій. Варто зважати, що до 6–7 років діти можуть мати труднощі під час сприймання та інтерпретації сюжетних (особливо серійних) малюнків [3]. Тому під час навчання учнів розв'язування задач доцільно надавати їм певну допомогу у вигляді інструкцій; ставити запитання за сюжетом задачі для чіткого уявлення учнями описаної ситуації; пропонувати їм зробити схематичні малюнки, що ілюструють цю ситуацію.

Система опрацювання інформації у 7–8-річних дітей ще незріла і до початку навчання в школі її можливості обмежені. Це зумовлює необхідність надавати учню певну допомогу в опрацьованні навчального змісту, а саме: матеріали теми мають містити інформацію у структурованому вигляді; використовувати кольорові виділення, спеціальні позначки. Учитель має дотримуватись чіткої логіки викладу, підводячи дітей до власного відкриття; доречно використовувати мультимедійну наочність з анімаційними ефектами, що полегшує осмислення навчальної інформації.

Пізнавальна діяльність учнів особливо залежить від способу організації уваги. Ще до 7–8 років у дітей переважає недовільна увага, лише з 9–10 років увага організовується за типом дорослого. У зв'язку з цим, під час організації діяльності на уроці доцільно впливати на позитивні емоції дитини, забезпечувати досягнення нею успіху як потужного мотиву навчання; заохочувати її; не докоряти за помилки, натомість робити акценти на досягненнях; урізноманітнювати форми роботи на уроці; часто змінювати темп уроку («строкатість» темпу уроку). Особливу роль тут відіграє продумана система навчальних завдань, яка допоможе без додаткових вольових зусиль «відкрити» нове знання і зробити його власним надбанням.

Слід зазначити, що доволі увага пов'язана із здатністю планувати діяльність, керувати своїми діями відповідно до задач або інструкцій дорослого. Однак це не завжди збігається з бажан-

нями дитини. Між тим, Д. Ельконін [4, с. 282–294.] відніс до сфери психологічної підготовки дитини до школи вміння свідомо підкорювати власні дії правилу; орієнтуватися на певну систему заданих вимог; уважно слухати і точно виконувати завдання, поставлені в усній формі; самостійно виконувати завдання за візуальним зразком. Автор зазначив, що новоутворенням, в якому сконцентровано суть психологічної готовності дитини до шкільного навчання, є здатність підкорятися правилам та вимогам дорослого. Проте, далеко не всі діти досягають оптимального рівня психологічної готовності до школи (як відомо, зараз до школи приводять навіть п'ятирічних першокласників). Ці діти ще не вміють виконувати завдання за усною інструкцією або за візуальним зразком; мають труднощі свідомого підпорядкування власних дій правилу; у них недостатньо розвинена сенсорна координація, дрібна моторика руки, просторове сприймання, довільна увага, здатність до самоконтролю. Таким чином, дитина-першокласник повсякчас потребує допомоги на етапі планування дій із розв'язання певного завдання, а на етапі реалізації плану — супроводу виконання кроків плану.

Шкільне навчання передбачає довільне запам'ятовування навчального змісту. Обсяг як зорової, так і слухомовленнєвої пам'яті у дітей достатній вже у 5 років; до 6-ти років сягає зрілості фактор міцного зберігання необхідної кількості елементів [3]. Проте, навіть добре утримуючи в пам'яті потрібну кількість еталонних об'єктів, дитина часто спотворює їх первинний образ, не дотримується пропорцій, плутає заданий порядок. Таким чином, надзвичайно корисні різноманітні зорові диктанти, графічні вправи, які широко використовуються на уроках математики. Крім того, варто зважати, що в учнів до 7-ми років існують проблеми слухової пам'яті: навіть чотириразове повторення не завжди призводить до повноцінного утримання порядку названих елементів. Переключення пам'яті від безпосереднього запам'ятовування, що властиве дошкільникам, до опосередкованого конкретними смисловими задачами вимагає засвоєння нових прийомів запам'ятовування на основі осмислення матеріалу, а не його формального повторення [1, с. 380]. Ця теза нейрофізіологів має бути обов'язково врахована вчителями — навчаючи математики не можна вимагати від учнів механічного заучування, навіть таблиць додавання та таблиць множення; їх засвоєння має здійснюватись на основі сформованих прийомів обчислення, користування різноманітними раціональними способами відтворення табличних результатів тощо. В основі запам'ятовування математичного змісту має бути його осмислення. Саме тому навчальна програма регламентує перед уведенням таблиць чи то додавання і віднімання, чи то множення та ділення формування уявлення про сутність арифметичних дій, вироблення відповідних обчислювальних умінь у процесі тривалого вправлення. Таким чином, сучасна методика навчання математики не передбачає механічного заучування, навіть, табличних випадків.

Останнім часом учителі відзначають, що чимало дітей приходять до школи з погано розвинутим мовленням. Навчання різних предметів, у тому числі математики, передбачає опанування учнями певною термінологією. Процес засвоєння математичних понять, вмінь та навичок передбачає пояснення виконуваних дій, обґрунтування власних думок тощо. Зважаючи на те, що фонематичний слух у дитини формується до 7 років, під час пояснення виконаного розв'язання, у процесі побудови міркувань для розв'язування сюжетних задач, доцільно надавати учням зразки: демонстрація прикладу побудови фраз; схеми міркувань у вигляді покрокових алгоритмів.

Мовлення є основою формування мислення дитини, а особливості мовленнєвої діяльності у молодшому шкільному віці визначають специфіку розумових операцій. Для 7–8-річних учнів характерне образне мислення, основою якого є зорове сприймання, а засобом — образ. З розвитком механізмів мовленнєвої діяльності дитина набуває здатності виділяти за допомогою вербально-логічного мислення приховані від безпосереднього сприймання істотні характеристики предметів та явищ [2, с. 382]. Вербально-логічне мислення дає можливість учню аналізувати предмети і явища, виділяти в них істотні властивості, встановлювати відношення, послідовно міркувати і робити самостійні висновки. Саме розвиток логічного мислення психологи відносять до психологічних якостей, необхідних для оволодіння шкільною програмою.

Важливим висновком сучасних нейрофізіологів є те, що нові нейронні зв'язки утворюються в мозку протягом всього життя людини, але найважливіше — вони утворюються в процесі опанування нового змісту [5]. З огляду на це виникає питання про доцільність спрощення навчальних програм, особливо 1-го класу — дітям потрібно пропонувати новий зміст, відмінний від того, який вони засвоїли у дошкільний період, лише таким чином ми забезпечимо умови для утворення нових нейронних зв'язків у мозку, для розвитку когнітивних процесів.

Таким чином, довільна організація діяльності, концентрація уваги, селективна увага, обсяг робочої пам'яті далеко не завжди сформовані на початку навчання в школі; залучення нових моз-

кових структур до організації уваги відбувається до 6–8 років. Але примушувати дитину виявляти вольові зусилля в діяльності є неефективним. Отже, вдосконалення початкової математичної освіти перебуває у площині реалізації сучасних методик навчання, які забезпечують дитині досягнення успіху, а не налаштовують на механічне заучування, яке вимагає істотних вольових зусиль.

Подані вище положення передбачені програмою з математики [1]; вони реалізовані в підручнику «Математика» [6], створеному на основі апробованого впродовж 6-ти років авторського навчально-методичного комплексу. Результати державної підсумкової атестації випускників початкової школи, які навчалися за нашим комплектом, свідчать про високу ефективність упровадження методичної системи навчання математики, побудованою з врахуванням вікових особливостей перебігу пізнавальних процесів молодших школярів.

Список використаних джерел

1. Типова освітня програма для учнів 1–2 класів [електронний ресурс] — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
2. Безруких М. М. Возрастная физиология: (Физиология развития ребенка): Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / М. М. Безруких, В. Д. Соськин, Д. А. Фарбер. — М. : Издательский центр «Академия», 2003.
3. Семенович А. В. Нейропсихологическая диагностика и коррекция в детском возрасте / А. В. Семенович. — М. : АCADEMA, 2002.
4. Эльконин Д. Б. К проблемам контроля возрастной динамики психического развития детей. / Д. Б. Эльконин // Избранные психологические труды. — М. : Педагогика, 1989.
5. Безруких М. М. Дошкольник. Мифы и реалии развития / М. М. Безруких // Вестник практической психологии образования. — № 4 (29). — 2011.
6. Скворцова С. О., Онопрієнко О. В. Математика : підруч. для 1 кл. закл. загал. серед. освіти. — Харків: Вид-во «Ранок», 2018.

Вивчення величин у 1 класі на засадах компетентнісного підходу

Наталія ЛИСТОПАД,

науковий співробітник відділу початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України

Формування у молодших школярів математичної компетенції залежить від засвоєння ними таких спеціальних понять, якими є поняття числа і величини. Саме ці поняття складають основу навчальної програми з математики. Перелік величин, що вивчаються в початковій школі, є стійким протягом тривалого часу розвитку освіти — довжина, маса, час, вартість, місткість, площа, швидкість. Як відомо, величини розглядаються не тільки в математичній освітній галузі але і в інших — природнича, технологічна, мистецька, інформативна, фізкультурна та інших.

Вивчення величин на уроках математики сприяє створенню математичного апарату для використання їх в зазначених освітніх галузях. Таким чином, уміння працювати з величинами стає загальнонавчальною навичкою, тобто компетентністю, яка сприяє формуванню цілісної картини світу, максимально наближеною до життя, вмінню бачити його зв'язки і різноманітності, позбутися фрагментарності засвоєних знань і окреслити широкий контекст навчання.

Програмою з математики в 1 класі передбачається ознайомлення із довжиною, масою, місткістю, вартістю, часом.

Важливий момент навчання першокласників — ознайомлення їх з вимірюванням довжини відрізків. Це обумовлено тим, що вимірювання довжини є першим прикладом, що стосується формування загальних уявлень про вимірювання величин, а також тим, що навичка вимірювання довжини відрізків має важливе практичне значення. На першому етапі треба дати чіткі уявлення про процес вимірювання довжини відрізків. Можна запропонувати виміряти довжину класної дошки кроками. Спочатку вчитель викликає до дошки найвищого учня і пропонує йому виміряти довжину дошки кроками. Хлопчик отримав, наприклад, 5 кроків. Потім викликається другий учень, найменший, у нього вийшло більше кроків, наприклад 7. Як же бути, чому дорівнює довжина дошки? Якщо ніхто із учнів не може відповісти, вчитель повідомляє, що вчені домовилися вимірювати довжини (довжину дошки, висоту дерева, глибину річки тощо) єдиним відрізком,

який назвали метром, і з ним вони ознайомляться дещо пізніше. А малі відрізки — довжину зошита, олівця тощо вимірюють меншими відрізками — сантиметрами. Для початку можна показати моделі сантиметра — паперову смужку завдовжки 1 см, шматок дроту тощо (ширина предмета повинна бути помітно меншою від довжини). Наголосити, що спільним для всіх предметів є те, що їх довжина дорівнює 1 см.

Вчитель пропонує учням у зошиті на перетині двох ліній поставити точку і відступити дві клітинки вліво (вправо, вгору, вниз) та відмітити другу точку, відстань між позначеними точками буде 1 см. Учням демонструється масштабна лінійка і повідомляється, що довжина відрізка, яка з'єднує дві точки (великі штрихи) — 1 см. У зошиті діти креслять відрізок завдовжки 1 см. Важливим етапом у формуванні уявлень про вимірювання відрізків є використання моделі одного сантиметра. За допомогою моделі сантиметра учні мають навчитися вимірювати даний відрізок та будувати відрізок заданої довжини.

Навчаючи дітей вимірювати за допомогою моделі довжину відрізка, вчитель має стежити, щоб кожний учень:

1. Точно приклав кінець моделі сантиметра до одного із кінців відрізка, що вимірюється.
2. За допомогою олівця на цьому відрізку позначив другий кінець моделі сантиметра.
3. Приклав до цієї позначки один із кінців моделі сантиметра і на відрізку зробив ще одну позначку (біля другого кінця моделі). Друга позначка свідчить, що відраховано 2 см. Аналогічно (кожний раз зробивши позначку) роблять до тих пір, поки остання із позначок не збіжиться з другим кінцем відрізка. Тоді учень, підраховавши число відкладених на відрізьку сантиметрів, отримає довжину відрізка в сантиметрах.

Виконання таких завдань спочатку викликає труднощі у першокласників. Це пояснюється відсутністю навичок володіння олівцем та невеликою моделлю сантиметра. Тому ці вправи треба повторювати довго і систематично. Процес відкладання моделі сантиметра «від одного кінця відрізка до другого», який часто повторюється, створює у дітей важливі асоціації, які попередять багато помилок, що трапляються під час вимірювання.

На наступному (більш високому рівні) вимірювання відрізків ці дві задачі розв'язуються за допомогою масштабної лінійки, яка не має цифр. За завданням учителя на смужці картону учні самі роблять розмітку шкали за допомогою моделі сантиметра. Найбільш простою, але досить важливою для контролю засвоєння навичок вимірювання відрізків є вправа «показати на лінійці відрізок заданої довжини». Виконуючи вправу, учень повинен кінцем олівця «пройти» вздовж усього знайденого відрізка (вздовж краю лінійки) від одного кінця відрізка до другого, називаючи і показуючи кожний наступний сантиметр.

Форсоване введення лінійки із цифровою шкалою призводить до помилок під час вимірювання, причиною цього є відсутність уваги учнів до початкової відмітки, яка не завжди збігається із зрізом лінійки.

Варто пропонувати учням вимірювати не тільки відрізки на папері, а й предмети, що оточують — лічильні палички, олівці, пенал тощо.

Ще до вивчення теми «Маса» учні з власного досвіду знають, що предмети, які оточують їх, пов'язані відношеннями «важче», «легше», «однакові»: яблуко легше від кавуна, але важче від горіха та ін. Взнявши в різні руки предмети, діти можуть з'ясувати, який легше, а який важче. Але це можна зробити тільки у випадку помітної відмінності мас.

Варто на уроці показати, що, порівнюючи предмети «на руку», можна помилитися. Цим обґрунтовується необхідність використання ваг для правильної відповіді на питання: що легше? що важче? однакові?

Найкраще продемонструвати процес порівняння мас різних предметів на важільних вагах. Важчий предмет опустить одну з чашок нижче, що переконливо визначить, який із предметів, що порівнюються за масою, важчий. Аналогічно до вимірювання довжини, в процесі зважування різних предметів на чашу ваг виставляються гирі по 1 кг до тих пір, поки чашки не врівноважаться. Якщо вчитель не має можливості використати важільні ваги, зважування можна провести на канторі або електронних вагах і потім порівняти іменовані числа.

Ознайомлення першокласників із **місткістю** посуду відбувається на наочній основі. Учням демонструється різний посуд місткістю 1 л (скляна банка, металева чашка, пластикова пляшка, глиняний глечик тощо). Наповнюється одна із цих посудин, по черзі переливається вода із однієї посудини в іншу, при цьому звертається увага, що цей посуд має різну форму, розміри, матеріал, з якого виготовлений, але спільним для всіх предметів посуду є те, що їх місткість становить 1л.

Вимірювання місткості посуду відбувається за аналогією із вимірюванням довжини відрізка.

За допомогою чашки (ковша) місткістю 1 л наповнюється банка місткістю 3 л. При цьому учні рахують кожний літр води, яку вилили в банку, називаючи одиницю виміру, — 1 літр, 2 літри, 3 літри. Аналогічно вимірюється місткість пластикового бутля (5 л), відра (8 л) тощо.

Корисними будуть завдання на визначення кількості рідини, яка поміститься у двох предметах посуду. На малюнку зображено посуд із вказаною місткістю — лійка (4 л), відро (6 л), каністра (10 л), банка (3 л). Можна поставити такі запитання:

- 1) Скільки всього літрів води поміститься в каністру і відро?
- 2) Скільки всього літрів води поміститься у відро і лійку?
- 3) На скільки літрів води більше поміститься в каністрі, ніж у відро?
- 4) На скільки літрів води менше поміститься у лійку, ніж у відро?
- 5) Скільки літрів води можна долити в банку, якщо в ній уже є 2 л води?
- 6) Скільки літрів води можна долити в каністру, якщо там уже є 5 л води?

Виконання таких завдань сприятиме формуванню навичок виконувати дії з іменованими числами, вмінню порівнювати величини, знаходити невідомий доданок.

Величини **ціна і вартість** знайомі першокласникам із їх соціального досвіду. Діти розуміють, що придбати товар у магазині можна тільки за гроші. І деякі з них вже робили невеликі покупки під керівництвом дорослого. Проте покладатися цілком на життєвий досвід дітей не можна. Варто показати моделі (малюнки) монет (1 к., 2 к., 5 к., 10 к., 1 грн 2, грн) і купюр (1 грн, 2 грн, 5, грн, 10 грн) під час вивчення чисел першого десятка, монет (25 к., 50 к.) і купюр (20 грн, 50 грн, 100 грн) під час вивчення чисел 21–100. Моделі монет і купюр мають бути в класній кімнаті в достатній кількості для проведення дидактичних ігор, пов'язаних із процесом купівлі-продажу.

Корисними для розвитку вміння планувати покупки і передбачати вартість товару будуть завдання, в яких треба визначити що із запропонованих товарів можна придбати за 10 грн (20 грн, 100 грн тощо); чи вистачить грошей на вказану покупку, чи правильно покупець порахував вартість покупки і решту, яку він має отримати.

Зауважимо, що ціни товару мають узгоджуватися із випадками обчислення, які учні вже вивчили.

У 1 класі уявлення дітей про час формуються, як і у дошкільників, насамперед в процесі їх практичної діяльності (навчальної, ігрової), відпочинку: режим дня, сприйняття послідовності подій під час читання казок, перегляду мультфільмів, запис у зошитах дати роботи (II семестр).

Учнів знайомлять із годинником, вчать орієнтуватися за ним в зв'язку з відвідуванням школи. Велика увага приділяється формуванню уявлень про годину як одиницю вимірювання часу. Діти отримують уявлення про тривалість години по розпорядку навчального дня. У класі обов'язково має бути годинник і вчитель має фіксувати увагу учнів коли почалася певна година, коли вона закінчилася і вказати, які події за цей час відбулися (урок — 35 хв і велика перерва — 20 хв дорівнюють приблизно годині). У 1 класі учні вчать визначати час у цілих годинах. Невеликі моделі годинників мають бути в кожного учня. Учням пропонуються завдання виставити стрілки годинника, щоб він показував 5 год, 10 год тощо.

Уявлення про добу розкриваються через близькі для дітей поняття про частини доби — ранок, день, вечір, ніч (або день з ранку до вечора і ніч), крім того спираються на уявлення часової послідовності (вчора, сьогодні, завтра). Дітям пропонується перерахувати, що вони робили із вчорашнього ранку до сьогоднішнього ранку, що вони будуть робити із сьогоднішнього вечора до завтрашнього вечора. Звертається увага, що такий проміжок часу називається добою. У 1 класі учні запам'ятовують назви днів тижня та їх послідовність.

Починаючи з першого класу необхідно розпочати порівняння часових проміжків, які зустрічаються в житті дітей. Зокрема, що триває довше: урок чи перерва, навчальний семестр чи канікули, що коротше: заняття учнів у школі чи робочий день батьків? Такі завдання сприяють розвитку відчуття часу.

Вивчення кожної величини у 1 класі має бути рівномірно розподілено впродовж навчального року, адже загальновідомо, що у процесі формування понять і навичок провідну роль відіграє фактор часу — тривалість і поступовість. Враховуючи вікові особливості першокласників, нестійкість їхньої уваги, дуже важливо зацікавити їх на уроці. А виконання завдань, які містять величинами, пов'язане саме з різноманітними видами пізнавальної діяльності школярів: спостереження, вимірювання, моделювання.

Усі ці ідеї можна знайти у підручнику «Математика. 1 клас» (автор Н. П. Листопад), що побачив світ цього року в УОВЦ «Оріон».

Особливості реалізації змісту інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в умовах нової української школи

Ірина АНДРУСЕНКО,

науковий співробітник відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України

Наталка КОТЕЛЯНЕЦЬ,

доцент кафедри методик дошкільної та початкової освіти

ЦДПУ імені Володимира Винниченка

Олена АГЄЄВА,

учитель-методист НВО ліцей-школа-дитячий

садок «Вікторія-П» м. Кропивницький

Особливості інтегрованого навчання полягають у можливості формування системного знання, формування ключових та предметних компетентностей, критичного мислення, оскільки задіяними виявляються елементи знань із різних галузей. За рахунок поєднання різних видів діяльності та розширення інформаційного поля інтегроване навчання відрізняється збільшенням часових та просторових меж порівняно з традиційним предметним. Урізноманітнення способів навчання, регулярна зміна видів діяльності, його емоційна наповнюваність, — дають змогу зберегти високий рівень працездатності першокласників. Інтегроване навчання передбачає об'єднання знань різних галузей та видів навчальної діяльності, що є більш вдалим для синкретичної природи молодших школярів, проте в кожному виді об'єднання відбувається по-різному. Такий підхід спрямований на розкриття цілісної сутності окремої теми засобами різних видів діяльності, що об'єднуються у широкому інформаційному полі через взаємне проникання та збагачення. В інтегрованому навчанні об'єднання відбувається з проникненням елементів однієї діяльності в іншу, тобто межі такого об'єднання невиразні. Ця діяльність характеризується єдністю та цілісністю навчального процесу.

Інтегрований курс «Я досліджую світ» для учнів 1 класу, авторського колективу І. Андрусенко, Н. Котелянець, О. Агєєвої, розроблений на реалізацію Державного стандарту початкової освіти, відповідно до Типових освітніх програм колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченка.

Загальний обсяг навчального часу становить 140 годин на рік, що розрахований на 4 години тижневого навантаження.

У розкладі інтегрований курс «Я досліджую світ» радимо ставити у середу чи четвер, як цілісно спланований день. Це повною мірою змінить форми проведення, підходи до застосування методів, прийомів та засобів навчальної діяльності першокласників. За результатами досліджень, учителі початкових класів, вважають такий навчальний день розвантажувальним.

Навчальний зміст має потенціал для формування в учнів наскрізних умінь, предметних та ключових компетентностей та зорганізований на принципах: ідей *дитиноцентризму* в педагогічній теорії і практиці В. О. Сухомлинського, який, розв'язуючи будь-яку проблему, у центрі уваги ставив дитину та цінність її особистості.

Зміст інтегрованого підручника спрямований на реалізацію компетентнісного підходу, а також сприятиме розвитку особистості учня, формуванню соціальних, громадянських, екологічних та здоров'язбережувальних моделей поведінки та особливий своєю динамічністю у використанні учителем у побудові навчального процесу, а саме: вибудовувати алгоритм навчальної діяльності таким чином, коли були враховані всі види навчальної діяльності фронтальна, парна, групова, індивідуальна, самостійна.

Визначальним принципом створення інтегрованого підручника «Я досліджую світ». 1 клас, є принцип *природовідповідності*. Усе, що оточує дитину і сама дитина — є природа. Дитина у майбутньому повинна стати тим, до чого в неї є природні здібності. І завдання учителя виявити їх, і створити умови для того, щоб дитячі здібності, нахили, інтереси і таланти могли розвиватися, — зазначав В. О. Сухомлинський.

Принцип *науковості* реалізується в змісті навчального матеріалу, зафіксованого в Типових програмах кожної згаданої галузі, що увійшли до розробки інтегрованого курсу. Ідеї новоствореного підручника полягають в інтегрованому підході *внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків*, які сприятимуть формуванню ключових та предметних компетентностей. У ньому передбачено формування активної позиції першокласників у процесі опанування нових знань, накопичення практичного, життєвого досвіду та творчого застосування їх у нових умовах. Широкого

впровадження набули інтерактивні методи, різні форми самостійної роботи, що допомагають орієнтуватися на кінцевий результат освітнього процесу — набуття учнем ключових та предметних компетентностей через максимальне включення учнів до навчальної діяльності, поєднання матеріалу з інших предметних галузей, наявність соціокультурного, українознавчого та екологічного компонентів.

Особистісно зрієнтована технологія навчання дозволить кожному учневі обирати ту чи іншу навчальну діяльність у предметному осередку та об'єднуватися в групи для спільної роботи.

У змісті підручника реалізовано модель соціальної поведінки під час роботи в малих групах, які забезпечують сприятливі умови для комунікативної практики учнів та їх соціальної адаптації. Головні герої Знайчик і Знаєчка завжди приходять на допомогу, вони застерігають від небезпеки, загадують загадки та грають з учнями в ігри.

Умовні позначення у підручнику забезпечують передумови для активної пізнавальної діяльності учнів, слугують наочною опорою мислення, сприяють урізноманітненню способів опрацювання значущих елементів інформації, вироблення в учнів уміння працювати з підручником. Вони добре розрізняються візуально, чітко узгоджуються зі змістом позначених ними завдань, орієнтують учнів на певні види виконання завдань, а саме: «виконай завдання», «дай відповідь», «поміркуй», «інтернет-джерело» тощо.

Продемонструємо технологію інтеграції навчального змісту підручника «Я досліджую світ», на прикладі окремих тем за допомогою таблиці.

Назва галузі	Тематика		
	МОЯ ШКОЛА	УКРАЇНИ ВЕСЕЛКОВИЙ СВІТ	ОЙ ВЕСНА, ВЕСНА — ДНЕМ КРАСНА
Природознавча	—	Моя країна — Україна. Рослини — символи України.	Ознаки весни. Весняні явища та зміни у природі. Спостереження за живою природою.
Технологічна	Організація робочого місця та правила безпеки на уроках технологій.	Калина — символ України	Гірлянда з паперових квітів
Громадянська	—	Герб України, Прапор України, Гімн України, мова.	Служба порятунку 101.
Соціальна	Мої друзі. Вчуся вітатися.	22 січня — день соборності України. Стандарти поведінки в суспільстві.	Чи знаєш ти, як діяти у небезпечних ситуаціях?
Здоров'я-збережувальна	Дослідження приміщення школи. Безпечна поведінка у школі та на уроках	—	Небезпеки у період льодоходу і повені. Що потрібно зробити, якщо у тебе промокло взуття?
Історична	—	Походження Герба, Прапора, Гімну України, українська мова.	—

Розроблена система вправ і завдань базується на практико-орієнтованій основі, характеризується багатофункціональністю, гнучкістю, різноманітністю, містить завдання різного рівня — від репродуктивного до творчого. Завданнями репродуктивного й пошукового характеру, що сприяють активізації пізнавальної активності першокласників. Крім того, передбачено вправи й завдання проблемного, ситуаційного характеру, такі, що потребують організації парної та групової роботи.

Завдання роботи в парі. Оберіть, що для ваших очей — корисно, а що шкідливо.

Підручник вміщує основні, додаткові та пояснювальні тексти, різного виду, завдання як репродуктивного так і творчого характеру. Репродуктивні охоплюють вправи на відтворення навчального матеріалу, його застосування у знайомих умовах («назви своє ім'я», «назви предмети, з якими ти будеш працювати», «назви предмети подані на малюнку» тощо). Вони спрямовані на розвиток мислительних дій та операцій, вміння розкривати причинно-наслідкові, цільові зв'язки, а розвиток логічних форм мислення (вміння робити висновки, судження, тощо).

У підручнику застосовані техніко-технологічні, раціонально-логічні і творчі завдання з метою формування в учнів практичного і життєвого досвіду.

Оволодіння змістом здійснюється шляхом використання спеціальних методів пізнання, через дослідницьку діяльність учня у навчальних проектах.

У підручнику передбачено доступні для учнів першого класу завдання практичного, дослідницького, творчого характеру, які автори рекомендують використовувати у процесі інтегрованого курсу.

Спостереження та досліді (природознавчої галузі) у початковій школі пропонуються відповідно до вимог методики навчання природознавства за чіткими етапами, інструкціями з безпеки життєдіяльності учнів.

Враховано вимоги Державного стандарту, а саме, *діяльнісний підхід*, що забезпечує формування в учнів сприйняття цілісної картини світу, здатності сприймати предмети і явища різнобічно, системно, емоційно. Такий підхід сприяє поглибленню та розширенню знань учнів, їх практичному застосуванню. Для успішної реалізації технології діяльнісного підходу, авторським колективом було визначено оптимальний вибір методів навчання: емпіричні, проблемні, частково-пошукові. Проблемні ситуації створювалися завдяки формулювання проблемних запитань, проблемних ситуацій, завдань пошукового та творчого характеру.

Навчальний зміст у пропонованому підручнику зінтегровано відповідно сезонному принципу, що забезпечуватиме вивчення об'єктів та явищ природи. Послідовність вивчення ґрунтується на основних принципах дидактики — від простого до складного, створює умови для системного підходу до навчання.

Перші теми розділу підручника **«ШКОЛЯРИКИ-ШКОЛЯРІ»** орієнтовані на адаптаційний період учнів першого класу, а саме теми: **«Моя школа»**, **«Знайомство з однокласниками»**, **«Я чемна людина»**, **«Поведінка у школі»**. Першим кроком у соціалізації молодших школярів є ознайомлення з найдоступнішими правилами поведінки перебування у школі, на уроці, на перерві, ознайомлення з новими умовами навчальної діяльності, вміння користуватися шкільним приладдям, предметами та речами.

Запропоноване завдання дасть можливість учням у групах обговорити та відповісти на питання: **«Що означають слова «Доброго ранку!»**, **«Доброго дня!»**, **«Будьте здорові!»**, **«До побачення!»**, **«Вибачте!»**, **«Будь ласка!»**, **«Дякую!»**.

Завдання такого виду формуватимуть доброзичливе ставлення один до одного, позитивне спілкування з іншими учнями в спільній діяльності, спонукатимуть вживати слова етикету (вітання, прохання, прощання, звертання, подяки, вибачення) тощо.

Першокласники продовжать період власної соціалізації та набудуть соціокультурної компетентності під час засвоєння тем **«Мої шкільні справи»**, **«Шкільні правила»**, **«Правила поведінки у бібліотеці»**. Познайомити учнів із розпорядком дня та шкільними правилами. Формувати в учнів навички спілкування і поведінки у школі, сприяти усвідомленню правил поведінки та спілкування, активному засвоєнню у змодельованих ситуаціях.

Під час практичних занять **«Від рідного порога — безпечна дорога»**, **«Азбука пішохода»** необхідно відпрацьовувати навички переходу проїзної частини дороги, рухатися тротуаром чи узбіччям дороги, читати дорожні знаки. Напростіше це зробити в грі. На території школи розмітити проїзну частину, тротуари та пішохідний перехід. Кожна дитина повинна підійти до пішохідного переходу, зупинитися на деякій відстані від нього, уважно оглянути проїзну частину, повернувши голову ліворуч, а потім праворуч, переконавшись, що транспорту немає, вийти на пішохідний перехід, при русі до середини дороги контролювати ситуацію ліворуч, а з середини дороги — праворуч. Всі дії учнів відпрацьовувати до автоматизму, правильна поведінка на пішохідному переході має стати звичкою. Вказати на особливості своєї місцевості та визначити безпечний шлях до школи.

Учні повинні засвоїти, що правила дорожнього руху спрямовані на збереження життя і здоров'я людей, тому всі зобов'язані їх виконувати.

У процесі пізнавальної діяльності в предметному і соціальному доквіллі під час вивчення тем **«Що оточує мене в доквіллі»** та **«Моє найближче оточення»**, формується цілісна особистість дитини, розкривається її індивідуальність. У процесі пізнання доквілля та інтелектуального розвитку суттєву роль відіграє мислення дитини.

Соціальний розвиток першокласників відбувався під впливом довкілля та соціального впливу, спрямованого на засвоєння законів соціуму, принципів, правил, прав та обов'язків. Найбільш впливовим засобом навчання учнів є середовище, у якому відбувається його розвиток і особистісне зростання.

Навчальний зміст підручника демонструє, що саме за допомогою органів чуття людина пізнає довкілля, через навчальний зміст тем: «Я пізнаю довкілля», «Органи чуття», «Чим ти бачиш, чуєш, розрізняєш запах і смак», «Природа навколо мене», «Що мене оточує?», «Мої домашні улюбленці». Зверніть увагу першокласників, що за допомогою органів чуття, вони можуть здобувати різноманітні знання та відчуття про будь-який предмет. Щоб визначити форму, величину, колір, кількість предметів, учні повинні мати уявлення про характеристики предметів, вміння спостерігати, а також володіти досвідом дослідницької діяльності. Під керівництвом учителя, об'єднавшись у пари, трійки тощо, учні визначають якості та властивості обраного предмета, попередньо обговоривши, як вони це будуть робити.

Пропоновані завдання передбачають екологічне спрямування пізнавальної діяльності у природі, орієнтованої на формування екологічної грамотності, позитивного емоційно-ціннісного ставлення учнів до природного довкілля.

Орієнтовні об'єкти галузі технології: «Закладка в книжку», «Світлофор», «Соловейко», «Казковий птах», «Осіннє дерево», «Вірні друзі», «Сонечко».

ОСІНЬ ТАКА МИЛА

Осінь пора року активізує процес засвоєння знань про Сонце та його значення у житті людини, важливо, щоб учні зрозуміли значення та важливість природи у процесі вивчення теми «Я вранці Сонце радо зустрічаю». Під час визначення об'єктів природи, їх ознак і властивостей, важливо сформулювати в учнів такі психічні процеси як спостережливість, застосувати дослідницьку діяльність.

Формування елементарних уявлень та понять про повітря, рух повітря у темі «Досліджую повітря», «Звідки з'являється вітер», «Вітрові розваги», його ознаки та властивості, явища природи (відчуття, сприймання ознак, властивостей природничих об'єктів, їх зовнішніх взаємозв'язків); про спостереження та досліди як методи вивчення природи.

Під час групової роботи пропонуємо обговорити проблему здоров'язбережувальної та екологічної грамотності.

Ображена квартира скаржилася на свого господаря.

Як ви думаєте, що вона говорила?
Для чого провітрюють кімнату?

Завдання пропонованого виду, націлені на вирішення конкретних навчальних, розвивальних завдань, на формування нових умінь, ознайомлення з новою для учнів інформацією про роботу вітру.

Засобами казки І. Качана «Допитливий вітерець», розширите науковий світогляд першокласників та розкриєте взаємозв'язки у природі.

Проведення дослідів у початкових класах зумовлена недостатньо сформованим чуттєвим досвідом, а саме:

- ♦ ознаки і властивості об'єктів, які безпосередньо чуттєво не сприймаються;
- ♦ причинно-наслідкові зв'язки між об'єктами та функціональними підпорядкуваннями, їх особливостями.

Завдяки методиці навчального дослідження закладається основа простих узагальнень, встановлення закономірностей та висновків. Якщо у процесі спостереження сприймаються тільки зовнішні ознаки й властивості предметів та явищ, то за допомогою дослідів відбувається більш глибоке пізнання природи.

Згадані методи нададуть змогу учням цікаво і наочно сприйняти наступні теми: «Водичко, водичко, умий моє личко», «Вода — справжнє диво», «Навчуся заощаджувати воду». Дослід дає змогу відтворити явище або процес у спеціально створених умовах, простежити за його перебігом, побачити ті ознаки, які у природі сприйняти неможливо.

Під час уроків-екскурсій учні здобудуть знання про основні життєві групи рослин: дерева, кущі, трави. На етапі засвоєння нових знань, умінь і навичок, знання, які засвоюються учнями

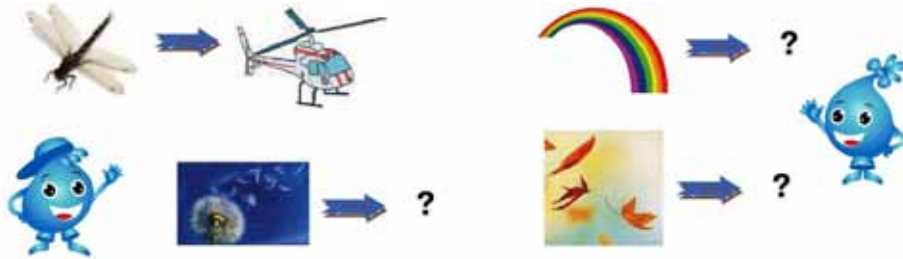
під час безпосередньої діяльності з натуральними об'єктами. Під час вивчення тем «Ми — дослідники». «Досліджую природу рідного краю», запропонуйте учням, такі методи пізнання природи як спостереження, дослідження, моделювання. Розширення знань дасть можливість учням втамувати природну допитливість та задоволення пізнавальних інтересів. Екскурсія до водойми, до лісу чи парку розширить, уточнить та систематизує знання учнів про неживу та живу природу, рослинний і тваринний світ, водойми рідного краю, працю людей восени у місті/селі.

У процесі спільної навчальної діяльності молодших школярів важливим є позитивне освітнє середовище. Інтегрований зміст курсу дає можливість учителю організувати роботу учнів для налаштування певного настрою та обміркувати проблеми дружби та взаємоповаги, засобами читання оповідання М. Пляцковського «Урок дружби» про двох горобчиків.

Як розпізнати об'єкти неживої та живої природи за їх ознаками, визначити рукотворні об'єкти серед об'єктів природи, розкриють учням теми «Природні та рукотворні об'єкти», «Моя родина», «Природа в житті людини» та «Винаходи людства».

Першим етапом у вивченні пропонованих тем пропонуємо завдання такого виду.

Завдання. Досліди, що до чого подібне.

Пізніше, учні зроблять самостійно висновки, як людина побудувала човен, літак, велосипед, автомобіль.

Орієнтовні об'єкти галузі технології: підготовка до роботи та зберігання природного матеріалу, аплікація «Грибна родина», аплікація «Золота рибка».

ДЕ ТИ, ЗИМОНЬКО, ЖИВЕШ?

В основу вивчення тем «Зимові явища в природі», «Допомагаю птахам узимку», «Зимові розваги», «Досліджую сніжинку» повинні бути застосовані безпосередні спостереження учнів за явищами природи (мороз, хуртовина, іній, снігопад) та виконання дослідів з льодом, снігом, водою, коли у природі можливо визначити характерні ознаки та особливості для зимового періоду.

Завдання «Досліди сніжинку».

Спостерігай за сніжинками.

1. Підніми голову вгору, подивися, як падають сніжинки.
2. Придивися до сніжинки. Яка вона на колір?
3. Упіймай сніжинку й подихай на неї. Що відбулося?
4. Розглянь кілька сніжинок через лупу. Чи однакові вони за формою?

Встановити взаємозв'язки між змінами неживої і живої природи, працею людей, а особливо — допомоги тваринам узимку.

Корисні поради

Підгодовуй птахів. Вони люблять насіння соняшника, гарбуза, кавуна.

Запам'ятай! Не можна давати птахам смажене насіння.

Закінчується перший розділ підручника темою «Веселі зимові свята», «Традиції святкування Різдва Христового». У переддень зимового свят пропонуємо вивчити з учнями вірші про зиму, колядки та щедрівки, читати казки на зимову тематику, про традиції святкування Нового Року та Різдва Христового.

Орієнтовні об'єкти галузі технології: оздоблення виробів. Листівка до Дня Святого Миколая. Ялинкові прикраси. Ажурне вирізування з паперу. Новорічна гірлянда.

Друга частина підручника — четвертий розділ розпочинається матеріалом про Україну. Це перша тема II семестру, у якій вивчатиметься тема «**Моя країна — Україна**». Знання про Герб, Прапор та Гімн України, походження української мови, про рослини — символи України — пропонуються до Дня соборності України.

Розділ продовжує зимову тематику «**ПО ЗЕМЛІ ІДЕ ЗИМА...**», у якому пропонуємо учням дослідити рослини своєї місцевості, спробувати власноруч виростити рослину. З'ясувати, що учні знають про рослини взимку, як допомогти тваринам у холоди тощо.

Розділ «**БАРВИСТИЙ ВІНОЧОК ВЕСНИ**» розкриє красу пробудження природи. Чому радіють усі приходу весни. Які небезпеки очікують людину під час повені, льодоходу. Як необхідно поводитися у екстремальних ситуаціях.

Орієнтовні об'єкти галузі технології: «Вітальна листівка до 8 Березня», «Оздоблення горщика або банку пластиліном та мозаїкою з круп», «Черепашка», «Пасхальний сувенір», «Весняні пташки», «Котик-муркотик», «Зайчик», «Літачок», «Бабка», «Яблуневий цвіт», «Човник».

Залучення учнів до проектною діяльності під час екологічного проекту «Я врятую першоцвіти» та екологічного навчального заходу «Збережу Веселкову планету!» обумовлюється розвитком стережливості, мислення, уяви, самостійності, активності; організації міжсуб'єктного спілкування у процесі пізнавальної та комунікативної діяльності; створення сприятливого мотиваційного середовища навчання першокласників.

Оскільки проектною діяльністю передбачено виявлення учнем власного досвіду, реалізацію його творчих ідей, вираження ціннісних ставлень, важливо, щоб під час підведення підсумку роботи над навчальним проектом першокласники отримали позитивні емоції від здійсненого пошуку та реалізації задуму. Це дозволить учням відчутти його соціальну значущість, що стимулюватиме до активної життєвої позиції та вибору доцільного способу життя.

Отже, для того, щоб підтримувати активну діяльність учнів на належному рівні, вчителю необхідно застосовувати доцільні форми навчальної діяльності, які викликають найбільший інтерес у молодших школярів до екологічних проблем. При виборі тієї чи іншої форми роботи необхідно враховувати наступні психолого-педагогічні умови: зміст навчального матеріалу, ступінь його складності, можливості учнів і особливості їх пізнавальної діяльності (рівень підготовки учнів, стосунки у колективі, стиль взаємовідносин які склалися між учителем і учнями), можливості педагога, види контролю.

Розроблений підручник має низку особливостей, з — поміж яких можна назвати такі:

- 1) особистісна зорієнтованість реалізації навчального змісту: опора на потреби, інтереси, особистий досвід дитини;
- 2) спрямованість на залучення до роботи не лише мислення, а й емоційно-почуттєвої сфери учнів;
- 3) моделювання в підручнику основних складників навчальної діяльності школярів;
- 4) поєднання різноманітних методів і прийомів навчання;
- 5) домінування діалогічних, розвивальних методів, активних видів діяльності;
- 6) урахування індивідуальності учнів, надання змоги опрацювати навчального матеріал на різному рівні складності;
- 7) естетизація підручника, наявність у ньому різноманітної наочності (ілюстрацій, фото, схем, таблиць, креслень, зразків-аналогів тощо);
- 8) придатність для самостійної роботи.

Засобами підручника забезпечені внутрішні мотиви першокласників, що формують інтерес, допитливість, потреби, задоволення від виконаної роботи завдяки цікавим завданням, творчим вправам, іграм, для роботи з Інтернет-джерелами.

У розробленому інтегрованому курсі першокласник стає співавтором навчального процесу, додумлюючи, придумуючи, перетворюючи його, розвиває думку. Він усвідомлює, що перетворює світ за допомогою праці — фізичної, інтелектуальної діяльності, спрямовано на задоволення матеріальних і духовних потреб людини. Праця виконує практичну (створення матеріальних, духовних цінностей, соціально-побутових умов життя і діяльності людини), розвивальну (розвиток особистості у процесі активного включення людини у трудовий процес) і виховну (формування особистісних якостей людини, її морально-естетичного ставлення до життя і діяльності) функції.

Формування ціннісних орієнтацій особистості першокласника відбувається шляхом читання казок та оповідань, через наслідування героїв обраних творів. У нашому випадку важливо вказати на те, що завдяки прочитаному дитина мимовільно усвідомлює норми та правила поведінки

того соціуму, у якому знаходиться. У ретельно підібраних текстах міститься цінний потенціал, який сприяє розвитку учня — розуміння, чим зумовлені його вчинки, та як вони пов'язані з наслідками помилкової поведінки.

У навчально-методичному комплексі використовуються проблемні ситуації, які вирішуватимуться через практичні завдання. В основі проблемних ситуацій лежать протиріччя для вирішення навчального завдання. Наприклад, учням дається завдання, у якому закладена ситуація протиріччя.

Застосована сучасна методика сторітелінгу (storytelling) — спосіб передачі інформації через розповідь, яка може бути вигаданою від початку до кінця, або бути реальною подією. Такі історії сприяють систематизації знань, спонукають до аналізу, творчого підходу та мотивують через ігрову діяльність.

Реалізація технологічної галузі полягає у формуванні в учнів стійких переконань, що праця є життєвою необхідністю і передбачає самообслуговування, елементарні трудові дії, ручну і господарську працю. Навіть найпростіший результат трудових зусиль (вимити посуд, прибрати кімнату) сприяє усвідомленню важливості праці, вселяє першокласникам впевненість у собі, прагнення випробувати себе у нових видах діяльності, водночас формує життєві компетентності.

Початкова школа закладає основи технологічної освіти, які дають змогу дітям здобути початковий досвід перетворювальної художньо-творчої й техніко-технологічної діяльності, що ґрунтується на зразках духовно-культурного змісту й сучасних досягненнях науки й техніки; створити умови для самовираження кожної дитини в її практичній творчій діяльності під час активного вивчення найпростіших законів створення предметного середовища з опануванням технології перетворення звичайних матеріалів й використання сучасних інформаційних технологій.

У контексті технологічного особистісно орієнтованого навчання ми прагнули зробити зміст технологічної освіти доступним, цікавим і привабливим для школяра, розкрити культуротворчі, мотиваційні, виховні та розвивальні резерви кожного елемента пізнавального процесу, створити умови для надання учневі можливостей творчої самореалізації.

Предметно-практичне середовище є основою формування пізнавальних здібностей молодших школярів, прагнення активно вивчати історію духовно-матеріальної культури, родинних традицій свого та інших народів, а також сприяє формуванню всіх елементів навчальної діяльності (планування, орієнтування в завданні, перетворення, оцінювання продукту, уміння розпізнавати та формулювати завдання, пропонувати практичні способи розв'язання, домагатися досягнення результатів тощо).

Залучення учнів до участі у виготовленні різних виробів є ефективним засобом розвитку їхнього організму, удосконалення координації рухів та інших сенсомоторних якостей особистості.

Для дитини праця є могутнім джерелом пізнання й розвитку. У цьому виді діяльності вона пізнає предмети і явища, що стають підґрунтям для формування уявлень про зовнішній світ. Запропоновані на сторінках підручника матеріали сприяють тому, щоб діти по-новому побачили і сприйняли відомі для них речі: квіточку, грибочок, курчатко, метелика тощо. Осмислення будь-яких засобів або об'єктів трудової діяльності, в їхніх властивостях, закономірностях і зв'язках дозволяє учневі перетворити їх в одиницю знань, оскільки лише адекватно до цих знань він може досягти поставленої пізнавальної мети. Вплив праці на розвиток мислення полягає також у формуванні здатності до узагальнення. Знання, здобуті в процесі праці, учень неминуче переносить на інші — недосліджені об'єкти.

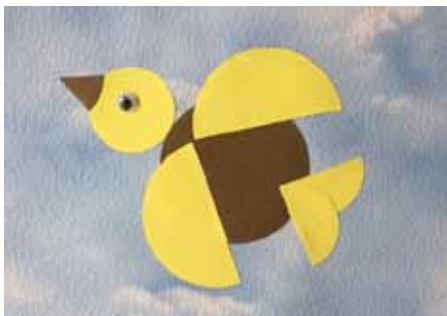
Для залучення учнів до предметно-перетворювальної діяльності передбачено якнайширше використання простих матеріалів — паперу, пластиліну, природних та викидних матеріалів. Робота з найбільш доступними в конкретних умовах природними матеріалами сприяє розвитку рухливості вмілих дитячих рук, залученню учнів до фантазування, що поведе їх у дивну країну, у якій можна пізнати й пережити одне з найбільш чудових почуттів — радість творіння.

Окремі елементи загальних тем навчальної програми (організація робочого місця на уроці, безпека життя в процесі користування інструментами та матеріалами, бережливе та економне ставлення до використання матеріалів, самообслуговування та ін.) є наскрізними.

У підручнику передбачено спостереження з дослідями (спостереження за виробами, дослідження властивостей різних матеріалів, розгляд фотозразків виробів та визначення матеріалів, з яких вони виготовлені тощо), а також розв'язання техніко-технологічних, раціонально-логічних і творчих завдань.

Навчальні завдання підручника окреслюють логіку розгортання теми, розкривають зміст навчального матеріалу та пропонують конкретні методи й прийоми його опрацювання, що дозволяє реалізувати навчальні, розвивальні і виховні цілі уроку.

Формування прийомів практичних дій є основним завданням уроку, а провідним методом — копіювання зразка за інструкцією і прямий показ прийому. Для таких уроків у підручнику крім зразка, подано схеми роботи, короткі інструкції, що є орієнтиром для вчителя. Наприклад: аплікація світлофора, соловейко з геометричних фігур, казковий птах тощо.

На сторінках підручника є теми, за якими на елементарному рівні учні створюють художній образ. Цей образ передає особисте враження чи ставлення дитини, тому його не можна скопіювати. З огляду на це до таких занять подано особливі зразки — зразки-аналогі. Вони демонструють, як хтось раніше виконав таке завдання, що дає уявлення про можливі шляхи і способи роботи і допомагає дитині знайти власне рішення. Зразків-аналогів до одного завдання подано кілька; їх не призначено для прямого копіювання, а тільки для роз'яснення завдання. Наприклад, перетвори свою закладку-кишеньку у тваринку. Виріж з кольорового паперу та приклей додаткові деталі: очі, ніс, вушка, дзьоб.

Для здійснення диференційованого підходу в навчанні та роботи у вільний час до кожного уроку розміщено рубрику «Пофантазуй». У ній запропоновано в різних організаційних формах і без додаткових інструкцій виконати завдання, аналогічне до того, яке виконано в класі. Наприклад, у темі «Зимовий пейзаж» учні виконують аплікацію зимового дерева і снігової баби, а у вільний час їм пропонується зробити аплікацію зимового пейзажу з будиночками.

Після завершення роботи з певним матеріалом в підручнику викладено виставку кращих робіт, на якій представлено дитячі вироби в техніках обробки цього матеріалу.

Зміст підручника спрямовано на формування й розвиток у межах вікових можливостей предметно-перетворювальної компетентності учнів, яка дає змогу самостійно розв'язувати предметно-практичні та побутові завдання. Для досягнення окресленої мети передбачено виконання таких завдань:

- 1) формування в межах вікових можливостей узагальнених способів (алгоритмів) предметно-перетворювальної діяльності з дотримання безпечних прийомів ручної праці та економного використання матеріалів;
- 2) розвиток творчих здібностей, елементів графічної грамоти, умінь працювати в команді та навичок виконання операцій з ручних технік обробки матеріалів;
- 3) набуття досвіду предметно-перетворювальної та побутової практичної діяльності, алгоритмів і способів предметно-практичних дій ручними техніками для оволодіння в основній школі основами технологій;
- 4) виховання в учнів ціннісного ставлення до себе як суб'єкта предметно-перетворювальної діяльності, шанобливого ставлення до людей праці та їхньої професії, трудових традицій українського народу.

На сторінках підручника всю важливу теоретичну інформацію та практичні завдання представлено у вигляді запитань, таблиць, фотографій, малюнків, схем, які вчитель і учні використовують у процесі вивчення нового матеріалу та виконання практичних робіт.

Зміст кожної теми розкрито завдяки використанню системи словесних, наочних і практичних; вербальних і візуальних компонентів. Їхнє змістове та процесуальне наповнення розроблено з урахуванням того, що в організації навчання молодших школярів значна роль належить постійній підтримці дитячої уваги, оптимальному режиму зміни видів роботи на уроці.

Серед предметних компетентностей, які формуються у процесі вивчення курсу «Я досліджую світ», основоположними є природнича, технологічна, соціальна, історична, громадянська, здоров'язбережувальна освітні галузі Державного стандарту початкової загальної середньої освіти, що виявляються у здатності учнів розв'язувати доступні особистісно і соціально значущі практичні проблеми, пов'язані з життєвими потребами першокласника та його суспільного життя.

Особливості змісту та методики інтегрованого курсу «Дизайн і технології» технологічної освітньої галузі початкової освіти

Тетяна МАЧАЧА, старший науковий співробітник
відділу технологічної освіти Інституту педагогіки НАПН України

*Справжня освіта є виключно людською діяльністю втручання у світ
Пауло Фрейре*

Новий інтегрований курс початкової освіти «Дизайн і технології», який вводить у освітній процес з 2018/2019 навчального року, реалізовує концепцію культурологічного змісту технологічної освіти, яка є результатом 20-го педагогічного досвіду автора вчителем трудового навчання загальноосвітньої школи та 12-чних фундаментальних і прикладних наукових досліджень змісту технологічної освіти як науковця відділу технологічної освіти Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України.

Мета і завдання технологічної початкової освіти

Метою технологічної освіти на культурологічних засадах є цілісний розвиток особистості дитини засобами предметно-перетворювальної діяльності, формування ключових та предметної проектно-технологічної компетентностей, необхідних для розв'язання життєвих проблем, культурного й національного самовираження.

Цілісність розвитку особистості дитини проявляється в можливості розв'язання реальних проблем, безпосереднього контакту й творення матеріального світу, вибудовуванні співвідношення знань, умінь і навичок в єдину систему уявлення про світ і способи його перетворення. Процес навчання характеризується духовним станом дитини — вираженням емоцій, які породжують ідеї, оформленням їх розумом та досягненням поставлених цілей вольовими зусиллями.

Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**:

- ♦ формування цілісного уявлення про матеріальне і нематеріальне виробництво;
- ♦ сприяння розвитку естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу в праці, декоративно-прикладному мистецтві;
- ♦ набуття досвіду поетапного створення корисних і естетичних виробів у партнерській взаємодії: від задуму до його втілення в матеріалах;
- ♦ вироблення навичок застосовувати традиційні та сучасні технології, раціонально використовувати матеріали;
- ♦ формування культури праці, прагнення удосконалювати процес і результати проектно-технологічної діяльності, свій життєвий простір.

Метою і завданнями технологічної освіти вже не є підготовка дитини до життя, а фактично вибудовування її в реальне життя, відтворення і творення виробничої культури через її матеріальні компоненти — матеріали, інструменти й пристосування, а також духовні — творчість, добросовісність, красу, відповідальність, гідність та ін. Пріоритетними цінностями є розвиток критичного мислення, креативності, комунікативності та кооперування.

Коротка історія розвитку змісту технологічної освіти

В умовах розбудови Нової української школи відбувається переосмислення змісту всіх освітніх галузей загальної середньої освіти, визначення їх потенціалу в соціокультурному і особистісному розвитку учнів.

Спочатку уточнимо поняття «освіта». Видатний німецький філософ Г. В. Ф. Гегель (1770–1831) зазначає, що *освіта* — це коротке проживання історії певної культури в межах окремого життя. Яку саме культуру повинен прожити кожен учень через зміст технологічної освіти? І не просто прожити, а й навчитися її творити. Цією культурою є культура організації виробництва.

Отже, зміст технологічної освіти має історичний характер. У різні історичні етапи розвитку цивілізації мали місце різні типи організації виробничої культури, які ґрунтуються на певних способах діяльності:

- ♦ найдавніший **традиційний** (міфологічний) ґрунтувався на гармонізації стосунків «Людина-Природа». Категорійні поняття виховання, навчання і розвиток тоді не розділялися. Вони здійснювалися у безпосередній практичній участі дітей у діяльності дорослих: виробничій, ри-

туальній, ігровій. Про завчасно продуманий проект навчання як спеціальний вид діяльності тоді не могло бути й мови. Навчання здійснювалося стихійно;

- ♦ з мірою накопичення соціального досвіду утворюється наступний, **корпоративно-ремісничий** тип організації виробничої культури. Він зумовлений створенням нових центрів організації суспільства — міст, які активно утворюються в добу середньовіччя, за часів розквіту Київської Русі. Тут розвивається велика кількість ремесл (понад 100), а також торгівля в середині держави та за її межами. Ієрархічна структура ремісничих корпорацій визначалася чітким розподілом її членів на майстрів, підмайстрів та учнів, а перехід з однієї категорії в іншу був довгий і жорстко контрольованим. У таких умовах панує рецептурний спосіб навчання;
- ♦ досягнення науки призвели до появи індустріального суспільства, яке вимагало підготовки грамотних працівників масового виробництва. Поступово формується **професійний (науковий)** тип виробничої культури. Наукові знання (тоді ще стабільні) як самоцінність закладаються в основу змісту шкільної освіти. Це зумовило створення масової «школи знань», технології класно-урочної системи передачі знання від їх носіїв-вчителів до «широких мас». Запровадження трудового навчання як пріоритетного предмета масової школи відповідало потребам виробництва індустріальної епохи, яке ґрунтується на розподілі праці. Технократичне «тренування» — формування відчужених знань, репродуктивних умінь і навичок відповідало педагогічним нормам та відображене у навчальних програмах з трудового навчання, орієнтованих на «середнього учня»;
- ♦ починаючи з кінця XIX — початку XX століття поступово формується сприйняття світу як майстерні для проектів людини. І тепер спостерігаємо, як істотно і стрімко змінюється світ. Виникла зовсім інша реальність — трансформувався спосіб життя, зміст діяльності, системи цінностей і ставлень. Ми живемо в зовсім іншому світі — в час постіндустріальної епохи. Нині формується новий тип культури організації виробництва — **проектно-технологічний**. Передумови для його створення були закладені в попередніх типах культури.

Організація сучасного виробництва має **проектний (процесуально-творчий) характер**, а не переважно **поопераційний (репродуктивний)**, як це було в технократичну індустріальну епоху. Воно організовується за структурою проектів — завершених циклів проектно-технологічної діяльності, спрямованих на отримання очікуваних результатів зі встановленими рамками часу, витрат засобів і ресурсів.

Оскільки в наш час кожна дитина визнається як самоцінність, а змістом технологічної освіти є педагогічна модель соціального досвіду людства, який є тотожним за структурою (а не за обсягом!) культурі організації виробництва, то і логіка структурування її змістових ліній — від першого класу початкової освіти до 12 класу профільної середньої освіти — вибудовується за структурою розвитку особистості та проектно-технологічної діяльності.

Отже, сучасна технологічна освіта як зміст, процес і результат творення виробничої культури власного народу, з одного боку, здійснює трансформацію цінностей соціокультурного досвіду сфери виробництва в особистісний досвід учнів, з іншого, — розвиває їхні творчі здібності в проектно-технологічній діяльності, формує здатність і готовність творити виробничу культуру власного народу, цілісно виконує функції навчання, виховання і розвитку.

Інтегрований курс «Дизайн і технології»

Зміст технологічної освітньої галузі реалізовується через новий інтегрований курс «Дизайн і технології», логічну послідовність його змістових ліній, які відображають структуру розвитку особистості та культури організації сучасного виробництва: «Інформаційно-комунікаційне середовище», «Середовище проектування», «Середовище техніки і технологій», «Середовище соціалізації».

Змістові лінії «Дизайну і технологій» передбачають логічне встановлення взаємозв'язків та інтеграцію практично з усіма освітніми галузями, системне відтворення шкільного, природного, народного і державного календарів, місцевих традицій і звичаїв, максимальне наближення змісту до кожного учня.

Навчальний матеріал кожного заняття вибудовується навколо актуальних тем. Обов'язковою умовою проведення занять є виготовлення корисного й естетичного виробу — індивідуально, в парі або в групі, оцінювання і презентація освітніх результатів. Динаміка поступу в освітній діяльності відстежується й корегується вчителем на кожному етапі навчання, таким чином контролювано-оцінювальна діяльність набуває формуального характеру.

Учитель має свободу вибору тем, форм і методів навчання та учіння для досягнення очікуваних результатів, зазначених у лівій колонці освітньої типової програми технологічної освітньої га-

лузі. Перелік об'єктів проектно-технологічної діяльності для можливого вибору учнями вчитель визначає самостійно, враховуючи умови навчання та педагогічну доцільність.

Наприкінці кожного заняття доцільно обговорювати, що діти будуть робити на наступному занятті і що для цього їм потрібно підготувати.

Доброю традицією може стати участь батьків, представників громадськості в процесі навчання, спеціалістів, які працюють у сфері дизайну і технологій. Це зміцнюватиме соціокультурні і родинні цінності, розширюватиме інформаційний простір для успішного навчання і спілкування.

Навчання дизайну і технологій акцентується на розвитку активної позиції учнів через систему запитань і завдань, вислуховування їхніх відповідей, самостійній діяльності з дотриманням алгоритмічності, взаємодопомозі та співпраці для досягнення очікуваних результатів.

Для формування культури праці, збереження здоров'я дітей, системно звертається увага на організацію робочого місця, дотримання правил безпечної праці і санітарно-гігієнічних вимог.

Формами організації освітнього процесу можуть бути різними: екскурсії на природу, в музеї, віртуальні подорожі, зустрічі з народними майстрами, спарені заняття, майстер-класи, практичні і лабораторні роботи та ін.

Вчитель може фотографувати або робити відеозапис фрагментів процесу проектування, виготовлення і презентації виробів учнями. Учні охоче дивитимуться і коментуватимуть свої дії з користю для подальшої освітньої діяльності. Також вчитель пропонує учням фотографувати власноруч створені вироби, роздруковувати світлини і накопичувати їх в особистому портфоліо. Вони знадобляться для об'єктивованого оцінювання своїх можливостей і презентації отриманих результатів.

Оскільки проектно-технологічна діяльність потребує певних затрат часу, то його розподіл потребує чіткого визначення та контролю. Ступінь свободи, яку вчитель надає учням, залежить від їхньої загальної кількості, потенційних можливостей кожного учня та від наявного ресурсного забезпечення. Учитель також передбачає залучення творчих учнів до додаткових видів діяльності, якщо вони будуть виконувати роботу швидше визначеного часу. Прагнення учнів самостійно розв'язувати творчі проблеми переносить їхню діяльність за межі навчального часу — в позакласні, позашкільні та домашні умови.

Формування ключових та предметної проектно-технологічної компетентностей відбувається на основі:

- ♦ позитивної мотивації навчання, розвитку ціннісних орієнтирів, особистісних інтересів, потреб і можливостей учнів, які можна і потрібно узгоджувати з соціальними;
- ♦ системи базових знань і вмінь про природу, культуру, техніку, технології, що є підґрунтям для реалізації творчої проектно-технологічної діяльності учнів і вчителя;
- ♦ послідовного набуття досвіду проектно-технологічної діяльності — поетапного створення корисних і естетичних виробів у партнерській взаємодії: від задуму до його втілення в матеріалах, оцінювання і презентації отриманих результатів.

Якість процесу навчання інтегрованого курсу «Дизайну і технології» залежить від якості навчально-методичного і матеріально-технічного забезпечення, методологічної культури вчителя.

І. Починається навчання дизайну і технологій з реалізації змістової лінії «Інформаційно-комунікаційне середовище», яка забезпечує:

- ♦ розвиток асоціативно-образного та критичного мислення, формування цілісного уявлення про себе, свій клас, свою державу, природний і рукотворний світ, матеріальне і нематеріальне виробництво;
- ♦ розвиток естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу в праці, декоративно-прикладному мистецтві;
- ♦ дослідження освітніх об'єктів через їх макетування.

Учитель формує у дітей цілісне уявлення про дизайнерську і технологічну діяльність, долучаючи їх до пошуку і опрацювання інформації про матеріальний і нематеріальний світ з різних джерел (спостереження за природою, рукотворним світом, підручник, світлини, каталоги, посібники, музеї, фільми, Інтернет-ресурси та ін.), дослідження і порівнювання форм, кольорів, ознак предметів природного та рукотворного середовищ у 1 і 2 класі, предметів побуту і видів техніки у 2 і 3 класах.

Під час екскурсії на природу учні пильно спостерігають за різноманітністю природних форм і багатством кольорів. Можна запропонувати роздивитися об'єкти природи через візирну рамку — пристрій «фотоапарату», фокусуючи її на будь-який фрагмент — дерево, траву, небо, камінь та ін. Потім за художньо-образною пам'яттю вони відобразатимуть зафіксовані ознаки цілісних обра-

зів у деталях своїх робіт, подальшій дизайнерській діяльності, збагачуючи і розширюючи досвід проектування.

Учителю на конкретних природних об'єктах показує звідки професійні дизайнери знаходять ідеї для формотворення. Спрямовує увагу учнів на пошук подібності природних форм із формами рукотворних об'єктів. Спостерігаючи за докільям, вони попутно збирають природні матеріали, розглядаючи їх форму та інші ознаки, відчуваючи їх на дотик. Обдумують, як їх можна використати для творчості — виготовлення виробів власноруч.

На природі вчитель зосереджує увагу учнів на важливості бережного ставлення до неї, пропонує дітям об'єднатися в групи і створити композицію з природних матеріалів на вибір — «Коло друзів», «Осіньне дерево», «Міський транспорт», «Сільська хата» та ін. Діти разом з учителем розподіляють обов'язки між собою, підготовляють потрібний природний матеріал. Кожен виконує свою частину роботи і оцінює спільно виконаний проект. До оцінювання запрошують перехожих.

Системний принцип пізнання основ декоративно-прикладного мистецтва протягом усіх класів початкової освіти, а саме: аналіз функціональної і естетичної цінності його взірців, кольорової гами, видів орнаментів, матеріалів, технік виготовлення, їх копіювання учнями в предметно-перетворювальній діяльності сприяє формуванню самоідентифікації, відчуття належності до високорозвиненої національної культури українців, розвитку естетично-ціннісного ставлення до навколишнього середовища.

Особливо важливими в дизайнерській діяльності, тобто в процесі дитячого проектування, стануть набутий досвід під час дослідження властивостей різних матеріалів, оволодіння елементами графічної грамотності, конструювання з готових або власноруч виготовлених деталей.

В інформаційно-комунікаційному середовищі учні передовсім відчувають себе дослідниками — разом з друзями спостерігають і вивчають навколишній світ, здійснюють пошук, аналіз і синтез потрібної інформації, розпізнають предмети, природні, штучні і синтетичні матеріали візуально та на дотик, розділяють і об'єднують їх за ознаками і властивостями, а вже потім створюють з них вироби за графічними зображеннями або власним задумом.

Власноруч виготовлені вироби для класу, його різних зон, зокрема спільно виготовлений класний куточок, створюють сприятливу, невимушену атмосферу навчання, в деякій мірі — неповторний домашній затишок, «свій» рідний простір. І то нічого, якщо ці вироби ще недосконалі і якість їхня не висока. Діти лише вчаться, а тому розуміють, що для них робити щось недосконало — це нормально, адже з часом вони обов'язково зможуть зробити краще. Таке усвідомлення формує впевненість у своїх силах, адекватне ставлення до помилок, прагнення удосконалити свою проектно-технологічну діяльність.

Застосування методу макетування на заняттях дизайну і технологій допомагає не лише розвивати просторову уяву, відчуття пропорцій, масштабу, але й успішно вивчати об'єкти, що макетуються. Учні навчаються, як реальні об'єкти можна зменшити, зробити їх копії.

Під час бесіди з народними майстрами, учні у невимушеній обстановці дізнаються, що є різні види орнаментів і композицій взірців декоративно-прикладного мистецтва, способи розташування композиції оздоблення на них, що візерунки й орнаменти є симетричні й асиметричні, кольори є хроматичні й ахроматичні, монохромні й поліхромні та ін.

Важливими засобами мотивування учнів до навчання є постановка проблемних запитань, візуалізація проблеми, художнє слово, участь у визначенні цілей навчання, вирішенні реальних проблем. І все це — з опорою на життєвий досвід учнів.

Змістова лінія «Інформаційно-комунікаційне середовище» може реалізовуватися через такі актуальні теми І розділу «Я — дослідник» інтегрованого курсу «Дизайн і технології»:

- «Україна — це ми!»
- «Секрети майстерності»
- «Я у природі»
- «Дарунки природи»
- «Мистецтво ліній»
- «Подорож у часі»
- «Світ конструкторів» та ін.

Базові знання, якими оволодівають діти під час вивчення цієї змістової лінії є підґрунтям для реалізації їхнього творчого потенціалу під час засвоєння навчального матеріалу наступних змістових ліній, які структуровані за способами проектно-технологічної діяльності.

II. Реалізація змістової лінії «Середовище проектування» забезпечує розвиток творчого мислення, уміння працювати в команді.

Учні мають можливість поступово і поетапно оволодівати процесом проектування:

- ♦ *виявлення проблем і потреб*, продукування ідей, вибір особистісно і соціально значущих об'єктів проектування, планування дій, вивчення і визначення критеріїв, яким повинен відповідати майбутній виріб;
- ♦ *моделювання* вибраного об'єкта проектування — створення образу майбутнього виробу (виконання зображень, копіювання, удосконалення, фантазування, експериментування, зокрема з використанням комп'ютерних програм);
- ♦ *конструювання* об'єкта проектування: виконання графічних зображень, добір матеріалів за їх властивостями, орієнтовні розрахунки витрат: матеріальних і часових;
- ♦ *визначення* технологічної послідовності виготовлення виробу.

Розвиток сенсорних здібностей — відчуття і сприйняття предметів навколишнього світу і себе через форми, кольори, пропорції, співмірність (симетричність) і величини (більше-менше) предметів, можливість продукування ідей, вибору об'єкта проектування, матеріалів і способів виготовлення дають змогу реалізувати інтегративні можливості дитячого дизайну, розвивати нові форми спілкування.

Проектно-технологічна діяльність, виконання будь-якого проекту завжди починається з *виявлення проблеми*, яку можна вирішити за допомогою виготовленого виробу або виробів. Учитель пропонує на розгляд реальну або змодельовану проблемну ситуацію, ставить запитання, які спрямовують думку на варіанти її вирішення, прогнозування і усвідомлення значення власноруч виготовленого виробу для учня, соціального середовища. Поступово формується досвід бачення проблем навколишнього середовища та здатність і готовність їх посилювати вирішення.

Для *вибору об'єкта* проектування і виготовлення учитель демонструє кілька ідей (зразки виробів, малюнки, слайди, макети). Учні аналізують інформацію, конструкцію виробів, звертають увагу на те, що однакові за призначенням, але виготовлені з різних за властивостями і кольорами матеріалів виробу мають неоднаковий естетичний вигляд, механічні, технологічні й гігієнічні властивості. Ці знання їм потрібні у своїй дизайнерській діяльності — визначенні критеріїв, яким має відповідати майбутній виріб, моделюванні об'єкта проектування, доборі матеріалів, визначенні етапів його виготовлення тощо. У них розвиваються емоційні враження, художньо-образна пам'ять, логічні судження.

Учень повинен чітко знати і пояснити для чого він проектує і виготовляє виріб — це є основою позитивної мотивації навчання, реалізації його інтересів і можливостей. З набуттям досвіду для правильного вибору можна провести міні-маркетингові дослідження — дослідити потреби в тому чи іншому виробі, визначити яка буде від нього користь, вивчити реальні можливості, наявність відповідних ресурсів для його виготовлення. Можна провести опитування потенційних «споживачів».

В учнів активізується сприйняття, вони не просто порівнюють і вибирають привабливий зразок, але й вчаться аналізувати свої можливості і ресурси для його виготовлення. Створюється ситуація вибору — відмовитися від задуму, на реалізацію якого бракує матеріалу або якихось інструментів і пристосувань, шукати можливості забезпечення його реалізації або шукати інші варіанти, виходячи з того, що є в наявності. Таким чином знаходяться нові способи вирішення завдань.

Вибираючи об'єкти праці, учні непомітно занурюються в цікавий світ природи, техніки, культури, мистецтва, стосунків. Кожне заняття — це маленьке відкриття, яке є цеглинкою для цілісного сприймання світу, зокрема і матеріального виробництва.

Моделювання дає змогу учням виражати й відображати свої враження, образи, часом фантастичні ідеї на площині або в об'ємній формі (папері або в макеті), у зменшеному або збільшеному вигляді, віддалено або наближено. Описувати свої дії. Розвивати відчуття пропорцій, гармонійності композицій. Розрізняти спектри кольорів, їх властивості — насиченість (яскравіший-тьмяніший), ясність (світліший-темніший), відтінок кольору. Сприймати їх образно, асоціативно — як теплі і холодні, веселі і сумні, жваві і спокійні, чисті і замурзані. Відчуття масштабу учні розвивають, порівнюючи величини предметів реального життя з величинами аналогічних іграшкових предметів.

Така діяльність розвиває творчі здібності, естетичні смаки, відчуття гармонії поєднання кольорів, настрою, який вони викликають, пластичність форм у природі і витворах митців. Почуття гармонії проявляється у передачі форми, пропорцій, ритму, кольорової виразності у проектуванні виробів.

Треба звернути увагу учнів, що композиції в цілому нагадують, якусь геометричну фігуру — квадрат, прямокутник, трикутник, круг, овал та ін., вони бувають витягнуті вертикально чи го-

ризонтально, можуть розміщатися на виробі в центрі, або зміщені до краю. Учням цікаво вивчати візуальні ілюзії, наприклад, що білий квадрат на чорному фоні здається більшим, ніж чорний квадрат такої ж величини на білому фоні або, — щоб сприймати фігуру, як розташовану в центрі, треба її розміщувати ледь вище центру аркуша паперу та ін.

Під час моделювання учні наслідують, імітують, копіюють, виконують ролі людей творчих професій — дизайнерів, модельєрів, конструкторів, перукарів та ін. Вчитель роз'яснює творчі методи моделювання об'єктів проектування (фантазування, експериментування, комбінування, компонування, доповнення та ін.), тим самим допомагає учням реалізувати їхній творчий потенціал через застосування цих методів у власній дизайнерській діяльності.

Конструювання з готових або власноруч виготовлених деталей на рівні початкової освіти відбувається за зображеннями, схемами, інструкціями, зразками та ін. Учням пропонується закінчити, добудувати об'єкт конструювання, переставляти, замінювати, дооформлювати деталі виробу, що створює проблемні ситуації, прагнення долати певні труднощі для досягнення бажаних результатів.

Досвід грамотного добору матеріалів для виготовлення виробів формує розуміння залежності функціональності й естетичності виробу від якості матеріалу, його фактурності.

Корисними для розвитку здібностей моделювання і конструювання є вправи на добудовування композиції, орнаменту, добір кольору тла до відповідного зображення, вирішення завдання проектування на різних матеріалах, різними способами, розрахунки витрат матеріалів і часу тощо.

Визначення технологічної послідовності виготовлення виробу та необхідних інструментів і пристосувань разом з вчителем, а потім і самостійно, дає учням усвідомлення важливості цього етапу проектування для отримання бажаного результату — якісного виготовлення виробу. Вчитель розкриває таємниці технологій обробки різних матеріалів. Учні аналізують запропоновану або самостійно розроблену технологічну послідовність виготовлення, відкривають для себе різноманітний і дивовижний світ технологій.

Змістова лінія «Середовище проектування» може реалізуватися через такі актуальні теми II розділу «Я — дизайнер» інтегрованого курсу «Дизайн і технології»:

- «Я — стиліст»
- «Я — винахідник»
- «Мій розклад занять»
- «Я планую свій час»
- «Дива із вторинних матеріалів»
- «Весела фольга» та ін.

Творче рішення власного задуму під час проектування активізує ініціативу, спонукає до експериментування, а потім і до можливого винахідництва.

III. Змістова лінія «Середовище техніки і технологій» передбачає розвиток логічного та алгоритмічного мислення, концентрації уваги, точності рухів, здатності до подолання труднощів, координування дій і взаємодопомоги у процесі безпосереднього виготовлення виробу.

Учні оволодівають технологіями обробки різних матеріалів, певними технологічними операціями; розмічають деталі на матеріалі за допомогою шаблонів, трафаретів або креслярських інструментів та вирізують їх; застосовують рухомі і нерухомі, роз'ємні і нероз'ємні з'єднання; удосконалюють технологію виготовлення виробу за потреби; використовують традиційні та сучасні технології; набувають досвіду раціонального використання матеріалів, зокрема і вторинних; розвивають відчуття потрібного часу на виконання технологічних операцій; формують навички організації робочого місця, безпечної праці з ручними та механізованими інструментами й пристосуваннями.

Змістова лінія «Середовище техніки і технологій» диференціює навчальний матеріал за технологічними операціями обробки матеріалів — згинання, складання, скручування, рвання, зібгання, різання, склеювання, зв'язування, ліплення, намотування, зшивання, пришивання тощо, а також за видами технології обробки матеріалів — аплікація, квілінг, оригамі, витинанка, вишивка, шиття, плетіння, мозаїка, ниткографіка, скрапбукінг та ін.

З кожним наступним навчальним роком початкової освіти зміст технологічної освіти поступово збагачується спектром матеріалів — папір, картон, глина, полімерна глина, пластилін, солоне тісто, нитки, тканина, фольга, дріт, тонка жерсть, деревинні матеріали, вторинні матеріали та ін., урізноманітненням способів і засобів їх обробки під час виготовлення виробів — побутових, іграшок, сувенірів, аксесуарів, реквізиту для лялькового театру, різних свят і заходів, розваг, ігор та ін.

Вироби для виготовлення мають бути посильними, викликати інтерес, спонукати до відповідального виконання технологічних операцій. Учні спочатку засвоюють способи виготовлення виробу за поетапними зображеннями, описом, інструкційними картками або за наслідуванням вчителя, який показує і роз'яснює, як краще це зробити. В подальшому, з наростанням досвіду, вони самостійно приймають відповідні рішення для вирішення нових завдань, пропонують варіанти удосконалення технологічної послідовності, за якою виготовляють виріб.

Оскільки учні початкової освіти здатні самостійно шукати і вибирати шляхи розв'язання поставлених завдань, потрібно надавати їм можливість експериментувати, знаходитися в пошуку рішень, заохочувати активність, прагнення до самовираження, зокрема стимулюючими запитаннями: «А якщо тут зробити ось так?..», «А як ще можна це зробити?..». Також важливо надавати можливість аналізувати і виправляти зроблені помилки.

Тактильний контакт з матеріалами, деталями виробу, а також можливість працювати з різними інструментами і пристосуваннями розвивають психомоторні здібності дитини, так званий «пальчиковий зір», що безпосередньо впливає на розвиток мозку, функції мови.

Можливість виготовлення, експериментування, контролю, виявлення і виправлення своїх помилок, дають змогу відчути себе суб'єктами власної діяльності, здатними самостійно щось майструвати, вирішувати проблеми.

Змістова лінія «Середовище техніки і технологій» може реалізовуватися через такі актуальні теми III розділу «Я — майстер» інтегрованого курсу «Дизайн і технології»:

- «Паперові дива»
- «Новорічний календар»
- «Закладка для улюбленої книжки»
- «Картонні дива»
- «Пластилінові дива»
- «Ліплення з пластиліну і глини»
- «Чарівна ниточка» та ін.

Процес перетворення ескізу виробу в реальний художньо-матеріальний виріб створює ситуацію успіху, творчого піднесення, емоційно-вольовий стимул до подальшої проектно-технологічної діяльності. А головне — формує здатність до довгострокової зосередженості, подолання труднощів, виправлення помилок, доведення справи до завершення, дотримання технологій в технологічному світі.

Змістова лінія «Середовище соціалізації» спрямована на оцінювання і самооцінювання процесу і результатів власної та спільної проектно-технологічної діяльності; формування здатності презентувати освітні результати, обговорювати їх з іншими, ефективно використовувати створені вироби; реалізацію добродійної діяльності, гостинності; виконання трудових дій у побуті, розвиток прагнення якісно облаштовувати свій життєвий простір.

Важливим етапом навчання є формування об'єктивованого оцінювання і самооцінювання отриманих результатів — художньо-матеріальних виробів, рівнів сформованості предметної проектно-технологічної компетентності, міжособистісних взаємин, ставлень. До оцінювання дитячих робіт доцільно долучати однолітків-експертів, спеціалістів з проектно-технологічної діяльності. Через спілкування з іншими діти пізнають і оцінюють себе та один одного, розвивають віру в себе. Оцінюються функціональні, технологічні, естетичні, економічні показники якості створеного виробу.

Важливим є повага до індивідуального, можливо наївного, бачення естетичних ознак виробу, суджень. Варто підкреслити, що між здібностями дитини та продуктами її діяльності існує тісний взаємозв'язок і взаємодія.

Кожному учневі потрібно дати можливість презентувати результати своєї проектно-технологічної діяльності, вибрати форму презентації. Це може бути: виставка індивідуальних та колективних робіт, репортаж, театралізована вистава, імпровізаційна подорож, гра-естафета, «конвеєр» проектів, мультимедійна презентація, відеозвіт та ін.

Презентуючи свої вироби, в учнів формується об'єктивована оцінка, вони розуміють, що створені ними вироби ще не надто високої якості, як у справжніх майстрів — є над чим працювати. Водночас вони вже відчувають свій авторський почерк, здатність створювати не лише копії виробів, але і вносити новизну.

Учитель координує діяльність учнів, може залучати до виконання колективних проектів старших учнів, батьків, фахівців. Саме у взаємодії з навколишнім середовищем, оточуючими доброзичливцями учні максимально проявляють особистісні здібності. Разом з іншими вони виконують добродійні проекти, допомагають дітям з особливими потребами, сиротам, хворим, самотнім людям, українським військовим тощо. Участь у виконанні таких проектів розвиває здатність бачити

довколишні проблеми, проявляти милосердя, дисциплінованість, самоорганізованість, відповідальність та ін.

Можливість участі у спільній добродійній та побутовій діяльності під керівництвом вчителя допомагають учням адаптуватися в реальному мінливому житті, набувати соціального досвіду, що зумовлює їхню поведінку.

У дружній, партнерській взаємодії активно продукуються ідеї, вибираються найкращі, приймаються відповідальні рішення, практично втілюються у виготовлених виробах індивідуально або спільно з по-окремим розподілом ділянок роботи. Тут розвивається почуття потреби, корисності, здатності успішно діяти, приносити радість іншим.

Змістова лінія «Середовище техніки і технологій» може реалізовуватися через такі актуальні теми розділу «Ми — друзі» інтегрованого курсу «Дизайн і технології»:

«Ми різні, але друзі»

«Ми вдячні»

«Ми підприємливі»

«Ми допитливі»

«Ми дбайливі»

«Я гостинний»

«Я самостійний» та ін.

Проектно-технологічна діяльність як основа реалізації змісту інтегрованого курсу «Дизайн і технології» має метапредметну, соціокультурну значущість, тому що здатна переноситись у будь-які інші сфери діяльності стосовно розв'язання проблем перетворення різних матеріалів та інформації у форму.

Очікується, що оволодіння змістом інтегрованого курсу «Дизайн і технології», ключовими і предметною проектно-технологічною компетентностями дасть можливість учням початкової освіти успішно адаптуватися і продовжити навчання дизайну і технологій на рівні базової середньої освіти, а далі, у майбутньому житті, — долучатися до соціально-економічного життя країни, ініціювати розвиток сфер виробничої діяльності, в яких вони працюватимуть. Сформовані компетентності забезпечать готовність і здатність якісно облаштовувати свій життєвий простір, застосовувати набутий освітній досвід в нових ситуаціях, мобільність і конкурентоздатність на ринку праці.

Мотиваційна шкала оцінювання без балів навчальних досягнень учнів 1–4-х класів

Олександр ОСТАПЕНКО,

завідувач лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя
Інституту проблем виховання НАПН України,

Микола ЗУБАЛІЙ,

старший науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку
та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України

Соціальні перетворення в Україні, тривала екологічна криза у зв'язку з чорнобильською катастрофою, зниження рухової активності учнів у процесі навчання актуалізували проблему збереження психічного, духовного, соціального і фізичного здоров'я. Це поставило перед закладами загальної середньої освіти і особливо перед закладами початкової освіти завдання створення необхідних умов для фізичного розвитку учнів молодших класів, які б сприяли зміцненню здоров'я, дотриманню біологічної потреби організму в рухах й формуванню мотивації до здорового способу життя. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває мотиваційне оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи на уроках фізичної культури. Адже, як відомо, ситуація бального оцінювання негативно відбивається на психологічному стані молодших школярів, викликає в них хвилювання, різні переживання, що впливають на формування неадекватного ставлення до уроків фізичної культури та позакласних занять.

Тому впровадження у початковій школі мотиваційної шкали без бального оцінювання навчальних досягнень учнів буде сприяти формуванню в них ключових компетентностей: вільне

володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної), математична компетентність, компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, інноваційність, що передбачає відкритість до нових ідей, екологічна та здоров'язбережувальна компетентності, інформаційно-комунікаційна компетентність, навчання впродовж життя, громадянські та соціальні компетентності, культурна компетентність, підприємливість та фінансова грамотність.

Впровадження у початковій школі мотиваційної шкали без бального оцінювання навчальних досягнень учнів буде сприяти формуванню в них предметних компетентностей: основи знань, пов'язані з особистою гігієною, значенням занять фізичними вправами для збереження й зміцнення здоров'я, організацією найпростіших форм самостійних занять. У кінці навчання в початковій школі вони мають оволодіти основними життєво важливими навичками і вміннями ходити, бігати, стрибати, лазити, метати, плавати; вміти виконувати основні рухові дії з базових видів спорту, що входять до навчальної програми з фізичної культури; мати елементарні вміння і навички фізичної культури, здорового способу життя в школі, домашніх умовах і за місцем проживання.

Основною метою предмета «Фізична культура» в початковій школі є навчання фізичної культури, всебічний фізичний розвиток особистості учня засобами фізкультурної та ігрової діяльності, формування в молодших школярів ключових фізкультурних компетентностей, ціннісного ставлення до фізичної культури, спорту, фізкультурно-оздоровчих занять та виховання фізично загартованих і патріотично налаштованих громадян України [2].

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

- ♦ виховання в молодших школярів розуміння значущості занять фізичними вправами, спортивними іграми як важливого засобу зміцнення здоров'я, отримання задоволення, гартування тіла та характеру, самовираження, соціальної взаємодії у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності;
- ♦ формування в учнів здатності володіння різними способами рухової діяльності, виконання фізичних вправ; умінь грати в рухливі та спортивні ігри за спрощеними правилами;
- ♦ розвиток в молодших школярів здатності встановлювати причинно-наслідкові зв'язки позитивних та негативних чинників щодо стану свого здоров'я та фізичного розвитку;
- ♦ використовувати різні способи пошуку корисної інформації у довідникових джерелах, у тому числі за допомогою інформаційно-комунікативних технологій і критичного мислення;
- ♦ формування в учнів здатності творчо застосовувати набутий досвід з фізичної культури, використовувати сили природи для зміцнення здоров'я та фізичного вдосконалення;
- ♦ розвиток в молодших школярів здатності використовувати навички самоконтролю і самооцінювання свого фізичного стану, дотримуватися санітарно-гігієнічних правил та безпечної поведінки в процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності;
- ♦ розвиток в учнів здатності спілкуватися і взаємодіяти з дорослими й однолітками, співпрацювати та досягати спільних командних цілей у процесі спортивно-ігрової діяльності, використовувати термінологічний апарат з фізичної культури рідною мовою під час фізкультурно-оздоровчої діяльності;
- ♦ виховання в молодших школярів емоційно-ціннісного ставлення до занять фізичною культурою та спортом, здатності добирати фізичні вправи для розвитку фізичних якостей з урахуванням індивідуальних можливостей, бажання керуватися правилами безпечної і чесною гри, умінь боротися, вигравати і програвати; формування зацікавленості досягненнями українських спортсменів на Олімпійських іграх та інших спортивних змаганнях [2].

Зазначена мета і завдання реалізуються за такими **змістовими лініями**: «Рухова діяльність», «Ігрова та змагальна діяльність».

Змістова лінія «**Рухова діяльність**» передбачає формування в молодших школярів уявлення про фізичну культуру як сукупність різноманітних фізичних вправ, способів рухової та ігрової діяльності, спрямованих на фізичний розвиток, зміцнення здоров'я та формування в молодших школярів умінь і навичок володіння різними способами рухової діяльності; здатності виконання вправ основної гімнастики, організуючих вправ, елементів акробатики, вправ корегувальної спрямованості та тих, що пов'язані з незвичним положенням тіла у просторі, ходьбою, бігом, танцювальними кроками, лазінням і перелізанням, стрибками; навичок володіння м'ячем; розвиток фізичних якостей; формування правильної постави й профілактику плоскостопості.

Змістова лінія «**Ігрова та змагальна діяльність**» передбачає виховання в молодших школярів ініціативності, активності та відповідальності у процесі рухливих і спортивних ігор за спрощеними правилами; забезпечення усвідомлення важливості співпраці під час ігрових ситуацій; форму-

вання уміння боротися, здобувати чесну перемогу та з гідністю сприймати поразку, контролювати свої емоції, організувати свій час і мобілізувати ресурси, оцінювати власні можливості в процесі ігрової та змагальної діяльності, виконувати різні ролі в ігрових ситуаціях, відповідати за власні рішення користуватися власними перевагами і визнавати недоліки в тактичних діях у різних видах спорту, планувати та реалізувати спортивні проекти (турніри, змагання тощо); формування в молодших школярів умінь і навичок виконання естафет [2].

Згідно навчальних програм в учнів початкових класів формуються основні життєво необхідні рухові якості. Тому важливою особливістю змісту фізичної культури є вивчення рухливих і народних ігор, формування в учнів навичок самостійної їх організації і проведення в школі, домашніх умовах і за місцем проживання. В міру зростання учнів у змісті навчання акцент поступово зміщується на засвоєння ними основних рухових дій, фізичних вправ підвищеної координаційної складності з базових видів спорту, що входять до навчальної програми. На завершальному етапі початкової освіти засвоєння нового матеріалу зосереджується уже на фрагментах рухової діяльності, цілісних комбінаціях та спортивних іграх за спрощеними правилами.

Виходячи з цього, учитель фізичної культури має пам'ятати, що основними ознаками мотивації учнів до досягнень у навчанні є:

- ♦ очікування відчуття радості від розширення рухового досвіду, вдосконалення навичок життєво необхідних дій, використання їх у ігровій та повсякденній діяльності;
- ♦ усвідомлення розширення функціональних можливостей свого організму шляхом цілеспрямованого розвитку основних фізичних якостей та природних рухових здібностей;
- ♦ розуміння цінностей регулярних занять фізичною культурою, які сприяють збереженню й зміцненню здоров'я, фізичному розвитку, фізичній підготовленості; формуванню практичних навичок самостійно займатися фізичними вправами й проводити активний відпочинок після навчальних занять та виконання домашніх завдань.

Отже, застосування в початкових класах мотиваційної шкали оцінювання без балів спонукатиме учнів до набуття власного досвіду фізичного виховання за умов:

- ♦ *стимулювання* їхнього інтересу до фізичної культури, виконання фізичних вправ та участі в рухливих і спортивних іграх;
- ♦ *пробудження* ініціативності під час занять фізичною культурою, проведення рухливих і спортивних ігор, спортивних свят і змагань;
- ♦ *залучення* до занять у спортивних секціях і фізкультурних гуртках та до самостійних занять у школі, домашніх умовах та за місцем проживання;
- ♦ *розкриття* фізичного потенціалу, розвитку фізичних якостей і рухових здібностей до базових видів спорту та спортивних ігор, що входять до навчальної програми з фізичної культури;
- ♦ *визначення* особистих досягнень учнів з фізичної культури та спортивних ігор протягом семестру й навчального року.

Таким чином, об'єктами перевірки та оцінювання учнів без балів за мотиваційними критеріями в процесі занять фізичною культурою мають стати:

- ♦ *інтерес* до уроків фізичної культури, занять базовими видами спорту, рухливими й спортивними іграми, що входять до навчальної програми з фізичної культури;
- ♦ *спрямованість* рухової діяльності на вивчення нових фізичних вправ, цікавих рухливих та спортивних ігор і досягнення успіхів у обраному для занять виді спорту;
- ♦ *ініціативність* під час проведення уроків фізичної культури, рухливих і спортивних ігор та самостійних занять у школі, домашніх умовах та за місцем проживання.

Рекомендації. Під час застосування у загальноосвітніх навчальних закладах мотиваційної шкали оцінювання без балів необхідно враховувати, що всі мотиваційні критерії взаємозумовлені й перебувають у взаємному зв'язку між собою:

- ♦ *інтерес* виявляється у цілеспрямованій діяльності й ініціативності учнів до уроків фізичної культури, занять рухливими і спортивними іграми. Втрата інтересу призводить до байдужості школярів до занять фізичною культурою й навіть до їх негативного ставлення до уроків фізичної культури. І, навпаки, наявність в учнів інтересу пробуджує в них позитивне ставлення до регулярних занять фізичними вправами в школі на великих перервах, у домашніх умовах і за місцем проживання. Наявність інтересу також проявляється у прагненні учнів до подолання труднощів, з якими вони зустрічаються під час уроків фізичної культури й позакласної фізкультурно-масової роботи;
- ♦ *спрямованість* рухової діяльності характеризується спроможністю учнів досягти успіхів у вивченні фізичної культури, нових фізичних вправ, рухливих і спортивних ігор. Це дає мож-

лівість учителю фізичної культури керувати фізичною підготовленістю учнів, стимулювати розвиток у них тих фізичних якостей і рухових здібностей, які є слабкішими. Спрямованість рухової діяльності також сприяє обирати учнями ті види самостійних занять фізичними вправами, іграми й видами спорту, які найкраще їм підходять у молодшому шкільному віці й стануть у майбутньому основними під час занять у спортивних секціях і фізкультурних гуртках;

- ♦ *ініціативність* є властивістю, що характеризує прояв учнями досягнень, які дають можливість за результатами діяльності та їхньої поведінки розпізнати рівні набутого досвіду. Виявлена ініціативність є свідченням того, що в учнів сформовані й привласненні необхідні знання з фізичної культури, рухові вміння й навички з вивчених рухливих і спортивних ігор. Основними ознаками ініціативності на уроках фізичної культури є впевненість і самостійність під час виконання завдань, уключеність у процес вивчення нових фізичних вправ, творче виявлення своїх рухових дій в іграх на змаганнях і спортивних святах. Ініціативність також дає можливість учителю фізичної культури зрозуміти чи отримують учні задоволення від занять фізичною культурою.

Основним орієнтиром для мотиваційного без бального оцінювання учнів початкових класів на уроках фізичної культури за всіма критеріями є *емоційність* учнів, їх реагування на заняття фізичною культурою та проявлення власної творчої діяльності у різних видах фізичних вправ, рухливих і спортивних ігор, що входять до навчальної програми з фізичної культури для початкових класів.

Мотиваційні критерії та показники оцінювання навчальних досягнень учнів без балів

Мотиваційні критерії	Мотиваційні показники оцінювання навчальних досягнень учнів
Інтерес	<p><i>Високий рівень:</i> учень (учениця) має стійкий інтерес до фізичної культури, різних видів спорту та ігор, що не обмежується програмовим матеріалом. Він проявляється у потребі регулярних занять фізичною культурою, спортом та іграми, незалежно від навчальних завдань.</p> <p><i>Оптимальний рівень:</i> учень (учениця) має стійкий інтерес до різних видів фізичної культури, спорту та ігор, що проявляється у вираженому бажанні виконувати завдання уроків у межах навчального матеріалу. Інтерес може проявлятися учнем з різною мірою сприймання тих видів рухової діяльності, які передбачені навчальною програмою.</p> <p><i>Достатній рівень:</i> учень (учениця) проявляє зацікавленість як прояв інтересу, що виходить за межі навчання на уроках фізичної культури. Зацікавленість проявляється і як ситуативна реакція на окремі види нового навчального матеріалу, що не складає труднощів в оволодінні новими способами рухової діяльності.</p> <p><i>Початковий рівень:</i> учень (учениця) характеризує відсутністю інтересу, що проявляється в байдужості до включення його до різних видів рухової діяльності, низьких спонуканнях виконувати навчальні завдання в цілому або окремі різновиди цих завдань.</p>
Спрямованість рухової діяльності	<p><i>Високий рівень:</i> в учня (учениці) гармонійно розподіляється увага й прагнення включитись на уроках фізичної культури у рухову діяльність з метою сприймання й усвідомлення цінностей здобутих знань. Учень послідовно проявляє старанність у набутті вмінь і навичок рухової діяльності.</p> <p><i>Оптимальний рівень:</i> в учня (учениці) пріоритетними є кілька видів рухової діяльності на уроках фізичної культури, які викликають найменші труднощі. Учень також проявляє старанність до більш складних видів діяльності з свідомим докладанням вольових зусиль.</p> <p><i>Достатній рівень:</i> в учня (учениці) пріоритетним є один або два види рухової діяльності на уроках фізичної культури, увага до інших видів діяльності виникає періодично, якщо пропонується легкий спосіб їх виконання або цікаві форми рухової активності. Цінність знань з фізичної культури усвідомлюється цим учнем ситуативно.</p> <p><i>Початковий рівень:</i> в учня (учениці) пріоритетного виду рухової діяльності на уроках фізичної культури немає. Якщо такий вид діяльності в учня з'являється, то увага до нього виникає спонтанно, за умов уведення ігрових форм занять. Учень обмежується навчальним матеріалом, який оволодівається поверхово.</p>
Ініціативність	<p><i>Високий рівень:</i> учень (учениця) характеризується стійкістю включення у різні види рухової діяльності на уроках фізичної культури. Він проявляє активність, винахідливість, кмітливість у виконанні навчальних завдань, бажання поділитися з товаришами набутими на уроках знаннями. Учень проявляє ініціативу у знаходженні правильних рішень, висловлюванні своїх вражень; він прагне до колективної рухової діяльності під час проведення ігор, спортивних змагань.</p>

Мотиваційні критерії	Мотиваційні показники оцінювання навчальних досягнень учнів
	<p><i>Оптимальний рівень:</i> учень (учениця) характеризується вільним оперуванням набутим на уроках фізичної культури знаннями й руховими навичками. У нього розвинено образне мислення, вміння займатися в спортивній або ігровій команді. Однак упевненість у своїх здібностях може виявлятися не завжди, а іноді буває занижена самооцінка своїх можливостей. Його старанність на уроках фізичної культури іноді супроводжується недостатнім усвідомленням своїх рухових здібностей.</p> <p><i>Достатній рівень:</i> учень (учениця) характеризується вибірковістю виконання на уроках фізичної культури поставлених завдань; його готовність до рухової діяльності залежить від її складності, а прояви старанності часто мотивуються вчителем фізичної культури або капітаном команди. В цього учня рівень оригінальності мислення під час уроків фізичної культури знижений. Він не вміє працювати в спортивному колективі, ігровій команді, що залежить від недостатнього рухового досвіду.</p> <p><i>Початковий рівень:</i> учень (учениця) характеризується проявленням на уроках фізичної культури байдужості до вивчення нового навчального матеріалу. Він часто проявляє навіть негативне ставлення до фізичної культури. Його включеність у рухову діяльність на уроках фізичної культури відбувається завдяки зовнішнім спонукам учителя фізичної культури, капітана ігрової команди або інших учнів.</p>

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти. — Урядовий портал. — 2018. — [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.
2. Типові освітні програми для учнів початкової школи, фізкультурної освітньої галузі (1–2 класи). — Сайт Міністерства освіти і науки України. — 2018. — режим доступу <https://mon.gov.ua/ua/news/kolegiya-mon-zatverdila-tipovi-osvitni-programi-dlya-uchniv-pochatkovoyi-shkoli>.
3. Фізичне виховання учнів початкових класів у позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів: навч.-метод. посіб. / В. В. Івашковський, О. І. Остапенко, М. В. Тимчик [за ред. М. Д. Зубалія]. — Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014.

Мистецтво в новій українській школі: що змінилося? (Методичні пояснення для вчителя)

Оксана КОМАРОВСЬКА,

доктор педагогічних наук,
завідувач лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти
Інституту проблем виховання НАПН України.

Початок 2018–2019 навчального року загострює освітні виклики, особливо для першокласників та вчителів, які будуть їх навчати. На які позиції вчителю слід звернути увагу стосовно курсу «Мистецтво» (його місця в системі освіти першокласника, особистісно-розвивальні можливості, нарешті, актуалізований нині інтегральний і компетентнісний потенціал)? Мета освітньої галузі «Мистецтво», основні завдання окреслено у відповідних нормативних документах (Держстандарт, Типова освітня програма за редакцією О.Я.Савченко). Тому, конкретизуючи зазначені в них положення, зосередимось на тих аспектах, які можуть викликати запитання у вчителя:

- ♦ змістові лінії мистецької освітньої галузі;
- ♦ навчання мистецтва в контексті ідеї інтеграції;
- ♦ завдання і ризики компетентнісного підходу в мистецькій освіті.

Але, перед тим уточнімо: навчання мистецтва означає повноцінне і багатоскладове освоєння його дитиною, занурення в нього, що має назву «художнє пізнання». Сутність «художнього пізнання» іноді тлумачиться досить вузько, лише як набуття знань. Необхідно пам'ятати, що поняття «художнє пізнання» не може бути тотожним «звичайному» ознайомленню дитини з мовою мистецтва, тобто із засобами виразності різних мистецтв, фактами з історії мистецтва, біографіями митців тощо. Художнє пізнання — це комплексне занурення в мистецтво, яке одночасно охоплює:

- ♦ «прийняття» дитиною емоційно-інформаційних імпульсів, що надсилає мистецький твір;
- ♦ їх проживання та індивідуально-образне трактування, тобто створення власних образів-інтерпретацій побаченого або почутого;

- ♦ осмислення (в межах вікових можливостей та попередньо здобутого дитиною особистого емоційно-естетичного, тобто чуттєвого, досвіду), яке створює підґрунтя для утворення особистісної цінності, ще точніше — перетворення об'єктивної художньої цінності на «свою», введення її у свій внутрішній світ; саме народження особистісної цінності *через емоцію* спонукає дитину до подальшого занурення в мистецтво в різних формах і видах діяльності; і лише така логіка вибудовування навчання мистецтва справді реалізує його особистісно-розвивальний потенціал.

Таким чином, перед учителем мистецтва постає свого роду *надзавдання*: систематично, в будь-яких видах діяльності учнів і в усіх формах роботи на уроці і поза ним організовувати художнє пізнання дітей в нерозривності його складників.

Пріоритетом навчання першокласників, що викладено в новому Державному стандарті [1] і що безпосередньо стосується мистецької галузі, є акцент на пробудженні креативного потенціалу дитини, точкою відліку для якого постає вектор спонукання дитини на практичну творчість, що супроводжується цілеспрямованим розвитком емоційної сфери дитини, на самостійно здійснювані відкриття і, як наслідок, свого роду самоформування знань сфери як осмислення власного досвіду й розвиток критичного мислення, що має допомогти дитині в утворенні справжніх особистісних художніх цінностей.

У зв'язку з цим, як раз і звернімо увагу на те, що в Державному стандарті початкової освіти [1] та Типовій освітній програмі [6] змінилися назви *змістових ліній* мистецької освітньої галузі. Замість «звичних» «музичне мистецтво», «образотворче мистецтво» та синтетичної лінії (театр, екранні мистецтва, цирк тощо) читаємо: «сприймання та інтерпретація творів мистецтва», «художньо-практична творчість», «комунікація через мистецтво».

У вчителя може виникнути уявлення, що «змістові лінії» збігаються з традиційними (і незмінними, відібраними практикою) видами мистецької діяльності учнів — сприймання, аналіз художніх творів і набуття знань про мистецтво, практично-творча діяльність, з яких начебто вилучено діяльність з набуття знань про мистецтво. Однак, це лише поверхове враження. Знов-таки: йдеться не про діяльність, яку вчитель організовує і залучає до неї для учнів, а про внутрішні спонуки художнього пізнання. Види ж діяльності використовуються традиційні.

З чим пов'язана зміна змістових ліній? Саме з тим, що дійсним змістом мистецької освіти стає не сукупність певної інформації з різних видів, жанрів, конкретних творів і творчості митців, яку дитина має освоїти у вигляді багажу знань, а сама дитина, її внутрішній світ і її ставлення до світу і до себе. Мистецькі знання та уміння здобуваються нею саме для саморозвитку і самоствердження. Мистецька освітня галузь реагує на це особливо гостро і мобільно, оскільки мистецькі дисципліни — як ніякі інші — містять *невід'ємні* один від одного (*наче дифузно злиті*) навчальний і виховний складники, коли діє постулат: «навчаючи мистецтва, я виховую мистецтвом» і навпаки: «виховуючи мистецтвом, я навчаю мистецтва», оскільки навчання мистецтва відбувається лише через переживання і поза цим втрачає сенс.

Розглянемо детальніше *змістові лінії*.

- ♦ *сприймання-інтерпретація* (або сприймання та інтерпретація) творів різних видів мистецтва передбачає, насамперед, поглиблення емоційного переживання художніх образів під час слухання й перегляду творів. Сприймання невід'ємне від інтерпретації хоча б тому, що первинною реакцією на твір завжди є виявлення дитиною ставлення «подобається — не подобається». Власне інтерпретація базується на цьому первинному емоційному відгуку, однак потребує оволодіння елементарними поняттями для висловлення вражень і їхнього пояснення, тобто необхідними знаннями та вміннями для поглибленого розуміння власного сприймання (власного враження). Таким чином, занурюючи учнів у сприймання творів, учитель обережно і дозовано навчає першокласника користуватися *необхідними в конкретний момент*, пов'язаний із сприйманням твору, поняттями (учень має відчувати природність введення поняття);
- ♦ *художньо-практична творчість* передбачає розвиток креативності дитини під час творення художніх образів. Учень, знов таки, навчається працювати з певними матеріалами, опановує певні техніки, експериментує, імпровізує і відчуває себе митцем, тобто виражає себе у мистецтві і через художні образи. Для цього йому також необхідно набувати певних знань та умінь, які лежать у конкретній площині його творчості в певний момент часу. Знов-таки, учитель розуміє, як організувати природність набуття цих знань та умінь дитиною. Але важливо не забувати: у творенні художнього образу дитина не має відчувати жодних обмежень у тому, що вона щось зробить «неправильно». В мистецтві все «правильно», оскільки унікально і неповторно, як унікальна кожна особистість. Недосконаліми можуть бути лише способи втілення задуму; тому необхідність оволодіння певними прийомами (уміннями) має усвідомлюватися учнем/ученицею і підпорядковуватися його (її) вимогам до себе.

Під час такого творення якнайкраще розкриваються природні задатки і розвиваються мистецькі здібності дитини (вчитель, по можливості, може порівняти, до якого виду мистецтва нахили учня є яскравішими і розвиваються динамічніше);

- ♦ *комунікація через мистецтво*; введення такої змістової лінії зумовлено тим незаперечним фактом, що в сучасному житті гостро постала проблема міжособистісного спілкування. Діалог (за ідеями філософської «школи діалогу культур» М. Бахтіна, В. Біблера; психологічними концепціями Л. Виготського, Г. Костюка та інших учених) є основою людського буття. Втім, тотальна інформатизація нашого життя, крім позитиву, несе небезпеки відторгнення дитини від спілкування в реальному світі, занурюючи її у віртуальну реальність та навалу різноманітних інформаційних потоків, що несуть як високохудожній, так і квазі мистецький та особистісно руйнівний зміст. Осмислення мистецьких творів — як класичних, так і особливо сучасних — потребує вміння ідентифікувати своє «Я» в мистецькому просторі. А це неможливо поза участю у різноманітних ракурсах комунікації — з твором і через нього: мистецький твір є «згустком» різноманітної інформації, втіленої в художньому образі. Введення змістової лінії «комунікація через мистецтво» націлює вчителя на формування в учнів здатності адекватної самооцінки у творчості, виховання у них самоповаги і поваги до творчості інших, а отже — в перспективі — на здатність співіснувати у мультикультурному середовищі, тобто на соціалізацію через мистецтво. Звісно, що комунікація через мистецтво, як спосіб його освоєння дитиною, базується на сприйманні та інтерпретації конкретних творів та власному творенні конкретними мистецькими засобами і апелює до набуття необхідних знань та умінь.

Проаналізувавши сутність змістових ліній, сміливо можемо додати до них ще одну, яка постає як вкрай важливий орієнтир для організації роботи: *самопізнання через мистецтво*. Націленість на спонукання дитини до самопізнання має бути присутня в реалізації кожної змістової лінії (пригадуємо: зміст мистецької освіти — сама дитина).

Чи означає все зазначене, що тепер школярі не будуть навчатися музики, образотворчого або інших мистецтв? Звісно, ні. Уважно читаємо Типову освітню програму, розроблену під керівництвом О. Я. Савченко: орієнтири навчальних (мистецьких) досягнень як раз прописані за видами мистецтва, але через набуття конкретних умінь відповідно до змістових ліній. Ще раз підкреслимо: йдеться про зміну акцентів: якщо раніше «зміст мистецької освіти» охоплював види (жанри, стилі, конкретні твори тощо), то нині «змістом» стає сама дитина, а саме способи освоєння нею мистецтва і світу через мистецтво.

Звернімося до *ідеї інтеграції* і того, як вона стосується мистецької освітньої галузі. Що саме інтегрує курс «Мистецтво» в початковій школі? Як раз основа інтеграції — знайомі вчителю музичний і образотворчий складники, в які інкрустовано інші, синтетичні, види мистецтва (театр, екранні, цирк тощо). Однак мета — не «поєднання предметів» у різний спосіб, а досягнення *цілісності сприймання світу дитиною через переживання мистецтва*, відчуття дітьми єдності загальної мистецької палітри.

Організація інтегрованого навчання мистецтв може здійснюватися у двох варіантах за вибором закладу освіти:

- ♦ на кожному уроці (дві години на тиждень) реалізуються завдання і музичного, і образотворчого мистецтв, в разі, якщо заклад обирає інтегрований предмет «Мистецтво»;
- ♦ або ж (другий варіант) — як окремі навчальні предмети за видами мистецтва, які в робочому навчальному плані зазначаються як «Мистецтво: музичне мистецтво» та «Мистецтво: образотворче мистецтво»; кожен предмет — 1 година на тиждень, разом щотижневі дві години.

Однак (це важливо), на відміну від організації викладання предметів художньо-естетичного циклу в попередні роки, в НУШ *в обох варіантах необхідною умовою є дотримання інтегративного підходу* до опанування учнями програмового змісту через його узгодження між предметами мистецтва, а також між мистецькими уроками та змістом інших освітніх галузей. Уважний аналіз нових підручників (7 авторів / авторських колективів), за якими будуть навчатися першокласники вже у 2018–2019 навчальному році, засвідчує, що всі вони побудовані саме на таких засадах.

Зазначимо, що ідея інтеграції не є абсолютно новою для вчителів мистецьких дисциплін, детально розробляється з початку 2000-х років лабораторією естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України та іншими вченими (Л. Масол, О. Гайдамака, О. Калініченко та ін. [4]). Поліхудожній підхід у мистецькій освіті, який втілює ідею інтеграції, є природним і має як психологічне, так і естетико-філософське пояснення: наприклад, синестезія як здатність людської психіки до взаємодоповнювання сприймання різними аналізаторами; природний рух мистецтва від синкретизму до розз'єднання видів мистецтва та їхнього поєднання в різних формах синтезу — як тенденція, що постійно діє впродовж існування самого мистецтва (Детальніше можна прочитати: [3; 5 та ін.]

Компетентнісний підхід до мистецької освіти був закладений ще в попередній редакції освітніх стандартів (2011), як і представлено його детальне розроблення стосовно уроків мистецтва і власне системи мистецьких компетентностей [7]. Концептуальні ідеї НУШ актуалізують набуття дитиною комплексу ключових життєвих компетентностей (визначених документами Ради Європи і конкретизованих у Законі України «Про освіту»). Однак, як засвідчує практика, вчителі іноді «компетентність» ототожнюється із «звичною» тріадою «знання-вміння-навички». Насправді, «формула компетентності» є складнішою: містить «знання-вміння-навички», але здобути на основі переживання та наступного осмислення власного переживання, причому за умови вмотивованості дитини до їх набуття і обов'язково за тієї умови, що дитина є суб'єктом цього процесу. Саме художня емпатія і рефлексія пізнаного, а також саморефлексія і налаштовує учня на успіх, оскільки пробуджує, спирається і поглиблює бажання діяти, пізнавати, поза чим компетентна у творенні свого життя особистість не відбудеться [2].

Надзвичайно важливо правильно трактувати сутність ключових компетентностей у контексті саме мистецької освіти. Адже, як передбачено концепцією НУШ, у компетентнісний потенціал мистецької освіти закладено вектори досягнення всього кола ключових компетентностей через художнє пізнання.

Маємо розуміти, знов-таки, зміщення акцентів у підходах до мистецької освіти дітей: якщо упродовж десятиліть школа справедливо ставила за мету переважно навчання мистецтвам (музика і образотворче, насамперед) та загально естетичний розвиток особистості дитини засобами різних мистецтв, то нині актуалізується своєрідний «вихід за межі мистецтва» в усі інші сфери знання і життя загалом. На уроках мистецтва це логічно пов'язано з питанням інтеграції навчального змісту мистецтв та інших предметів.

Однак саме в цій логічності криються ризики вульгаризації в організації навчання дитини мистецтва. А саме, йдеться про небезпеку перенесення акцентів із суто мистецьких орієнтирів художнього пізнання (як пізнання-інтерпретації світу, що втілюється в художніх образах) на використання змісту художніх творів для набуття, приміром, математичної, інформаційно-цифрової або екологічної компетентності (грамотності) тощо, тобто про «штучність» інтеграції. В такому разі можна «втратити» сам предмет навчання мистецтва [2].

Насправді, суть компетентнісного підходу полягає в чіткому розумінні того, які саме риси може оптимально розвинути художнє пізнання, спілкування дитини з мистецтвом тощо для розвитку інших компетентностей цілісної особистості. Тобто маємо пам'ятати про доцільність і домірність орієнтування на весь комплекс життєвих компетентностей під час навчання мистецьких дисциплін. Вчитель повинен мати двоєдиний орієнтир, організовуючи художнє пізнання і намагаючись втілити ідею інтеграції, а саме:

- ♦ залучення досвіду дитини з інших освітніх галузей (предметів) для поглиблення емоційності осягнення мистецтва;
- ♦ актуалізація емоційно-естетичного досвіду дитини на інших уроках для поглиблення емоційності проживання будь-якого знання.

Основою звернення до художнього твору в обох позиціях є художній образ.

Розглянуті позиції починають реалізуватися вже у навчанні першокласників, але вектори від них спрямовані й до наступних етапів мистецької освіти учнів.

Джерела

1. Державний стандарт початкової освіти (2018) — [Електронний ресурс]. — <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-n>
2. Комаровська О. А. Мистецька освіта: передчуття змін та готовність учителя до них/ Мистецтво та освіта. — 2017. — № 3.
3. Комаровська О. А. Полімодальність художнього таланту / О. А. Комаровська // Мистецтво та освіта. — 2010. — № 4.
4. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі: Посібник для вчителів / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. — Харків : Веста: Видавництво «Ранок», 2006.
5. Рудницька О. П. Інтегративні зв'язки у викладанні предметів художньо-естетичного циклу/ О. П. Рудницька // Початкова школа. — 2001. — № 5.
6. Типові освітні програми (наказ МОН України від 21.03.2018 №268) — [Електронний ресурс]. — <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovih-osvitnih-ta-navchalnih-program-dlya-1-2-h-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti>
7. Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи у системі інтегративної мистецької освіти: посібник для вчителя / [Л. Масол, Н. Миропольська, О. Комаровська та ін.]; за наук.ред. Л. Масол. — К. : Педагогічна думка, 2010.

НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛЕВІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Орієнтири для календарного планування

З Інструктивно-методичних рекомендацій щодо вивчення в закладах загальної середньої освіти навчальних предметів

та організації освітнього процесу у 2018 / 2019 навчальному році

(Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 03. 07. 2018 р. № 1/9-415)

У період переходу шкіл на здійснення освітньої діяльності за новим Державним стандартом заклади освіти розробляють (власні) / комплектують (на основі типових освітніх програм, чинних освітніх програм) освітні програми на кожен навчальний рік, структурують їх відповідно до вимог пункту 33 Закону України «Про освіту». Звертаємо увагу, що загальний обсяг навчального навантаження визначається в навчальному плані, очікувані результати навчання здобувачів освіти окреслюються в навчальних програмах предметів/інтегрованих курсів (що є складниками освітньої програми). В освітній програмі закладу освіти, що складена на основі типової освітньої програм чи іншої освітньої програми, що може бути впроваджена відповідно до чинних нормативних документів, навчальні програми предметів/інтегрованих курсів подаються переліком.

На основі навчальної програми предмета/інтегрованого курсу вчитель складає календарно-тематичне планування в довільній, зручній для використання формі, з урахуванням навчальних можливостей учнів класу.

Календарне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних у межах закладу загальної середньої освіти міста, району чи області стандартів таких документів є неприпустимим.

Автономія вчителя має бути забезпечена академічною свободою, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проектів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання.

Вчитель має право на вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ і організацій, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку педагогічних працівників.

Отже, вчитель має право самостійно переносити теми уроків, відповідно до засвоєння учнями навчального матеріалу, визначати кількість годин на вивчення окремих тем. Адміністрація закладу загальної середньої освіти або працівники методичних служб можуть лише надавати методичну допомогу вчителю з метою покращення освітнього процесу, а не контролювати його.

Звертаємо увагу педагогічних працівників на те, що відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти в навчальних програмах з усіх предметів і курсів передбачено 20 % резервного часу. При складанні календарно-тематичного планування учитель може використовувати його на свій розсуд, наприклад, для вдосконалення вмінь, дослідження місцевого середовища (довкілля), у якому мешкають діти, краєзнавчих розвідок, дослідницько-пізнавальних проектів та екскурсій, зокрема з ініціативи дітей. Крім того, пропонується наприкінці кожної чверті планувати корекційно-рефлексійний тиждень для подолання розбіжностей у навчальних досягненнях учнів. З метою створення умов для проектної діяльності учнів, здійснення спостережень, досліджень, виконання практико орієнтованих завдань протягом навчального року пропонується виділити час на проведення навчально-пізнавальної практики, екскурсій. Вибір змісту і форм організації такої навчально-пізнавальної практики навчальний заклад визначає самостійно.

Пропонуємо увазі вчителів Орієнтири до календарного планування від авторів підручників, які стали переможцями Всеукраїнського конкурсу проектів підручників для 1 класу.

Орієнтир для календарного планування уроків навчання грамоти в 1 класі за навчально-методичним комплексом К. І. Пономарьової

Читання		Письмо			
№ уроку, сторінка в букварі	Дата проведення	Тема	№ уроку, сторінка в зошиті, посібнику	Дата проведення	Тема
І СЕМЕСТР					
16 тижнів x 7 годин = 112 годин (56 годин читання, 56 годин письма)					
Добуварний період					
1 С. 1–3		Ознайомлення з букварем. Тема для спілкування: «Правила поведінки на уроці»	1 С. 1–2		Письмове приладдя. Постава під час письма. Орієнтування на сторінці зошита (вгорі, посередині, внизу)
2 С. 4–5		Слова, які відповідають на питання <i>що?</i> Тема для спілкування: «Навчальне приладдя»	2 С. 3		Орієнтування на сторінці зошита (праворуч, ліворуч)
3 С. 6–7		Слова, які відповідають на питання <i>хто?</i> Тема для спілкування: «Сім'я»	3 С. 4		Рядок. Верхня і нижня рядкові лінії. Зображення геометричних фігур (без уживання термінів) у рядку
4 С. 8–9		Слова, які відповідають на питання <i>який? яка? яке? які?</i> Тема для спілкування: «Правила дорожнього руху»	4 С. 5		Рядок. Середина рядка. Поле на сторінці. Письмо прямих ліній до середини рядка
5 С. 10–11		Слова, які відповідають на питання <i>що робить?</i> Тема для спілкування: «Режим дня»	5 С. 6		Міжрядкові лінії (надрядкова, підрядкова). Зображення фігур у сітці зошита з міжрядковими лініями
6 С. 12–13		Речення. Тема для спілкування: «Відпочинок на природі (пікнік)»	6 С. 7		Письмо прямих ліній (вертикальної і горизонтальної)
7 С. 14–15		Службові слова в реченні. Тема для спілкування: «Природа навколо нас»	7 С. 8		Письмо похилих ліній (короткої і подовженої)
8 С. 16–17		Речення розповідні, питальні й окличні (без уживання термінів). Тема для спілкування: «Дитячі ігри»	8 С. 9		Письмо короткої похилої лінії із заокругленням унизу і вгорі
9 С. 18–19		Поділ слів на склади. Тема для спілкування: «Сімейний обід»	9 С. 10		Письмо подовженої похилої лінії із заокругленням унизу і вгорі
10 С. 20–21		Наголос у словах. Тема для спілкування: «Казки. Ляльковий театр» <i>Робота з дитячою книжкою</i>	10 С. 11–12		Письмо подовженої похилої лінії з петлею внизу. <i>Розвиток зв'язного мовлення: опрацювання тематичної групи слів «Навчальне приладдя»</i>
11 С. 22–23		Звуки голосні і приголосні. Тема для спілкування: «Овочі і фрукти»	11 С. 13		Письмо подовженої похилої лінії з петлею вгорі
12 С. 24–25		Тверді і м'які приголосні звуки. Тема для спілкування: «Зоряне небо»	12 С. 14		Написання півовалів (малого і великого)
13 С. 26–27		Звукові схеми слів. Тема для спілкування: «Птахи»	13 С. 15		Письмо овалів (малого і великого)

Читання		Письмо			
№ уроку, сторінка в букварі	Дата проведення	Тема	№ уроку, сторінка в зошиті, посібнику	Дата проведення	Тема
14 С. 28–29		Звуковий аналіз слів. Тема для спілкування: «Звірі. У зоопарку»	14 С. 16		Письмо з'єднувальних ліній (верхнє, середнє і нижнє з'єднання)
15 С. 30–31		Повторення вивченого в добукарний період. Тема для спілкування: «Професії. Ким я мрію стати?» <i>Робота з дитячою книжкою</i>	15 С. 17–18		Повторення вивчених елементів букв. Розвиток зв'язного мовлення: опрацювання тематичної групи слів «Іграшки»
Букварний період					
16 С. 32–33		Звук [а]. Мала буква а . Складання речень за малюнками	16 С. 19		Написання малої букви а
17 С. 34–35		Велика буква А . Розповідь за малюнками	17 С. 20		Написання великої букви А
18 С. 36–37		Звук [о]. Мала буква о . Складання розповіді за малюнками	18 С. 21		Написання малої букви о
19 С. 38–39		Велика буква О . Складання розповіді за малюнками	19 С. 22		Написання великої букви О
20 С. 40–41		Звук [у]. Мала буква у . Розповідь за малюнками	20 С. 23		Письмо малої букви у та з'єднань її з вивченими буквами
21 С. 42–43		Велика буква У . Складання речень за малюнками	21 С. 24		Написання великої букви У
22 С. 44–45		Звук [и]. Букви Ии . Встановлення відповідності між малюнками і звуковими схемами слів <i>Робота з дитячою книжкою</i>	22 С. 25–26		Написання букв и И . Розвиток зв'язного мовлення: опрацювання тематичної групи слів «Овочі і фрукти»
23 С. 46–47		Звук [і]. Мала буква і . Складання речень за малюнками	23 С. 27		Письмо малої букви і та з'єднань її з вивченими буквами
24 С. 48–49		Велика буква І . Складання речень за малюнками	24 С. 28		Написання великої букви І та з'єднань її з вивченими буквами
25 С. 50–51		Звук [е]. Мала буква е . Складання речень за малюнками	25 С. 29		Письмо малої букви е та з'єднань її з вивченими буквами
26 С. 52–53		Велика буква Е . Складання речень за малюнками. Спостереження за близькими за значенням словами	26 С. 30		Написання великої букви Е та з'єднань її з вивченими буквами
27 С. 54–55		Звуки [л], [л']. Мала буква л . Читання складів з звукою л	27 С. 31		Написання малої букви л і складів з нею
28 С. 56–57		Велика буква Л . Читання складів, слів, речень з вивченими літерами та діалогом	28 С. 32		Написання великої букви Л , складів і слів з нею

Читання		Письмо			
№ уроку, сторінка в букварі	Дата проведення	Тема	№ уроку, сторінка в зошиті, посібнику	Дата проведення	Тема
29 С. 58–59		Звук [м]. Мала буква м . Читання складів і слів з вивченими літерами <i>Робота з дитячою книжкою</i>	29 С. 33–34		Написання малої букви м , складів, слів і речень з вивченими буквами. <i>Розвиток зв'язного мовлення: спілкування на тему «Сім'я»</i>
30 С. 60–61		Велика буква М . Читання складів, слів, речень з вивченими літерами та діалогу	30 С. 35		Написання великої букви М , складів, слів і речень з вивченими буквами
31 С. 62–63		Звуки [с], [с']. Мала буква с . Читання складів, слів і речень з вивченими літерами	31 С. 36		Написання малої букви с . Письмо складів, слів і речень з вивченими буквами
32 С. 64–65		Велика буква С . Читання складів, слів, речень з вивченими літерами та діалогу	32 С. 37		Написання великої букви С . Письмо складів, слів і речень з вивченими буквами
33 С. 66–67		Звуки [н], [н']. Мала буква н . Читання складів і слів з вивченими літерами	33 С. 38		Написання малої букви н , складів, слів і речень з вивченими буквами
34 С. 68–69		Велика буква Н . Читання складів, слів, речень з вивченими літерами та діалогу	34 С. 39		Написання великої букви Н . Письмо складів, слів і речень з вивченими буквами
35 С. 70–71		Звук [к]. Мала буква к . Читання слів і речень з вивченими літерами	35 С. 40		Написання малої букви к , складів, слів і речень з вивченими буквами
36 С. 72–73		Велика буква К . Читання слів і речень з вивченими літерами <i>Робота з дитячою книжкою</i>	36 С. 41–42		Написання великої букви К . Письмо складів, слів і речень з вивченими буквами. <i>Розвиток зв'язного мовлення: опрацювання тематичної групи слів «Одяг і взуття»</i>
37 С. 74–75		Звук [в]. Мала буква в . Читання складів, слів і речень з вивченими літерами	37 С. 43		Написання малої букви в , складів, слів і речень з вивченими буквами
38 С. 76–77		Велика буква В . Читання слів, речень і тексту з вивченими літерами. Уявлення про особові займенники <i>він, вона, воно, вони</i> (без уживання термінів)	38 С. 44		Написання великої букви В . Письмо складів, слів і речень з вивченими буквами
39 С. 78–79		Звук [п]. Мала буква п . Читання слів і тексту з вивченими літерами	39 С. 45		Написання малої букви п , складів, слів і речень з вивченими буквами
40 С. 80–81		Велика буква П . Читання слів, речень і тексту з вивченими літерами	40 С. 46		Написання великої букви П . Письмо складів, слів і речень з вивченими буквами
41 С. 82–83		Звуки [р], [р']. Мала буква р . Читання складів, слів з вивченими літерами та діалогу	41 С. 47		Написання малої букви р , складів, слів і речень з вивченими буквами
42 С. 84–85		Велика буква Р . Читання слів, речень і тексту з вивченими літерами <i>Робота з дитячою книжкою</i>	42 С. 48–49		Написання великої букви Р . Письмо складів, слів і речень з вивченими буквами. <i>Розвиток зв'язного мовлення: опрацювання тематичної групи слів «Посуд»</i>

Читання		Письмо			
№ уроку, сторінка в букварі	Дата проведення	Тема	№ уроку, сторінка в зошиті, посібнику	Дата проведення	Тема
43 С. 86–87		Звуки [т], [т']. Мала буква т . Читання слів, словосполучень і речень з вивченими літерами	43 С. 50		Написання малої букви т , складів, слів і речень з вивченими буквами
44 С. 88–89		Велика буква Т . Читання слів, речень і тексту з вивченими літерами	44 С. 51		Написання великої букви Т . Письмо складів, слів і речень з вивченими буквами
45 С. 90–91		Звуки [д], [д']. Мала буква д . Читання складів, слів і тексту з вивченими літерами	45 С. 52		Написання малої букви д , складів, слів і речень з вивченими буквами
46 С. 92–93		Велика буква Д . Читання складів, слів, речень і тексту з вивченими літерами	46 С. 53		Написання великої букви Д . Письмо складів, слів і речень з вивченими буквами
47 С. 94–95		Звуки [з], [з']. Мала буква з . Читання складів, слів і тексту з вивченими літерами. Уявлення про слова, однакові за звучанням і написанням, але різні за значенням	47 С. 54		Написання малої букви з . Письмо складів, слів і речень з вивченими буквами
48 С. 96–97		Велика буква З . Читання слів, діалогу і тексту з вивченими літерами	48 С. 55		Написання великої букви З , складів, слів і речень з вивченими буквами
49 С. 98–99		Закріплення вміння читати <i>Робота з дитячою книжкою</i>	49 С. 56–57		Удосконалення вміння писати вивчені букви, слова і речення з ними. Списування надрукованого речення. <i>Розвиток зв'язного мовлення: спілкування на тему «Меблі»</i>
50 С. 100–101		Звук [й]. Мала буква й . Читання слів, речень і тексту з вивченими літерами	50 С. 58		Написання малої букви й , складів і слів з вивченими буквами. Списування надрукованого речення
51 С. 102–103		Велика буква Й . Читання слів, словосполучень, діалогу і тексту з вивченими літерами	51 С. 59		Написання великої букви Й , складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення
52 С. 104–105		Звук [б]. Мала буква б . Читання слів, речень і тексту з вивченими літерами. Уявлення про залежність значення слова від зміни наголосу в ньому	52 С. 60		Написання малої букви б . Письмо складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення
53 С. 106–107		Велика буква Б . Читання слів, речень, діалогу і тексту з вивченими літерами	53 С. 61		Написання великої букви Б , складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення
54 С. 108–109		Читання слів і тексту з вивченими буквами	54 С. 62		Удосконалення вміння писати вивчені букви, слова і речення з ними. Побудова речень за поданим початком і малюнками
55 С. 110–111		Закріплення вміння читати	55 С. 63		Написання розділових знаків !?.. Записування речень із ними
56 С. 112		Підсумковий урок за семестр <i>Робота з дитячою книжкою</i>	56 С. 64		Підсумковий урок за семестр. <i>Розвиток зв'язного мовлення: спілкування на тему «Побутова техніка і правила безпеки під час користування нею»</i>

Читання		Письмо			
№ уроку, сторінка в букварі	Дата проведення	Тема	№ уроку, сторінка в зошиті, посібнику	Дата проведення	Тема
II СЕМЕСТР					
18 тижнів x 7 годин = 126 годин (63 години читання, 63 години письма)					
1 С. 3–5		Читання слів, речень і тексту з вивченими буквами	1 С. 1–3		Удосконалення вміння писати вивчені букви, слова і речення з ними
2 С. 6–7		Звук [г]. Мала буква г . Читання слів, речень і тексту з вивченими літерами	2 С. 4		Написання малої букви г , складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення
3 С. 8–9		Велика буква Г . Читання слів, діалогу і тексту з вивченими літерами	3 С. 5		Написання великої букви Г , складів, слів і речень з вивченими буквами
4 С. 10–11		Звук [г]. Мала і велика буква Г г . Читання складів, слів і текстів з вивченими літерами	4 С. 6		Написання малої букви г . Письмо складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення
5 С. 12–13		Закріплення вміння читати <i>Робота з дитячою книжкою</i>	5 С. 7–9		Написання великої букви Г , складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення. <i>Розвиток зв'язного мовлення: спілкування на тему «Спорт»</i>
6 С. 14–15		Звук [ж]. Мала буква ж . Читання складів, слів і тексту з вивченими літерами	6 С. 10–11		Написання малої букви ж , складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення
7 С. 16–17		Велика буква Ж . Читання складів, слів, речень і тексту з вивченими літерами	7 С. 12–13		Написання великої букви Ж . Письмо складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення
8 С. 18–19		Звук [ш]. Мала буква ш . Читання слів, речень і тексту з вивченими літерами	8 С. 14		Написання малої букви ш , складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення
9 С. 20–21		Велика буква Ш . Читання слів і текстів з вивченими літерами	9 С. 15		Написання великої букви Ш . Письмо складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення
10 С. 22–23		Буква ь (знак м'якшення). Читання слів і тексту з вивченими літерами	10 С. 16		Написання букви ь , складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення
11 С. 24–25		Буквосполучення ьо . Читання складів, слів, речень і текстів з вивченими літерами <i>Робота з дитячою книжкою</i>	11 С. 17–19		Удосконалення вміння писати вивчені букви, слова і речення з ними. Побудова речень за поданим початком і малюнками. <i>Розвиток зв'язного мовлення: спілкування на тему «Звірі»</i>
12 С. 26–27		Звук [х]. Мала буква х . Читання складів, слів і тексту з вивченими літерами	12 С. 20–21		Написання малої букви х , складів, слів і речень з вивченими буквами. Відновлення деформованих слів. Списування надрукованого речення
13 С. 28–29		Велика буква Х . Читання слів, речень, діалогу і тексту з вивченими літерами	13 С. 22–23		Написання великої букви Х . Письмо складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення. Побудова речень за поданим початком і малюнками

Читання		Письмо			
№ уроку, сторінка в букварі	Дата проведення	Тема	№ уроку, сторінка в зошиті, посібнику	Дата проведення	Тема
14 С. 30–31		Звук [ч]. Мала буква ч . Читання складів, слів і тексту з вивченими літерами	14 С. 24–25		Написання малої букви ч , складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення. Побудова речень за поданим початком і малюнком
15 С. 32–33		Велика буква Ч . Читання слів і тексту з вивченими літерами	15 С. 26–27		Написання великої букви Ч . Письмо складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення. Побудова речень за поданим початком і малюнками
16 С. 34–35		Мала буква я . Читання складів, слів і тексту з вивченими літерами <i>Робота з дитячою книжкою</i>	16 С. 28–30		Написання малої букви я , складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення. <i>Розвиток зв'язного мовлення</i> : спілкування на тему «Птахи»
17 С. 36–37		Велика буква Я . Читання слів, речень, діалогу і тексту з вивченими літерами	17 С. 31–32		Написання великої букви Я . Письмо складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення. Відновлення деформованих слів
18 С. 38–39		Звуки [ц], [ц']. Мала буква ц . Читання складів, слів і тексту з вивченими літерами	18 С. 33–34		Написання малої букви ц , складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення
19 С. 40–41		Велика буква Ц . Читання слів, речень і тексту з вивченими літерами. Уявлення про змінювання іменників за числами (без уживання термінів)	19 С. 35–36		Написання великої букви Ц . Письмо складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення. Записування відповіді на запитання
20 С. 42–43		Мала буква ю . Читання складів, слів і текстів з вивченими літерами	20 С. 37–38		Написання малої букви ю , складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення. Побудова речень за поданим початком і малюнком
21 С. 44–45		Велика буква Ю . Читання слів, діалогу і тексту з вивченими літерами	21 С. 39–40		Написання великої букви Ю . Письмо складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення. Побудова речень за поданим початком і малюнками
22 С. 46–47		Мала буква є . Читання слів і тексту з вивченими літерами	22 С. 41		Написання малої букви є , складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення. Записування відповіді на запитання
23 С. 48–49		Велика буква Є . Читання слів, речень і тексту з вивченими літерами <i>Робота з дитячою книжкою</i>	23 С. 42–44		Написання великої букви Є . Письмо складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення. Побудова речень за поданим початком і малюнками. <i>Розвиток зв'язного мовлення</i> : спілкування на тему «Пори року»
24 С. 50–51		Мала буква ї . Читання слів і текстів з вивченими літерами	24 С. 45		Написання малої букви ї , складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення. Побудова речень за поданим початком

Читання		Письмо			
№ уроку, сторінка в букварі	Дата проведення	Тема	№ уроку, сторінка в зошиті, посібнику	Дата проведення	Тема
25 С. 52–53		Велика буква І . Читання слів і текстів з вивченими літерами	25 С. 46		Написання великої букви І . Письмо складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення. Відновлення деформованого речення
26 С. 54–55		Звук [ф]. Мала буква Ф . Читання складів, слів і тексту з вивченими літерами	26 С. 47–48		Написання малої букви Ф , складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення. Побудова речень за поданим початком і малюнками
27 С. 56–57		Велика буква Ф . Читання слів, діалогу і тексту з вивченими літерами	27 С. 49–50		Написання великої букви Ф . Письмо складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення. Відновлення деформованих слів
28 С. 58–59		Мала буква щ . Читання складів, слів і тексту з вивченими літерами	28 С. 51–52		Написання малої букви щ , складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення
29 С. 60–61		Велика буква Щ . Читання слів, речень і тексту з вивченими літерами	29 С. 53–54		Написання великої букви Щ , складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованого речення
30 С. 62–63		Закріплення вміння читати <i>Робота з дитячою книжкою</i>	30 С. 55–56		Удосконалення вміння писати вивчені букви, слова і речення з ними. Списування надрукованих речень. <i>Розвиток зв'язного мовлення</i> : спілкування на тему «Явища природи»
31 С. 64–65		Звуки [дж], [дз], [дз'], буквосполучення дж . Читання складів, слів, словосполучень і текстів з вивченими літерами	31 С. 57–58		Написання слів з буквосполученням дж , складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованих речень
32 С. 66–67		Звук [дж], буквосполучення дж . Читання складів, слів, словосполучень і тексту з вивченими літерами	32 С. 59–60		Написання слів з буквосполученням дж . Письмо складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованих речень
33 С. 68–69		Апостроф. Читання слів і текстів з вивченими літерами	33 С. 61–62		Написання слів з апострофом, складів, слів і речень з вивченими буквами. Списування надрукованих речень
34 С. 70–71		Алфавіт. Читання літер алфавіту, тексту з вивченими літерами	34 С. 63–64		Удосконалення вміння писати вивчені букви, слова і речення з ними. Побудова речень за поданим початком
Післябукварний період					
35 С. 72–73		Робота над розумінням і виразним читанням вірша «Хто в хатці живе?» (автор Любов Голота)	35 С. 3–5 (у посібнику «Я дружу зі словом»)		Засвоєння правил мовленнєвого етикету під час знайомства
36 С. 74–75		Опрацювання тексту «Папушка» Людмили Борщевської	36 С. 6–7		Написання слів з буквою г . Побудова речень за поданим початком і малюнками

Читання		Письмо			
№ уроку, сторінка в букварі	Дата проведення	Тема	№ уроку, сторінка в зошиті, посібнику	Дата проведення	Тема
37 С. 76–77		Читання віршів про пригоди дітей: «Де букварик» Грицька Бойка, «Що разом» Петра Кралюка <i>Робота з дитячою книжкою</i>	37 С. 8–9		Розвиток зв'язного мовлення: спілкування на тему «Професії»
38 С. 78–79		Робота над оповіданням «У гостей і дома» Олександра Мітта	38 С. 10–11		Написання слів зі звуками [дж], [дз], [дз']. Складання і записування речень
39 С. 80–81		Робота над виразним читанням вірша «Татко і матуся» Лесі Вознюк	39 С. 12–13		Слова з буквою щ . Побудова і записування речень
40 С. 82–83		Опрацювання тексту «Фокус-мокус» Дмитра Черденченка	40 С. 14–15		Слова з апострофом. Побудова речень за поданим початком і малюнками
41 С. 84–85		Робота над розумінням і виразним читанням вірша «Великий і малий» Валентина Бичка	41 С. 16–17		Правопис слів з йо . Складання і записування речень
42 С. 86–87		Робота над читанням за ролями тексту «Чужа іграшка» Людмили Борщевської	42 С. 18–19		Написання слів з ьо . Формування уміння користуватись довідкою
43 С. 88–89		Опрацювання вірша «Сварка» Марії Пригари	43 С. 20–21		Поділ слів на склади для переносу з рядка в рядок
44 С. 90–91		Робота над усвідомленим читанням тексту «Найкращий день» Марії Бабенко <i>Робота з дитячою книжкою</i>	44 С. 22–23		Розвиток зв'язного мовлення: спілкування на тему «Транспорт»
45 С. 92–93		Робота над виразним читанням тексту «Мурчик і Жмурчик» Дмитра Черденченка	45 С. 24–25		Утворення нових слів шляхом заміни чи додавання букв. Удосконалення і списування тексту
46 С. 94–95		Опрацювання вірша «Здоровим будь!» Грицька Бойка	46 С. 26–27		Утворення слів шляхом додавання значущих частин — префікса, суфікса (без уживання термінів). Складання і записування речень
47 С. 96–97		Робота над читанням за ролями тексту «Корисна розмова» Теклі Білецької	47 С. 28–29		Спостереження за багатозначними словами, складання і записування речень із ними
48 С. 98–99		Виразне читання віршів про дні тижня	48 С. 30–31		Добір протилежних за значенням слів. Перетворення і списування тексту
49 С. 100–101		Виразне читання віршів про місяці.	49 С. 32–33		Знаходження близьких за значенням слів. Складання і записування речень
50 С. 102–103		Робота над усвідомленим читанням тексту «Чий апельсин більший» Віри Карасьової	50 С. 34–35		Розрізнення слів, які відповідають на питання <i>що? і хто?</i> . Побудова і записування речень
51 С. 104–105		Опрацювання вірша «Навпакійко» Тетяни Лисенко <i>Робота з дитячою книжкою</i>	51 С. 36–37		Розвиток зв'язного мовлення: спілкування на тему «Рослини»
52 С. 106–107		Робота над виразним читанням і розумінням казки «Мишка, Кіт і гарбуз»	52 С. 38–39		Уживання великої букви в словах. Побудова і записування речень за малюнками

Читання		Письмо			
№ уроку, сторінка в букварі	Дата проведення	Тема	№ уроку, сторінка в зошиті, посібнику	Дата проведення	Тема
53 С. 108–109		Робота над читанням за ролями оповідання «Маленька мураха» Василя Шкляра	53 С. 40–41		Розпізнавання слів, які відповідають на питання <i>який? яка? яке? які?</i> . Виконання завдання за зразком
54 С. 110–111		Робота над усвідомленим читанням тексту «Новий велосипед» Миколи Стеценка	54 С. 42–43		Добір слів, які відповідають на питання <i>що робить? що роблять?</i> . Утворення і записування речень з поданими словами
55 С. 112–113		Опрацювання тексту «Є на світі чарівні слова» Марії Бабенко	55 С. 44–45		Розпізнавання слів, які відповідають на питання <i>скільки?</i> . Вправління у читанні числових виразів
56 С. 114–115		Усвідомлене читання казки «Умій почекаати» Костянтина Ушинського	56 С. 46–47		Розвиток уявлення про службові слова. Складання і записування речень зі службовими словами
57 С. 116–117		Робота над виразним читанням тексту «Коник і Сонечко» Василя Моруги	57 С. 48–49		Складання і записування речень з поданими словами, за малюнком
58 С. 118–119		Виразне читання тексту «Йди, їди, дощику» Зірки Мензатюк <i>Робота з дитячою книжкою</i>	58 С. 50–51		<i>Розвиток зв'язного мовлення: спілкування на тему «Ввічливі слова»</i>
59 С. 120–121		Читання тексту Олега Буценка «Зараз»	59 С. 52–53		Побудова, правильне інтонуювання і записування записування
60 С. 122–123		Робота над розумінням тексту «Зараз» Олега Буценка	60 С. 54–55		Читання й записування речень зі знаком оклику
61 С. 124–125		Опрацювання тексту «Казка про гудзик» Марії Солтис-Смирнової	61 С. 56–57		Складання і записування розповіді з поданих речень
62 С. 126–127		Читання тексту Марії Солтис-Смирнової «Кольоровий дощик»	62 С. 58–59		Відгадування предметів за їх описом. Побудова опису тварини за малюнком
63 С. 128		Робота над розумінням тексту «Кольоровий дощик» Марії Солтис-Смирнової. Підсумковий урок	63 С. 60–63		Складання розповіді на задану тему. Побудова і записування речень. Підсумковий урок

Навчання грамоти в першому семестрі
(за навчально-методичним комплексом
М. С. Вашуленка, О. В. Вашуленко, О. Ю. Прищепи)

ЧИТАННЯ		ПИСЬМО
Добуквений період		
1	Здрастуй, школо!	Ознайомлення з письмовим приладдям (зошитом, ручкою, олівцем), гігієнічними правилами письма. Вправлення у правильному розміщенні в руці олівця, ручки учнями, які пишуть правою, лівою рукою. Обведення руки на сторінці зошита. Уточнення назв пальчиків руки. Завдання для зміцнення м'язів руки, розвитку уваги. Створення квітки з паперу
2	Я вчуся знайомитися, спілкуватися	Орієнтування на обмеженій площині (сторінці зошита: посередині, вгорі, вниз, ліворуч, праворуч). Наведення ліній, домальовування, розфарбовування предметів. Розміщення предметів: посередині, ліворуч, праворуч, угорі, вниз
3	Ознайомлююся зі словами — назвами предметів. Що?	Програмування й координування наступного руху руки. Проведення подовженої лінії в обмеженому просторі. «Проходження» по лабіринту, не торкаючись його сторін. Розфарбовування предметних малюнків без виводу ліній за межі контуру
4	Ознайомлююся зі словами — назвами предметів. Хто?	Координування рухів руки. Порівняння предметів
5	Ознайомлююся зі словами — назвами дій. Що робить?	Координування рухів руки. Розміщення предмета в обмеженій площині
6	Ознайомлююся зі словами — назвами ознак. Який? Яка? Яке? Які?	Візуальне виділення предмета з малюнка, наведення його. Координування рухів руки
7	Ознайомлююся зі словами, якими називають кількість предметів <i>Робота з дитячою книжкою</i>	Нанесення на контури малюнка крапок і ліній з різним натиском руки. Розвиток відчуття сили натиску на папір. Розфарбовування та вставлення крапок в предметний малюнок з різною силою натиску на папір. <i>Розвиток зв'язного мовлення</i>
8	Досліджую речення	Орієнтування в ліво-правому напрямленні письма. Розвиток спритності пальчиків. Відтворення різноспрямованих рухів пальців з олівцем під час наведення, зображення ліній різної форми. Завдання для зміцнення руки, розвитку уваги. Створення фігур із олівців (пальчок)
9	Ознайомлююся зі знаками в кінці речення	Ознайомлення з основним рядком графічної сітки зошита. Наведення ліній без відриву ручки від паперу. Зображення фігур (предметів) у рядку
10	Знайомлюся зі службовими словами	Розташування в рядку вертикальних, горизонтальних, ламаних ліній
11	Ділю слова на склади	Ознайомлення з допоміжними лініями рядка (нарядкова, підрядкова). Направлення руху руки в рядку. Зображення елементів прямих, із заокругленнями вгорі і внизу
12	Знайомлюся з наголосом у словах	Овали, півовали. Наведення, зображення, домальовування малюнків. Зафарбовування ягід коловими рухами пальців. Зображення безвідривних подовжених ліній різної форми

№ уроку	ЧИТАННЯ	ПИСЬМО
13	Спостерігаю за немовними звуками і звуками мовлення. Розрізняю голосні і приголосні звуки	Робота в повній графічній сітці (міхрядкова, похила). Зображення похилих прямих ліній, похилих із заокругленнями
14	Розрізняю тверді і м'які приголосні звуки	Овали, півовали. Зафарбовування ягід коловими руками пальців. <i>Розвиток зв'язного мовлення.</i>
15	Аналізую звуковий склад слів <i>Робота з дитячою книжкою</i>	Петельні лінії. Короткі, подовжені петлі, різноспрямовані. Наведення, домальовування предметів петельними лініями
Буквений період		
16	Звук [а]. Позначення його буквою А, а	Рукописна мала (рядкова) буква а . Ознайомлення з відривним письмом елементів малої букви а . Ознайомлення з безвідривним поєднанням елементів малої букви а . Письмо малої букви а
17	Закріплення букви А, а , її звукового значення	Рукописна велика буква А . Виділення складників великої букви А . Безвідривне поєднання перших двох елементів букви
18	Звук [о]. Позначення його буквою О, о	Рукописна мала буква о . Початок письма букви
19	Закріплення букви О, о , її звукового значення	Рукописна велика буква О . Закріплення письма великої букви А
20	Звук [і]. Позначення його буквою І, і	Рукописна мала і велика буква і, І . Поєднання букви і з буквами о, а ; букви о з буквою і . Поєднання великих букв з рядковими
21	Звук [и]. Позначення його буквою И, и . Один предмет — багато предметів (однина і множина) <i>Робота з дитячою книжкою</i>	Рукописна мала і велика буква и, И . Безвідривне поєднання складників малої і великої букви и, И . Поєднання овалів з рядковою буквою и ; букви и з овалом. Безвідривне поєднання великої букви И з малою. <i>Розвиток зв'язного мовлення</i>
22	Звук [у]. Позначення його буквою У, у . Вправлення у звуковому аналізі слів. Складання речень	Рукописна мала буква у . Безвідривне поєднання складників малої букви у . Безвідривне поєднання рядкових букв уу, уи, оу
23	Закріплення букви У, у , її звукового значення	Рукописна велика буква У . Безвідривне поєднання складників великої букви У . Закріплення письма вивчених великих букв
24	Звук [е]. Позначення його буквою е, Е	Рукописна мала буква е . Безвідривне поєднання двох-трьох букв е
25	Закріплення букви Е, е , її звукового значення	Рукописна велика буква Е . Безвідривне сполучення букв Ее
26	Звук [м]. Позначення його буквою М, м (ем)	Рукописна мала буква м . Безвідривне поєднання малої букви м
27	Закріплення букви М, м , її звукового значення	Безвідривне поєднання складників великої букви М . Письмо першого слова мама . Письмо першого речення
28	Звуки [л], [л']. Позначення їх буквою Л, л (ел) <i>Робота з дитячою книжкою</i>	Рукописна мала буква л . Безвідривне поєднання складників малої букви л . Безвідривне поєднання букв лу, ле

№ уроку	ЧИТАННЯ	ПИСЬМО
29	Закріплення звуків [л], [л'], букви Л, л	Рукописна велика буква Л . Безвідривне поєднання складників великої букви Л . Закріплення письма великих рукописних букв. <i>Розвиток зв'язного мовлення</i>
30	Звуки [н], [н']. Позначення їх буквою Н, н (ен)	Рукописна мала буква н . Відривне поєднання складників малої букви н . Типи поєднань рядкової букви н
31	Закріплення звуків [н], [н'], букви Н, н	Рукописна велика буква Н . Відривні поєднання складників великої Н . Письмо слова з великої букви Н
32	Звуки [с], [с']. Позначення їх буквою С, с (ес)	Рукописна мала буква с . Письмо складів з буквою с . Письмо речення
33	Закріплення звуків [с], [с'], букви С, с	Рукописна велика буква С . Написання складів з великою буквою С . Безвідривне поєднання букв у складах. Письмо речення. Порівняння друкованих і рукописних букв
34	Звук [к]. Позначення його буквою К, к (ка)	Рукописна мала буква к . Відривне поєднання складників рядкової букви к . Відривне поєднання букви к з овалом
35	Закріплення букви К, к , її звукового значення, уміння читати вивчені букви в словах, реченнях і текстах. <i>Робота з дитячою книжкою</i>	Рукописна велика буква К . Відривні поєднання складників великої букви К . Порівняння рукописної К і Н . <i>Розвиток зв'язного мовлення</i>
36	Звук [в]. Позначення його буквою В, в (ве)	Рукописна мала буква в . Безвідривне поєднання складників малої букви в . Типи поєднань рядкової букви в з вивченими рядковими буквами
37	Закріплення букви В, в , її звукового значення, уміння читати вивчені букви в словах, реченнях і текстах	Рукописна велика буква В . Поєднання складників великої букви В . Відривне поєднання великої В з іншими буквами
38	Звуки [р], [р']. Позначення їх буквою Р, р (ер)	Рукописна мала буква р . Безвідривне поєднання складників рядкової букви р . Типи поєднань букви р з іншими буквами
39	Закріплення букви Р, р , її звукового значення, уміння читати вивчені букви в словах, реченнях і текстах	Рукописна велика буква Р . Типи поєднання великої букви Р з іншими буквами. Письмо імен з буквою Р
40	Звук [л]. Позначення його буквою П, п (пе)	Рукописна мала буква п . Відривне поєднання складників рядкової букви п . Ознайомлення з безвідривним поєднанням складників рядкової букви п . Письмо речення
41	Закріплення букви П, п , її звукового значення, уміння читати вивчені букви в словах, реченнях і текстах	Рукописна велика буква П . Відривне поєднання складників великої букви П . Паралельність елементів букви. Письмо речення
42	Звуки [т], [т']. Позначення їх буквою Т, т (те) <i>Робота з дитячою книжкою</i>	Рукописна мала буква т . Відривне поєднання складників рядкової букви т . Ознайомлення з безвідривним поєднанням складників рядкової букви т . Типи поєднань букви т з іншими буквами. <i>Розвиток зв'язного мовлення</i>

№ уроку	ЧИТАННЯ	ПИСЬМО
43	Закріплення букви Т, т , її звукового значення, уміння читати вивчені букви в словах, реченнях і текстах	Рукописна велика буква Т . Відривне поєднання складників великої букви Т . Паралельність складників букви. Письмо речення
44	Звуки [д], [д']. Позначення їх буквою Д, д (де).	Рукописна мала буква д . Відривне поєднання складників рядкової букви д . Ознайомлення з безвідривним поєднанням складників рядкової букви д . Письмо слів із буквою д
45	Закріплення букви Д, д , її звукового значення, уміння читати вивчені букви в словах, реченнях і текстах	Рукописна велика буква Д . Безвідривне поєднання складників великої букви Д . Типи поєднань букви Д з іншими буквами
46	Звуки [з], [з']. Позначення їх буквою З, з (зе)	Рукописна мала буква з . Безвідривне поєднання складників рядкової букви з . Типи поєднань з іншими буквами. Письмо речення
47	Закріплення букви З, з , її звукового значення, уміння читати вивчені букви в словах, реченнях і текстах	Рукописна велика буква З . Безвідривне поєднання складників великої букви З . Письмо речення зі знаком оклику
48	Звук [б]. Позначення його буквою Б, б (бе)	Рукописна мала буква б . Безвідривне поєднання складників рядкової букви б . Поєднання букви б з іншими буквами. Письмо слів з малюнка
49	Закріплення букви Б, б , її звукового значення, уміння читати вивчені букви в словах, реченнях і текстах. <i>Робота з дитячою книжкою</i>	Рукописна велика буква Б . Відривне поєднання складників великої букви Б . Поєднання великої букви Б з рядковими а, у . Письмо речення. <i>Розвиток зв'язного мовлення</i>
50	Звук [й]. Позначення його буквою Й, й (йот).	Рукописна мала буква й . Безвідривне поєднання двох складників малої букви й . Письмо речення
51	Ознайомлення з буквосполученням йо	Письмо буквосполучення йо
52	Закріплення букв, їх звукового значення, уміння читати вивчені букви в словах, реченнях і текстах	Рукописна велика буква Й , буквосполучення ЙО . Письмо слів з буквою Й , буквосполученням ЙО
53	Закріплення знань і вмінь, пов'язаних із вивченими буквами	Закріплення вмінь писати вивчені букви, поєднувати їх у словах
54	Закріплення знань і вмінь, пов'язаних із вивченими буквами	Закріплення вмінь писати вивчені букви, поєднувати їх у словах. Списування слів з друкованого тексту
55	Закріплення знань і вмінь, пов'язаних із вивченими буквами	Закріплення вмінь писати вивчені букви, поєднувати їх у словах. Списування коротких речень з друкованого тексту
56	Підсумковий урок за семестр <i>Робота з дитячою книжкою</i>	Підсумковий урок за семестр <i>Розвиток зв'язного мовлення</i>

Математика
(за навчально-методичним комплектом
С. О. Скворцової і О. В. Онопрієнко)

№	Тема	
Розділ 1. Числа першого десятка		
1	Досліджуємо форми об'єктів	
2	Вивчаємо геометричні фігури. Встановлюємо просторові відношення	
3	Вивчаємо геометричні фігури	
4	Досліджуємо ознаки об'єктів	
5	Досліджуємо ознаки, пов'язані з величиною	
6	Лічимо від 1 до 10	
7	Визначаємо кількість об'єктів	
8	Визначаємо порядковий номер об'єкта	
9	Досліджуємо групи об'єктів за спільною ознакою	
10	Розбиваємо об'єкти на групи за спільною ознакою	
11	Вивчаємо число і цифру 1	
12	Вивчаємо число і цифру 2	
13	Вивчаємо число і цифру 3	
14	Вивчаємо число і цифру 4	
15	Вивчаємо число і цифру 5	
16	Працюємо з групою об'єктів: об'єднуємо, вилучаємо	
17	Порівнюємо групи об'єктів за кількістю	
18	Вивчаємо арифметичні дії додавання і віднімання	
19	Зображуємо додавання і віднімання схематично	
20	Вивчаємо число і цифру 6	
21	Порівнюємо числа	
22	Досліджуємо склад числа 6	
23	Повторюємо числа 1–6	
24	Додаємо і віднімаємо за числовим променем	
25	Додаємо і віднімаємо в межах 6	
26	Вивчаємо число і цифру 7	
27	Порівнюємо числа	
28	Досліджуємо склад числа 7	
29	Повторюємо числа 1–7	
30	Вивчаємо число і цифру 8	
31	Порівнюємо числа	
32	Досліджуємо склад числа 8	
33	Повторюємо числа 1–8	
34	Вивчаємо число і цифру 9	
35	Порівнюємо числа	
36	Досліджуємо склад числа 9	
37	Повторюємо числа 1–9	
38	Вивчаємо число 10	
39	Порівнюємо числа	
40	Досліджуємо склад числа 10	
Розділ 2. Прийоми додавання і віднімання чисел у межах 10		
41	Повторюємо числа 1–10	

№	Тема	
42	Досліджуємо склад чисел першого десятка	
43	Називаємо компоненти та результат дії додавання	
44	Відкриваємо спосіб додавання і віднімання числа 2	
45	Одержуємо число нуль. Віднімаємо рівні числа	
46	Відкриваємо спосіб міркування при додаванні і відніманні числа 0	
47	Вчимося додавати і віднімати числа	
48	Додаємо і віднімаємо числа 0, 1, 2	
49	Досліджуємо таблиці додавання і віднімання числа 1	
50	Відкриваємо переставний закон додавання	
51	Вимірюємо довжини відрізків	
52	Досліджуємо взаємозв'язок додавання і віднімання	
53	Досліджуємо взаємозв'язок додавання і віднімання	
54	Додаємо і віднімаємо число 2	
55	Додаємо і віднімаємо числа 0, 1, 2	
56	Досліджуємо таблиці додавання і віднімання числа 2	
57	Досліджуємо різницеве порівняння	
58	Моделюємо різницеве порівняння	
59	Збільшуємо або зменшуємо на кілька одиниць	
60	Збільшуємо або зменшуємо на кілька одиниць	
61	Дізнаємося про математичний вираз «Різниця»	
62	Відкриваємо способи додавання і віднімання числа 3	
63	Додаємо і віднімаємо число 3	
64	Відкриваємо правило знаходження невідомого доданка	
65	Називаємо компоненти та результат дії віднімання	
66	Додаємо і віднімаємо числа	
67	Вимірюємо довжини відрізків	
68	Будуємо відрізки	
69	Вивчаємо вирази на дві дії	
70	Додаємо і віднімаємо число 3	
71	Досліджуємо таблиці додавання і віднімання числа 3	
72	Додаємо і віднімаємо числа 0, 1, 2, 3	
73	Додаємо і віднімаємо числа 0, 1, 2, 3	
74	Готуємося до вивчення задач	
Розділ 3. Додавання і віднімання в межах 10. Задача		
75	Додаємо і віднімаємо число 4	
76	Додаємо і віднімаємо число 4	
77	Знайомимося із задачею	
78	Дізнаємося про складові задачі	
79	Досліджуємо задачі	
80	Досліджуємо таблиці додавання і віднімання числа 4	
81	Додаємо і віднімаємо числа 0, 1, 2, 3, 4	
82	Відкриваємо спосіб додавання і віднімання числа 5	
83	Додаємо і віднімаємо число 5	
84	Досліджуємо таблиці додавання і віднімання числа 5	
85	Вчимося виконувати арифметичні дії з величинами	
86	Додаємо і віднімаємо числа частинами. Порівнюємо величини	
87	Досліджуємо таблиці додавання чисел другої п'ятірки	

№	Тема	
88	Готуємося до вивчення віднімання чисел 6, 7, 8, 9	
89	Готуємося до вивчення віднімання чисел 6, 7, 8, 9	
90	Складаємо короткий запис задачі	
91	Віднімаємо числа 6, 7, 8, 9	
92	Віднімаємо числа 6, 7, 8, 9	
93	Складаємо короткий запис задачі	
94	Знаходимо невідомі зменшуване і від'ємник	
95	Віднімаємо числа другої п'ятірки	
96	Порівнюємо математичний вираз і число	
97	Досліджуємо таблиці віднімання чисел другої п'ятірки	
98	Порівнюємо число та математичний вираз	
99	Порівнюємо математичні вирази	
100	Вимірюємо маси предметів	
101	Вимірюємо місткості посудин	
Розділ 4. Двоцифрові числа		
102	Записуємо задачу коротко	
103	Досліджуємо властивості величин	
104	Досліджуємо лічильну одиницю — десяток	
105	Порівнюємо, додаємо і віднімаємо десятки	
106	Одержуємо круглі числа. Додаємо і віднімаємо круглі числа	
107	Досліджуємо одиницю вимірювання довжини — дециметр	
108	Утворюємо числа другого десятка	
109	Записуємо числа другого десятка	
110	Записуємо числа другого десятка	
111	Записуємо числа першої сотні	
112	Порівнюємо числа в межах 100	
113	Додаємо і віднімаємо на основі складу чисел другого десятка	
114	Додаємо і віднімаємо на основі складу чисел першої сотні	
115	Додаємо і віднімаємо на основі складу чисел першої сотні	
116	Додаємо і віднімаємо число 1	
117	Додаємо і віднімаємо числа на основі нумерації	
118	Узагальнюємо розуміння нумерації чисел першої сотні	
119	Додаємо і віднімаємо одноцифрове число	
120	Додаємо і віднімаємо числа	
121	Додаємо і віднімаємо числа	
122	Додаємо і віднімаємо числа	
123	Досліджуємо задачі	
124	Знаходимо невідомий від'ємник і зменшуване	
125	Знайомимось із Задачами на знаходження невідомого зменшуваного або від'ємника	
126	Розв'язуємо задачі	
127	Досліджуємо складові задач	
128	Знайомимось з додаванням і відніманням двоцифрових чисел	
129	Знайомимось з одиницею вимірювання часу: доба	
130	Визначаємо час за годинником	
131	Дізнаємось про тривалість доби	
132	Додаємо і віднімаємо числа	
133	Визначаємо вартість товару	

№	Тема	
134	Знайомимося з одиницею вимірювання довжини — метр	
135	Додаємо і віднімаємо числа. Повторюємо вивчене	
136	Додаємо і віднімаємо числа. Повторюємо вивчене	
137	Повторення	
138	Повторення	
139	Повторення	
140	Повторення	

Математика (за НМК «Математика. 1 клас» Н. П. Листопад)

№ уроку	Тема уроку	Дата
Властивості і відношення предметів Лічба (9 год)		
1	Лічба об'єктів	
2	Спільні та відмінні ознаки предметів. Поділ на групи. Лічба	
3	Ознаки та властивості предметів. Форма, розмір, колір	
4	Розміщення предметів. Більший, менший. Лічба	
5	Лічба. Вгорі, внизу. На, над, під. Праворуч, ліворуч	
6	Порівняння предметів за довжиною, шириною, висотою	
7	Пара предметів	
8	Лічба. Більше, менше, порівну	
9	Порівняння. Стільки само. Стільки, скільки	
Числа 1–10 (22 год)		
10	Число і цифра 1	
11	Число і цифра 2	
12	Число і цифра 3. Попереднє і наступне числа	
13	Порівняння чисел. Нерівність. Знаки $<$, $>$	
14	Порівняння чисел. Рівність. Знак $=$	
15	Число і цифра 4	
16	Склад чисел 2, 3, 4	
17	Число і цифра 5	
18	Додавання чисел. Знак $+$	
19	Склад числа 5	
20	Число і цифра 6. Склад числа 6	
21	Число і цифра 7. Склад числа 7	
22	Число і цифра 8. Склад числа 8	
23	Число і цифра 9. Склад числа 9	
24	Число 10. Склад числа 10	
25	Віднімання чисел. Знак $-$	
26	Число і цифра 0	
27	Сантиметр	
28	Доба. Замкнені і незамкнені лінії	
29	Повторення вивченого	
30	Повторення вивченого	
31	Урок узагальнення і систематизації	
Додавання і віднімання в межах 10 (20 год)		
32	Компоненти дії додавання	

№ уроку	Тема уроку	Дата
33	Компоненти дії віднімання	
34	Додавання і віднімання числа 0	
35	Додавання і віднімання числа 1	
36	Додавання і віднімання числа 2. Збільшення, зменшення числа	
37	Додавання і віднімання числа частинами	
38	Додавання і віднімання числа 3. Переставний закон додавання	
39	Вирази. Сума. Різниця	
40	Додавання і віднімання числа 4. Побудова відрізка	
41	Додавання і віднімання числа 5. Взаємозв'язок дій додавання і віднімання	
42	Значення виразу. Читання виразів	
43	Обчислення значень виразів	
44	Задача	
45	Додавання і віднімання числа 6	
46	Додавання і віднімання числа 7	
47	Порівняння числа і виразу	
48	Додавання і віднімання чисел 8 і 9	
49	Повторення вивченого	
50	Повторення вивченого	
51	Урок узагальнення і систематизації	
Додавання і віднімання в межах 10. Задачі (18 год)		
52	Додавання і віднімання в межах 10. Задачі	
53	Задачі. Обчислення в межах 10	
54	Задачі. Обчислення в межах 10	
55	Додавання кількох чисел	
56	Віднімання кількох чисел	
57	Задачі. Обчислення в межах 10	
58	Обчислення значень виразів. Задачі	
59	Обчислення значень виразів. Задачі	
60	Різницеве порівняння чисел	
61	Задачі	
62	Задачі. Обчислення значень виразів	
63	Задачі. Обчислення значень виразів	
64	Маса. Кілограм	
65	Місткість. Літр	
66	Обчислення значень виразів. Задачі	
67	Повторення вивченого	
68	Повторення вивченого	
69	Урок узагальнення і систематизації	
Числа 11–20 (17 год)		
70	Десяток	
71	Числа 11 – 15. Утворення чисел, запис чисел, читання. Задача на знаходження решти. Відтворення малюнка	
72	Числа 16 – 20. Утворення чисел, запис чисел, читання чисел. Задача на знаходження решти. Рух по вказаному маршруту	
73	Десятковий склад числа. Аналіз задачі, схеми. Відтворення малюнка	
74	Наступне і попереднє числа. Складання задачі за малюнком. Розпізнавання фігур	
75	Порівняння чисел. Задача на зменшення числа на кілька одиниць. Побудова відрізка заданої довжини	

№ уроку	Тема уроку	Дата
76	Порівняння чисел. Задача на різницеve порівняння. Складання нерівностей	
77	Додавання виду $10 + 4$. Складання задач за одним сюжетом. Вимірювання довжини відрізка і побудова відрізка заданої довжини	
78	Дециметр. Складання задач за одним сюжетом. Вимірювання довжини відрізка і побудова відрізка заданої довжини	
79	Віднімання виду $17 - 7$, $17 - 10$. Задача на знаходження суми. Відтворення малюнка	
80	Обчислення в межах 20 на основі нумерації чисел. Творча робота над задачею. Вимірювання довжини відрізка і побудова відрізка заданої довжини	
81	Обчислення виду $13 + 2$. Задачі з одним сюжетом. Відтворення малюнка	
82	Обчислення виду $18 - 5$. Складання за малюнком задачі на знаходження суми та задачі на різницеve порівняння. Побудова відрізка заданої довжини	
83	Обчислення в межах 20. Задача на різницеve порівняння. Рух по вказаному маршруту	
84	Повторення вивченого	
85	Повторення вивченого	
86	Урок узагальнення і систематизації	
Числа 21–100 (19 год)		
87	Лічба десятками. Аналіз задачі. Відтворення малюнка	
88	Числа 21–40. Назви чисел, читання, їх запис. Творча робота над задачею. Відтворення малюнка	
89	Числа 21–40. Круглі числа. Утворення чисел. Задача на збільшення числа на кілька одиниць. Розпізнавання фігур	
90	Числа 21–40. Попереднє і наступне числа. Задача на знаходження невідомого доданка. Побудова відрізка заданої довжини	
91	Числа 21–40. Задача на знаходження невідомого доданка. Відтворення малюнка	
92	Порівняння чисел. Задача на знаходження невідомого доданка. Побудова відрізка заданої довжини	
93	Числа 41–90. Утворення чисел, запис чисел, читання чисел. Задача на знаходження невідомого доданка. Відтворення малюнка	
94	Десятковий склад числа. Розклад числа на розрядні доданки. Задача на знаходження невідомого доданка. Побудова відрізка заданої довжини	
95	Наступне і попереднє числа. Обчислення виду $49 + 1$, $60 - 1$. Аналіз схеми задачі. Вимірювання довжини відрізка	
96	Числа 41–90. Читання і запис чисел. Задача, яка містить два запитання. Вимірювання довжини відрізка	
97	Числа 41–90. Задача на знаходження невідомого доданка	
98	Числа 91–100. Сотня. Задача на знаходження невідомого доданка. Рух по вказаному маршруту	
99	Порівняння чисел у межах сотні. Задача на знаходження невідомого доданка. Запис плану маршруту	
100	Одиниці довжини. Метр. Співвідношення між одиницями довжини. Вимірювання довжини, ширини, висоти предметів. Задачі на різницеve порівняння	
101	Вартість. Гривня і копійка. Дії з іменованими числами. Задачі на різницеve порівняння	
102	Числа 1–100. Дії з іменованими числами	
103	Повторення вивченого	
104	Повторення вивченого	
105	Урок узагальнення і систематизації	
Арифметичні дії в межах 100 (10 год)		
106	Нумерація чисел першої сотні. Знаходження невідомого доданка.	
107	Обчислення виду $40 + 50$, $60 - 30$. Знаходження невідомого доданка. Задача на різницеve порівняння. Вимірювання і порівняння відстаней. Упорядкування чисел	
108	Додавання виду $60 + 4$, $5 + 40$. Знаходження невідомого доданка. Обчислення вартості покупки. Знаходження довжини ламаної	

№ уроку	Тема уроку	Дата
109	Віднімання виду $48-8$, $48-40$. Знаходження невідомого доданка. Розв'язування і складання задачі на різницеве порівняння. Вимірювання і порівняння відстаней. Визначення часу	
110	Обчислення на основі нумерації. Знаходження невідомого доданка. Складання задачі за частиною умови. Вимірювання довжини ламаної та побудова відрізків. Визначення часу	
111	Обчислення на основі нумерації. Складання задачі за малюнком. Вимірювання і порівняння відстаней. Визначення маси	
112	Обчислення на основі нумерації. Знаходження невідомого доданка. Складання задачі за числовими даними. Розпізнавання об'ємних геометричних фігур	
113	Повторення вивченого	
114	Повторення вивченого	
115	Урок узагальнення і систематизації	
Арифметичні дії в межах 100 (15 год)		
116	Додавання виду $45 + 3$. Знаходження невідомого доданка. Аналіз умови задачі. Розпізнавання геометричних фігур	
117	Віднімання виду $48-5$. Знаходження невідомого доданка. Задача на знаходження невідомого від'ємника	
118	Додавання виду $45 + 30$. Знаходження невідомого доданка. Задача на знаходження невідомого від'ємника	
119	Додавання виду $45 + 30$. Знаходження невідомого доданка. Задача на знаходження невідомого від'ємника	
120	Віднімання виду $45-20$. Знаходження невідомого доданка. Задача на знаходження невідомого від'ємника. Розпізнавання об'ємних геометричних фігур	
121	Віднімання виду $45-20$. Задача на знаходження невідомого від'ємника. Задача, яка містить два запитання, на зменшення числа та знаходження суми	
122	Додавання виду $24 + 35$ (ознайомлення). Задача на знаходження невідомого від'ємника	
123	Додавання двоцифрових чисел. Задача на знаходження невідомого зменшуваного	
124	Віднімання виду $65-24$ (ознайомлення). Знаходження невідомого доданка. Задача на знаходження невідомого зменшуваного	
125	Віднімання виду $65-24$ (ознайомлення). Задача на знаходження невідомого зменшуваного	
126	Віднімання двоцифрових чисел. Задача на знаходження невідомого зменшуваного	
127	Дії з двоцифровими числами	
128	Дії з двоцифровими числами. Задача на знаходження невідомого зменшуваного	
129	Повторення вивченого	
130	Урок узагальнення і систематизації	
Повторення (10 год)		
131	Числа 1–10. Дії з числами. Задача на знаходження суми. Розпізнавання фігур. Склад числа	
132	Числа 1–20. Дії з числами. Задача, яка містить два запитання, на зменшення числа та знаходження суми. Вимірювання довжини та побудова відрізків	
133	Числа 1–20. Дії з числами. Дії з іменованими числами	
134	Числа 1–100. Дії з числами. Задачі, які розв'язуються послідовно, на зменшення числа та знаходження суми. Побудова відрізків	
135	Числа 1–100. Дії з числами. Складання задач. Розпізнавання фігур	
136	Числа 1–20. Дії з числами. Задача, яка містить два запитання, на зменшення числа та знаходження суми. Дії з іменованими числами	
137	Резервна година	
138	Резервна година	
139	Розв'язування завдань для розвитку кмітливості	
140	Розв'язування завдань для розвитку кмітливості	

«Я досліджую світ»
(за навчально-методичним
комплектом Н. М. Бібік і Г. П. Бондарчук)

Номер уроку	Дата	Тема	Мета	Методичний коментар
Перший семестр				
1		Предмет «Я досліджую світ»		Лист учителя до учнів (в зошиті) Умовні позначення
Людина в суспільстві				
2		Моя країна Україна, а я — її дитина.		
Людина				
3		Хто ти		Додаток 1
Людина серед людей				
4 5		Дорога до школи		Подорож-спостереження
6		Тут я вчуся. Безпека в школі		Екскурсія по школі. Огляд шкільних приміщень. Спільне вироблення правил безпечної поведінки у школі
7		Для чого ходять в школу		
Природа				
8		Як упізнати осінь		Додаток 2
9 10		На прогулянці будемо обережними		Подорож-спостереження
11		З чого складається світ. Жива і нежива природа		
12 13		Рослини восени		Твоя майстерня Подорож-спостереження
14		Тварини восени		
15 16		Осінні турботи людей Свято осені (ходить гарбуз по городу)		Подорож-спостереження
Людина				
17		День школяра. Сій, сяди, ходи, носи правильно		
18		Що потрібно для навчання		
19		Хто що робить. Хто працює в школі		
20		Я тут живу. Оглядаю моє житло		
21		Коли ми самі вдома. Коли гаджет заважає		
Людина серед людей				
22 23		Дорога і транспорт. Безпека на дорозі		Подорож-спостереження
24		Дбай про свою безпеку		
Чим я пізнаю світ				
25		Про що дізнаюся на дотик		
26		Чим на бачу		
27		Чим я чую		
28		Впізнаю на смак		
29 30		Впізнаю на запах		Подорож-спостереження

Номер уроку	Дата	Тема	Мета	Методичний коментар
31		Для чого нам зуби		
Природа				
32 33		У природі все пов'язане		Подорож-спостереження
34		Сонце		
35		Повітря		Додаток 3
36		Вода		
37		Грунт		
38		Рослини		
39		Тварини		
40		Дикі та свійські тварини		
41 42		У двері стукає зима		Подорож-спостереження Додаток 4
43		Жива і нежива природа взимку		Додаток 5
44 45		Як допомогти тваринам узимку		Додаток 6 Подорож-спостереження
46		Зимові розваги		Додаток 7
47		Дбай про здоров'я взимку		
48 49		Святковий календар зими		Додаток 8 Новорічне свято
Другий семестр				
Природа				
1 2		Зміни в природі взимку		Подорож-спостереження
Людина серед людей				
3		Людина — частина природи		
4		Людина — частина суспільства. Я та інші		
5		Моя сім'я. Родовідне дерево		
Людина				
6		Почуття людини, емоції (радість, сум, захоплення)		
Людина і світ				
7 8		Винаходи, які придумали діти		
Людина				
9		За добро — добром		
10 11 12		Чемним треба бути скрізь		Подорож-спостереження у бібліотеку, музей, кінотеатр (за вибором)
13		Як поводитись за столом		
Людина в суспільстві				
14		Я тут живу. Приватне та громадське		
15		Які ви вдома		
16		Безпечна поведінка вдома		
17		Дбай про себе сам		
18		Про акуратність		
Людина				

Номер уроку	Дата	Тема	Мета	Методичний коментар
19		Турбота про органи тіла. Гігієнічні навички		
Людина серед людей				
20 21		Умій дружити		
22		Моє улюблене заняття		
23		Моральні норми. Розв'язання ситуацій морального вибору		
24		Не будь жадібним		
25		Намагайся не обманювати		
Людина у суспільстві				
26		Я маю право на права		
27		Символи держави — прапор, герб, гімн		
28		Україна в кожного своя		
29		Столиця України — Київ		
30 31		Хто про кого дбає		Подорож-спостереження
32		Що для чого треба. Інструменти		
33		Що з чого. Різні матеріали		
Людина і світ				
34		Людина у світі. Ми всі різні, а світ у нас один		
35		Різноманітність культур, звичаїв народів, які проживають в Україні та за її межами		
Природа				
36 37		Як дізнатись, що вже весна Компас		Подорож-спостереження
38		Правила поведінки в природі		
39 40		Турботи птахів навесні		
41		Тварини навесні		
42 43		Охорона і збереження природи. Екологічні задачі		Подорож-спостереження
44 45		Святковий календар весни		
46		Мамине свято		
47		Дбай про свою безпеку		
48 49		Зустрічаємо літо		Подорож-спостереження
50		Підсумковий урок		
51				
52				
53				
54				
55				
56				

«Я досліджую світ»
**(за навчально-методичним комплектом І. Андрусенко,
 Н. Котелянець, О. Агєєвої)**

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата
Перший семестр			
Розділ 1. ШКОЛЯРИКИ-ШКОЛЯРІ			
1	Моя школа Знайомство з однокласниками. Я чемна людина. Поведінка у школі. Організація робочого місця. Правила поведінки на уроках технології	4	
2	Мої шкільні справи Мій розпорядок дня. Шкільні правила. Правила поведінки у бібліотеці. Папір. Види і властивості паперу. Закладка — кишенька	4	
3	Від рідного порога — безпечна дорога Розмітка деталей за допомогою шаблонів і трафаретів. Аплікація «Світлофор»	4	
4	Що оточує мене в довкіллі Моє найближче оточення. Різання та склеювання паперу. Аплікація з геометричних фігур «Соловейко»	4	
5	Я пізнаю довкілля Органи чуття. Різання паперу. Аплікація «Казковий птах»	4	
6	Я пізнаю довкілля Чим ти бачиш, чуєш, розрізняєш запах і смак. Аплікація з паперу, види аплікацій. Рвана аплікація «Осіньне дерево»	4	
7	Природа навколо мене Що мене оточує? Мої домашні улюбленці Згинання і складання паперу (орігами). Орігами «Вірні друзі»	4	
Розділ 2. ОСІНЬ ТАКА МИЛА			
8	Я вранці Сонце радо зустрічаю. Об'єкти неживої та живої природи. Згинання і складання паперу. Орігами «Сонечко»	4	
9	Досліджую повітря Звідки з'являється вітер. Вітрові розваги. Збирання природного матеріалу (екскурсія). Аплікація з природного матеріалу «Пташка»	4	
10	Водичко, водичко, умий моє личко Вода — справжнє диво. Навчуся заощаджувати воду. Підготовка до роботи та зберігання природного матеріалу. Аплікація «Золота рибка»	4	
11	Ми — дослідники Досліджую природу рідного краю. Аплікація з природного матеріалу «Грибна родина»	4	
12	Природні та рукотворні об'єкти. Моя родина. Оздоблення виробів. Листівка до дня Святого Миколая	4	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата
13	Природа в житті людини Винаходи людства. Оздоблення виробів. Ялинкові прикраси	4	
Розділ 3. ДЕ ТИ, ЗИМОНЬКО, ЖИВЕШ?			
14	Зимові явища в природі Допомагаю птахам узимку. Зимові розваги. Досліджую сніжинку. Ажурне вирізування з паперу. «Сніжинка»	4	
15	Веселі зимові свята Традиції святкування Різдва Христового Робота з папером. Виготовлення новорічної гірлянди	4	
16	Резерв часу	4	
Другий семестр			
Розділ 4. УКРАЇНИ ВЕСЕЛКОВИЙ СВІТ			
17	МИ – ДІТИ ТВОЇ, УКРАЇНО! Моя країна — Україна Державні символи України Робота з папером. Калина — символ України	4	
18	ПО ЗЕМЛІ ІДЕ ЗИМА... Про що шепочуть дерева взимку? Конструювання найпростіших виробів. Комбінована робота «Зимовий пейзаж»	4	
19	Дерева, кущі, трав'яні рослини Листяні та хвойні рослини Куди поділися трави? Пластилін. Властивості пластиліну. Композиція «Пластиліновий луг»	4	
20	Кімнатні рослини Будова рослин. Ґрунт. Ушановування землі. Прийоми ліплення. Ліплення мишки	4	
21	Тварини взимку Як допомогти тваринам пережити зиму? Конструювання найпростіших виробів. Комбінована робота «Годівничка для птахів»	4	
22	Від насінинки до рослини Комбінована робота. Оздоблення горщика для квітів	4	
23	Як хліб на стіл прийшов Ушановування хліба. Гончарство. Оздоблення горщика	4	
24	Овочі та фрукти на нашому столі Самообслуговування. Сервірування столу. Складання серветок	4	
Розділ 5. БАРВИСТИЙ ВІНОЧОК ВЕСНИ			
25	Ой, весна, весна днем красна Виготовлення гірлянди з паперових квітів	4	
26	Різноманітність рослин навесні Рослини потрібні людям. Конструювання найпростіших виробів. Виготовлення сувеніра для мами	4	
27	Ранньоквітучі трав'яні рослини <i>Екологічний проект</i> «Я врятую першоцвіти». Небезпечні отруйні рослини та гриби. Конструювання найпростіших виробів. «Першоцвіти»	4	
28	Весняні турботи тварин Конструювання найпростіших виробів. «Весняні птахи»	4	
29	До природи не неси шкоди Конструювання найпростіших виробів. «Пасхальний сувенір»	4	

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата
30	Природне і створене людиною довкілля Мої домашні помічники. Порядок у домі. Догляд за взуттям. Відпрацювання прийомів зав'язування шнурків на взутті	4	
31	Збережу планету! Конструювання найпростіших виробів. «Квітка сонця»	4	
32	Вплив людини на природу Екологічний проект «Як облаштувати джерело». Конструювання найпростіших виробів. «Квітка для мами»	4	
33	Літо, літечко прийшло!	4	
34	Повторення	4	
35	Підсумковий урок	4	

Зміст

ТОПУЗОВ Олег. Віримо у Нову українську школу! (Замість передмови)	3
АКТУАЛЬНО!	
САВЧЕНКО Олександра. Початкова освіта в контексті ідей нової української школи	4
Особливості організації освітнього процесу в 1 класах за Типовою освітньою програмою, розробленою під керівництвом Савченко О. Я. (З додатку до Листа Міністерства освіти і науки України від 03. 07. 2018 р. № 1/9-415 «Щодо вивчення у закладах загальної середньої освіти навчальних предметів у 2018/2019 навчальному році»)	9
НУШ: Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти, розроблена під керівництвом О. Я. Савченко.	15
Мовно-літературна галузь	
Українська мова і літературне читання	18
1 клас	
Змістова лінія «Взаємодіємо усно»	19
Змістова лінія «Читаємо»	19
Змістова лінія «Взаємодіємо письмово»	20
Змістова лінія «Досліджуємо медіа»	20
Змістова лінія «Досліджуємо мовні явища»	20
2 клас	
Змістова лінія «Взаємодіємо усно»	21
Змістова лінія «Читаємо»	22
Змістова лінія «Взаємодіємо письмово»	24
Змістова лінія «Досліджуємо медіа»	24
Змістова лінія «Досліджуємо мовні явища»	24
Іншомовна галузь	
Іноземна мова	26
Англійська мова	
1 клас	38
2 клас	38
3 клас	39
4 клас	40
Німецька мова	
1 клас	41
2 клас	42
3 клас	42
4 клас	43
Французька мова	
1 клас	44
2 клас	45
3 клас	45
4 клас	46
Іспанська мова	
1 клас	47
2 клас	48
3 клас	48
4 клас	49
Математична галузь	
Математика	50
1 клас	
Змістова лінія «Числа, дії з числами. Величини»	50
Змістова лінія «Вирази, рівності, нерівності»	51
Змістова лінія «Геометричні фігури»	51
Змістова лінія «Математичні задачі і дослідження»	51
Змістова лінія «Робота з даними»	51

<i>2 клас</i>	
Змістова лінія «Числа, дії з числами. Величини»	52
Змістова лінія «Вирази, рівності, нерівності»	53
Змістова лінія «Геометричні фігури»	53
Змістова лінія «Математичні задачі і дослідження»	53
Змістова лінія «Робота з даними»	53
Громадянська та історична, соціальна та здоров'язбережувальна, природнича освітні галузі	
«Я досліджую світ»	54
<i>1 клас</i>	
Змістова лінія «Людина»	55
Змістова лінія «Людина серед людей»	55
Змістова лінія «Людина в суспільстві»	55
Змістова лінія «Людина і світ»	56
Змістова лінія «Людина і природа»	56
<i>2 клас</i>	
Змістова лінія «Людина»	56
Змістова лінія «Людина серед людей»	56
Змістова лінія «Людина в суспільстві»	57
Змістова лінія «Людина і світ»	57
Змістова лінія «Людина і природа»	57
Інформатична освітня галузь	
Інформатика	58
<i>2 клас</i>	
Змістова лінія «Інформація. Дії з інформацією»	59
Змістова лінія «Комп'ютерні пристрої для здійснення дій з інформацією»	59
Змістова лінія «Комп'ютерні програми. Меню та інструменти»	59
Змістова лінія «Об'єкт. Властивості об'єкта»	59
Змістова лінія «Створення інформаційних моделей.	
Змінення готових. Використання»	60
Змістова лінія «Алгоритми»	60
Технологічна освітня галузь	
Дизайн і технології	61
<i>1 клас</i>	
Змістова лінія «Інформаційно-комунікаційне середовище»	62
Змістова лінія «Середовище проектування»	62
Змістова лінія «Середовище техніки і технологій»	62
Змістова лінія «Середовище соціалізації»	63
<i>2 клас</i>	
Змістова лінія «Інформаційно-комунікаційне середовище»	63
Змістова лінія «Середовище проектування»	64
Змістова лінія «Середовище техніки і технологій»	64
Змістова лінія «Середовище соціалізації»	64
Мистецька освітня галузь	
Мистецтво	65
<i>1 клас</i>	
Змістова лінія «Художньо-творча діяльність»	66
Змістова лінія «Сприймання та інтерпретація мистецтва»	67
Змістова лінія «Комунікація через мистецтво»	67
<i>2 клас</i>	
Змістова лінія «Художньо-творча діяльність»	67
Змістова лінія «Сприймання та інтерпретація мистецтва»	68
Змістова лінія «Комунікація через мистецтво»	69
Фізкультурна освітня галузь	
Фізична культура	70
<i>1 клас</i>	
Змістова лінія «Рухова діяльність»	71
Змістова лінія «Ігрова та змагальна діяльність»	72

2 клас

Змістова лінія «Рухова діяльність»	73
Змістова лінія «Ігрова та змагальна діяльність»	74

МЕТОДИЧНИЙ КОМЕНТАР

<i>ПОНОМАРЬОВА Катерина.</i> Організація навчання грамоти першокласників на навчально-методичним комплексом (Методичні рекомендації щодо роботи за навчально-методичним комплексом до підручника «Українська мова. Буквар» К. І. Пономарьової)	74
--	----

<i>ВАШУЛЕНКО Оксана.</i> Особливості реалізації змісту освітньої програми з української мови в 1 класі нової української школи (за підручником «Буквар» авторського колективу М. С. Вашуленко, О. В. Вашуленко)	79
---	----

<i>ПРИЩЕПА Ольга.</i> Особливості підготовки першокласників до навчання письма в добуквений період	87
--	----

<i>ПЕТРУК Оксана.</i> Особливості навчання української мови як державної	89
--	----

<i>МАРТИНЕНКО Валентина.</i> Навчально-методичне забезпечення уроків роботи з дитячою книжкою в 1 класі	91
---	----

<i>СКВОРЦОВА Світлана, ОНОПРИЄНКО Світлана.</i> Урахування вікових особливостей учнів у навчанні математики	96
---	----

<i>ЛИСТОПАД Наталія.</i> Вивчення величин у 1 класі на засадах компетентнісного підходу	99
---	----

<i>АНДРУСЕНКО Ірина, КОТЕЛЯНЕЦЬ Наталка, АГЄЄВА Олена.</i> Особливості реалізації змісту інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в умовах нової української школи	102
--	-----

<i>МАЧАЧА Тетяна.</i> Особливості змісту та методики інтегрованого курсу «Дизайн і технології» технологічної освітньої галузі початкової освіти	111
---	-----

<i>ОСТАПЕНКО Олександр, ЗУБАЛІЙ Микола.</i> Мотиваційна шкала оцінювання без балів навчальних досягнень учнів 1–4-х класів	118
--	-----

<i>КОМАРОВСЬКА Оксана.</i> Мистецтво в новій українській школі: що змінилося? (Методичні пояснення для вчителя)	122
---	-----

НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛЄВІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Орієнтири для календарно-тематичного планування (1 клас НУШ) З Інструктивно-методичних рекомендацій щодо вивчення в закладах загальної середньої освіти навчальних предметів та організації освітнього процесу у 2018/2019 навчальному році (Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 03. 07. 2018 р. № 1/9-415)	126
---	-----

Орієнтир для календарного планування уроків навчання грамоти в 1 класі за навчально-методичним комплексом К. І. Пономарьової	127
--	-----

Навчання грамоти в першому семестрі (за навчально-методичним комплексом М. С. Вашуленка, О. В. Вашуленко, О. Ю. Прищепи)	136
--	-----

Математика (за навчально-методичним комплексом С. О. Скворцової і О. В. Онопрієнко)	140
---	-----

Математика (за НМК «Математика. 1 клас» Н. П. Листопад)	143
---	-----

«Я досліджую світ» (за навчально-методичним комплексом Н. М. Бібік і Г. П. Бондарчук)	147
---	-----

«Я досліджую світ» (за навчально-методичним комплексом І. Андрусенко, Н. Котелянець, О. Агєєвої)	150
--	-----

Навчальне видання

ПОЧАТКОВА ШКОЛА

- ◆ Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі типової освітньої програми для 1 класів закладів загальної середньої освіти
- ◆ Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко)
- ◆ Методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України щодо впровадження ідей Нової української школи в початковій освіті
- ◆ На допомогу вчителю початкової школи: орієнтири для календарно-тематичного планування (1 клас НУШ)

Головний редактор *І. В. Красуцька*

Редактор *Т. М. Гревцева*

Коректор *С. В. Войтенко*

Дизайн обкладинки *І. П. Медведовська*

Формат 60×84 ¹/₈,

Ум. друк. арк. 18,67. Обл.-вид. арк. 0,0.

Наклад 0030 пр.

Зам. №

ТОВ «Український освітянський видавничий центр «Оріон»

Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції»

Серія ДК № 4918 від 17.06.2015 р.

Адреса видавництва: вул. Миколи Шепелева, 2, м. Київ, 03061

www.orioncentr.com.ua